

ROKASGRĀMATA PRET DEZINFORMĀCIJU

ATPAZĪT
UN
PRETOĒTIES

Valsts kanceleja

**Rokasgrāmata pret dezinformāciju:
atpazīt un pretoties**

Rīga

2022

Redaktors Rihards Bambals

Autori:

Rihards Bambals, Nora Bīteniece, Mārtiņš Hiršs,
Kaspars Zellis, Gatis Krūmiņš, Arnis Sauka, Ieva Miļūna,
Toms Rostoks, Māris Andžāns, Evija Džatkoviča

Ilustrāciju autore:

Elīna Brasliņa

Literārās redaktore:

Daina Vaivare, Lilija Kampāne,
Sandra Liniņa un Inese Lismane

Makets un druka: SIA "Digitālā pele"

Pārpublicēšanas un citēšanas gadījumā atsauce obligāta

© Valsts kanceleja, 2022
Brīvības bulvāris 36, Rīga LV-1520
www.mk.gov.lv

ISBN numurs
978-9934-8225-5-1

Saturs

Priekšvārds	4
I nodaļa	8
Kremļa biežāk lietotās informatīvās telpas manipulācijas metodes	
Dr. Mārtiņš Hiršs	9
II nodaļa	28
Efektīva rīcība, atbildot uz informatīvās telpas drošības izaicinājumiem individuālā, institūcijas un valsts līmenī	
Dr. Rihards Bambals, Nora Biteniece	29
Terminoloģija un informatīvās telpas drošības apdraudējumu klasifikācija	29
Rīcība individuālā līmenī: ko var darīt katrs no mums	41
Rīcība institūcijas līmenī: ko var darīt katra valsts un pašvaldības institūcija	49
Proaktīvie komunikācijas risinājumi	49
Reaktīvie risinājumi	63
Rīcība valsts līmenī: kā Latvija stiprina informatīvās telpas drošību	68
III nodaļa	72
Populārākie dezinformācijas vēstījumi pret Latviju un to zinātnē balstītie atspēkojumi ...	73
Vēsture	
Dr. Kaspars Zellis	73
Ekonomika un tirdzniecība	
Dr. Gatis Krūmiņš, Dr. Arnis Sauka	87
Cilvēktiesības un vērtības	
Ieva Miļūna	100
Ģeopolitika	
Dr. Toms Rostoks	111
Aizsardzība un drošība	
Dr. Māris Andžāns, Evija Džatkoviča	123
Atsauksmes par rokasgrāmatu	142
Ziņas par autoriem	143

Priekšvārds

Latvija ir katrs no mums. Ik dienu mēs veidojam stāstu par Latvijas vēsturi, šodien un nākotni. Šo stāstu sadzird, saredz, sajūt, pārstāsta tālāk mūsu ģimenes locekļi, draugi, paziņas, uzņēmēji, ierēdņi, vietējie un ārvalstu žurnālisti, valstsvīri, ārvalstu sūtņi, kā arī citi cilvēki, par kuru eksistenci paši varbūt pat nenojaušam. Stāsts nesākas pirmdienas rītā un nebeidzas piektdienas pēcpusdienā pēc darba laika beigām, jo mēs turpinām to stāstīt ar savu komunikāciju, uzvedību un rīcību sociālajos medijos, sarunās ar draugiem un paziņām, saziņā ar ārvalstu kolēģiem, medijiem, sadarbības partneriem.

Nestāvēt malā, bet uzņemties iniciatīvu par Latvijas stāstu un informatīvās telpas drošību jo īpaši svarīgi ir krīzes situācijās. Pēdējos divos gados Latvijas, tāpat kā pārējās pasaules, ciņa ar pandēmiju ir pierādījusi, ka efektīva un stratēģiski īstenota komunikācija var glābt cilvēku dzīvības. Vienlaikus esam guvuši apliecinājumu, ka, laikus nevēršoties pret dezinformāciju un infodēmiju, kā arī neveltot adekvātu uzmanību (un resursus) sabiedrības medijpratības un informācijpratības stiprināšanai, var rasties “sniega bumbas” negatīvās sekas, ko valsts un sabiedrība izjūt ilgtermiņā. Veidojas labvēlīga augsne dažādām sazvērestības teorijām; aug atbalsts valstij nelojālām interešu grupām, krāpniecības shēmām; tiek grauta uzticība un pašātvērtība faktos balstītai valsts un pašvaldību institūciju, mediju, zinātnieku komunikācijai. Tomēr tieši uzticība valsts un pašvaldību institūcijām, medijiem, žurnālistiem līdztekus krīzes pārvarēšanai nepieciešamo zināšanu un prasmju apguvei un sociālā kapitāla vairošanai individuālā līmenī ir svarīgākie elementi, lai stiprinātu sabiedrības izturētspēju (resilience – angļu val.) un spētu sekmīgi atvairīt vai pārvarēt nākamo krīzi.

Šodien rūpes par Latvijas stāstu un informatīvās telpas aizsardzību pasaulē, kurā Kremļa režīms kopš 2022. gada 24. februāra izvērīs cinisku un nežēlīgu pilna apmēra karadarbību Ukrainā, ir kļuvušas svarīgākas nekā jebkad agrāk. Krievijas stratēģiskajā plānošanā un kara vešanas doktrīnā uzbrukumiem informatīvajā telpā jau izsenis ir centrālā loma. Kremļa dezinformācijas mašīnērijas izmantošana ļāva radīt gana lielas jukas Ukrainas un Rietumu prātos, lai veiktu Krimas pussalas okupāciju un aneksiju, izvērstu karadarbību Ukrainas austrumos (2014. g.), kā arī slēptu pēdas pēc MH-17 lidmašīnas notriekšanas (2014. g.) un Skripaļu ģimenes indēšanas Solsberijā (2018. g.). Pēdējo divu gadu laikā prokremliskā dezinformācija kavējusi ievērojamu Rietumu sabiedrības, tostarp Latvijas, iedzīvotāju daļu uztvert Covid-19 pandēmiju gana nopietni un laikus vakcinēties. Rezultātā ir zaudēti vairāki tūkstoši cilvēku dzīvību, kā arī radīti neizmērojami finansiāli zaudējumi valsts ekonomikai.

Krievijas valsts finansētie un atbalstītie mediji un to surogāti ārvalstīs jau ilgstoši centušies uzburt ainu par Ukrainu kā neeksistējošu valsti bez savas vēstures, valodas, kultūras, identitātes, valsti, ko pārvalda nacistu režīms, kas gadiem esot apspiedis un veicis genocīdu Luhanskā un Donbasā pret tur dzīvojošajiem krievvalodīgajiem,

valsti, kas strauji bruņojoties, lai ar Briseles, Vašingtonas un globālistu atbalstu iebruktu Krievijā. Šiem no faktiem un realitātes atrautajiem apgalvojumiem ar laiku pievienojušies vēstījumi, kas atbalsojušies arī Latvijas informatīvajā telpā, par "nepateicīgajiem kara bēgļiem", kuri saņemot lielāku valsts atbalstu nekā vietējie iedzīvotāji. Tādējādi notiek centieni mazināt Austrumeiropas un Centrāleiropas valstu atbalstu Ukrainai un kara bēgļiem no Ukrainas. Redzot, ka iedzīvotāji Baltijas valstīs un Polijā ir Eiropas avangardā politiskā, militārā, humānā un cita veida atbalsta sniegšanā Ukrainai un tās bēgļiem, Kremļis ir pievērsies Latvijas sabiedrībai gadu desmitiem pazīstamajiem dezinformācijas naratīviem par rusofobiju, krievvalodīgo apspiešanu, nacisma un fašisma atdzimšanu arī šajās NATO un ES austrumu flanga valstīs. Latvija ir ģeogrāfiski, vēsturiski, lingvistiski un tehnoloģiski pārāk tuvu Krievijai, lai varētu atļauties ignorēt tās īstenoto propagandu un pret Rietumiem vērsto informatīvo karu vai spētu pilnībā izvairīties no tā. Tādēļ katram Latvijas iedzīvotājam, jo īpaši valsts pārvaldes un pašvaldības institūcijās nodarbinātajiem, jāapgūst prasmes un zināšanas, kā atpazīt dezinformāciju, manipulācijas un kā pretoties tām, kā arī ar savu stāstu, aktīvu līdzdarbību un iniciatīvas uzņemšanos jāstiprina visas sabiedrības izturēšpēja.

Ideja par rokasgrāmatu dzima krietni pirms Krievijas iebrukuma Ukrainā. 2020. gada sākumā – isi pirms Covid-19 pandēmijas sākuma – ar visai plašu mandātu Valsts kancelejā tika izveidota īpaša stratēģiskās komunikācijas (StratCom) struktūrvienība, lai nodrošinātu centralizētu Latvijas informatīvās telpas monitoringa spēju visām valsts pārvaldes institūcijām. Līdztekus vairākiem citiem uzdevumiem šī vienība arī attīsta un ceļ citu valsts pārvaldes institūciju stratēģiskās komunikācijas spējas, izmantojot apmācības, krīzes simulāciju izspēles un citus instrumentus. Kopš 2021. gada septembra, uzņemoties Valsts kancelejas StratCom komandas vadību, biju apņēmis novērst vienotu metodisko materiālu trūkumu un radīt izdevumu, kas skaidrotu, kā atpazīt un efektīvi pretoties dezinformācijai un citiem informatīvās telpas izaicinājumiem. Ar rokasgrāmatas nonākšanu pie lasītāja šis solījums ir īstenots.

Izdevuma "Rokasgrāmata pret dezinformāciju: atpazīt un pretoties" veidošanā spēkus ir apvienojuši 10 autori – gan Valsts kancelejas StratCom komanda, gan vadošie pētnieki un speciālisti no piecām Latvijas augstskolām. Rokasgrāmatai ir trīs daļas, un tās ir veidotas ar mērķi piedāvāt praktiskus ieteikumus un piemērus valsts pārvaldē, publiskajā sektorā, pašvaldībās nodarbinātajiem, pastarpināti arī pārējiem Latvijas iedzīvotājiem, kā atpazīt manipulatīvas darbības un dezinformāciju informatīvajā telpā, kā no tām izvairīties un pretoties ar proaktīvu un reaģējošu rīcību, kā arī spēt atšķirt stāstus (vēstījumus) par Latviju, kas balstīti faktos un pierādījumos, no tiem, kas ir izdomāti vai sagrozīti. Autori rokasgrāmatā apzināti nav iekļāvuši teorētiskus modeļus un skaidrojumus. Šis izdevums arī nepretendē uz visplašāko metožu un komunikācijas paņēmieni apkopojumu, ko jebkura institūcija pasaulē varētu īstenot praksē, lai nodrošinātu tās informatīvās telpas drošību. Izlases kārtībā ir iekļauti tie risinājumi un ieteikumi, kas ir savietojami ar Latvijas informatīvās telpas parametriem un valsts pārvaldes institūciju un publiskā sektora kapacitātēm.

Rokasgrāmatas pirmajā nodaļā Dr. Mārtiņš Hiršs vērs uzmanību uz Kremļa režīma biežāk lietotajām informatīvās telpas manipulācijas metodēm un skaidro, kā tās atpazīt un kā tām pretoties. Kā norādījis M. Hiršs, Kremlis un prokremlisko mediju ekosistēma daudzas no dezinformācijas un propagandas metodēm nav radījusi no jauna, jo vairākus retorikas paņēmienus un trikus gadiem ilgi jau lietojuši populistu, savvērestības teoriju radītāji vai krāpnieku shēmu veidotāji. Kremļa režīms izceļas ar apjomīgu finanšu un resursu investīciju šajās metodēs, kā arī plašu izmantoto metožu klāstu, kas ļāvis dezinformāciju un informatīvās telpas manipulācijas integrēt militārajā doktrīnā un pastāvīgos uzbrukumos kaimiņiem un Rietumvalstīm.

Otrajā nodaļā Valsts kancelejas StratCom komanda (Dr. Rihards Bambals, Nora Biteniece) ir apkopojusi praktiskus ieteikumus, ko katrs valsts pārvaldē, publiskajā sektorā un pašvaldībā nodarbinātais var izmantot individuālā un institūcijas līmenī, lai pretotos dezinformācijai. Nodaļā ir skaidroti valsts stratēģiskie pamatprincipi informatīvās telpas drošības stiprināšanai, kā arī ir ietverts terminu skaidrojums un informatīvās telpas apdraudējumu ietekmes skala. Minētā skala iedala apdraudējumus piecās kategorijās (1 - visnenožīmīgākais, 5 - visbīstamākais), skaidrojot, kāda veida dezinformāciju ir ieteicams apzināti ignorēt un kuros gadījumos un kam ir nepieciešams ziņot un veikt citas darbības, lai mazinātu apdraudējumu un aizsargātu Latvijas informatīvo telpu. Nodaļas veidotāju centrālais vēstījums - dezinformācijas radīto problēmu būtu krietni mazāk, ja institūcijas stratēģiski un efektīvi komunicētu ar savām mērķauditorijām, savukārt cilvēki izmantotu medijpratības rīkus, atbildīgi novērotu, pamanītu un ziņotu par dezinformāciju atbildīgajām iestādēm un sociālo tīklu platformām, nedalītos ar dezinformāciju tālāk, kā arī veiktu citus pasākumus, lai samazinātu dezinformācijas izplatību.

Trešā nodaļa iekļauj pēdējās desmitgadēs kopš Latvijas neatkarības atjaunošanas visbiežāk novēroto 51 prokremliskās dezinformācijas vēstījumu pret Latviju, kā arī faktos un zinātnē balstītus šo vēstījumu atspēkojumus. Dezinformācijas vēstījumus apkopojusi Valsts kancelejas StratCom komanda, pamatojoties uz Latvijas informatīvās telpas monitoringā un sadarbībā ar citām valsts pārvaldes institūcijām novēroto, kā arī izmantojot EUvsDisinfo datubāzes datus par Latviju. Dezinformācijas vēstījumu atspēkojumi sniegti šādās piecās jomās: vēsture, ekonomika un tirdzniecība, cilvēktiesības un vērtības, ģeopolitika, aizsardzība un drošība. Pie atspēkojumiem strādājuši Latvijā un starptautiski atzīti katras jomas akadēmiskie eksperti, tostarp jautājumos par Latvijas vēsturi - Dr. Kaspars Zellis (Latvijas Universitāte), par ekonomiku un tirdzniecību - Dr. Gatis Krūmiņš (Vidzemes Augstskola) un Dr. Arnis Sauka (Rīgas Ekonomikas augstskola), par tiesībām un vērtībām - Ieva Miļūna (Rīgas Juridiskā augstskola), par ģeopolitiku - Dr. Toms Rostoks (Latvijas Universitāte), par aizsardzību un drošību - Dr. Māris Andžāns un Evija Džatkoviča (Rīgas Stradiņa universitāte). Katrs dezinformācijas vēstījums ir ne tikai zinātniski atspēkots, bet to autori piedāvājuši arī avotus, kuros lasītājs bez priekšzināšanām konkrētajā tēmā vai nozarē spētu iegūt papildu informāciju un pierādījumus atspēkojumam. Dezinformācijas vēstījumi un to atspēkojumi

ir "fotofiksācija" 2022. gada pavasarī, vienlaikus apzinoties informatīvās telpas dinamisko attīstību. Autori neizslēdz iespēju, ka laika gaitā pret Latviju vērsto naidīgo dezinformācijas vēstījumu skaits varētu tikt papildināts, kā arī, atklātībā nākot jauniem faktiem un pierādījumiem, atspēkojumi varētu tikt atjaunoti.

Kā rokasgrāmatas redaktors ceru, ka šis praktisko ieteikumu apkopojums ne tikai sniegs vērtīgas zināšanas un informāciju tās lasītājiem, kas uzņemsies iniciatīvu paši un mudinās arī citus rūpēties par Latvijas stāsta veidošanu un informatīvās telpas drošību, bet arī dos pievienoto vērtību citās jomās. Ceru, ka jauniegūtās zināšanas ļaus veiksmīgāk aizsargāt demokrātiskos procesus Latvijā, ieskaitot vēlēšanas, no ārvalstu iejaukšanās, veicinās sabiedrības izturētspēju, medijpratību un informācijpratību, lai mēs kopīgi spētu atvairīt, aizsargāties un sekmīgi mobilizēties pret dažādiem drošības izaicinājumiem krīzes situācijās, kā arī sekmēs komunikācijas profesionalizācijas procesus valsts pārvaldē. Stāstīsim Latvijas stāstu un sargāsim mūsu informatīvo telpu katrs individuāli un visi kopā!

Rihards Bambals

I nodaļa

Kremļa biežāk lietotās informatīvās telpas manipulācijas metodes

Dr. Mārtiņš Hiršs

Ideālā pasaulē katrs izteiktais apgalvojums būtu saprotami paskaidrots un pamatots ar spēcīgiem pierādījumiem. Tomēr ne visi uzskati un apgalvojumi balstās realitātē. Gadījumos, kad spēcīgu pierādījumu nav, tiek izmantoti dažādi manipulācijas paņēmieni, lai novērstu uzmanību no pierādījumu trūkuma vai aizvietotu pierādījumus ar skaisti skanošiem, bet tukšiem izteikumiem. Konstruktīvas diskusijas ar cilvēkiem, medijos un starptautiskajās attiecībās nevar notikt, ja viena puse tajās izmanto safabricētu informāciju un citus manipulācijas paņēmienus, lai gūtu virsroku pār oponentu. Tomēr dažādi mēģinājumi manipulēt ar informāciju ir mums visapkārt.

Digitālā informācijas pasaule ir fundamentāli mainījusi informācijas izplatīšanos. Izmantojot internetu un it īpaši sociālos medijos, jebkurš var viegli sasniegt plašāku auditoriju nekā jebkad agrāk. Katru dienu sociālajos medijos notiek nepieredzēta apmēra cīņa par cilvēku sirdīm un prātiem. Daži indivīdi, radikāli grupējumi un arī valstis ir padarījušas informāciju par ieroci savu mērķu sasniegšanai un personīgā labuma gūšanai. Tādēļ izpratne par manipulācijas paņēmieniem ar informāciju ir fundamentāla daļa no medijpratības prasmēm, kas nepieciešamas ikvienam, lai spētu orientēties 21. gadsimta digitālajā pasaulē.

Šajā nodaļā tiek apskatīti Kremļa biežāk izmantotie manipulācijas paņēmieni. Tos nav izgudrojis Kremlis, un tie nav unikāli. Tos izsenis izmanto arī citi muļķību pārdevēji – populistu, sazvērestību teorētiķu, pseidozinātņu un alternatīvās medicīnas izplatītāju. Tomēr atšķirībā no citiem Kremļa rokās ir sakoncentrēts plašs rīku klāsts efektīvu informācijas ietekmēšanas operāciju veikšanai. Kopš Vladimira Putina nākšanas pie varas Kremlis savās rokās ir koncentrējis kontroli pār visiem nozīmīgākajiem Krievijas medijiem. Kremlis ir uzbūvējis arī starptautisku, sev lojālu mediju tīklu, no kuriem daudzi līdz Krievijas iebrukumam Ukrainā netraucēti darbojās Rietumvalstīs un arī Latvijā. Interneta pētījumu aģentūra ir Kremļa troļļu fabrika, kas ar botu un troļļu palīdzību aktīvi darbojas sociālajos medijos. Prokremliski aģenti un “noderīgie idioti” – cilvēki, kas kļuvuši par Kremļa ietekmes operāciju upuriem, – Kremļa vēstījumus atkārtoti Rietumvalstīs. Šie rīki ļauj Kremlim sistemātiski izmantot informāciju kā ieroci Putina režīma mērķu sasniegšanai.

Kremļa informācijas ietekmēšanas principi

- Noraidīt apsūdzības un uzbrukt kritiķim.
- Sagrozīt informāciju, izlaist svarīgas detaļas vai kontekstu.
- Novērst uzmanību, izplatot savvērestības un apsūdzības par citiem.
- Iebiedēt oponentu, lai atturētu to no rīcības.

Kremļa informācijas ietekmēšanas stratēģija paļaujas uz četriem principiem: noraidīt apsūdzības un uzbrukt kritiķim, sagrozīt informāciju, novērst uzmanību no kritikas un iebiedēt oponentus.¹ Katrs no šiem principiem slēpj sevī vairākus konkrētus informācijas manipulācijas paņēmienus, kas sīkāk tiek apskatīti šajā rokasgrāmatas sadaļā. Katrs paņēmiens tiek paskaidrots un ilustrēts ar piemēriem. Kremlis dažos gadījumos izmanto katru paņēmieni atsevišķi, citos savukārt izmanto vairāku šo paņēmieni kopumu. Turklāt šos paņēmienus Kremlis izmanto gan atsevišķās informācijas operācijās, gan sistemātiski ilgtermiņā, lai iesakņotu cilvēku prātos Kremlim labvēlīgas vērtības un attieksmes.

Kremļa informācijas ietekmēšanas principi un paņēmieni

Noraidīt	Sagrozīt	Novērst uzmanību	Iebiedēt
<ul style="list-style-type: none">• Uzbrukt personiski• Izsmiet• Uzstādīt nereālas prasības	<ul style="list-style-type: none">• Safabricēt• Izkropļot informāciju• Viltus eksperti• Sniegt vienpusēju informāciju	<ul style="list-style-type: none">• Pats tāds• Pārspīlēt• Izplatīt savvērestības• Palielināt troksni	<ul style="list-style-type: none">• Viltus dilemma• Slidenā nogāze

Daudzi no šiem Kremļa izmantotajiem paņēmieniem ir ofensīvi, vērsti pret Rietumvalstu politisko eliti un sabiedrību. Šo paņēmieni izmantošanas mērķis ir pārvirzīt uzmanību no kritikas par Kremļa darbībām uz pašiem kritiķiem, mēģinot tos diskreditēt un līdz ar to diskreditēt viņu izteikto kritiku. Izmantojot citus paņēmienus, tiek mēģināts apmulsināt plašāku sabiedrību un mazināt tās spēju orientēties apkārt notiekošajos procesos. Savukārt ar dažiem citiem paņēmieniem mēģina sašķelt oponenta sabiedrību un politisko eliti. Tādēļ izpratne par Kremļa informācijas ietekmēšanas principiem un informācijas manipulācijas paņēmieniem ir vitāli svarīga, lai būtu iespējams pamanīt, kad Kremlis mēģina izmantot informāciju kā ieroci savu mērķu sasniegšanai, un lai varētu efektīvi pret tiem aizsargāties.

Noraidīt

Diskreditēt un noniecināt kritiķi un līdz ar to arī izteikto kritiku.

Sagrozīt var visu. Dokumentus, attēlus, stāstus, audio un video materiālus var viltot vai izkropļot. Turklāt reizēm pat neko nevajag viltot. Var paņemt tikai daļu no faktiem, kuri atbilst vēlamajam stāstam, tos izpušķot un pagriezt realitāti sev vēlamā, sagrozītā perspektīvā. Sagrozīšanas mērķis ir radīt apjukumu un sēt šaubas par patieso stāstu ticamību, noliegt vai diskreditēt patiesus faktus, legītimu informāciju, indivīdus un organizācijas.

Maldinoša informācija un dezinformācija nav nekas jauns pasaules vēsturē. Tomēr sociālo mediju parādīšanās ir izmainījusi informācijas izplatīšanos pasaulē. Šāda informācija bieži vien ir sensacionāla un šokējoša, tādēļ tā ļoti labi "noķer" cilvēku uzmanību, raisa spēcīgas emocijas, liek reaģēt, komentēt un dalīties. Līdz ar to šāda nepatiesa šokējoša informācija labi izplatās sociālajos medijos un spēj sasniegt lielāku auditoriju nekā jebkad agrāk.

Personisks uzbrukums

Uzbrukums kritiķim, lai pārvirzītu uzmanību no izteiktās kritikas uz pašu kritiķi.

NATO apsūdzības par Krievijas it kā agresīvajām darbībām ir kārtējais rusofobijas piemērs.

Uzbrukums kritiķa tēlam, raksturam, izskatam vai īpašībām ir viens no paņēmieniem, kā novirzīt uzmanību no izteiktās kritikas. Ar emocionāli pielādētiem vārdiem attiecīgo kritiķi var raksturot kā jaunu motīvu vadītu, tādējādi ļaujot secināt, ka kritika nav racionāla un pamatota. Skaļi apvainojumi var palīdzēt novērst uzmanību no apsūdzētā un nolikt kritikas izteicējus uzmanības centrā, liekot viņiem aizstāvēties pret šiem apvainojumiem. Turklāt šis ir arī mēģinājums iebaidīt, apklusināt un atturēt kritiķi no turpmākas kritiska viedokļa paušanas.

"Rusofobi" un "fašisti" ir daži no emocionāli pielādētajiem lamu vārdiem, ko Kremlis izmanto, lai diskreditētu kritiķus. Pret kritiķiem vērstās apsūdzības, ka viņi ienīstot krievus un ir fašisti, var likt kritiķiem pašiem sākt aizstāvēties, norādot, ka viņi tādi nemaz nav. Likt kritiķim aizstāvēties tieši ir šo apsūdzību mērķis. Apsūdzību fašismā nevar atspēkot ar skaidrojumiem, kas vēsturiski bijis fašisms Itālijā vai nacisms Vācijā. Šis ir mēģinājums raksturot uzbrukuma mērķi kā absolūti jaunu, bez īpašas saistības ar vēsturi vai realitāti. Ja šis apsūdzības tiek uztvertas nopietni un par tām sāk diskutēt, Kremlis ir sekmīgi novirzījis uzmanību no tam sākotnēji izteiktās kritikas

Prokremliskie portāli apsūdz² rusofobijā:

- Latvijas politiķus;
- Latvijas normatīvos aktus;
- Latvijas "valodas policiju";
- pārējās Baltijas valstis;
- Poliju;
- Ukrainu;
- Vācijas bijušo kancleri Angelu Merkeli;
- Lielbritāniju;
- ASV;
- Eiropas Savienību;
- NATO;
- dažādas starptautiskas organizācijas;
- visas Rietumvalstis;
- globālo eliti;
- kā arī citus.

Izsmiet

Apsmiešana un kariķēšana var diskreditēt un noniecināt kritiķi, likt to uztvert nenopietni un līdz ar to arī mazināt ticamību izteiktajiem faktiem un kritikai.

ASV prezidents Džo Baidens konferencē izskatījās pusaizmidzis un pat uz brīdi iesnaudās.

Joki un satīra var būt ne tikai nevainīga un smieklīga izklaide. Humoru var izmantot arī kā spēcīgu ieroci pretinieku izsmiešanā, lai tos diskreditētu un noniecinātu. Kritika un izteiktie fakti zaudē savu spēku, ja tie nāk no avota, kas tiek uztverts kā smieklīgs vai nedaudz padumjš. Turklāt izsmiešana var būt ilgtermiņa diskreditācijas stratēģijas daļa. Sistemātiski attēlojot oponentu kā smieklīgu un nekompetentu, tiek panākts, ka šāds tēls nostiprinās cilvēku domāšanā. Ja cilvēks domā, ka, piemēram, ASV prezidents ir smieklīgs un nekompetents, tas diskreditē ASV izteikto kritiku Krievijai.

Prokremliskais medijs "Baltijas Balss" sistemātiski attēlo ASV kā nekompetentas un pasmejas par tām. Nopietnu, objektīvu ziņu par ASV iekšpolitiku vai ārpolitiku šajā portālā tikpat kā nav. Raksti, ka "ASV izlūkdienestus apsmej par nekorekta *Photoshop* izmantošanu", ka amerikāņu diplomātiem Vīnē parādījušies izsitumi, ka ASV prezidents Džo Baidens nesatraucas, kad viņu dēvē par "Sātana reinkarnāciju", un līdzīgi stāsti lasītājiem veido nekompetentu un komisku ASV tēlu.⁴ Šāda ilgstoša un sistemātiska ASV diskreditācija var izveidot cinisku attieksmi lasītājos, un viņi jebkuru ASV darbību vai paziņojumu jau paši uztvers kā muļķīgu vai neuzticamu.

Humors piesaista uzmanību un liek cilvēkiem, kas nav saistīti ar Kremļa informācijas ietekmes centieniem, ar to dalīties. Dažādi smieklīgi attēli un video

var ļoti plaši izplatīties sociālajos medijos. Tādējādi humors var būt daudz efektīvāks paņēmieni attieksmju veidošanā nekā sausi Krievijas valsts iestāžu oficiālie paziņojumi vai stāsti tradicionālajos medijos.

Humors tiek plaši izmantots arī kopā ar citiem manipulācijas paņēmieniem. Piemēram, humorā var ietērt dažādus radikālus paziņojumus. Saskaņoties ar kritiku par humorā ietērtām radikālām idejām, var viegli atrunāties, ka tas taču bija "tikai joks".

Nenosakāmas izcelsmes attēls kopā ar jokiem, ka NATO karavīri daudz dzer, kopš 2015. gada ir atkārtoti izplatījies prokremliskos medijos un sociālajos medijos, lai pasmietos par NATO karavīriem Igaunijā, Latvijā un citur.³

Uzstādīt nereālas prasības

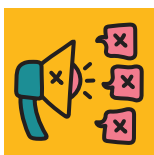
Kritiku var noraidīt, apgalvojot, ka pierādījumi nav pietiekami, un norādot, ka īstu pierādījumu latīņai būtu jābūt daudz (nesasniedzami) augstākai.

Kaujinieki Ukrainā nav Krievijas karavīri, jo viņi nevalkā Krievijas armijas oficiālos formastērpus.

Nesasniedzamu prasību izvērzišana kritiķiem par viņu apsūdzībām un uzrādītajiem pierādījumiem ļauj norakstīt jebkurus kritiķu apgalvojumus kā nepietiekami pamatotus un tād – nepatiesus. Spēcīgāku pierādījumu pieprasīšana ļauj arī apgalvot, ka, ņemot vērā, ka trūkst pierādījumu, izteiktā kritika ir tikai oponenta viedoklis. Ja pieprasītie pierādījumi tomēr tiek sniegti, tos vienmēr var atkal diskreditēt, pieprasot arvien spēcīgākus pierādījumus. Šāda nebeidzama latīņas celšana ir retorikas paņēmieni, kā novērst uzmanību un mazināt kritiku, nevis reāla prasība pēc pierādījumiem. Nekāds pierādījumu daudzums vai kvalitāte nemainīs sākotnējo uzstādījumu, ka apsūdzības nav pamatotas, jo vienmēr var pieprasīt spēcīgākus un labākus pierādījumus.

Kad Ukrainā 2014. gada pirmajā pusē sāka parādīties "zaļie cilvēciņi", nekādi pierādījumi nelika Krievijai atzīt savu bruņoto spēku iesaisti konfliktā. Kad Rietumu

novērotāji sniedza pierādījumus, ka Ukrainā darbojas Krievijas karavīri, jo tie izmanto Krievijas armijas uniformas bez atpazīšanas zīmēm, Putins to noliedza. Viņš noraidīja Rietumvalstu pierādījumus, sakot, ka postpadomju telpā daudzas uniformas izskatās līdzīgas un "vietējie pašaizsardzības spēki" šādas uniformas taču var nopirkt veikalā.⁵ Kad NATO sniedza attēlus un pierādījumus, ka Austrumukrainā tiek izmantota Krievijas bruņotā militārā tehnika, Krievija to atkal noliedza,⁶ jo tehnikai taču nav atbilstošie oficiālie Krievijas bruņoto spēku marķējumi un tā varētu būt Ukrainas bruņotajiem spēkiem atņemtā tehnika. Šāda pierādījumu latīņas celšana var būt bezgalīga, jo tā savā būtībā nemaz neliecina par pierādījumu trūkumu. Tas ir mēģinājums noraidīt kritiku un tās vietā runāt par to, kas ir un kas nav spēcīgi pierādījumi.

Sagrozīt

Ja fakti neatbilst vajadzīgajam vēstījumam, tos var "pievilkt aiz matiem", izpušķot vai pat izdomāt jaunus.

Sagrozīt var visu. Dokumentus, attēlus, stāstus, audio un video materiālus var viltot vai izkropļot. Turklāt reizēm pat neko nevajag viltot. Var paņemt tikai daļu no faktiem, kuri atbilst vēlamajam stāstam, tos izpušķot un pagriezt realitāti sev vēlamā, sagrozītā perspektīvā. Sagrozīšanas mērķis ir radīt apjukumu un sēt šaubas par patieso stāstu ticamību, noliegt vai diskreditēt patiesus faktus, leģitīmu informāciju, indivīdus un organizācijas.

Maldinoša informācija un dezinformācija nav nekas jauns pasaules vēsturē. Tomēr sociālo mediju parādīšanās ir izmainījusi informācijas izplatīšanos pasaulē. Šāda informācija bieži vien ir sensacionāla un šokējoša, tādēļ tā ļoti labi "noķer" cilvēku uzmanību, raisa spēcīgas emocijas, liek reaģēt, komentēt un dalīties. Līdz ar to šāda nepatiesa šokējoša informācija labi izplatās sociālajos medijos un spēj sasniegt lielāku auditoriju nekā jebkad agrāk.

Safabricēt dezinformāciju

Mākslīgi radītas informācijas, kas nebalstās realitātē, pasniegšana par reālu un patiesu.

Dezinformācija ir nepatiesa vai maldinošs saturs, kas tiek izplatīts, lai maldinātu vai gūtu ekonomisku vai politisku labumu, un kas var radīt kaitējumu sabiedrībai. Tā var būt dokumentu vai e-pastu viltošana un nopludināšana, video filmēšana ar aktieriem un to pasniegšana par īstiem notikumiem. Tie var būt arī viltus mediji – mājaslapas vai ziņu sižetiem līdzīgi video, kas uzdodas par autoritatīviem medijiem,

kopējot to noformējumu, informācijas pasniegšanas stilu un reizēm arī piešķirot līdzīgus nosaukumus. Mākslīgi radīti var būt arī sociālo mediju konti, kas uzdodas par kādu individu vai organizāciju, kā arī var tikt izmantoti dažādi citi līdzīgi paņēmieni.

Prokremliskie mediji izmanto safabricētus attēlus un video, lai notiekošo pasniegtu sev vēlamā gaismā vai diskreditētu oponentus. Kara ar Ukrainu laikā prokremliskajos medijos tika izplatīts video, kur kāda krievu aktrise spēlēja piecu dažādu sieviešu lomas, kas kritizēja Ukrainas valdību. Aktieris slimnīcā medijiem sniedza trīs dažādus stāstus, kā viņš tur nonācis. Prokremliskie mediji arī safabricēja stāstu, ka Ukrainas karavīri it kā esot piesitūši krustā bērnu.⁸

Ja gadās kādu piektert pie klajas safabricētas dezinformācijas izplatīšanas, ir vērts to atspēkot un kritizēt avotu. Tomēr safabricēta dezinformācija reti ir kliezdoši nepatiesa, viegli pamanāma un atspēkojama. Daudz biežāk ir sastopami tālāk aprakstītie paņēmieni, kurus pamanīt un atspēkot var nebūt vienkārši.

Originālajā fotoattēlā (apakšā) Ziemeļkorejas līderis Kims Čenuns nesmaida, spiežot roku Krievijas ārlietu ministram Sergejam Lavrovam. Televīzijas kanāla "Rossiya 1" sižetā (augšā) safabricētā attēlā Kims pēkšņi ir kļuvis smaidīgs.⁷

Izkropļot informāciju

Pievienot vai atņemt teksta, foto, video vai audio saturu un kontekstu, lai sagrozītu patieso vēstījumu.

Kremlis uzsver, ka NATO ir pārkāpis savu apņemšanos ar Krieviju noslēgtajā Pamata aktā, ka "... alianse nodrošinās kopējo aizsardzību un citas misijas, nodrošinot nepieciešamo sadarbību, integrāciju un palīgspēku pieejamību, **nevis papildus izvēloties pastāvīgus un nozīmīgus kaujas spēkus.**" Tomēr Kremļa paziņojumi izlaiž šī teikuma sākumu: **"Esošajā un nākotnē paredzamajā drošības vidē.."**⁹ Tā kā Krievija ir karojusi ar Ukrainu, izvietojusi papildu bruņojumu Kaļiņingradā un organizē plaša mēroga apmācības Baltijas pierobežā, "drošības vide" ir mainījusies. Reagējot uz šīm izmaiņām, NATO ir pastiprinājusi militāro klātbūtni Baltijā un Polijā. Izlaižot šo būtisko līguma teksta detaļu, Kremlis mēģina attēlot NATO kā šī līguma pārkāpēju un tātad – agresoru.

Dezinformācija bieži vien ir faktu sajaukums ar daļēji patiesiem vai nepatiesiem apgalvojumiem. Pastāv plašs paņēmieni klāsts, kā informāciju var izkropļot. Daži no tiem norādīti turpmāk.

Citāta izraušana no konteksta vai nepareiza avota norādīšana. Tā var būt arī patiesas neglaimojošas informācijas aktualizēšana nesaistītā, sensitīvā brīdī, piemēram, tieši pirms vēlēšanām izraisot skandālu par kandidāta 20 gadus veciem, nekorektiem izteikumiem.

Maldinošs virsraksts. Fakti un paziņojumi rakstā ir patiesi, bet virsraksts tos pavērš citā virzienā. Reizēm maldinošs var būt arī raksta ievads vai nobeigums. Piemēram, objektīvu, faktos balstītu rakstu par NATO īstenotajām militārajām mācībām var nobeigt ar apgalvojumu, ka viss rakstā minētais kārtējo reizi apliecina NATO nelietīgos un agresīvos plānus pret Krieviju. Šāds nobeigums pavērš visu raksta saturu citā, manipulatīvā virzienā.

“Pielādētu” vārdu vai kļūdainu metaforu izmantošana, kas sagroza pateiktā būtību. Pastāv fundamentāla atšķirība, vai Latviju, Lietuvu un Igauniju sauc par Baltijas valstīm vai par *Pribaltiku* – teritoriju pie Baltijas jūras. *Pribaltika* bija termins, kā PSRS laikā mēdza dēvēt Baltijas padomju republikas. Saskaņā ar Krievijas avīžu satura analīzi šis termins saglabājās līdz 1996. gadam, kad to nomainīja termins “Baltijas valstis”. Tomēr ar Vladimira Putina nākšanu pie varas Krievijā 2000. gadā laikraksti arvien vairāk sāka atgriezties pie termina *Pribaltika*. No 2008. gada šis kļuva par galveno lietoto terminu Krievijas avīzēs.¹⁰ Termins *Pribaltika* neapšaubāmi noņem uzsvāru no tā, ka Latvija, Lietuva un Igaunija ir īstas, neatkarīgas valstis. Tomēr tam var būt arī plašāka negatīva pieskaņa. Tas raksturo Baltiju kā perifēriju, neatīstītu vai pat fašistisku.¹¹

Noslīcināt faktus emocijās. Spēcīgas emocijas ir klātesošas gandrīz visos Kremļa manipulāciju paņēmienos. Spēcīgas emocijas var izraisīt gan termins *Pribaltika*, gan apsūdzības fašismā, rusofobijā, gan sagrozīti attēli, kas nepatīši piedēvē kara noziegumu veikšanu militāra konflikta laikā. Mērķis ir likt spēcīgām emocijām pārņemt auditorijas prātus, lai tās atslēdz kritisko domāšanu un spēju izvērtēt informāciju.

Viltus eksperti

Pasniegt nekvalificētu personu vai institūciju kā uzticamu informācijas avotu.

Tādu individu vai institūciju uzdošana par legītimiem un atzītiem ekspertiem, kas nav pazīstami Rietumos. Tie var būt cilvēki, ko prokremliskie mediji pasludina par “ekspertiem”, vai arī kādas institūcijas ar skaļu nosaukumu, kas eksistē tikai uz papīra, vadītājs. Šie “eksperti” tēlo neatkarību, lai gan atkārtu vēstījumus, kas ir patīkami Kremlim. Tie var būt gan Kremļa apmaksāti indivīdi, gan tā sauktie “noderīgie idioti” – naivi vai lētticīgi cilvēki, kas paši “uzķērušies” uz Kremļa izplatīto informāciju un atkārtu to medijos.

Savākt **viltus ekspertu grupu**, kas rada maldinošu vairākuma iespaidu, ir līdzīgs paņēmieni. Daudzu viltus ekspertu citēšana ļauj radīt iespaidu, ka pastāv maldinoša vienprātība. Piemēram, Kremļa mediju diskusiju šovu iecienīts paņēmieni ir uzaicināt vairākus cilvēkus, kas atspoguļo prokremlisku pozīciju, un vienu, vājāku dalībnieku, kurš pārstāv Rietumu vai Ukrainas pozīciju. Tas ļauj radīt iespaidu, ka vienas puses apgalvojumi ir daudz spēcīgāki nekā otras.

“Russia Today” intervija ar “Amerikāņu politikas analītiķi”, kurš komentē Rietumu “histēriju” pēc Putina runas. Realitātē šis “analītiķis” savā mājaslapā pārdod diskus ar savu mūziku, pastkartes un ziepes. Reizēm viņš publicē savus uzskatus tādās marginālās mājaslapās kā “Patiesība ārā” un “Trešās pasaules apceļotājs”.¹²

Saistīts manipulācijas paņēmieni ir viena atsevišķa cilvēka, organizācijas, žurnālista, eksperta **viedokļa**

uzdošana par visas valsts oficiālo pozīciju vai par visas sabiedrības nostāju. Prokremliskie mediji mēdz atrast vairākas organizācijas Rietumos, kas ir kritiskas pret Rietumvalstu darbībām, un atspoguļot tikai šo organizāciju viedokli. Piemēram, ziņotā par NATO prokremlisks medijs var intervēt Rietumvalstu pacifistu un pretkara organizāciju pārstāvjus, kuri ir noskaņoti pret NATO darbībām.¹³ Tās visas var būt īstas organizācijas ar leģitīmu NATO kritiku. Tomēr šāds maldinošs vairākums neatspoguļo visus viedokļus par NATO. Šī ekspertu grupa ir speciāli atlasīta, lai atspoguļotu vienpusēju, kritisku, Kremlim izdevīgu viedokli. Dzirdot šādus atkārtotus, vienpusējus viedokļus, mediju patērētājiem var rasties iespaids, ka negatīva nostāja pret NATO Rietumos ir plaši izplatīta.

Vienpusējas informācijas sniegšana

Atlasīt un uzsvērt tikai tos faktus, kas apstiprina vēlamu pozīciju, noklusējot vai slēpjot visu pārējo informāciju.

Vienpusējas informācijas sniegšana ir īpaši bīstams paņēmieni, jo sniegtā vienpusējā informācija var būt patiesa, balstīta faktos un reālos notikumos. Korektu un objektīvu argumentu, pierādījumu un datu vietā var manipulatīvi izmantot:

- **“ogošanu” datus** - atlasīt tikai tos datus un faktus, kas apstiprina vajadzīgo pozīciju. Ignorēt visu pārējo informāciju, kas ir pretrunā šai pozīcijai;
- **anekdotiskus piemērus** - izmantot neobjektīvu personisko pieredzi, vienu vai dažus no konteksta izrautus gadījumus, lai apstiprinātu izvirzītos apgalvojumus.

Vienpusējs saturs cilvēkiem bez padziļinātas medijpratības prasmēm vai zināšanām par konkrēto tēmu var pat atgādināt kvalitatīvu un objektīvu žurnālistiku. Tomēr šis paņēmiens ir tikpat bīstams kā iepriekš aprakstītie, jo tas rada sagrozītu priekšstatu par realitāti.

Daudzu prokremlisko mediju saturā klaji safabricēta dezinformācija parādās reti. Tomēr tajos tiek atlasīta vienpusēja informācija, kas apstiprina Kremlim labvēlīgus vēstījumus par Rietumiem un Krieviju. Saturā apzināti tiek noklusēta un ignorēta svarīga informācija, tiek izlaisti būtiski fakti vai stāstiem netiek dots korekts plašāks konteksts. Pret šādiem manipulācijas paņēmieniem vienkāršas faktu pārbaudes ir bezspēcīgas, jo fakti tiek atspoguļoti pareizi. Tomēr secinājumi, kas tiek izdarīti, ignorējot daļu būtisku pierādījumu un faktu, nav pareizi un korekti.

Prokremliskās "Baltijas Balss" saturā 2021. gada jūlijā par ASV un ES nebija neviena safabricēta raksta. Tas gan nenozīmē, ka šī portāla saturs bija kvalitatīva un objektīva žurnālistika. Šajā laikposmā "Baltijas Balsī" par ASV un ES pozitīvi raksti bija retums, bet sistemātiski tika sniegta negatīva informācija. Piemēram, kamēr klimata pārmaiņu rezultātā "Kalifornija no paradīzes pārvēršas ellē" un "Eiropa gatavojas globālai katastrofai", "Krievijas meži palīdzēs risināt" klimata problēmas.¹⁴ ES tika attēlota kā ķildu un iekšēju problēmu pārņemta. ASV tika kariķēta un izsmieta. Tajā pašā laikā Krievija tika attēlota kā nopietna valsts, kas aktīvi iesaistās dažādu starptautisku jautājumu risināšanā. Kritika par Krievijas ārpolitiku "Baltijas Balsī" neparādījās. Šādi vienpusēji un kontrastējoši rāmējumi rada pārspīlēti rožainu Krievijas tēlu, kas spēcīgi kontrastē ar negatīvo Rietumu tēlu "Baltijas Balss" saturā.

Novērst uzmanību

Pārvirzīt uzmanību uz citiem, lai izvairītos no nepatīkamas tēmas.

Ja nevēlies par kaut ko runāt, mēģini mainīt tēmu, izmantojot dažādus paņēmienus. Noraidīt kritiku var mēģināt, pārvirzot uzmanību uz paša kritiķa darbībām vai izteikumiem. Var mēģināt vilkt kļūdainas paralēles ar nesaistītu jautājumu un runāt par to. Līdzīgs paņēmiens ir apsūdzēt kritiķi liekulībā, apgalvojot, ka viņš taču dara tieši to pašu, ko tu. Var arī pārspīlēt vai vienkāršot oponenta izteikumus un runāt par tiem, nevis īsto kritiku. Oponentu var attēlot kā ļaunu un radīt dažādas sazvērestības par oponenta slēptajiem mērķiem un darbībām. Oponenta un plašākas sabiedrības prātus var paralizēt, pārpludinot tos ar neaptveramu pretrunīgas informācijas daudzumu. Šo visu paņēmieni mērķis ir novērst uzmanību no kritikas vai pagriezt kritiku pret oponentu, lai liktu oponentam apjukt vai sākt taisnoties.

Pats tāds

Noraidīt kritiku, velkot paralēles ar citu līdzīgu, bet nesaistītu jautājumu, un apgalvot, ka citi taču dara tieši to pašu, ko tu.

Krimas okupācija? Bet kā ar ASV Irākas un Afganistānas okupāciju?

Mēģinājums attēlot divas atšķirīgas lietas, notikumus, paziņojumus, rīcības kā identiskas vai līdzīgas, uzsverot dažas kopīgās pazīmes, bet ignorējot fundamentālas atšķirības, – šī paņēmiens mērķis ir attēlot notikumus, individuus, apgalvojumus kā šķietami vienlīdzīgus. Vienkāršojot – salīdzināt ābolus ar bumbieriem.

1. Pārspilēt līdzīgu.
2. Pārspilēt līdzības svarīgumu.
3. Ignorēt atšķirības.
4. Ignorēt atšķirīgo mērogu.

Šis paņēmiens ļauj arī pagriezt diskusiju uz nesaistītu problēmu, lai novirzītu uzmanību no galvenā jautājuma, apsūdzot oponentu liekulībā, ka viņi dara tieši to pašu. Kad oponents norāda uz problēmu, seko atbilde: "bet kā ar" oponenta rīcību kādā citā līdzīgā jautājumā? Mērķis ir norādīt, ka oponenta apsūdzības ir liekulīgas, jo pats oponents iepriekš ir rīkojies līdzīgi. Vienkāršojot – mēs varbūt rīkojamies slikti, bet citi rīkojas tāpat vai vēl sliktāk.

Ja Kremlis vēlas izvairīties no nepatīkama jautājuma vai Rietumvalstu kritikas, tas mēģina pārvirzīt uzmanību uz Rietumu darbībām un apsūdzēt Rietumus liekulībā. Krievijas karā ar Ukrainu prokremliskie mediji apgalvoja, ka Rietumu kritika ir liekulīga, jo NATO taču tādā pašā veidā esot panākusi Kosovas neatkarību no Serbijas. Saskaņā ar Putina paziņojumiem Krievija identiski Rietumiem izmanto nāvējošu spēku, lai aizstāvētu cilvēktiesības Ukrainā.¹⁵ Putins gan neminēja atšķirības un atšķirīgo notiekošā mērogu. NATO valstis neanektēja Kosovu kā Krievija Krimu. Serbija Kosovā veica etnisko tīrīšanu, kas piespieda NATO iejaukties. Arī referendums par neatkarību Krimā notika tikai pēc tam, kad Krievijas Bruņotie spēki bija pārņēmuši Krimu savā kontrolē un paši to noorganizēja. Bieži vien, arī šajā piemērā, šādu viltus vienlīdzību mēģina radīt jautājumos par vērtībām, kur nav viennozīmīgu atbilžu un ir viegli saduļķot ūdeņus.

Apsūdzēt citus darbībās, ko veic tu pats, ir līdzīgs paņēmiens. Tas ļauj ne tikai novērst uzmanību, bet arī palīdz diskreditēt kritiku. Kad nepatiesi apsūdzētais mēģina taisnoties, ka tas neko tādu nedara, un norāda, ka patiesībā to dara otra puse, šī pamatotā kritika var sākt izskatīties pēc bērnišķīgiem savstarpējiem apvainojumiem. Tas ir līdzīgi, kā rādīt ar pirkstu skolā uz citiem, lai izbēgtu no atbildības, kad skolotājs prasa, kurš ir vainīgs pie sastrādātajiem pārkāpumiem.

Anektējot Krimu, Vladimirs Putins paziņoja, ka Krimā darbojas "pašaizsardzības spēki", kurus Krievija nav apmācījusi (realitātē tur darbojās Krievijas armija). Vienlaikus viņš apsūdzēja Rietumus tieši tajā pašā, ko Krievija darīja Krimā un vēlāk Austrumukrainā. Putins apsūdzēja Rietumus Maidana protestu rīkošanā: ".. cik labi sagatavoti bija cilvēki, kuri darbojās Kijevā. Kā jūs zināt, viņus iepriekš sagatavoja speciālās bāzēs blakus teritorijās: Lietuvā, Polijā un pašā Ukrainā. Gatavoja instruktorus, gatavoja ilgu laiku. .. viņi darbojas plānveidā, ar labām komunikācijas sistēmām. Viss strādā kā pulkstenis. Vai jūs esat redzējuši, kā viņi strādā? Absolūti profesionāli, kā specdienesti." ¹⁶

Lai atspēkotu šo paņēmieni, jāatceras, ka, pirmkārt, nepamatoto paralēlu vilcējam ir jāpierāda, ka šāda vienlīdzība pastāv. Kremlis to bieži vien dara ar vājiem pierādījumiem, ko var relatīvi viegli atspēkot. Lai tos atspēkotu, jānorāda, ka līdzības ir pārspīlētas vai vienkāršotas. Jāizceļ atšķirības un jāskaidro, kādēļ atšķirības ir nozīmīgākas nekā līdzības. Var arī piedāvāt patiesu salīdzinājumu. Var izvirzīt kritērijus, kam būtu jāpiepildās, lai salīdzinājums būtu korekts. Šādi kritēriji ļauj izcelt trūkumus maldinošajā salīdzinājumā. Otrkārt, jāatceras, ka šis ir mēģinājums novērst uzmanību. Pat ja Kremlis pamatoti apsūdz Rietumus amorālās darbības pagātnē, kamēr tas pārkāpj cilvēktiesības vai veic kara noziegumus šajā brīdī, jāatgriežas pie šī brīža notikumiem, nevis jāļaujas šim mēģinājumam runāt par kaut ko citu.

Pārspīlēt oponenta teikto

Novērst uzmanību, pārspīlējot vai vienkāršojot oponenta izteikumus, tādējādi padarot tos viegli atspēkojamus.

NATO Baltijā gatavo placdarmu iebrukumam Krievijā.

Ielikt vārdus mutē oponentam. Pārspīlēt, sagrozīt vai citādi izkropļot oponenta kritiku, padarot to vājāku vai pat absurdu un līdz ar to vieglāk atspēkojamu. Piedēvēt izteikumus vai pozīciju, kurus oponents pats nekad nav teicis, lai sagrozītu patiesību un padarītu oponentu par vieglu mērķi kritikai. Šie paņēmieni ļauj cīnīties nevis ar spēcīgiem pretinieka argumentiem, bet ar paša radītu un izdomātu, no salmiem veidotu putnubiedēkli.

Kremlis izceļ faktu, ka NATO palielina karavīru skaitu Baltijas valstīs, un pārspīlē, ka tas liecina par NATO gatavošanos uzbrukt Krievijai. Šādi skaļi mēģinājumi attēlot NATO par agresoru un Krieviju par upuri novērš uzmanību un ļauj prokremliskajiem medijiem neatspoguļot NATO izteikto kritiku Krievijai un NATO skaidrojumus, kādēļ militārā klātbūtne Baltijā tiek palielināta.

Līdzīgs paņemiens ir "**uzpūst ziloni**" no nenozīmīga oponenta kritikas aspekta. Atrast vājāko apgalvojumu oponenta kritikā un runāt tikai par to, lai novirzītu

uzmanību vai sētu šaubas par spēcīgākiem oponenta apgalvojumiem.

Sastopoties ar šo manipulācijas paņēmieni, nevajag sākt taisnoties par piedēvēto pārspilēto pozīciju. Tad diskusija pārvirzītos no sākotnējiem, labi pamatotajiem apgalvojumiem uz diskusiju par pārspilēto pozīciju, kuru nemaz nevar aizstāvēt. Jebkura piekāpšanās un atkāpšanās no pārspilētās pozīcijas tiks interpretēta kā kļūdas atzišana vai padošanās, kas ļauj diskreditēt un ignorēt visu pārējo sākotnēji izteikto kritiku.

Gadiem prokremliskie mediji, piemēram, Krievijas televīzijas kanāls "Rossiya 1", ir apgalvojuši, ka NATO vēlas izmantot Baltijas teritoriju uzbrukumam Krievijai.¹⁷

Izplatīt sazvērestības

"Izzīst no pirksta" sazvērestības teorijas un izplatīt konspiratīvo domāšanu.

ASV radija Covid-19 laboratorijā.

Sazvērestības teorijas skaidro notikumus kā ļaunu un neredzamu, bet spēcīgu augstāko spēku slepenu darbības rezultātu. Sazvērestības novienkāršo pasauli līdz "mēs pret viņiem", "labie pret ļaunajiem". Šie ļaunie parasti grib nogalināt, paverdzināt vai apspiest pārējos un noteikti slēpj šos nodomus. Šāds duāls pasaules skatījums palīdz apvienot labos, nevainīgos sazvērestību upurus pret kādu absolūti ļaunu ārēju ienaidnieku. Tas ļauj sazvērestību izplatītājam sevi attēlot kā mocekli, kurš cīnās ar vējdzirnavām. Mocekli, kurš ir atklājis patiesību, bet tiek vajāts un kritizēts, jo visi mēģina šo patiesību apspiest.

Kremlis attēlo Krieviju kā iejūgtu cīņā ar ASV centieniem apmelot, iekarot vai citādi iznīcināt Krieviju. Putina režīms ir vienīgais, kas pasargā Krievijas iedzīvotājus no briesmīgajiem ļaunās ASV plāniem. Rietumu mediji, eksperti un starptautiskās organizācijas - visi - iet ASV pavadā un ir sazvērējušies pret nabaga Krieviju. Apsūdzības nelietīgās plaša mēroga sazvērestībās ir arī mēģinājums diskreditēt ASV tēlu un ārpolitiku cilvēku acīs.

Imunitāte pret pierādījumiem. Sazvērestību teorijas var viegli izolēt no kritikas un pierādījumiem. Pierādījumus, kas atspēko sazvērestību, var diskreditēt, tos nosaucot par daļu no sazvērestības. Visi, kas kritizē sazvērestības teoriju izplatītāju - mediji, eksperti, citas valstis -, ir daļa no ļaunās sazvērestības vai uzpirkti. Turklāt

pierādījumu trūkums savvērestības eksistencei nemaz neliecina, ka savvērestība neeksistē. Tieši pretēji. Savvērestība ir tik labi slēpta, ka pierādījumus nevar atrast. Pierādījumu trūkums tikai liecina par to, cik visvarena un spēcīga ir grupa, kas organizē savvērestību.

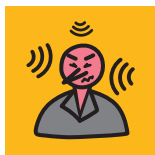
Savvērestību teorētiķu mērķis ir attīstīt cilvēkos **konspiratīvo domāšanu** - iedēstīt cilvēkos apziņu, ka kaut kas nav tīrs, savvērestības noteikti pastāv, oficiālie avoti slēpj patiesību, visi melo un nevienam nevar uzticēties. Savvērestību teorētiķi mēģina radīt aizdomas pret visiem, kas nepiekrīt savvērestībām un tās kritizē. Tas ļauj diskreditēt patiesu informāciju un tās izplatītājus.

“Russia Today” (RT) sauklis “Jautā vairāk” izklausās pēc laba padoma un kritiskas domāšanas pazīmes. Tomēr “Jautā vairāk” RT izpildījumā tiek novests līdz galējībai: apšaubi visu, ko tu zini, un neuzticies nevienam.

Saskaņā ar “Russia Today”¹⁸ ASV:

- organizēja Ukrainas prezidenta Viktora Janukoviča gāšanu 2014. gadā,
- izraisīja nemierus Ukrainā,
- nevalstiskās organizācijas safabricēja pierādījumus, lai attaisnotu karu Lībijā un Afganistānā,
- slepeni testē zāles uz cilvēkiem,
- būvē “korporatīvu fašistisku globālu valdību”
- un tā tālāk.

Palielināt troksni

Paralizēt prātus, pārpludinot informācijas telpu ar safabricējumiem, sagrozījumiem vai faktiem, kas nav saistīti ar apspriežamo tēmu.

Pārpludināt tradicionālos un sociālos medijus ar pretrunīgu informāciju, lai noslēptu faktus un patiesību. Tādējādi nesakarīga trokšņa daudzums informācijas telpā kļūst tik liels, ka patiesība šajā troksnī tiek noslēpēta. Šis paņēmieni var pārslēgt oponentu ar informācijas daudzumu, ko nemaz nav iespējams ar prātu aptvert, kur nu vēl izvērtēt vai atspēkot. Trokšņa palielināšana arī cenšas pārslēgt cilvēku prātus, lai tie apjuktu. Iedziļināšanās sarežģītā tēmā prasa laiku. Ja tēma tiek mākslīgi padarīta maksimāli sarežģīta, nepieciešams arvien vairāk iedziļināties, lai saprastu, kas patiesībā notiek. Jo sarežģītāka tēma, jo mazāk cilvēku iedziļināsies.

Saskaņā ar Kremļa ziņām¹⁹ avioreisu MH17 virs Ukrainas notrieca:

- Ukrainas Su-25 iznīcinātājs;
- Ukrainas bruņoto spēku raķešu sistēma;
- Ukrainas valdības raķešu sistēma;
- Ukrainas neveiksmīgs mēģinājums notriekt citu lidmašīnu, kurā bija Putins;
- specdienestu radīts sprādziens pilota kabīnē;
- ASV izlūkdienests;
- speciāli un lidmašīna bija pilna ar līķiem, kas nāca no virs Indijas okeāna pazudušā reisa MH370.

2014. gada 17. jūlijā Krievijas bruņoto spēku zeme-gaiss raķešu sistēma "Buk" virs Austrumukrainas notrieca Malaizijas pasažieru lidmašīnu "Boeing" MH17.²⁰ Bojā gāja visi 298 pasažieri un apkalpes locekļi. Kremlis līdž maksimumam palielināja troksni oficiālajos paziņojumos, medijos un sociālajos medijos, lai sētu apjukumu cilvēku prātos un noslēptu Kremļa vainu šajā traģēdijā. Masveida dezinformācijas kampaņas rezultātā saskaņā ar 2014. gada jūlija aptauju datiem 96 % Krievijas sešu lielāko pilsētu iedzīvotāju neuzskatīja, ka Krievija vai prokrieviskie nemiernieki Austrumukrainā ir atbildīgi par reisa MH17 notriekšanu. Lielākā daļa (82 %) aptaujāto vainoja Ukrainu lidmašīnas notriekšanā. Tikai 4 % respondentu vainoja Krieviju vai nemierniekus.²¹

Iebiedēt

Ar draudiem un iebiedēšanu mēģināt atturēt oponentus no rīcības.

Pārspīlējumi un pārmērīgi vienkāršojuami ļauj sagrozīt notiekošo, to dramatizējot. Šo paņēmieni bieži izmanto diskusijās par turpmākajiem soļiem ārpolitikā. Paņēmiena mērķis ir celt viltus trauksmi par potenciālo oponenta rīcību, kura trauksmes cēlējam nepatīk. Iebiedēšana ļauj attēlot sev nevēlamus soļus kā katastrofālus, mēģinot atturēt oponentu no to spēšanas vai mēģinot diskreditēt oponenta tēlu plašākas sabiedrības acīs.

Kremlis iebiedē oponentus brīdinot, ka rīcība, kas nepatīk Krievijai, radīs katastrofālas sekas pašiem rīcības īstenotājiem. Piemēram, Igaunijas bruņoto spēku nopirktais prettanku raķetes varot uzsprāgt, "tās nepareizi uzglabājot, starptautisko teroristisko organizāciju aktivitāšu, meža ugunsgrēku vai reālas karadarbības" rezultātā. Šis ir viens no iemesliem, kādēļ Igaunijas "Sputnik" secināja, ka šādas

raķetes pirktu tikai "nepieredzējušas un naivas" valstis.²² Šajā gadījumā mērķis ir iebiedēt lasītājus un tos pārliecināt, ka Igaunijas spertie soļi savas drošības palielināšanai ir nevis nepatīkami Krievijai, bet it kā apdraud Igaunijas iedzīvotājus.

Viltus dilemma

Tikai divu iespējamo nākotnes scenāriju piedāvāšana, no kuriem viens tiek pasniegts kā izdevīgs, bet otrs kā katastrofāls.

Referendumā Krimai jāizvēlas starp fašismu vai drošību Krievijas sastāvā.

Attēlot pasauli kā melnbaltu, piedāvājot tikai divus iespējamus turpmākās rīcības vai notikumu attīstības scenārijus. Ja netiks īstenots viens, notiks otrs. Turklāt parasti abi scenāriji viltus dilemmā tiek pasniegti kā pretstati. Vēlamais scenārijs tiek attēlots kā daudz labāks nekā nevēlamais, līdz ar to mēģinot ietekmēt rīcības izvēli. Tomēr pasaule reti kad ir melnbalta. Parasti pasaule ir dažādās pelēkā nokrāsās, un pastāv plašs klāsts potenciālo notikumu attīstības scenāriju.

Kad Sīrijas diktators Bašars al Asads atkārtoti izmantoja ķīmiskos ieročus pret civiliedzīvotājiem, Kremlis parasti attēloja situāciju kā viltus dilemmu ar divām iespējām. Ja ASV nedara neko, Sīrijā saglabāsies *status quo*. Savukārt, ja ASV ar gaisa spēku triecieniem sodīs Asada režīmu par ķīmisko ieroču lietošanu, tas beigsies ar karu. Krievijas Ārlietu ministrija brīdināja ASV par "visnopietnākajām sekām" šādu triecienu rezultātā.²³ Krievijas Ģenerālštāba priekšnieks Valērijs Gerasimovs paziņoja, ka "draudu rašanās gadījumā mūsu karavīru dzīvībām Krievijas Federācijas Bruņotie spēki pieņems atbildes mērus kā pa raķetēm, tā to nesējiem, kas tās palaidīs."²⁴ Neskatoties uz šiem un citiem Kremļa draudiem, pēc ASV gaisa spēku triecieniem objektiem Sīrijā no Krievijas puses nekad nav sekojusi militāra atbilde.

Reklāmas plakāts pirms 2014. gada referendumā par Krimas pievienošanu Krievijai manipulatīvi piedāvā Krimas iedzīvotājiem tikai divas izvēles iespējas: fašisms vai Krīma Krievijas sastāvā.

Slidenā nogāze

Iebiedēt, apgalvojot, ka rīcība novedīs pie eskalācijas, kas savukārt novedīs pie katastrofālām sekām.

Militārā palīdzība Ukrainai novedīs pie Ukrainas ofensīvas pret separālistiem, kas beigsies ar trešo pasaules karu.

Rīcības seku katastrofizēšana, lai atturētu no šādas rīcības. Ja darbība tiks veikta, tā novedīs pie sarežģījumiem un eskalācijas, kas savukārt novedīs pie katastrofas. Tādēļ labāk šo darbību vispār nemaz nemēģināt sākt. Parasti pirmais solis ir nekaitīgs, bet izfantazēta nākotnes notikumu ķēde attēlo šo soli kā katastrofas katalizatoru. Apgalvojumi par šādas slidenas nogāzes eksistenci bieži vien nesniedz nekādus pierādījumus, ka rīcība tiešām novedīs pie katastrofālām sekām, bet cenšas radīt cilvēkos spēcīgas emocijas – satraukumu, bailes, paniku –, kas var izslēgt kritisko domāšanu un ļaut noticēt apokaliptiskajam pareģojumam. Šo paņēmienu var mēģināt atspēkot, norādot uz pamatojuma trūkumu eskalācijas ķēdē. Var arī vaicāt, kādēļ kāds vispār spertu izfantazētos pirmajam solim sekojošos soļus, ja jau tie ir tik katastrofāli?

“Rail Baltica” dzelzceļa projekts patiesībā novedīs pie kodolkara Baltijā. Krievijas medijs “Svobodnaya Pressa” rakstu sāk ar apgalvojumiem, ka “Rail Baltica” projekts nav ekonomiski izdevīgs Baltijai, bet tam esot militārs raksturs. NATO līdz 2026. gadam plāno attīstīt dzelzceļa tīklu Baltijā ar “mērķi nogādāt tās tankus līdz Krievijas robežām”. “Rail Baltica” ir viens no svarīgākajiem “militārās infrastruktūras Baltijā” elementiem, ar kuru palīdzību Rietumi “gatavojas karam ar Krieviju”. Turklāt “Vašingtona aktīvi pēta, kā sākt tā sauktos mazos karus pret Krieviju, tai skaitā kodolkarus”. Raksts nobeigumā rezumē: Vai Baltijas valstis “vēlas kļūt par kodolkara izmēģinājuma placdarmu?”²⁵

Atsauces:

- ¹ Nimmo, B. (2015). Anatomy of an Info-War: How Russia's Propaganda Machine Works, and How to Counter It. StopFake. Izgūts no: <https://www.stopfake.org/en/anatomy-of-an-info-war-how-russia-s-propaganda-machine-works-and-how-to-counter-it/>
- ² Disinfo Cases Database. Atslēgas vārds: Russophobia. (n.d). EU vs Disinfo. Izgūts no: <https://euvsdisinfo.eu/disinformation-cases/?text=russophobia>
- ³ Latvijas armija. (2017, 24. okt.). Tas neveiklāis brīdis, kad pietrūkst radošuma un iztēles, jeb vecās bildes reinkarnācija tajā pašā veidolā. [Pievienoti attēli] Facebook. Izgūts no: https://www.facebook.com/permalink.php?story_fbid=1459265167444184&id=127277387309642
- ⁴ Hiršs, M. (2021). Kremlin-aligned "media" in Latvia: Kingdom of Crooked Mirrors. GLOBSEC. 5., 7. lpp. Izgūts no: <https://www.globsec.org/wp-content/uploads/2021/10/Kremlin-aligned-%E2%80%9Cmedia%E2%80%9D-in-Latvia-Kingdom-of-Crooked-Mirrors.pdf>
- ⁵ Putins, V. (2014, 4. mar.). *Владимир Путин ответил на вопросы журналистов о ситуации на Украине*. Kremļa oficiālā mājaslapa. Izgūts no: <http://kremlin.ru/events/president/news/20366>
- ⁶ Jonathan Marcus, J. (2014, 14. jūn.). Russia and Ukraine's mystery tanks. BBC. Izgūts no: <https://www.bbc.com/news/world-europe-27849437>
- ⁷ Smile! You're on Russian state TV. (2018, 6. jūn.). EU vs Disinfo. Izgūts no: <https://euvsdisinfo.eu/smile-youre-on-russian-state-tv/>
- ⁸ Nimmo, B. (2015). Anatomy of an Info-War: How Russia's Propaganda Machine Works, and How to Counter It. StopFake. Izgūts no: <https://www.stopfake.org/en/anatomy-of-an-info-war-how-russia-s-propaganda-machine-works-and-how-to-counter-it/>
- ⁹ Founding Act on Mutual Relations, Cooperation and Security between NATO and the Russian Federation signed in Paris, France. (1997, 27. maijs). NATO. Izgūts no: https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_25468.htm
- ¹⁰ Rožukalne, A. (2015, 22. maijs). Anda Rožukalne: Krievijas mediji - atklāti par Pribaltiku un Baltijas valstīm. LSM. Izgūts no: <https://www.lsm.lv/raksts/arpus-etera/arpus-etera/anda-rozukalne-krievijas-mediji-atklati-par-pribaltiku-un-baltijas-valstim.a130655/>
- ¹¹ Pravatorau, D. (2019, okt.). Pribaltic fiction on Russian TV. Baltic Worlds, Vol. XII:3. Centre for Baltic and East European Studies (CBEEES), Södertörn University. 22.-23. lpp. Izgūts no: https://www.academia.edu/42902074/Beyond_Cultural_and_Spatial_Boundaries_in_Riga
- ¹² Meet the singing soap salesman expert commentator. (2018, 7. mar.). EU vs Disinfo. Izgūts no: <https://euvsdisinfo.eu/meet-the-singing-soap-salesman-expert-commentator/>
- ¹³ RT. (2014). 65 years of NATO delivering democracy...in a full metal jacket. YouTube. Izgūts no: https://www.youtube.com/watch?v=qV47ZFSZH_Y
- ¹⁴ Hiršs, M. (2021). Kremlin-aligned "media" in Latvia: Kingdom of Crooked Mirrors. GLOBSEC. Izgūts no: <https://www.globsec.org/wp-content/uploads/2021/10/Kremlin-aligned-%E2%80%9Cmedia%E2%80%9D-in-Latvia-Kingdom-of-Crooked-Mirrors.pdf>
- ¹⁵ Gutterman, S. (n/d). Russia uses 1999 NATO bombing in media war over Crimea. Reuters. Izgūts no: <https://www.reuters.com/article/us-ukraine-crisis-russia-kosovo-idUSBREA2N0SC20140324>
- ¹⁶ Putins, V. (2014, 4. mar.). *Владимир Путин ответил на вопросы журналистов о ситуации на Украине*. Kremļa oficiālā mājaslapa. Izgūts no: <http://kremlin.ru/events/president/news/20366>
- ¹⁷ Meidutė, A. (2018, 8. jūl.). Nauja Rusijos senatoriaus fantazija: NATO rengiasi karui ir puls Kaliningradą. DELFI.lt Izgūts no: <https://www.delfi.lt/news/daily/demaskuok/nauja-rusijos-senatoriaus-fantazija-nato-rengiasi-karui-ir-puls-kaliningrada.d?id=78484743>
- ¹⁸ Yablokov, I. (2015). Conspiracy Theories as a Russian Public Diplomacy Tool: The Case of Russia Today (RT). Politics. 35(3-4):301-315. doi:10.1111/1467-9256.12097
- ¹⁹ Shandra, A. (2015, 14. okt.). The most comprehensive guide ever to MH17 conspiracies. Euromaidan Press. Izgūts no: <http://euromaidanpress.com/2015/10/14/confuse-and-obfuscate-the-most-comprehensive-guide-ever-to-mh17-conspiracies/>

²⁰ The criminal investigation by the Joint Investigation Team (JIT). (n.d). Netherlands Public Prosecution Service. Izgūts no: <https://www.prosecutionservice.nl/topics/mh17-plane-crash/criminal-investigation-jit-mh17>

²¹ Катастрофа «Боинга» под Донецком. (2014, 30. jūl.). Levada Center. Izgūts no: <https://www.levada.ru/2014/07/30/katastrofa-boinga-pod-donetskom/>

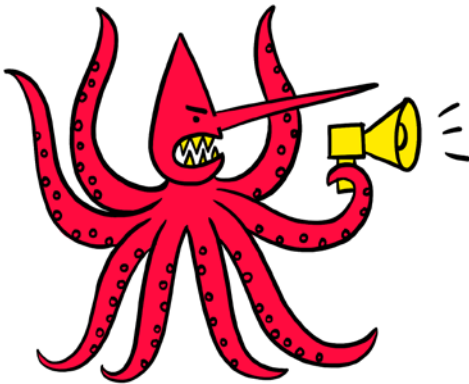
²² Hrolenko, A. (2019, 26. jūn.). NATO on the hook: why so many anti-tank weapons for Estonia. Sputnik Estonia. Izgūts no: <https://web.archive.org/web/20190704143058/https://sputnik-news.ee/analytics/20190626/16928319/NATO-konksu-otsas-SPIKE-vs-Javelin-milleks-Eestile-nii-palju-tankitrjerelvi.html>

²³ Finnegan C., Reeve P. (2018, 8. apr.). Russia warns of 'most serious consequences' if US strikes Syria over alleged chemical attack on its citizens. ABC News. Izgūts no: <https://abcnews.go.com/International/syrias-alleged-chemical-attack-demand-response-state-department/story?id=54318219>

²⁴ Īvāns, A. (2018, 13. mar.). Krievija apsūdz ASV provokācijā Sīrijā; trieciena gadījumā sola atbildēt. Delfi. Izgūts no: <https://www.delfi.lv/news/arzemes/krievija-apsudz-asv-provokacija-sirija-trieciena-gadijuma-sola-atbildet.d?id=49834349>

²⁵ Disinfo: The Rail Baltica project is West's preparation for war with Russia in 2026. (2019). EU vs Disinfo. Izgūts no: <https://euvsdisinfo.eu/report/the-rail-baltica-project-is-wests-preparation-for-war-with-russia-in-2026/>

II nodaļa

Efektīva rīcība, atbildot uz informatīvās telpas drošības izaicinājumiem individuālā, institūcijas un valsts līmenī

Dr. Rihards Bambals, Nora Biteniece

Šajā nodaļā esam apkopojuši ieteikumus, lai katrs, kas strādā valsts institūcijā, pašvaldības vai publiskajā sektorā, neatkarīgi no amata un pārstāvētās institūcijas spētu apzināties informatīvās telpas drošības draudus, sagatavoties tiem un efektīvi tos novērst gan ar proaktīvu un apsteidzošu, gan reaģējošu rīcību. Panākumu atslēga ir apziņa, ka līdztekus par informatīvās telpas drošību atbildīgajām valsts institūcijām savu ieguldījumu ir spējīgs sniegt katrs publiskā sektora darbinieks, katrs Latvijas iedzīvotājs.

Nodaļa apzināti sākas ar terminoloģiju un definīcijām, lai, komunicējot viens ar otru, mēs spētu runāt vienā valodā. Turpinājumā seko trīs sadaļas. Pirmā skaidro un piedāvā idejas un rīcības modeļus indivīda līmenī. Otrā skaidro katras valsts pārvaldes un publiskā sektora institūcijas iespējas līdzdarboties informatīvās telpas¹ stiprināšanā. Savukārt noslēdzošā sadaļa izklāsta kopējo valsts stratēģiju informatīvās telpas drošības stiprināšanai.

Terminoloģija un informatīvās telpas drošības apdraudējumu klasifikācija

Informatīvajā telpā ir sastopami dažādi vārdi, kā tiek apzīmēta nepatiesa vai sagrozīta informācija. Starp biežāk lietotajiem sarunvalodā iespējams minēt "dezinformāciju", "viltus ziņas", "maldinošu informāciju", "maldus", "melus", kā arī dažādus barbarismus, ieskaitot "feiku" (aizgūts no angļu valodas *'fake'*, kas apzīmē neīstu, viltotu), "misinformāciju" (aizgūts no angļu valodas *'misinformation'*, ko anglosakšu valstīs nereti lieto kā sinonīmu dezinformācijai – *'disinformation'*), "feikņūz" (aizgūts no *'fake news'*, kas angļu valodā nozīmē viltus ziņas), kā arī citus. Tomēr ne visu šo vārdu lietojums ir korekts gan saturiski, gan pareizas latviešu valodas kontekstā.

Rokasgrāmatas veidotāju mērķis ir veidot un turpināt attīstīt vienotu izpratni Latvijā par korektu terminu lietojumu, apzīmējot neīstu vai maldinošu saturu. Tas ir svarīgi, lai eksperti, žurnālisti, amatpersonas un plašāka sabiedrība spētu sarunāties vienā valodā. Lai mēs visi kopā, runājot par kādu informatīvās telpas izaicinājumu, lietotu vienotus terminus, vienlaikus apzinoties, ka tiem piemīt atšķirības, tie ne

visi ir sinonīmi un katram ir savas nianšes. Šajā kontekstā gan rokasgrāmatā, gan Latvijas valsts un pašvaldību institūcijās strādājošo saziņā turpmāk aicinām lietot šādus terminus:

- **maldinoša informācija** (*misinformation – angļu val.*) ir nepatiess vai maldinošs saturs, kas tiek izplatīts bez kaitnieciska nodoma, lai gan var radīt kaitējumu, piemēram, ja cilvēki labticīgi dalās ar nepatiesu informāciju ar draugiem un ģimeni;
- **dezinformācija** (*disinformation – angļu val.*) ir nepatiess vai maldinošs saturs, kas tiek izplatīts ar nolūku maldināt vai gūt ekonomisku vai politisku labumu un kas var radīt kaitējumu sabiedrībai;
- **informācijas ietekmēšanas operācija** (*information influence operation – angļu val.*) ir vai nu vietējo, vai ārvalstu dalībnieku koordinēti centieni ietekmēt mērķauditoriju, izmantojot dažādus maldinošus līdzekļus, tostarp apspiežot neatkarīgus informācijas avotus un vienlaikus izplatot dezinformāciju;
- **ārvalstu iejaukšanās informatīvajā telpā** (*foreign interference – angļu val.*), ko bieži veic kā daļu no plašākas hibrīdā uzbrukuma operācijas, ir ārvalstu dalībnieka vai tā aģentu īstenoti piespiedu un maldinoši centieni neļaut personām brīvi veidot un paust savu politisko gribu².

Kad izskaidroti termini, būtiski ir atbildēt uz jautājumu, kā noteikt maldinošas informācijas vai dezinformācijas apjomu, lai izprastu, kad un kā nepieciešams reaģēt.

Ne uz visu dezinformāciju un maldinošu informāciju ir vienmēr nepieciešams atbildēt. Pirmkārt, informatīvajā telpā, jo īpaši internetā, katru dienu parādās ļoti daudz jaunas dezinformācijas. Valsts un pašvaldību institūcijās ir ierobežoti resursi, lai šādai dezinformācijai spētu izsekot līdzī, kur nu vēl, lai spētu uz katru gadījumu atbildēt. Otrkārt, lielu daļu nepatiesās informācijas ražo "trollji" un "boti" – viltus lietotāju konti, ko izveidojuši un vada cilvēki vai datorprogrammas, kuru vienīgais mērķis ir radīt apjukumu ar pārlietu lielas informācijas, tostarp dezinformācijas, palīdzību. Treškārt, liela daļa dezinformācijas ir maznozīmīga, jo nespēj ietekmēt cilvēkus. Tā bieži neklūst populāra – ar to nedalās un neiesaistās reālie sociālo mediju lietotāji. Tāpat tā var arī neizklūst ārā no slēgtas sociālo mediju grupas vai pat no vienas sociālo mediju platformas. Tādējādi iespējamais kaitējums plašākai sabiedrībai vai tās interesēm ir ļoti ierobežots un, ļoti iespējams, neatmaksājas ieguldīt cilvēku un finanšu resursus, lai kaut ko ar to darītu, piemēram, atspēkotu.

Būtisks faktors, izvērtējot, vai un kā nepieciešams reaģēt uz dezinformāciju un maldinošu informāciju, ir iespējamā ietekme. Vai un kādā veidā dezinformācija un maldinoša informācija ietekmēs cilvēkus? Vai pieprasīts dalīties ar to tālāk? Vai tā mainīs cilvēku uzskatus vai rīcību? Ietekmes izvērtēšana ir bijis liels izaicinājums dezinformācijas un informācijas operāciju pētniekiem visā pasaulē. Izplatīta pieeja vēsturiski, kā mērit tās ietekmi sociālo mediju platformās, ir bijusi dalīšanās (*shares – angļu val.*) vai komentāru skaits pie noteikta satura. Tomēr iesaistes rādītāji vienā sociālo mediju platformā nav objektīvs aptuvenās ietekmes noteicējs, it īpaši, ja

dezinformācijas vai informācijas operācija norit vairākās platformās. Tāpat saturu var būt pavairojuši mākslīgi jau pieminētie “troļļi” un “boti”, lai radītu viltus ilūziju, ka kāds viedoklis ir sabiedrībā ļoti populārs un apspriests, kaut arī patiesībā tā nemaz nav. Emocijzīmju, sirsnīgu, īkšķīšu un komentāru skaitīšana pie kāda ieraksta nav pats objektīvākais kritērijs, lai noteiktu, vai konkrētais dezinformācijas vai maldinošas informācijas gadījums spēj ietekmēt citus cilvēkus un vai uz to būtu jāatbild.

Pamatojoties uz ietekmes operāciju pētnieka Bena Nīmo (*Ben Nimmo*) “izlaušanās skalas” metodoloģiju³, Valsts kancelejas stratēģiskās komunikācijas eksperti ir izstrādājuši Latvijas valsts pārvaldes vajadzībām pielāgotu informatīvās telpas apdraudējumu ietekmes skalu. Metodes pamatā ir teorija, kas paredz, ka informācijas operācija spēj mainīt sabiedrībā kādas interešu grupas attieksmi un rīcību tikai tad, ja tā šo grupu spēj sasniegt. Atšķirībā no sociālo mediju iesaistes datu analizēšanas, kas var būt neprecīza vai nedod pilnvērtīgu ieskatu, kādas interešu grupas dezinformācija vai maldinoša informācija sasniedz, atbilstoši šai skalai ziņas vai vēstījuma pāreju no vienas interešu grupas vai medija uz citu grupu vai platformu ir iespējams precīzi noteikt un izmērīt.

Valsts kancelejas izstrādātā piecu kategoriju skala (*skatīt tabulu Nr. 1*) analizē, vai un cik spēcīgi informācijas operācijas saturs izplatās trīs dimensijās – sociālajos medijos, citos plašsaziņas līdzekļos un reālajā dzīvē. Atbilstoši šai skalai I kategorijas informatīvās telpas drošības riski ir maznozīmīgi, jo konkrētā maldinošā informācija vai dezinformācija nav ietekmīga, kā arī tā paliek vienā medijā. V kategorijas drošības apdraudējumi ir visnopietnākie, jo dezinformācija vai informācijas operācijas spēj izplatīties starp dažādām interešu grupām dažādās platformās, tostarp izlaužoties ārpus sociālajiem un tradicionālajiem medijiem un nodarot sekas reālajā dzīvē. Skalā ir apkopotas informācijas operāciju, maldinošas informācijas un dezinformācijas kategorijas, to raksturojošie kritēriji un ieteiktas valsts pārvaldē strādājošo atbildes metodes.

Tabula Nr. 1 Informatīvās telpas apdraudējumu ietekmes skala

Kategorija	Platformas	Interešu grupa	Vēlamā reakcija
I kategorija	Maldinoša informācija, dezinformācija vai informācijas operācija izplatās vienā vai vairākās platformās (piemēram, <i>Telegram, Facebook</i> u. c.)	Izplatās tikai vienas interešu grupas ietvaros (piemēram, slēgtā pretvakcinēšanās <i>Facebook</i> grupā)	• Pieņemt zināšanai un apzināti nereaģēt , tādējādi mazinot ziņai iespējas izplatīties tālāk

Kategorija	Platformas	Interesešu grupa	Vēlamā reakcija
II kategorija	Maldinoša informācija, dezinformācija vai informācijas operācija izplatās vienā vai vairākās platformās (piemēram, <i>Twitter</i> un <i>Facebook</i>)	Notiek dezinformācijas vai informācijas operācijas vēstījumu "pārlēkšana" uz citām interešu grupām, tā ir novērojama vairākās interešu grupās	<ul style="list-style-type: none"> • Ziņot Valsts kancelejas stratēģiskās komunikācijas (StratCom) komandai (<i>skatīt detalizētākas instrukcijas šajā nodaļā</i>). • Ziņot tiesībsargājošajām institūcijām, ja ir aizdomas par potenciālu likumpārkāpumu (<i>skatīt detalizētākas instrukcijas šajā nodaļā</i>). • Ziņot sociālo mediju platformām, ja saturs ir kaitniecisks un neatbilst lietošanas noteikumiem. • Iespēju robežās turpināt monitorēt, sekot līdzi vēstījuma izplatībai. • Atbilstoši nozares kompetencei pašiem censties sociālajos medijos atspēkot dezinformāciju ar pārbaudāmiem faktiem. Šī rokasgrāmata iekļauj arī pret Latviju biežāk lietotu dezinformācijas vēstījumu zinātniskus atspēkojumus, kas var ievērojami atvieglot darbu. Pārnozaru gadījumā iespējams lūgt palīdzību Valsts kancelejai

Kategorija	Platformas	Interesešu grupa	Vēlamā reakcija
III kategorija	<p>Dezinformācija vai informācijas operācija izplatās arī tradicionālajos medijos (TV, radio, digitālie vai drukātie mediji).</p> <p><i>Vēstījumus sāk izplatīt Latvijas mēroga slavenības, viedokļu līderi, amatpersonas</i></p>	<p>Dezinformācija vai informācijas operācijas vēstījums ir kļuvis populārs visā Latvijas informatīvajā telpā (piemēram, tas parādās lielākajā digitālajā medijā vai TV vakara ziņās)</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Ziņot Valsts kancelejas StratCom komandai (<i>skatīt detalizētākas instrukcijas šajā nodaļā</i>). • Ziņot tiesībsargājošajām institūcijām, ja ir aizdomas par potenciālu likumpārkāpumu (<i>skatīt detalizētākas instrukcijas šajā nodaļā</i>). • Ziņot sociālo mediju platformām, ja saturs ir kaitniecisks un neatbilst lietošanas noteikumiem. • Iespēju robežās turpināt monitorēt, sekot līdzi dezinformācijas vēstījuma izplatībai. • Atbilstoši nozares kompetencei pašiem vai sadarbībā ar Valsts kancelejas StratCom komandu atspēkot dezinformāciju ar pārbaudāmiem faktiem.

Kategorija	Platformas	Interesešu grupa	Vēlamā reakcija
<p style="text-align: center;">III kategorija</p>			<ul style="list-style-type: none"> • Pēc nepieciešamības izmantot citus komunikācijas instrumentus, lai nodrošinātu faktos balstītas informācijas dominanci pār dezinformāciju, piemēram, preses konferences rīkošana (tostarp pārnozaru, ja iesaistītas vairākas institūcijas); neformāls brifings medijiem (<i>off-the-record saruna</i>); preses relīzes sagatavošana un izsūtīšana; skaidrojošu materiālu sagatavošana un izplatīšana (faktu lapas, infografikas, vizuāli vienkārši un iedarbīgi skaidrojošie materiāli sociālo mediju kontiem u. c.). • Apsvērt nepieciešamību īstenot komunikācijas kampaņu ar atspēkojošiem vai pat apsteidzoši atspēkojošiem skaidrojumiem, ja paredzams, ka naidīgais dezinformācijas vēstījums varētu ilgstoši saglabāties informatīvajā telpā vai eskalēties un kļūt par ilglaicīgu apdraudējumu

Kategorija	Platformas	Interesešu grupa	Vēlamā reakcija
IV kategorija	<p>Dezinformācija vai informācijas operācija izplatās ne tikai plašākā Latvijas informatīvajā telpā, bet arī starptautiskajos medijos, piemēram, "The Washington Post", "The New York Times" u. c.</p>	<p>Dezinformācija vai informācijas operācija būtiski maina cilvēku uzvedību, rīcību un paradumus.</p> <p>Piemēram, dezinformācija ir izraisījusi:</p> <p>(a) kādas Latvijas iedzīvotāju grupas protestus, streikus, nemierus;</p> <p>(b) Latvijas politiku vai politikas plānotāju rīcības maiņu;</p> <p>(c) negatīvu Latvijas atspoguļojumu starptautiskos Rietumu medijos;</p> <p>(d) citas negatīvas sekas vai ietekmi uz Latvijas iekšējo vai ārējo drošību, ekonomiku un tautsaimniecību</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Ja tas vēl nav ticis darīts līdz šim, tad steidzami ziņot Valsts kancelei <i>StratCom</i> komandai (skatīt detalizētākas instrukcijas šajā nodaļā). • Ja tas vēl nav ticis darīts līdz šim, tad steidzami ziņot tiesībsargājošajām institūcijām, ja ir aizdomas par potenciālu likumpārkāpumu (skatīt detalizētākas instrukcijas šajā nodaļā). • Ziņot sociālo mediju platformām par kaitniecisku saturu, kas neatbilst to lietošanas noteikumiem. • Dezinformācijas vai informācijas operācijas pastāvīga uzraudzība (monitorings) un atspēkošana ciešā sadarbībā ar Valsts kancelejas <i>StratCom</i> komandu un citām iesaistītajām valsts un pašvaldību institūcijām.

Kategorija	Platformas	Interesešu grupa	Vēlamā reakcija
<p style="text-align: center;">IV kategorija</p>			<ul style="list-style-type: none"> • Pēc nepieciešamības izmantot citus komunikācijas instrumentus, lai nodrošinātu faktos balstītas informācijas dominanci pār dezinformāciju, piemēram, preses konferences rīkošana (tostarp pārnozaru, ja iesaistītas vairākas institūcijas); neformāls brifings medijiem (<i>off-the-record saruna</i>); preses relīzes sagatavošana un izsūtīšana; skaidrojošu materiālu sagatavošana un izplatīšana (faktu lapas, infografikas, vizuāli vienkārši un iedarbīgi skaidrojošie materiālie sociālo mediju kontiem, u. c.). • Regulāra sadarbība ar uzticamiem starptautiskajiem medijiem un žurnālistiem, sniedzot informāciju, organizējot preses tūres uz reģioniem, organizējot intervijas, viedokļrakstus starptautiskajos izdevumos, kā arī lietojot citus ietekmes kanālus. • Pastāvīga starptautiskā sadarbība ar iesaistītajām starptautiskajām institūcijām, Latvijas diplomātiskajām pārstāvniecībām ārvalstīs (iesaistot Ārlietu ministriju un, ja nepieciešams, citas institūcijas)

Kategorija	Platformas	Interesešu grupa	Vēlamā reakcija
V kategorija	Dezinformācija vai informācijas operācija ilgstoši izplatās Latvijas un starptautiskajā informatīvajā telpā. Tas ietekmē starptautiskās darbākārtības jautājumus. Iespējams, nepatiesais vēstījums pats ir kļuvis par starptautiskās darbākārtības jautājumu	Dezinformācija vai informācijas operācija ilgstoši izplatās Latvijā un pasaulē, turpinot radīt būtiskus nacionālās drošības apdraudējumus vai ilgstoši politiski un ekonomiski kaitē Latvijas valstij, kā rezultātā iestājas izmērāmi un pierādāmi zaudējumi īsā un vidējā termiņā	Sasniedzot visaugstāko – V kategorijas – informatīvās telpas apdraudējuma līmeni, Latvijas valstī jau ir iedarbināti vairāki normatīvajos aktos noteiktie un vairāku institūciju kompetencē esošie krīžu pārvarēšanas mehānismi, tostarp attiecībā uz informatīvās telpas apdraudējumu mazināšanu. Vienlaikus ir būtiski akcentēt svarīgākos elementus: <ul style="list-style-type: none"> • pastāvīga krīzes komunikācija, ko plāno centralizēti, bet īsteno visi valsts un pašvaldību institūciju komunikatori savā ikdienas praksē; • visu valsts un pašvaldību iestāžu komunikatoru mobilizācija, regulāra informācijas apmaiņa un vienotu vēstījumu izmantošana ikdienas komunikācijā ar darba kolēģiem, citām valsts institūcijām, kā arī vietējiem un starptautiskiem medijiem;

Kategorija	Platformas	Interesešu grupa	Vēlamā reakcija
V kategorija			<ul style="list-style-type: none"> • būtiski demonstrēt vienotību gan ar tuvākajiem sabiedrotajiem reģionā (Baltijas valstīm), gan Latvijas stratēģiskajiem partneriem (ASV) un starptautiskajām institūcijām (īpaši ES, NATO). Svarīgi saglabāt vienotību publiskajos vēstījumos, kā arī izvairīties no komunikācijas, kas varētu liecināt par viedokļu šķelšanos un vienotības trūkumu; • Valsts kanceleja sadarbībā ar citām iesaistītajām institūcijām gatavo regulārus informatīvās telpas tendenču pārskatus, kas nonāk līdz "atslēgas" lēmumu pieņēmējiem un komunikatoriem. Pārskati arī ietver ieteikumus vēlamajai komunikācijai un rīcībai

Pirmās kategorijas informatīvās telpas apdraudējumi izplatās tikai vienas interešu grupas ietvaros vienā vai vairākās platformās, taču nesasniedz lielus iesaistes rādītājus ārpus šīs grupas.

Piemērs. Vēstījums, ka vakcīnas pret Covid-19 satur grafēna oksīdu, kas sākotnēji izplatījās "Mainām Pasauli" Telegram grupā, vēlāk arī atsevišķās Covid-19 un vakcīnu noliedzēju Facebook grupās. Lai gan vēstījums novērots vairāk nekā vienā platformā, tas negūst lielu iesaisti un nav piesaistījis plašu uzmanību ārpus šīm grupām.

Otrās kategorijas informatīvās telpas apdraudējumi izplatās vairāku interešu grupu ietvaros vienā vai vairākās platformās un sasniedz lielus iesaistes rādītājus ārpus šīm grupām.

Piemērs. Tiek radīts un izplatīts video, kurā sieviete krievu valodā izskaidro, kas jā dara, lai saņemtu 130 eiro pabalstu no Nodarbinātības valsts aģentūras (NVA). Sākotnēji video tika izplatīts tikai TikTok vietnē, taču pēcāk tika publicēts arī citos sociālajos medijos, kā rezultātā cilvēki no dažādām interešu un valodas grupām dalījās un komentēja video. NVA sociālajā medijā Facebook4 un savā tīmekļvietnē brīdināja5 sekotājus par nepatieso ziņu, lai novērstu iedzīvotāju "uzķeršanos" uz to.

Trešās kategorijas informatīvās telpas apdraudējumi izplatās no sociālo mediju platformām uz tradicionālajiem medijiem (televīzija, radio, digitālie un drukātie mediji) vai maldinošos vēstījumus sāk izplatīt Latvijas mēroga slavenības, viedokļu līderi un amatpersonas, kā rezultātā tie sasniedz plašu interešu grupu loku visā Latvijā.

Piemērs. Apgalvojums, ka Covid-19 izplatības mazināšanai paredzēto sejas masku nēsāšana bērniem izraisa skābekļa trūkumu. Sākotnēji šādu apgalvojumu izplatīja "Mainām Pasauli" Telegram kanāls un tīmekļvietne kopā ar safabricētiem stāstiem par bērniem, kas miruši no sejas masku lietošanas. Pēcāk šīs ziņas izplatīja politiskās partijas "Zaļo un zemnieku savienība" valdes loceklis Pēteris Dimants un Latvijas Ārstu biedrības vadītāja Ilze Aizsilniece, ar savu atpazīstamību sabiedrībā ļaujot vēstījumiem izskatīties ticamākiem un izplatīties plašākos kanālos. Jāatzīmē, ka konkrētos Dimanta6 un Aizsilnieces7 apgalvojumus pēcāk atspēkoja Baltijas pētnieciskās žurnālistikas centra Re:Baltica faktu pārbaudes un sociālo mediju pētniecības virtuālā laboratorija. Arī Bērnu klīniskās universitātes slimnīcas (BKUS) speciālisti8 ir skaidrojuši sejas masku ietekmi uz bērniem, tādējādi atspēkojot nepatiesos apgalvojumus. BKUS speciālistu skaidrojumu aktīvi izplatīja Latvijas sabiedriskie mediji, tostarp tīmekļvietnē9, televīzijā un sociālajos medijos10.

Ceturtais kategorijas informatīvās telpas apdraudējumi izplatās sociālajos medijos, plašsaziņas līdzekļos Latvijā un Rietumvalstīs, kā rezultātā tie sasniedz plašu interešu grupu loku visā valstī un ārpus tās.

Piemērs. Tiek radīts un izplatīts video¹¹, kurā robežšķersotājs no Irākas apgalvo, ka Latvijas robežsargi uz Latvijas-Baltkrievijas robežas viņu un citus līdzgaitniekus fiziski ietekmējuši, kā arī atstājuši bez ēdiena un ūdens. Video sākotnēji izplatījies Vācijas medijs "Deutsche Welle", pēc tam to darījis arī Lielbritānijas TV kanāls "Sky News". Tāpat kritika par neapstiprināto robežsargu rīcību izskanēja Latvijas informatīvajā telpā. Reaģējot uz starpgadījumu, Latvijas iekšlietu un aizsardzības ministri norādījuši medijiem uz šizetos izteikto apgalvojumu nepatiesumu. Pēcāk iekšlietu ministre arī sniedza interviju ASV ziņu kanālam "CNN" un rīkoja vairākus mediju brīfinigus par situāciju uz Latvijas-Baltkrievijas robežas.

Piektās kategorijas informatīvās telpas apdraudējumi ilgstoši izplatās Latvijas un starptautiskajā informatīvajā telpā. Dezinformācija vai ietekmes operācijas ietekmē starptautiskās darbakārtības jautājumus, kā arī, iespējams, pats nepatiesais vēstījums var kļūt par starptautiskās darbakārtības jautājumu. Šī ir augstākā iespējamā kategorija informatīvās telpas apdraudējumu skalā, kas tiek piemērota tikai sevišķi bīstamu un apjomīgu apdraudējumu gadījumā, kas var skart Latvijas valsts nacionālās drošības intereses vai radīt būtisku, ilgstošu ietekmi uz valsts drošību, ekonomiku un tautsaimniecību.

Piemērs. 2014. gada pavasarī Krievija izplatīja dažādu dezinformāciju, lai radītu apjukumu un maldus Ukrainas un starptautiskajā informatīvajā telpā, kas palīdzēja iegūt laiku, lai okupētu un anektētu Ukrainai piederošo Krimas pussalu. Līdzīgi 2022. gada 24. februārī Krievija veica pilna apjoma militāru iebrukumu Ukrainā, starptautiskajai sabiedrībai sūtot vairākus dezinformācijas vēstījumus par kara "patiesajiem iemesliem", tostarp apsūdzot Ukrainu genocīdā astoņu gadu garumā Luhanskā un Doņeckā, apgalvojot, ka Kijivā pie varas ir nacisti, kā arī apsūdzot Ukrainu militarizācijā, bioloģisko un ķīmisko ieroču izstrādē un dažāda rakstura draudu radīšanā Maskavai. Abos gadījumos dezinformācija un informācijas operācijas kalpoja kā daļa no plašāka hibrīdo uzbrukumu ieroču arsenāla, kas mērķtiecīgi un saskaņoti lietoti, lai sasniegtu Krievijas politiski stratēģiskos mērķus, kamēr Ukrainai tas radīja paliekošas sekas uz tās nacionālo drošību un politiskajiem un sociālekonomiskajiem procesiem.

Svarīgi apzināties, ka pirmajā mirklī jebkurš maldinošas informācijas vai dezinformācijas gadījums var likties kā atsevišķa, nenozīmīga epizode. Taču, veicot padziļinātu izpēti ilgākā laika periodā, var atklāties, ka tā ir daļa no koordinētas, ilglaicīgas un mērķētas informācijas operācijas, lai ietekmētu kādas sabiedrības grupas viedokli vai gūtu politisku vai ekonomisku labumu. Tādēļ jebkuri no piecu kategoriju informatīvās telpas drošības apdraudējumiem ir jāturpina novērot ilgākā laika posmā, kā arī atbildes reakcijas un pretpasākumi jāpielāgo, pilnveidojoties un mainoties izpratnei par konkrēto gadījumu.

Tālākā rokasgrāmatas sadaļa ir organizēta pa līmeņiem, kādā īstenojami pasākumi, lai mazinātu vai efektīvi vērstos pret informatīvās telpas draudiem individuālā, institucionālā un valstiskā līmenī. Daļa turpmāk aprakstīto risinājumu ir padziļināti skaidrojumi informatīvās telpas apdraudējumu ietekmes skalā minētajām atbildes reakcijām, kamēr pārējie ir ilgtermiņa risinājumi Latvijas valsts pārvaldes, pašvaldību un to darbinieku, kā arī neatkarīgo par mediju un informatīvās telpas drošību atbildīgo institūciju sagatavošanas un izturētspējas veicināšanai pret maldinošu informāciju, dezinformāciju un informācijas operācijām.

Rīcība individuālā līmenī: ko var darīt katrs no mums

Pamani, dokumentē pierādījumus, ziņoj par draudiem informatīvajā telpā!

Latvijā vairākas institūcijas pastāvīgi uzrauga un vēro notiekošo gan vietējā, gan starptautiskajā informatīvajā telpā. Piemēram, Valsts kancelejā ir struktūrvienība – Stratēģiskās komunikācijas koordinācijas departaments – kas nodrošina centralizētu Latvijas informatīvās telpas uzraudzību, regulāri ziņojot par atklājumiem citām valsts institūcijām un amatpersonām. Ne visām institūcijām ir sava monitoringa kapacitāte, tādēļ šāda centralizēta valsts spēja ir būtisks veids, kā efektīvi izmantot resursus, kā arī tā ļauj uzkrāt zināšanas un spējas ilgtermiņā, kas ir īpaši būtiski, risinot dažādas krīzes situācijas. Tāpat informatīvo telpu pastāvīgi novēro mediju regulatori, kā arī valsts drošības dienesti.

Laicīgai valsts un sabiedrības drošības apdraudējumu pamanīšanai, tostarp informatīvajā telpā, ir svarīga visas valsts un pašvaldību institūciju cieša sazobe un sadarbība, kā arī visas sabiedrības atbildīga un pilsoniski aktīva iesaiste. Katrs publiskajā sektorā strādājošais var būt pirmais, kas pamana kaitniecisku darbību, kura izplata melus vai cenšas šķēlt Latvijas sabiedrību vai graut valstiskuma pamatus. Šādas “sniega pikas” laicīga pamanīšana, kamēr tā vēl nav pārvērtusies par “sniega bumbu”, kā arī ziņošana kompetentajām iestādēm un sociālo mediju platformām, lai atklāto naidīgo vēstījumu laicīgi apstādinātu, ļauj izvairīties no baumu, maldinošas informācijas vai dezinformācijas transformēšanās par neapstādināmu lavīnu, kas ietver potenciālu politisku, ekonomisku un sociālu postu Latvijas valstij un sabiedrībai.

Par pamanītajiem dezinformācijas gadījumiem katrs indivīds var ziņot šādām nacionālajām un starptautiskajām struktūrām:

1) Valsts kancelejas StratCom komandai. Lai arī stratēģiskās komunikācijas ekspertu komanda sadarbībā ar citām institūcijām pastāvīgi uzmana Latvijas informatīvo telpu, tomēr arī katrs indivīds un valsts pārvaldē strādājošais var sniegt palīdzību un ziņot par baumām, maldinošu informāciju, dezinformāciju vai

potenciālas informācijas operācijas aizmetņiem, ko novēro darba vietā vai ārpus darba laika oficiālajos un personīgajos kontaktos un komunikācijā. Šāda rīcība ne tikai neļauj kaitnieciskam saturam palikt nepamanītam un nesodītam, bet arī ļauj saņemt instrukcijas no pieredzējušiem ekspertiem par vēlamu rīcību, lai novērstu plašāku krīzi.

Lai ziņotu Valsts kancelejai, lūgums rakstīt uz e-pastu skkd@mk.gov.lv, tēmas laukā norādot atzīmi "Incidents", sniedzot īsu situācijas aprakstu, kā arī, ja tas iespējams, pievienojot pielikumā (1) komentāra vai fotogrāfijas ekrānšāviņu (fotoattēlu); (2) saiti (linku) uz konkrēto komentāru vai fotogrāfiju; (3) saiti uz komentāra vai fotogrāfijas autoru (izplatītāju).

2) Sociālo mediju platformām par saturu, kas neatbilst lietošanas noteikumiem. Gandrīz visām lielākajām sociālo mediju platformām ir savi lietošanas noteikumi, tostarp pret nepatiesu satura izplatīšanu, kam reģistrējoties automātiski piekrist katrs attiecīgās platformas lietotājs. Platformas, kas ļauj saviem lietotājiem ziņot par nepatiesu saturu:

- *Facebook* ;¹²
- *Instagram* ;¹³
- *Linked In* ;¹⁴
- *YouTube* ;¹⁵
- *TikTok* ;¹⁶
- *Viber* .¹⁷

3) Valsts drošības dienestam (VDD) un Valsts policijai (VP) par iespējamem likumpārkāpumiem. Dezinformācija un naidīgi vēstījumi pret Latviju ir ne tikai kaitnieciski Latvijas valstij un sabiedrībai, bet arī pārkāpj likumu, kā rezultātā kontu uzturētāji un ziņu izplatītāji ir saucami pie atbildības. Piemēram, audiovizuāli materiāli, ieraksti sociālajos medijos un rīcība, kas mudina citus uz nacionālā, etniskā, rasu vai reliģiskā naida vai nesaticības izraisīšanu, ir krimināli sodāma (*Krimināllikuma 78. pants*). Tāpat kriminālatbildība paredzēta par genocīda, noziegumu pret cilvēci, nozieguma pret mieru un kara noziegumu, tostarp nacistiskās Vācijas un PSRS, publisku slavināšanu, noliegšanu, attaisnošanu vai rupju noniecināšanu (*Krimināllikuma 74.¹ pants*). Attiecībā uz informatīvo telpu sodāmas ir arī darbības, ar kuru palīdzību tiek nodrošināta piekļuve audiovizuāliem kanāliem, kuru retranslācija un darbība Latvijas teritorijā ir liegta, pamatojoties uz neatbilstību Latvijas normatīvo aktu prasībām.

Sniedzot drošības iestādēm informāciju par iespējamem krimināllikuma pārkāpumiem vai draudiem nacionālajai drošībai, lūdzam pierakstīt un nosūtītājā ziņā ietvert: (1) komentāra vai fotogrāfijas ekrānšāviņu (fotoattēlu); (2) saiti (linku) uz konkrēto komentāru vai fotogrāfiju; (3) saiti uz komentāra vai fotogrāfijas autoru (izplatītāju).

- Valsts policija: (+371) 67014002 vai 110 un vpdd@vp.gov.lv
- Valsts drošības dienests: (+371) 67208964 un info@vdd.gov.lv

4) Nacionālai elektronisko plašsaziņas līdzekļu padomei (NEPLP), Latvijas Mediju ētikas padomei un sabiedrisko elektronisko plašsaziņas līdzekļu ombudam. Ja kāds sabiedriskais vai komerciālais elektroniskais plašsaziņas līdzeklis izplatījis negodprātīgu (neobjektīvu) informāciju vai vēstījumu, kas pārkāpj Latvijas likumdošanu, ir iespējams vērsties NEPLP, Latvijas Mediju ētikas padomē vai pie sabiedrisko elektronisko plašsaziņas līdzekļu ombuda, izmantojot ziņošanas kārtību un veidlapas, kas pieejamas šo institūciju tīmekļvietnēs. Negodprātīgas (neobjektīvas) informācijas izplatīšana žurnālistu kļūdas dēļ vai apzināti var rezultēties nepatiesas informācijas, tostarp dezinformācijas, tālākā izplatībā, tāpēc ir svarīgi, ka sabiedrība sadarbojas ar atbildīgajām iestādēm šāda satura identificēšanā un mediju darbības uzlabošanā.

Informatīvās telpas higiēnas un piesardzības pasākumi

Kibertelpas higiēnas pasākumi, piemēram, regulāra paroļu mainīšana un e-pastu ignorēšana ar attālu zemju prinču jums novēlētajām bagātībām apmaiņā pret personīgās informācijas datiem, jau kļuvusi par ikdienu. Līdzīgi katram no mums ir jā rūpējas arī par savas apkārtējās informatīvās telpas drošību, ko iespējams izdarīt, veicot dažādus higiēnas pasākumus un priekšdarbus. Tas ir īpaši svarīgi, strādājot publiskajā sektorā, jo katrs no mums var piedalīties valsts informatīvās telpas drošības un izturētspējas veicināšanā. Tāpat arī katra kļūda var tikt izmantota, lai grautu personas, institūcijas vai valsts reputāciju.

- ***Aptājieties un padomājiet, pirms iesaistīties ar saturu sociālajos medijos.*** Lielākie sociālie mediji izmanto cilvēku emocijas, cenšoties izslēgt prātu vai vismaz atlicināt tam otrā plāna lomu. Spilgts piemērs ir video ar smieklīgiem kaķēniem, kucēniem vai maziem bērniem, kurus var skatīties vienu pēc otra, kā arī pārsūtīt tālāk kolēģiem, draugiem un paziņām. Daļa no tiem ir nekaitīgi "laika zagļi" - kamēr jūs tos skatāties, kāds saņem naudu par katru noskatīto minūti vai iesaisti ar saturu, īpaši, ja starp videorullīšiem ir reklāmas. Tīkmēr cits audiovizuālais saturs var censties no jums izvilināt spēcīgas emocijas, asu reakciju, iesaisti ar saturu, neapzinoties, ka esat kļuvis par kādas trešās puses ietekmes operācijas dalībnieku, potenciāli apdraudot valsts vai sabiedrības drošību. Lai no šādas situācijas izvairītos, būtiski ir izskatīt pie sevis vismaz līdz 10, pirms sociālos medijos dalīties ar saturu vai spiest "patīk" un "sirsniņas", un atbildēt uz šādiem jautājumiem:
 - *Kādu emocionālo reakciju šis saturs mēģina no manis iegūt? Kāds tam varētu būt nolūks?*
 - *Vai ieraksta/video saturu veido fakti vai viedokļi un spekulācijas?*

- *Vai es izlasīju tikai virsrakstu vai visu rakstu? Vai iepazīnos ar rakstā pausto saturu un pārliciecinājos, ka tajā paustais nav pretrunā ar manas profesionālās darbības pamatprincipiem?*
- *Vai ziņas veidotājs man ir pazīstams un uzticams avots? Vai medijs ir ar labu reputāciju?*
- *Vai ziņas attēls un virsraksts atbilst raksta saturam?*
- **Sīkdatņu** (cookies – angļu val.) iestatījumi un dalīšanās ar personīgajiem datiem. Praktiski katra interneta lapa, viedtālruna aplikācija un sociālo mediju platforma, jo īpaši tās, kas darbojas Eiropas Savienības teritorijā un ir pakļautas Vispārējās datu aizsardzības regulas (GDPR) prasībām, saviem lietotājiem pieprasa atlasīt datu kategorijas, kuras lietotājs atļauj platformai ievākt par sevi un izmantot, tostarp dalīties tālāk ar trešajām pusēm. Mūsdienās personu dati ir kļuvuši par jauno valūtu. Par tirgošanos ar tiem uzņēmumi nopelna miljonus un atsevišķos gadījumos pat miljardus eiro. Par to, ko lietotājs lieto par brīvu, nemaksājot ne centa, patiesībā ir samaksāts ar viņa datiem, kā rezultātā platformas var piekļūt visam, ko lietotājs pats tām atļāvis, atzīmējot sīkdatņu, aplikāciju un platformas lietošanas noteikumu parametrus. Šādi dati var iekļaut informāciju, sākot no jūsu vārda, uzvārda un e-pasta adreses un beidzot ar iepirkšanās, interneta lietošanas, pārvietošanās, miega un citiem paradumiem. Ekstrēmās gadījumos tas var iekļaut arī piekļuvi jūsu telefona kamerai, saglabātajiem audiovizuālajiem datiem, mikrofonam un citām funkcijām. Tādēļ ir vērts iedziļināties un rūpīgi izlasīt, ar kādiem datiem jums pieprasa dalīties, un tad atbildēt uz jautājumu: "Vai tas nav par dārgu un es to tiešām varu atļauties?"
- **Nedalieties un nereaģējiet uz nepatiesu informāciju un dezinformāciju.** Lai arī, ieraugot maldinošu informāciju vai dezinformāciju, instinktivi var rasties vēlme to atspēkot ar atbildes komentāru vai dalīties ar to, tomēr ne vienmēr tā ir pareiza un ieteicama rīcība. Pirmkārt, dalīšanās ar šādu saturu palīdz sasniegt manipulatoru mērķi, nepatieso informāciju izplatot vēl plašākam cilvēku lokam, nekā tas būtu iespējams bez jūsu "palīdzības". Otrkārt, "troļļi" un "boti" nav racionāli, to uzdevums ir maldināt, sēt šaubas, radīt apjukumu vai sasniegt citus mērķus. Tādēļ iesaistīšanās diskusijā ar tiem tikai atņems jums laiku, ko var lietderīgāk izmantot, ziņojot kompetentajām iestādēm (skatīt iepriekšējo sadaļu). Treškārt, atbildot uz dezinformatoru ziņām, jūs vienmēr būsiet soli iepakaļ, kā arī riskējat kaitēt savai emocionālajai un mentālajai veselībai.
- **Patērējiet kvalitatīvus medijus un atbalstiet uzticamu žurnālistiku.** Katrs no mums ir atbildīgs par sava "informatīvā burbuļa" lielumu, saturu un kvalitāti, ikdienā patērējot konkrētus mediju veidus un izdevumus, kā arī izvēloties, kurus žurnālistus uzskatīt par uzticamām autoritātēm, kuru viedokļos ieklausīties un kam ticēt. Atbalstiet kvalitatīvus Latvijas medijus un žurnālistiku, tostarp lietojot piedāvāto maksas saturu, kas ļauj izdevumiem turpināt attīstīties un piegādāt jums arvien jaunu un labāku ziņu un izklaides saturu.
- **Mācieties atpazīt un atsaukties uz autoritatīviem avotiem un izdevumiem.** Maldinošas informācijas vai dezinformācijas safabricēšana aizņem vien pāris

sekundes vai minūtes, kamēr zinātniska raksta radīšana, izmantojot pārbaudītas metodes un autoritatīvus avotus, kā arī publicēšana zinātniskajā periodikā var aizņemt vairākus mēnešus vai pat gadus. Respektējiet faktus un zinātni, un savā darbā vai saziņā ar kolēģiem, draugiem vai paziņām par tēmu, kurā pats neesat eksperts ar padziļinātām zināšanām, atsaucieties tikai uz medijiem un žurnālistiem ar labu reputāciju vai autoritatīvām zinātniskām publikācijām, ar kurām pats esat iepazinies.

- **Regulāri izglītojieties par jaunākajām metodēm, ko lieto manipulatori.** Medijpratība un informācijpratība ir ilgstošs mācīšanās process. Sekojiet līdzi aktualitātēm tādos resursos kā *SkeptiCafe*¹⁸, *EUvsDisinfo*¹⁹ un *DFRLab*²⁰, lai pēcāk spētu labāk atpazīt dezinformatoru metodes un vēstījumus un uz tiem "neuzķerties".
- **Izglītojiet savus tuvākos par dezinformācijas pazīšanu un vēšanos pret to.** Kad pats esat kļuvis pietiekami prasmīgs, lai zinātu, kā pazīt dezinformācijas un manipulatīvas informācijas izplatīšanas metodes, kļūstiet par ziņnesi un dalieties ar šīm zināšanām ar savu ģimeni, tuviniekiem, kolēģiem, draugiem un paziņām. Pēdējo gadu pētījumi liecina, ka cilvēki Latvijas sabiedrībā vairāk uzticas informācijai, kas nāk no tuviniekiem, jo īpaši ģimenes. Tādēļ, iespējams, tieši jūs ar savu skaidrojumu spēšiet sasniegt, izglītēt un pārliecināt mērķauditoriju, ko nespētu pat spilgtākais kampaņas videorullītis plašsaziņas kanālos. Tas jo īpaši attiecas uz sarunām ar tuviniekiem, kas paši apzināti vai neapzināti izplata nepatiesu informāciju, tostarp sociālajos medijos (skatīt nākamo sadaļu ar ieteikumiem, kā labāk uzrunāt šādus tuviniekus).
- **Rūpīgi izvērtējiet, kādu informāciju par jums var redzēt citi sociālo mediju lietotāji.** Lai jūs varētu kontrolēt, kādu saturu (bildes, ierakstus, komentārus, draugu sarakstu) redz tikai jūsu draugi un sekotāji un kādu saturu redz jebkurš cilvēks internetā, parūpējieties par drošiem kontu iestatījumiem. Izvērtējiet, vai sociālo platformu (piemēram, *Instagram*) profilu vēlaties publisku vai slēgtu (pieejamu tikai draugiem, ko pazīstat un ko esat apstiprinājuši).
- **Kategoriski izvairieties no kompromitējoša satura publicēšanas internetā un sociālajos medijos.** Informatīvajā telpā potenciālais Latvijas ienaidnieks var centties izmantot atsevišķa ierēdņa vai amatpersonas vai pat viņa ģimenes locekļu ierakstus, lai tos pasniegtu kā oficiālu valsts nostāju. Tādējādi divdomīga satura publicēšana internetā var radīt ne tikai personīgās, bet arī institūcijas vai visas valsts reputācijas risku. Tādēļ ieteicams iestatīt sociālo mediju kontus tā, lai nebūtu iespējams identificēt ģimenes locekļus un nublicēt ierakstus, kuros:
 - *pausta pretvalstiska nostāja, kas nav savienojama ar valsts amatpersonas vai publiskajā sektorā strādājošā pienākumiem, tostarp Valsts civildienesta likumu, kā arī Valsts pārvaldes vērtībām un ētikas pamatprincipiem;*
 - *redzama cilvēku cieņu aizskaroša uzvedība vai rīcība, tostarp atspoguļots saturs saistībā ar apreibinošo vielu lietošanu (alkohols, narkotikas u. c.) vai demonstrēti ieroči (ja vien tas nav saistībā ar dienesta pienākumu pildīšanu);*

- *pārkāptas likuma normas, jo īpaši, ja aizskartas kādas iedzīvotāju grupas cilvēktiesības, lietota naida runa, slavināts vai attaisnots genocīds vai noziegumi pret cilvēci, tostarp slavināti nacistiskās Vācijas, PSRS, valdošā Kremļa režīma pastrādātie noziegumi, izmantojot to simbolisku publiskās vietās un pasākumos (svastika, sirpis un āmurs, Georga lentes, "Z" un "V" simboli u. c.).*
- **Atcerieties - dzēstus ierakstus sociālos medijos un citviet internetā ir iespējams atrast.** Ieraksti arī personīgajos sociālo medijos kontos var ne tikai ietekmēt valsts amatpersonu karjeru, bet arī ietekmēt jūsu institūcijas vai pat visas valsts reputāciju, īpašos gadījumos pat fizisko vai ekonomisko valsts un sabiedrības drošību. Arī dzēstus ierakstus, tostarp sociālajos medijos, ir iespējams atrast ar dažādiem rīkiem, piemēram, lietojot *"The Wayback Machine"* (<https://archive.org/web/>).
- **Atgriezeniskā attēlu meklēšana.** Lai pārbaudītu, vai persona, kas jums atsūtījusi draudzības uzaicinājumu sociālo mediju platformā, lieto autentisku attēlu, vai izpētītu, vai attēls pie sociālo mediju ieraksta nav jau iepriekš izmantots citviet, ir iespējams izmantot atgriezenisko attēlu meklēšanu, piemēram, ar *"Google Images"* meklētāju (<https://images.google.com/>) vai *"TinEye"* (<https://tineye.com/>). Jāņem vērā, ka attēlus iespējams izveidot, izmantojot mākslīgā intelekta algoritmus. Šādos gadījumos attēli neparādīsies *"Google Images"* vai *"TinEye"*, taču tas nenozīmē, ka cilvēks ir īsts.
- **Divpakāpju autentifikācija un drošas paroles izvēle.** Vietnēs un platformās, kur tas iespējams, lietojiet divpakāpju autentifikāciju. Tas nozīmē, ka papildus tam, ka jūs zināt savu paroli, jūs to apstiprināt, piemēram, ar kodu no mobilā tālruna. Tādējādi, lai uzlauztu jūsu kontu, ļaundarim nepieciešams arī piekļūt jūsu mobilajai ierīcei. Tāpat svarīgi ir izvēlēties drošu paroli (vismaz 12 simbolu garu) un nelietot vienu paroli vairākiem kontiem. Garai, drošai, taču viegli iegaumējamai parolei aicinām izvēlēties nelogisku teikumu, kur atsevišķus burtus aizvieto ar simboliem, piemēram, *"Ziemas!rBurgeruRaža\$La1ks"*. Šādu paroli ir grūti uzminēt, to ir grūti uzlauzt, izmantojot pilnās pārlases uzbrukumus (*brute force attack* – angļu val.), taču to ir viegli iegaumēt. Lai pārbaudītu, vai kāda no jūsu parolēm nav nokļuvusi uzlauztu un nopludinātu datu sarakstos, var izmantot vietni *"Have I been Pwned?"* (<https://haveibeenpwned.com/>). Ja parole parādās, tad to ir nepieciešams nekavējoties mainīt.

Kā sarunāties ar cilvēku, kas tic nepatiesai informācijai un dalās ar to

Iemesli, kādēļ cilvēki tic nepatiesam saturam un dalās ar to, var būt dažādi. Pētnieki ir identificējuši trīs izplatītākos iemeslus – neuzmanība²¹, ideoloģiskā vai politiskā pārliecība²² un ikdienas vide, kurā cilvēks sastopas tikai ar viedokļiem, kas sakrīt ar viņa paša uzskatiem, jeb dzīvošana "informācijas burbulī"²³. Īpaši izaicinošas var būt situācijas, kad kāds ģimenes loceklis, tuvinieks vai draugs bieži dalās ar divdomīgu vai izteikti maldinošu saturu sociālajos medijos. Kā reaģēt uz šādām situācijām? Pārstāt ar viņu sarunāties vai rīkoties gluži pretēji – uzsākt sarunu un censties pārliecināt?

Baltijas pētnieciskās žurnālistikas centra *Re:Baltica* žurnālisti apkopojusi secinājumus²⁴, kāpēc cilvēki tic savvērestības teorijām par Covid-19, kā arī piedāvājuši padomus, kā runāt ar šādiem cilvēkiem. Arī *EUvsDisinfo* komanda ES Austrumu stratēģiskās komunikācijas operatīvajā grupā ir piedāvājusi risinājumus, kā runāt ar ģimenes locekli, kas iestājas pret vakcināciju un aizrautīgi tic dezinformācijai un savvērestības teorijām²⁵. Apkopojot galvenās atziņas un ieteikumus, īpaši izceļamas šādas rekomendācijas:

1. **Palīdzēt var tikai kāds, kuram cilvēks uzticas**²⁶. Vairāki Covid-19 laikā veikti pētījumi liecina, ka iedzīvotāji Latvijā vairāk uzticas ģimenei vai ģimenes ārstiem, kamēr komunikācija un vēstījumi no citiem informācijas sniedzējiem (viedokļu līderi, valsts institūcijas, sabiedriskie un privātie mediji u. c.) tiek uzskatīti par mazāk ticamiem.²⁷ Lai arī uzdevums var likties izaicinošs, savus tuviniekus izraut no toksiskā “informācijas burbuļa” un ar laiku mainīt viņu uzskatus ir daudz lielākas izredzes mums pašiem.
2. **Apbruņojieties ar pacietību un iejūtību**. Uzsāciet sarunu ar tuvinieku, esiet empātisks, iejūties viņa ādā, izrādiet vēlmi uzklaut un izprast. Runājiet tikai tad, ja vēlaties palīdzēt, nevis uzvarēt strīdā un izrādīt savu pārkumu un taisnību. Būtiski ir nerādīt spiedienu uz sarunu partneri. Atcerieties, ka izsmiešana var būt īpaši kaitīga, un no tās kategoriski jāizvairās.
3. **Uzdodiet jautājumus par cilvēka uzskatiem**. Bieži cilvēku ticēšanai savvērestības teorijām vai lietām, kas ir pretrunā ar faktiem un pierādījumos balstītu zinātni, nav tiešas saiknes ar informētības trūkumu. Gluži pretēji – šodienas problēma ir informācijas pārbagātība. Ne velti jau 2020. gada martā Pasaules Veselības organizācija nāca klajā ar terminu “infodēmija”, ar to apzīmējot informācijas pārbagātības fenomenu, kas apgrūtina efektīvu slimības izplatības mazināšanos, jo cilvēku uzskatu veidošanos ietekmē daudzi faktori (ekonomiskie, politiskie, sociālie, kulturālie, reliģiskie), kā arī personīgā pieredze. Manipulatori izmanto cilvēku uzskatus kā labvēlīgu augsni, kurā sēt dezinformācijas sēklu. Lai labāk saprastu, kādēļ cilvēks tic, ka “zeme ir plakana”, “vakcīnas satur mikročipus” vai “Krievija nodarbojas ar Ukrainas demilitarizāciju un denācifikāciju”, ir svarīgi uzdot jautājumus, lai tiktu līdz problēmas saknei – uzskatiem un tos veidojošajiem faktoriem.
4. **Atrodiet kopīgos saskares punktus**. Tā vietā, lai sāktu atspēkot katru sarunas partnera apgalvojumu, kas tikai akcentēs atšķirīgo starp jums un jūsu uzskatiem, centieties izveidot emocionālo saikni un fokusēties uz kopīgo. Atcerieties, ka tas ir jūsu ģimenes loceklis vai draugs, ar kuru jums ir kopīgas atmiņas, rūpes par ģimenes labklājību, drošību un kopīgu nākotnes veidošanu. Izmantojiet personīgus pieredzes stāstus un emocionālus vēstījumus, kas liek aizdomāties par problēmu.
5. **Novirziet sarunas partneri uz uzticamiem informācijas avotiem un medijiem**. Uzdodiet jautājumus, lai izzinātu, kas veido tuvinieka “informācijas burbuli”. Kur viņš ikdienā iegūst ziņas un informāciju? Vai šī platforma ir saistīta ar tuvinieka darba pienākumu veikšanu, dzīvesstilu vai hobijiem? Bieži dezinformācija un savvērestības teorijas par kādu specifisku jautājumu tiek izplatītas kādā plašākā

interēšu grupā vai platformā. Piemēram, jūsu vecāki var būt pakļauti Krievijas dezinformācijai tikai tādēļ, ka seko Kremļa kontrolētiem TV izklaides kanāliem ar humora šoviem un makšķerēšanas raidījumiem. Tāpat sociālo mediju interēšu grupas, kas ikdienā veido ierakstus par veselīgu alternatīvo dzīvesveidu, smieklīgo kaķīšu video vai modes ziņām, kādā brīdī var tikt izmantotas, lai popularizētu dezinformējošus vai pret Latviju naidīgus vēstījumus. Kad veikta priekšizpēte, centieties novirzīt tuvinieku uz uzticamiem informācijas avotiem, kas iekļauj tās pašas intereses, bet ziņu saturā izmanto uzticamu un uz faktiem balstītu informāciju. Sarunā atsaucieties uz dažādiem avotiem dažādās platformās par attiecīgo jautājumu, lai tuvinieks apsvērtu izmantot tos.

6. **Apsveriet arī tehnoloģiskās un ekonomiskās barjeras.** Iespējams, ka vecmamma neseko digitālajiem medijiem, jo viņai nav interneta vai viņa nemāk ar to apieties. Varbūt televizors vai radioaparāts jau kādu laiku nedarbojas vai netiek lietots un jaunumi tiek iegūti tikai no kaimiņienes, kas tos savukārt uzzina no Kremļa kontrolētiem satelītkanāliem. Iespējams, ka dezinformācija pārsūtīta telefonā caur *WhatsApp* platformu no drauga kā *TikTok* video. Tādēļ, ka pārsūtītājs bija uzticams avots (draugs), arī atsūtītā dezinformācija tiek uztverta kā uzticama. Problēmas atrisinājums, iespējams, meklējams jauna TV vai radioaparāta uzdāvināšanā un digitālo prasmju celšanā, veltot pāris stundu nedēļā, lai iemācītu vecvecākiem sekot ziņām internetā.
7. **Mudiniēt sarunu partneri uz kritisko domāšanu, informācijas analīzi un jautājumu uzdošanu.** Uzdodiet jautājumus, kas liek otram aizdomāties par konspirācijas teorijas vai ikdienā patērētā informācijas avota izmantotajām manipulācijas metodēm un ziņas sūtītāja patiesajiem nodomiem. Nevienam nepatīk būt apkrāptam, īpaši, ja kāds uz tā rēķina iedzīvojas bagātībā. Atgādiniet, ka bieži mēs dzīvojam “informācijas burbulī” un sliecamies izmantot un atbalstīt informāciju un faktus, kas pārāpstiprina mūsu pieņēmumus un teorijas pēc tā saucamā “apstiprinājuma neobjektivitātes” principa (*confirmation bias* - angļu val.).
8. **Ziniet, kad apstāties. Sarunu biedrs ir jājūt, jāsaplabā takta izjūta un jāzina, kad apstāties vai ko atlikt nākamajai reizei.** Dažkārt pārāk daudz jautājumu uzdošana vai informācijas atspēkošana var panākt pretēju efektu, un otrs var izdomāt vēl vairāk argumentu, kas pierāda viņa aizstāvētās konspirācijas teorijas patiesumu. Atcerieties, ka tas ir jūsu tuvinieks, ar kuru jāsaplabā attiecības ilgtermiņā. Cilvēku uzskati mainās relatīvi lēni un grūti, kas nozīmē, ka arī dezinformācija, kas atradusi labvēlīgu augsni un “pielipusi” tuvinieka uzskatiem, var tur uzkavēties labu laiku līdz brīdim, kamēr viņš nebūs gatavs tos mainīt. Apzinieties, ka viena saruna līdzīgi kā viena reize sporta zālē var nenest vēlamu rezultātu. Pie sarunas, iespējams, vajadzēs atgriezties vairākkārt.

Rīcība institūcijas līmenī: ko var darīt katra valsts un pašvaldības institūcija

Šajā sadaļā apkopotas rekomendācijas, ko var īstenot valsts pārvaldē un publiskajā sektorā strādājošie individuālā un institūcijas līmenī gan proaktīvi un apsteidzoši, gan reaģējot uz dažādiem informatīvās telpas drošības izaicinājumiem. Ja vien nav norādīts citādi, vairums ieteikumu balstās uz jau aprobētiem padomiem cīņai ar dezinformāciju un informatīvās telpas izaicinājumiem, ko izstrādājuši un ieviesuši praksē Zviedrijas Civilās aizsardzības aģentūra (*Swedish Civil Contingency Agency*)²⁸, Apvienotās Karalistes Komunikācijas aģentūra (*UK Government Communication Service*)²⁹, kā arī Eiropas Ārējās darbības dienesta Austrumu operatīvās vadības grupa (*EEAS East Stratcom Task Force*)³⁰.

Proaktīvie komunikācijas risinājumi

Dezinformāciju, maldinošu informāciju un informācijas vai ietekmēšanas operācijas veic cilvēki. Informatīvās telpas apdraudējumi nerodas un neizplatās tālāk paši no sevis. Būtisks ir cilvēciskais faktors. Vieni cilvēki tos rada, citi – izplata tālāk. No lielas daļas informatīvās telpas apdraudējumu var veiksmīgi izvairīties, ja vien institūcijas un to darbinieki ir sagatavojušies, labi apmācīti, spēj patstāvīgi pieņemt lēmumus un īstenot efektīvu komunikāciju ar savām mērķauditorijām gan ar proaktīviem, gan iespējamo dezinformāciju apsteidzošiem risinājumiem. Šajā sadaļā apkopoti daži no būtiskākajiem proaktīvajiem instrumentiem, ko katra valsts un pašvaldību institūcija var īstenot, lai izvairītos no pārpratumiem, baumām, sabiedrības neziņas, neinformētības vai mērķtiecīgiem apmelojumiem, dezinformācijas un informācijas operācijām.

1. Laba komunikācijas prakse

Komunicējot savlaicīgi, atklāti un balstoties uz pierādījumiem un sabiedrības interesēm, informatīvās telpas apdraudējumi institūcijai ievērojami samazinās. Pēdējos gados Covid-19 pandēmijas pārvarēšana valsts, institucionālā un sabiedrības līmenī ir parādījusi, ka laba komunikācijas prakse sevišķi svarīga ir krīzes apstākļos, kad pieejamās informācijas trūkst, bet sabiedrība ir apjukusi. Tas rada pateicīgu vidi maldināšanai un dažādām informatīvās telpas manipulācijām.

Ekonomiskās sadarbības un attīstības organizācija (OECD)³¹ ir izstrādājusi labas komunikācijas principus draudu mazināšanai informatīvajā telpā³². Saskaņā ar tiem labas komunikācijas prakse ir:

- **caurskatāma** – valsts pārvaldes komunikācija ir godīga, skaidra un atklāta. Dati un informācija par lēmumiem un procesiem tiek publicēta tiesību aktu un noteikumu robežās. Caurskatāmība, tostarp attiecībā uz valdības vai valsts institūciju pieņemumiem strauji mainīgās vai nenoteiktās situācijās, var ievērojami samazināt iespēju baumu un maldinošas informācijas izplatībai;

- **iekļaujoša** – komunikācijas aktivitātes ir pielāgotas, lai spētu sasniegt visas sabiedrības grupas. Informācija ir viegli saprotama, informācijas kanāli un vēstījumi ir pielāgoti dažādām auditorijām un to vajadzībām. Komunikācijas aktivitātes īsteno, ievērojot kultūras un valodu atšķirības, sevišķu uzmanību pievēršot neaizsargāto, nepietiekami pārstāvēto vai atstumto sabiedrības grupu sasniegšanai;
- **atsaucīga** – valsts pārvalde veido komunikācijas aktivitātes sasaistē ar iedzīvotāju vajadzībām un bažām. Tas nozīmē adekvātu resursu novirzīšanu instrumentiem, lai izprastu un uzklautu iedzīvotāju jautājumus un gaidas, lai uz iegūtās analīzes bāzes izstrādātu mērķgrupas vajadzībām atbilstīgu saturu un pielāgotus vēstījumus. Atsaučīgas komunikācijas pieeja veicina divpusēju dialogu, tostarp ar neaizsargātām, nepietiekami pārstāvētām un marginalizētām grupām, un nodrošina sabiedrības līdzdalību politikas lēmumu pieņemšanā;
- **visu sabiedrību iesaistoša** – lai pretotos apdraudējumiem informatīvajā telpā, valsts iesaista visu sabiedrību, tostarp sadarbojas ar plašsaziņas līdzekļiem, privāto sektoru, pilsonisko sabiedrību, akadēmiskajām aprindām un sabiedriski aktīviem indivīdiem. Tādējādi tiek stiprināta visas sabiedrības izturēšanās pret maldinošu informāciju un dezinformāciju, veicināta pilsoniskā līdzdalība un sabiedrības iesaiste, kā arī celta uzticība valsts un pašvaldību institūciju darbam plašākā sabiedrībā;
- **sabiedrības kopējo interešu vadīta** – valsts pārvaldes kopējā komunikācija ir objektīva, neitrāla un apolītiska, tā ir skaidri nošķirta no partiju un politiķu savstarpējās konkurences vai vēlēšanu retorikas. Tas ir īpaši būtiski attiecībā uz informatīvās telpas apdraudējumiem;
- **institucionalizēta** – valsts pārvaldes spēja atbildēt uz draudiem informatīvajā telpā ir atkarīga no adekvātiem finanšu un cilvēku resursiem, tostarp pienācīgi atalgotā, mērķtiecīga un apmācīta personāla, skaidrām un visiem pieejamām komunikācijas vadlīnijām, kā arī efektīvas starpinstitūciju koordinācijas valsts un pašvaldību līmenī;
- **balstīta uz pierādījumiem** – valsts pārvaldes atbilde uz draudiem informatīvajā telpā ir balstīta uzticamos un pārbaudītos datos, tostarp sabiedrības uzvedības un attieksmju pētījumos, eksperimentos, novērojumos un informatīvās telpas monitoringā. Pētījumi, analīze un secinājumi (*lessons-learned* – angļu val.) ir pastāvīgi jāapkopo un jālieto praksē, lai uzlabotu komunikācijas aktivitātes. Valsts pārvalde atvēl pietiekamus resursus monitoringam un pētniecībai, lai spētu laikus pazīt jaunus vēstījumus, uzvedību un citas izmaiņas informatīvajā telpā, kā arī labāk apjaust kontekstu, kurā jāveido proaktīvā un reaģējošā komunikācija;
- **savlaicīga** – valsts pārvalde izstrādā mehānismus, kā rīkoties, lai laikus identificētu jaunus vēstījumus un reaģētu uz tiem, apzinoties ātrumu, kādā var izplatīties nepatiesa informācija. Komunikatori savlaicīgi sagatavo efektīvus mehānismus vēstījumu apstiprināšanai un koordinācijai ar citām institūcijām, lai spētu ātri reaģēt ar precīzu, atbilstošu un pārliecinošu saturu;

- **preventīva** - valsts pārvaldes komunikācijas aktivitātēm jāspēj apsteigt baumas, maldinošu informāciju un sazvērestības teorijas, lai apturētu kaitnieciskas informācijas izplatīšanos plašākā sabiedrībā. Lai to sasniegtu, valsts pārvaldes institūcijas identificē un monitorē problemātisku saturu un tā rašanās avotus, atpazīst un aktīvi aizpilda informācijas vakuumu un datu nepilnības, lai samazinātu sabiedrības uzņēmību pret spekulācijām un baumām, izprot un paredz dezinformācijas taktikas, ievainojamības un riskus, identificē atbilstošas atbildes, piemēram, priekšatspēkošanu (*pre-bunking* - angļu val.);
- **gatava nākotnes tendencēm** - valsts pārvalde iegulda inovācijās, pētniecībā un stratēģiskajā plānošanā, lai savlaicīgi paredzētu tehnoloģiju un informācijas ekosistēmu iespējamo attīstību un spētu pienācīgi sagatavoties nākotnes drošības izaicinājumiem. Spēja reaģēt uz maldinošu informāciju un dezinformāciju ir jāizstrādā tā, lai tā būtu pielāgojama un saskaņota ar centieniem palielināt ierēdņu spēju reaģēt uz mainīgajiem drošības izaicinājumiem.

Kad to izmantot?

Valsts pārvaldes institūcijas plāno savu komunikācijas spēju attīstību (cilvēkresursi, finanšu resursi, informatīvās telpas monitoringa un tehnoloģiskie resursi u. c.) un komunikācijas pasākumus saskaņā ar OECD labas komunikācijas prakses principiem. Sevišķi svarīgi šie principi ir jebkuras civilās krīzes apstākļos, kad trūkst informācijas par jaunākajiem notikumiem un to iespējamo attīstību, bet sabiedrība ir apjukusi un var tikt viegli maldināta.

2. Stratēģiskā komunikācija

Stratēģiskā komunikācija ir visu pieejamo komunikācijas instrumentu plānots, koordinēts un mērķtiecīgs lietojums, lai sasniegtu institūcijas vai valsts stratēģiskos mērķus.

Katrai valsts vai pašvaldības institūcijai ir savi mērķi un uzdevumi. Daži no tiem ir fundamentāli un ilgtermiņā definēti, piemēram, Ārlietu ministrija līdztekus citiem uzdevumiem atbild par diplomātisko attiecību uzturēšanu ar citām valstīm, Aizsardzības ministrija - par valsts aizsardzību un bruņoto spēku attīstību. Citi mērķi var būt definēti vidējā vai īsākā termiņā, kā arī var būt pieskaņoti stratēģiskiem valsts dokumentiem, valdības darbības termiņam, Saeimas un pašvaldību vēlēšanu vai Eiropas Savienības daudzgadu budžeta plānošanas cikliem. Gan institūcijās strādājošo komunikatoru, gan pārējo amatpersonu uzdevums ir ar savu komunikāciju ikdienā veicināt šo mērķu sasniegšanu, tādējādi sniedzot savu artavu Latvijas drošības, ekonomikas un attīstības interešu īstenošanā.

Jo profesionālāka un spēcīgāka ir institūciju komunikācija, jo grūtāk dezinformācijai ietekmēt un graut institūcijas, pārstāvētas nozares vai amatpersonu reputāciju. Tas pats attiecas uz vāju komunikāciju, kas tiek īstenota bez stratēģiskas pieejas vai bez pietiekamiem resursiem un institūcijas vadības uzmanības. Institucionāls vājums un

nesagatavotība dod iespēju manipulatoriem graut uzticību institūcijai, sēt šaubas kritiski svarīgās mērķauditorijās, veikt nomelnošanas kampaņas un informācijas operācijas.

Spēcīgas institūcijas īsteno komunikāciju stratēģiski, mērķtiecīgi izmantojot pieejamo komunikācijas instrumentāriju, lai sasniegtu iestādes darbības mērķus un uzdevumus. Stratēģiskā komunikācija atbalsta un palīdz īstenot institūcijas misiju. Tāpat stratēģiskās komunikācijas pieejas izmantošana paredz katrai institūcijai izstrādāt savu komunikācijas stratēģiju, kurā ir definēti komunikācijas mērķi, kas atbalsta un palīdz sasniegt institūcijas stratēģiskos mērķus un misiju. Stratēģija iekļauj arī pielāgotus komunikācijas pasākumus un plānus, kas definē, ar kādiem vēstījumiem, kurām mērķauditorijām, pa kuriem komunikācijas kanāliem un ar kādām metodēm iecerēto izdosies sasniegt.

Īstenojot stratēģisko komunikāciju, institūcijas rīcība informatīvajā telpā ir mērķēta un koordinēta, virzīta uz institūcijas stratēģiskā mērķa sasniegšanu. Tas nozīmē, ka, pirmkārt, komunikācijas mērķim ir jābūt skaidri definētam un sasaistītam ar institūcijas īstenotās kompetences mērķa vai misijas izpildi. Otrkārt, kādu komunikācijas pasākumu ir vērts īstenot tikai tad, ja tas palīdz sasniegt komunikācijas mērķi un pastarpināti arī stratēģisko mērķi. Treškārt, ir būtiski mērīt un regulāri izvērtēt sasniegtos rezultātus, lai, ja nepieciešams, pielāgotu vai mainītu komunikācijas taktiku.

Laika izteiksmē institūcijas stratēģiskie mērķi un misija ir definēti vismaz 3-5 gadus uz priekšu, daudzos gadījumos tie ir nemainīgi arī ilgākā laika periodā. Turpretim komunikācijas stratēģiju, plānus un tajos definētos sasniedzamos komunikācijas mērķus veido īsākam periodam, bieži 1-2 gadiem. Tas nozīmē, ka laika gaitā katrai institūcijai konkrētā laika posmā var mainīties un var būt vairākas komunikācijas stratēģijas, kas atbalsta stratēģisko mērķu sasniegšanu.

Lai sasniegtu komunikācijas stratēģijā definētos mērķus, bieži izmantota metode ir stratēģiskās komunikācijas kampaņa. Gan stratēģiskās komunikācijas plānu, gan kampaņu plānošanā ir būtiski vairāki savstarpēji secīgi posmi, kurus īstenojot ir iespējams sekmīgi sasniegt institūcijas komunikācijas un stratēģiskos mērķus.

Attēls Nr. 1. Komunikācijas stratēģiju un kampaņu plānošana

Gan pieredzējušie Apvienotās Karalistes³³, gan Eiropas Savienības³⁴ stratēģiskās komunikācijas eksperti ir norādījuši uz pieciem šādiem posmiem, kas secīgi jārealizē, lai īstenotu komunikācijas stratēģiju (arī komunikācijas kampaņas).

1. **Mērķis.** Jāsāk ar izpratni, kas ir institūcijas stratēģiskie darbības mērķi, kas jāsasniedz ar komunikācijas instrumentu palīdzību (piemēram, kampaņu u. c.) vai kas būs svarīgi turpmākos 1-2 gadus, ja runa ir par vidēja termiņa institūcijas komunikācijas stratēģiju. Tad jādefinē komunikācijas mērķi un uzdevumi, kas ļaus institūcijas stratēģiskos mērķus sasniegt. Jābūt sinerģijai starp institūcijas mērķiem un komunikācijas mērķiem (komunikācijas mērķiem jāatbalsta institūcijas stratēģiskie mērķi, nevis otrādi). Vēlams komunikācijas mērķus definēt ļoti skaidri – ja iespējams, izmērāmos lielumos. Jāizvēlas ne vairāk kā 1-3 mērķi, atceroties, ka panākumus definē viens vai pāris pilnībā izpildīti uzdevumi, nevis daudzi iesākti, bet nepabeigti.
2. **Mērķauditorija.** Jādefinē, kas ir galvenā mērķauditorija (vai mērķauditorijas), kura jāsasniedz, jāuzrunā un jāpārliecina, lai tā mainītu savu attieksmi vai uzvedību, tādējādi atbalstot definēto stratēģisko un komunikācijas mērķu sasniegšanu. Jāizvairās no vispārinošiem, nenoteiktiem apzīmējumiem, piemēram, “visa Latvijas sabiedrība” vai “visi institūcijas sociālo mediju kontu sekotāji”. Vislabāk mērķauditorijas definēšana jābalsta konkrētos datus, pētījumos, analīzē. Ideālā gadījumā jābalstās uz institūcijas veiktiem izvēlētās mērķauditorijas uztveres pētījumiem (aptaujas, fokusa grupas, intervijas u. c. metodes), datiem par tīmekļvietnes vai sociālo mediju sekotāju paradumiem, citiem sekundāriem pētījumiem, ko veikušas citas valsts vai pašvaldību institūcijas, nevalstiskās organizācijas vai privātais sektors.
3. **Ideja un vēstījumi.** Jādefinē skaidri, konkrēti un nepārprotami vēstījumi, kas spēj visefektīvāk uzrunāt dažādas identificētās institūcijas mērķgrupas. Idejai jābūt pēc iespējas īsākai un nepārprotamai. Vēstījumiem jābūt mērķauditoriju uzrunājošiem, pielāgojot valodu un izteiksmes formu. Ja iespējams, vēstījums jānotestē uz mazu mērķgrupas izlasi, lai saprastu, kas, iespējams, jāadaptē, pirms to prezentē visai paredzētajai auditorijai. Ja ir jāsasniedz vairākas atšķirīgas auditorijas, tad jāizstrādā vēstījumi katrai no tām. Skaidri jādefinē, vai vēstījuma mērķis ir informēt, izklaidēt, pārliecināt, mainīt uzvedību vai uzskatus vai izpildīt citus konkrētus kritērijus.
4. **Komunikācijas taktika un tās īstenošana.** Lai spētu nodrošināt, ka definētie vēstījumi sasniedz iepriekš identificētās mērķauditorijas, ir nepieciešams izstrādāt komunikācijas taktiku. Tā iekļauj komunikācijas pasākumu plānu izstrādi ar konkrētiem elementiem, tostarp atbildes uz šādiem jautājumiem:
 - (a) kādus komunikācijas kanālus izmantot, lai vēstījums sasniegtu mērķauditoriju (*Sociālie mediji, tradicionālie mediji vai citi? Kāpēc?*);
 - (b) kāds ir labākais komunikācijas pasākumu formāts (*Videorullītis, radiodžingls, sociālo mediju komunikācija, influenceru izmantošana vai cits? Kāpēc?*);
 - (c) kāds ir konkrētajiem komunikācijas pasākumiem pieejamais budžets institūcijā (*Vai nepieciešami tikai finanšu, vai arī papildu cilvēku resursi?*);

(d) kāds ir pasākumu, piemēram, komunikācijas kampaņas sākums un beigas, termiņš (*Cik gara būs kampaņa? Kad to labāk sākt? Vai iespējams kampaņas sākumu piesaistīt kādam institūcijas notikumam, piemēram, jaunas ražotnes atklāšana novadā, svarīgas ārvalstu amatpersonas vizīte Latvijā vai valsts svētku vai atceres diena?*);

(e) kādus sadarbības partnerus ir iespējams piesaistīt kampaņas īstenošanā (*Vai kādam partnerim ir labākas iespējas uzrunāt konkrēto mērķauditoriju nekā jūsu institūcijai? Vai partnera izmantošana neizsauks pretrunīgu vai negatīvu reakciju kādā no mērķauditorijām, ko vēlaties sasniegt?*);

(f) kā tiks vērtēta komunikācijas pasākuma izdošanās? Definējot stratēģiju, ir svarīgi uzreiz paredzēt, pēc kādu kritēriju izpildes varēs apgalvot, ka definētie komunikācijas mērķi ir sasniegti.

Būtiski taktikā iekļaut elastīgumu attiecībā uz vēstījumu, kanālu un citu stratēģijas (vai kampaņas) parametru adaptācijas iespējām, piemēram, mainoties informatīvajai videi un kontekstam, kurā tie tiek īstenoti.

5. Novērtēšana. Mērīt komunikācijas stratēģijas un plānu efektivitāti un ietekmi ir būtiski vairāku iemeslu dēļ. Pirmkārt, tas ļauj atbildēt uz jautājumu, vai plānotais ir izdevies. Otrkārt, tas ļauj pārliecināties, vai valsts budžeta līdzekļi izmantoti iespējami efektīvākajā veidā. Spēja pierādīt, ka komunikācija sasniedz izvirzītos institūcijas stratēģiskos un komunikācijas mērķus, piemēram, pārliecinot mērķauditorijas mainīt attieksmi vai uzvedību, ļauj veicināt komunikācijas kā profesijas prestižu, kā arī panākt institūcijas vadības atbalstu saglabāt vai palielināt komunikācijai nepieciešamos resursus arī turpmāk. Treškārt, izvērtējums ļauj identificēt kļūdas vai nepilnības stratēģijas, plānu vai kampaņas īstenošanas gaitā, lai izdarītu secinājumus, ko uzlabot nākamajā reizē.

Ieteicams pirms un pēc lielāko komunikācijas pasākumu īstenošanas veikt sabiedriskās domas pētījumu, lai spētu pārliecināties, ka mērķauditorijas ir veiksmīgi uzrunātas un iesaistītas (to var izdarīt arī ar 1–2 jautājumiem). Tāpat dažādas analītiskās programmas ļauj iegūt datus par tīmekļvietnes apmeklējumu vai sociālo mediju ierakstu iesaistes paradumiem, kas arī var kalpot par indikatoru komunikācijas kampaņas vai pasākuma īstenošanā. Atsevišķi indikatori var nebūt arī uzreiz izmērāmi, jo ir novērojami tikai ilgākā laika posmā (piemēram, dalība vēlēšanās, potēšanās pret kādu vīrusu, konkrētas produktu grupas pirkšana vai pakalpojuma lietošana u.c.). Jāatceras arī, ka ar vienu komunikācijas pasākumu vai kampaņu var būt grūti mainīt cilvēka rīcību vai paradumu. Tādēļ komunikācijas pasākumi atbilstoši komunikācijas stratēģijai un plāniem jāatkārto ilgākā laika periodā, lai sasniegtu izvirzītos iestādes stratēģiskos mērķus un uzdevumus.

Kad to izmantot?

Ideālā gadījumā visas institūcijas savu komunikāciju plāno un veic stratēģiski – ar apzinātu nolūku sasniegt ilgtermiņa mērķus. Ja institūcijai nav definētu ilgtermiņa komunikācijas mērķu, aicinām izmantot atsevišķus elementus, piemēram, veikt regulāru komunikācijas novērtēšanu. Jāatceras, ka jebkuras valsts vai pašvaldības institūcijas viens no pamata mērķiem pēc noklusējuma ir kalpot sabiedrības interesēm.

3. Apsteidzošā komunikācija un priekšatspēkošana

Pēdējos gados, tostarp Covid-19 krīzes un to pavadošās dezinformācijas un “infodēmijas” dēļ, zinātnieki nākuši klajā ar jaunām un efektīvākām metodēm cīņā ar maldinošu informāciju un dezinformāciju. Viena no tām ir apsteidzošā komunikācija, kas ietver priekšatspēkošanu (*pre-bunking* – angļu val.) jeb cīņu ar dezinformāciju, pirms tā ir sasniegusi cilvēkus. Šī metode balstās uz 1960. gados atklāto “prāta vakcinācijas teoriju” (*inoculation theory* – angļu val.), kas paredzēja ASV karavīriem Vjetnamas kara laikā izstrādāt noturību pret pretinieka pilna apmēra informācijas operācijām, vispirms tiem darot pieejamu dezinformāciju mazās devās vēl pirms došanās uz karadarbības zonu.³⁵ Mūsdienās šī metode izmantota, lai ar dažādu tiešsaistes spēļu palīdzību spēlētājiem atklātu populārākās manipulācijas metodes, ko izmanto dezinformatori un informācijas operāciju veicēji. Iemācoties, kā katra metode strādā drošā spēles vidē, tās spēlētāji iegūst “prāta vakcīnu” un spēj sekmīgi atpazīt īstu dezinformāciju un tai pretoties reālajā dzīvē.³⁶

Pētījumi liecina, ka apsteidzošā komunikācija ir ļoti efektīva, ja to izmanto, pirms kādu sasniegusi dezinformācija, notikusi informācijas ietekmēšanas operācija vai ārvalstu iejaukšanās. Regulāri novērojot tendences informatīvajā telpā, ir iespējams identificēt metodes dezinformācijas izplatīšanai vai informācijas ietekmēšanas operācijai, kā arī paredzēt gaidāmos dezinformācijas vēstījumus, pirms tie tiek aktīvi izmantoti pret institūciju vai amatpersonu. Šādos apstākļos būtiski ir izvērtēt gaidāmo informācijas ietekmēšanas vai dezinformācijas risku un, ja nepieciešams, priekšlaikus brīdināt savas auditorijas, tādējādi veicinot to noturību pret manipulatora izmantotajām metodēm un vēstījumiem.

Ieteicams katrai valsts un pašvaldību institūcijai jau laikus sagatavoties dažādiem scenārijiem, kad kāds valsts vai nevalstisks spēlētājs varētu izvērst dezinformācijas kampaņu vai informācijas operāciju pret jūsu pārstāvēto institūciju, nozares politiku vai atsevišķām amatpersonām. Lai arī daļa sazvērestības teoriju tiek regulāri radītas no jauna un tās ierobežo vien fantāzijas lidojums, tomēr liela daļa dezinformācijas, īpaši tā, ko gadiem pret savām kaimiņvalstīm lietojuši prokremliskie izdevumi, regulāri atkārtojas. Tas nozīmē, ka tam var sagatavoties katra Latvijas valsts institūcija, veicot šādus priekšdarbus:

- Pārdomāt, vai jūsu pārstāvētās institūcijas mērķi un darbība varētu būt pretrunā Krievijas, Baltkrievijas, Ķīnas (vai citu autoritāru režīmu) interesēm? Kuri tieši mērķi? Kurām interesēm? Kāpēc?

- Kādas tēmas, argumenti vai apgalvojumi varētu tikt izmantoti pret jūsu institūciju, lai grautu tās reputāciju? Kas ir jūsu institūcijas ievainojamības? Par ko kāds varētu jūsu institūciju apsūdzēt, šantažēt, apmelot vai citādi nomelnot?
- Kādi dezinformācijas vēstījumi varētu pret jums tikt izmantoti? Kādēļ tieši tie? Kopā ar kolēģiem sarīkojiet diskusiju un kopīgi izveidojiet sarakstu ar iespējamiem pret jūsu institūciju vērstiem vēstījumiem, kā arī, ja iespējams, pievienojiet tiem atspēkojumus, kas balstīti faktos. Vēlams pievienot atsauces uz faktiem, datubāzēm, skaitļiem, kas apstiprina jūsu atspēkojumu.
- Kuras mērķauditorijas jūsu institūcijai ir vissvarīgākās, lai saglabātu tajās uzticību un atbalstu? Apdomājiet, kā jūs varat stiprināt savas attiecības ar tām. Ja jūs uzzināt, ka kāds no dezinformācijas vēstījumiem tiks izmantots pret jūsu institūciju, iespējams, ir vērts uzrunāt jums kritiski svarīgās mērķauditorijas, brīdināt tās par šādas dezinformācijas iespējamu parādīšanos un atspēkot to pirms laika.
- Kuras mērķauditorijas varētu visvieglāk noticēt dezinformācijai par jūsu institūciju, tās atbildības jomu, politiku vai amatpersonām? Vai šīm auditorijām pēc noklusējuma ir neitrāla, negatīva vai pozitīva attieksme pret jūsu institūciju? Vai jūs spējat šīs auditorijas uzrunāt un ietekmēt ar savu komunikāciju?

Kad to izmantot?

Ideālā gadījumā institūcijas veic apsteidzošo komunikāciju dažādu krīžu laikā un par jebkuru jautājumu, par kuru tās atbild un kas polarizē sabiedrību, piemēram, migrācija, seksuālo minoritāšu tiesības, vēsturiskie notikumi, uz Rietumiem vērsta ekonomiskā attīstība, klimata pārmaiņas un citi. Krievijas valsts mediji, valsts finansētie un citādi atbalstītie mediji ar šiem jautājumiem krīžu un lielas nenoteiktības laikā, izmantojot nepatiesu, maldinošu informāciju un citas tehnikas, veicina šķelšanos sabiedrībā un neuzticību valsts iekārtai.

Priekšatspēkošanas metodi var izmantot regulāri, lai veicinātu noturību pret konkrētām informācijas ietekmēšanas metodēm. Tāpat to var izmantot mērķēti – lai atspēkotu zināmu un gaidāmu dezinformācijas vēstījumu.

4. Sadarbības tīkla veidošana un partneru piesaiste

Viens ierēdnis vai komunikācijas speciālists nevar paveikt visu, īpaši, ja ir ierobežoti laika, finanšu un cilvēkresursi valsts vai pašvaldību institūcijā. Tādēļ katram publiskajā sektorā strādājošajam, jo īpaši komunikācijas jomā, ir jādome par sava sociālā kapitāla savlaicīgu būvēšanu, veidojot partneru paziņu loku, attīstot un uzturot kontaktus, tiklojoties ar speciālistiem arī ārpus savas nozares un institūcijas.

Būtiski atcerēties, ka katrs kontakts var arī noderēt, risinot institucionāla līmeņa krīzes, tostarp uzbrukumus un drošības izaicinājumus informatīvajā telpā. Tāpat, ja paredzams, ka kāds jautājums varētu kļūt par vidēja vai pat ilgtermiņa izaicinājumu informatīvajā telpā (piemēram, Covid-19 krīze, Krievijas iebrukums Ukrainā u. c.),

ir vērts izveidot *ad hoc* sadarbības tīklu, lai kopīgi spētu labāk pārvarēt krīzi un samazināt ar to saistītos draudus.

Sadarbības tīkli var būt dažādi gan formas, gan funkciju ziņā. Mazākais tīklojums var būt vienas organizācijas vai institūcijas ietvaros, izveidojot īpašo uzdevumu darba grupu (*task force* – angļu val.) no dažādām struktūrvienībām (nodaļām, departamentiem u. tml.) uz noteiktu laiku vai ilgtermiņā, lai risinātu konkrētu problēmu vai lai nodrošinātu regulāru informācijas apmaiņu pēc vajadzības. Pēc līdzīga principa tīklojumi var tikt veidoti starpinstitucionālā līmenī. Piemēram, Valsts kancelejas Stratēģiskās komunikācijas koordinācijas departaments uztur visu ministriju komunikācijas struktūrvienību vadītāju un komunikācijas padomnieku tīklojumu ar regulārām iknedēļas sanāksmēm, lai apmainītos ar operatīvo informāciju par Ministru kabineta darba kārtību un citiem aktuāliem jautājumiem. Tāpat tīklojumus var veidot ar nevalstiskā un akadēmiskā sektora ekspertiem (NVO), medijiem un žurnālistiem, brīvprātīgajiem, uzņēmējiem un citiem.

Sadarbības tīklojumu trumpis ir dalīšanās ar zināšanām, ekspertīzi, kā rezultātā iegūst visi tīkla dalībnieki un tiek veicināta visa tīkla drošība un izturētspēja pret informatīvās telpas draudiem. Atcerieties, ka informatīvās telpas drošības jautājumos sadarbības tīklu visbiežāk veido, lai:

- saslēgtu kopā un būvētu tiltus ne tikai starp vienas nozares iesaistītajām pusēm, bet arī starp cilvēkiem no dažādām nozarēm un jomām, kā arī starp valsts un nevalstisko sektoru, kas citkārt, iespējams, tik regulāri neapmainītos ar informāciju un zināšanām;
- veidotu kopīgu izpratni starp dažādām “atslēgas” institūcijām vai amatpersonām, kurām ir pilnvaras pieņemt lēmumus, lai kopīgi palīdzētu vienoties par vienu risinājumu vai stratēģiju;
- kopīgi kartētu galvenos aktierus, metodes un naidīgos vēstījumus, ko konkrētajā krīzes situācijā vai par attiecīgo tēmu izplata valstiskie vai nevalstiskie spēlētāji, ko citkārt vienai institūcijai būtu grūti vai pat neiespējami pamanīt;
- organizētu seminārus, apmācības (t. sk. krīžu scenāriju simulācijas izspēles), formālus un neformālus brīfingus tīkla dalībniekiem;
- palielinātu kopējo sasniedzamo mērķauditoriju amatpersonu vai institūciju īstenotajai komunikācijai.³⁷

Atcerieties, ka svarīgi ir ne tikai pašiem veidot sadarbības tīklus un uzņemties līderību, bet arī aktīvi līdzdarboties ar sagatavotu un informētu viedokli dažādos iesaistīto pušu sadarbības formātos jeb “tīklošanās” aktivitātēs. Spēks slēpjas sadarbībā un koordinācijā.

Kad to izmantot?

Ja paredzams, ka kāds jautājums varētu kļūt par vidēja vai pat ilgtermiņa izaicinājumu informatīvajā telpā (piemēram, Covid-19 krīze, Baltkrievijas režīma organizētā migrantu plūsma uz ES robežām, Krievijas iebrukums Ukrainā u. c.), ir vērts izveidot *ad hoc* sadarbības tīklu, kas kopīgi spētu pārvarēt krīzi un samazināt ar to saistītos draudus. Sadarbības tīkls var būt veidots vienas organizācijas ietvaros vai starpinstitucionāls un darboties uz noteiktu laiku vai ilgtermiņā, lai risinātu konkrētu problēmu vai lai nodrošinātu regulāru informācijas apmaiņu pēc vajadzības.

5. Informatīvās telpas monitorings, tendenču pētniecība un analītiskie rīki

Lai spētu efektīvi pretdarboties dezinformācijai un citām informācijas manipulācijām, kas vērstas pret kādu institūciju vai valsts amatpersonu, tās vispirms ir jāspēj pamanīt. Valsts kancelejas *StratCom* komanda atbilstoši tās mandātam jau kopš 2020. gada nodrošina centralizētu valsts informatīvās telpas monitoringa spēju, kas ir pieejama citām valsts pārvaldes institūcijām un kas tiek regulāri pilnveidota un attīstīta. Nacionālā līmeņa ekspertu komanda gatavo informatīvās telpas analītiskus pārskatus par sabiedrībā un valsts pārvaldē aktuālām tēmām, potenciāliem ievainojamības riskiem un informācijas operācijām, tostarp dezinformāciju. Piemēram, pēdējos gados šādi pārskati tikuši gatavoti gan par dažādiem politiskiem un sociāli ekonomiskiem procesiem, tostarp valdības prioritāšu īstenošanas gaitu, gan par krīzes komunikācijas izaicinājumiem, ko radījuši Covid-19 pandēmija, Baltkrievijas hibrīdais uzbrukums Latvijas ārējām robežām, kā arī par Krievijas iebrukumu Ukrainā. Pārskatu mērķis ir informēt amatpersonas un valsts pārvaldes komunikatorus par vēstījumiem un notikumiem informatīvajā telpā, uz kuriem nepieciešams reaģēt, komunicējot efektīvi un koordinēti, īstenojot apsteidzošo komunikāciju, atspēkošanu vai citus pasākumus. Tie tiek izplatīti pēc "vajadzības zināt" principa (*need-to-know* - angļu val.). Tas nozīmē, ka tie pieejami tikai valsts amatpersonām, kam tie nepieciešami tiešo dienesta pienākumu veikšanai. Lai uzzinātu par iespējām saņemt informatīvās telpas analītiskos pārskatus, jāsazinās ar Valsts kancelejas *StratCom* komandu, rakstot uz e-pastu skkd@mk.gov.lv, norādot amatu, institūciju, kontaktinformāciju un pamatojumu, kādēļ jūsu darbā nepieciešami monitoringa pārskati.

Līdztekus nacionāla līmeņa centralizētai informatīvās telpas uzraudzības spējai katrai valsts vai pašvaldības institūcijai vajadzētu izvērtēt iespējas arī pašai uzraudzīt informatīvo telpu vismaz minimālā līmenī. Tas ir nepieciešams vairāku iemeslu dēļ. Pirmkārt, īstenojot komunikāciju institūcijas sociālajos medijos vai veicot informatīvu kampaņu, ir būtiski izmērīt sasniegto auditoriju un citus rezultātīvos rādītājus. To būs grūti izdarīt, ja nebūs minimālu iemaņu sociālo mediju analītiskajās programmās. Otrkārt, visbiežāk institūcijas pirmās pamana uzbrukumus sev, savai nozarei vai atbildīgajām amatpersonām informatīvajā telpā. Treškārt, tā ir pilsoniski atbildīga iespēja līdzdarboties valsts informatīvās telpas drošības stiprināšanā, tostarp par

iespējamiem kaitniekiem vai uzbrukumiem regulāri ziņojot gan Valsts kancelejai, gan sociālo mediju platformām, gan, ja nepieciešams, arī valsts drošības iestādēm.

Tādēļ, ja ir iespēja tam atvēlēt cilvēkresursus, aicinām valsts un pašvaldību institūcijas patstāvīgi monitorēt informatīvo telpu – vismaz savas nozares, politikas vai institūcijas atbildības sfērā. Novērošanai un uzraudzībai var izmantot dažādus brīvpieejas un maksas rīkus (piemēram, *LETA Station*, *TweetDeck*, *Buzzsumo*, *Crowdtangle*). Aicinām sazināties ar Valsts kancelejas *StratCom* komandu, lai uzzinātu, kuri rīki ir pieejami valsts pārvaldei un kā tos izmantot informatīvās telpas monitoringam.

Kad to izmantot?

Ja ir iespēja tam atvēlēt cilvēkresursus, visas valsts un pašvaldību institūcijas ir aicinātas patstāvīgi monitorēt informatīvo telpu – vismaz savas nozares, politikas vai institūcijas atbildības sfērā. Ja tādas iespējas nav, aicinām sazināties ar Valsts kancelejas *StratCom* ekspertu komandu, lai uzzinātu, kādi monitoringa produkti un rīki ir pieejami valsts pārvaldei un publiskajam sektoram kopumā.

6. Prasmju attīstīšana un kvalifikācijas celšana

Lai arī cilvēku skaita ziņā Latvija ir maza valsts, kas nevar sacensties ar Krievijas vai Ķīnas veltītajiem cilvēku un finanšu resursiem, kas novirzīti informācijas kara vajadzībām, tomēr Latvijas valsts un pašvaldību institūciju darbinieki ir ļoti prasmīgi, kā arī var lepoties ar ilggadēju pieredzi, pretdarbojoties Kremļa izplatītajai dezinformācijai un informācijas manipulācijas metodēm.

Vienlaikus jāapzinās, ka informatīvā telpa strauji attīstās un transformējas, tādēļ prasmes ir nemitīgi jāpilnveido. Valsts kancelejas *StratCom* komanda regulāri organizē dažādus seminārus, apmācības, kā arī galda izspēles ar krīžu scenārijiem un uzbrukumiem informatīvajā telpā, kas pēc nepieciešamības ir pieejami kā valsts, tā pašvaldību institūciju darbiniekiem. Lai uzzinātu par iespējām pieteikties apmācībām, aicinām sazināties ar Valsts kanceleju, rakstot uz e-pastu skkd@mk.gov.lv.

Jāatzīmē, ka krīžu mācības, lai pārbaudītu ierēdņu un darbinieku gatavību reaģēt, tostarp uz izaicinājumiem informatīvajā telpā, regulāri rīko arī nozaru ministrijas sadarbībā ar to padotības iestādēm. Tāpat nacionālā līmenī apmācības valsts amatpersonām visdažādākajos jautājumos regulāri rīko Valsts administrācijas skola. Būtisks resurss ir arī Rīgā bāzētais NATO Stratēģiskās komunikācijas izcilības centrs, kā arī Helsinku Eiropas Hibridā apdraudējuma izcilības centrs, kas piedāvā mācību kursus, kā arī krīžu simulāciju izspēles.

Kad to izmantot?

Informatīvā telpa strauji attīstās un transformējas, tādēļ prasmes ir nemitīgi jāpilnveido, izmantojot seminārus, mācības, krīžu scenāriju izspēles (*table-top exercise* – angļu val.) u. c. Aicinām visas institūcijas vismaz reizi gadā atjaunot zināšanas par informatīvās telpas apdraudējumiem un piedalīties galda izspēles tipa krīžu mācībās.

7. Biežāk lietotie komunikācijas paņēmieni efektīvai institūcijas komunikācijai ar savām mērķauditorijām

Lielākā daļa instrumentu, lai pretotos dezinformācijai vai neradītu labvēlīgu vidi tās izplatībai, jau ir Latvijas valsts un pašvaldību institūciju darbinieku rīcībā. Tas jo sevišķi attiecas uz institūcijām, kam ir izveidoti spēcīgi komunikācijas departamenti un nodaļas, iestāžu vadībai pieņemot stratēģisku lēmumu atvēlēt šai jomai nepieciešamos cilvēku un finanšu resursus. Institūciju amatpersonu kopējs uzdevums ir neradīt labvēlīgu vidi dezinformācijas izplatībai, tā vietā nodrošinot mērķtiecīgu, koordinētu, efektīvu un savlaicīgu komunikāciju par pārstāvēto institūciju, nozari, tās vadošajām amatpersonām, kā arī sasniedzamajiem mērķiem un uzdevumiem, īstenojot institūcijas komunikācijas stratēģiju.

Biežāk lietotie un pieejamie instrumenti un komunikācijas īstenošanas formas.

- **Starppersonu komunikācija (tiešā uzrunāšana)** – digitālajā laikmetā nepelnīti tiek aizmirsta komunikācija tās klasiskajā izpratnē, cenšoties savas institūcijas misiju, mērķus un uzdevumus skaidrot sabiedrībai nepastarpinātā veidā (tikšanās, telefonsaruna, arī Zoom formātā, u. c.). Tikšanās ar mērķauditoriju nepastarpināti ir efektīvākais veids, kā veidot uzticību un atbildēt uz jautājumiem vai neskaidrībām. Tas arī ļauj labāk saprast, ko domā cilvēki, kurus jūs vēlaties informēt vai pārliecināt. Tomēr tas ir laikietilpīgi, tādēļ vēlams izvēlēties stratēģisku pieeju, lai uzrunātu pēc iespējas lielāku auditoriju, un izvēlēties konkrētas metodes, piemēram:

(a) reizi nedēļā vai mēnesī atvēlēt vienu vai vairākas stundas sarunām klātienē vai attālināti ar savu mērķauditoriju (iepriekš jāizziņo sarunu laiki un pieteikšanās procedūra);

(b) neformāls brīfings medijiem (*off-the-record* – angļu val.), ko var rīkot, lai skaidrotu sarežģītu rīcībpolitikas izstrādi īsi pirms kritiski svarīgu lēmumu pieņemšanas, lai informētu žurnālistus par sagaidāmo notikumu attīstību, tādējādi kontrolējot vēstījumus, to izplatīšanās kanālus un laiku. Svarīgi visiem dalībniekiem izprast brīfinga noteikumus, tostarp, vai un ko drīkst citēt vai publicēt un par ko ir “džentelmeņu vienošanās” neizpaust;

(c) tikšanās vai brīfings viedokļu līderiem, kas kalpo kā ziņneši un spēj jūsu institūcijai svarīgos vēstījumus nodot tālāk savām auditorijām (piemēram, reliģiskie līderi, skolotāji, bibliotekāri, influenceri u. c.);

(d) dalība pasākumos, klātienes vizītes – svarīgi ir atcerēties par iespējām apmeklēt klātienē lielus pasākumus vai notikumus ne tikai lai nodotu savus vēstījumus pasākumu klātienes dalībniekiem, bet arī lai pēcāk audiovizuālo materiālu no šādām vizītēm izmantotu citos komunikācijas kanālos. Tās var būt reģionālas vai starptautiskas konferences, kurās institūcija var piedāvāt savu runātāju paneļa diskusijai (vai citam formātam). Tā var būt jaunu uzņēmumu vai ražotņu atklāšanas ceremonija, kurā iespējams teikt uzrunu. Būtiski izmantot klātienes tikšanās krīzes situācijās, piemēram, ja krīze norisinās ģeogrāfiski tālu ārpus tradicionālās mediju uzmanības loka.

- **Preses paziņojumi** – preses paziņojumi vai preses konferences ir klasisks mediju attiecību formāts, ko izmanto, lai institūcija izziņotu būtiskus lēmumus īsi pēc to pieņemšanas. Tas ir īpaši vērtīgi krīzes situācijās, kad paziņojumā paustie vēstījumi ir pirmais, ko mediji un plašāka sabiedrība uzzina par kādu notikumu vai lēmumu. Tādējādi institūcijai ir iespēja sagatavoties un sniegt situācijas attīstībai informatīvā telpā pirmo impulsu, kontekstu, vēstījumu un formu. Preses paziņojumi var būt gan bez iespējas uzdot jautājumus (preses paziņojums beidzas pēc iepriekš sagatavotā teksta nolasīšanas), gan ar jautājumu uzdošanas iespējām. Neatkarīgi no izvēlētās formas ir svarīgi medijiem laikus izsūtīt informāciju par preses paziņojuma vai konferences norises laiku, vietu un pieteikšanās kārtību, kā arī uzturēt un regulāri atjaunot ielūdzamo žurnālistu un mediju sarakstu.
- **Pārnozaru preses konference** – pēc formas ir līdzīga preses paziņojumam, galvenā atšķirība ir tāda, ka pasākumā piedalās vairāku valsts vai pašvaldības institūciju runātāji. Īpaši būtiska ir runātāju savstarpēja koordinācija un “horeogrāfija” pirms pasākuma norises (*Kādā secībā katrs uzstājas. Cik ilgi katrs runā. Ar kādiem akcentiem atšķiras katra uzruna.*). Ar pārnozaru konferencēm ir iespējams nodot vienotu vēstījumu vairāku institūciju mērķauditorijām vienlaikus, veicināt lielāku mediju uzmanību plānotajiem vēstījumiem, kā arī efektīvi veikt dezinformācijas priekšatspēkošanu vai atspēkošanu.
- **Runātāju, interviju, viedokļrakstu piedāvāšana medijiem** – institūcijām ir būtiski negaidīt, kad mediji sāks interesēties par nozaru ministrijas vai pašvaldības īstenoto politiku un mērķu sasniegšanu. Tā vietā ir svarīgi pašiem proaktīvi piedāvāt runātājus dalībai intervijās, diskusiju raidījumos un šovos, sagatavot un izplatīt viedokļrakstus, kā arī izrādīt interesi viedokļa paušanai sabiedriskajā telpā. Tas ļauj pašiem aktīvi iesaistīties viedokļu un attieksmes veidošanā par jautājumiem, kas cieši saistīti ar institūcijas misijas un politisko mērķu realizāciju.
- **Neformālo viedokļu līderu piesaistīšana** – ne vienmēr institūcijai uzticas visas mērķauditorijas. Dažkārt atsevišķām auditorijām var būt pat izteikti naidīga vai negatīva nostāja pret valsts vai pašvaldību institūciju, tās darbu vai konkrētām amatpersonām. Arī ar šādām auditorijām ir svarīgi sarunāties un nodot institūcijas mērķu sasniegšanai svarīgos vēstījumus. Šādās situācijās var izmantot starpnieku – viedokļu līderi vai influenceri, ko identificētā mērķauditorija uzskatīs par uzticamu vēstījuma sūtītāju.

- **Preses relīzes** – tradicionāls komunikatoru instruments, īss rakstisks paziņojums medijiem, kas var iekļaut amatpersonu citātus un dažādus datus, lai informētu mediju izdevumus un žurnālistus par valsts vai pašvaldību institūcijai svarīgiem notikumiem vai lēmumiem. Būtiski ir uzturēt un regulāri atjaunot mediju izdevumu un žurnālistu sarakstu, kam preses relīzes ir izsūtāmas.
- **Faktu lapas** – faktu lapa noder, ja nepieciešams priekšatspēkot dezinformāciju vai ja paredzams, ka kāds jautājums, kas ir institūcijas pārziņā, ir gana jutīgs vai par to varētu būt ilgstoša sabiedrības un mediju interese. Kā to pasaka nosaukums, faktu lapa ir 1-2 lappuses garš faktu uzskaitījums, neizmantojot tēlainu valodu vai garus teikumus, bet kodolīgi uzskaitot faktus. Faktu lapu var publicēt institūciju tīmekļvietnēs, kā arī izsūtīt medijiem. Tāpat to var izplatīt institūcijas iekšējā komunikācijā “atslēgas” darbiniekiem vai visiem strādājošajiem, lai veidotu vienotu izpratni, kā arī lai palīdzētu amatpersonām sagatavoties interviju sniegšanai, viedokļrakstu radīšanai vai citu atvasināto komunikācijas materiālu gatavošanai. Piemēram, Valsts kanceleja ir gatavojusi faktu lapas par valdības atbalstu iedzīvotājiem un uzņēmējiem Covid-19 un energocenu kāpuma rezultātā, kā arī par valdības un sabiedrības atbalstu Ukrainai pēc Krievijas iebrukuma.
- **Infografikas** – infografika ir ar vizuāliem piemēriem “atdzīvīnāta” faktu lapa, kas izmanto skaitļus un kodolīgu faktu uzskaitījumu. Tomēr atšķirībā no faktu lapas infografika ir pateicīgāks formāts komunikācijai sociālajos medijos, kas nozīmē, ka to potenciāli ieraudzīs plašāks lietotāju loks.
- **Animācijas un video** – 1-2 minūtes gari videorullīši (atkarībā no izvēlētās sociālā medija platformas garums var atšķirties) ir viens no atraktīvākajiem un veiksmīgākajiem rīkiem, īpaši, lai sasniegtu un komunicētu ar gados jaunu mērķauditoriju. Būtiski ir izmantot titrus, lai video būtu uztverami arī personām ar dzirdes traucējumiem, kā arī skatāmi uz mobilajām ierīcēm brīžos, kad skaņa pēc noklusējuma var būt izslēgta.
- **Sociālo mediju komunikācija un moderēšana** – valsts un pašvaldību institūcijām arvien būtiskāk ir nodrošināt ne vien klātbūtni sociālos medijos, bet arī domāt par pamanāma, cilvēkiem noderīga un saistoša satura regulāru izstrādi un publicēšanu tajos. Sociālie mediji ļauj par aktuālo pavēstīt pašiem – būt pirmavotam un bez starpniekiem uzrunāt dažādas auditorijas. Valsts un pašvaldību institūciju un oficiālo amatpersonu autentiskuma apliecināšanai sociālo mediju lietotājiem vēlams panākt, lai sociālo mediju platforma jūs verificē jeb apliecina publiski, ka konts ir īsts. Tas ir īpaši aktuāli, palielinoties dažādu maldinošo profilu un lapu izplatībai (*piemēram, kāds anonīms lietotājs varētu izveidot sociālo mediju kontu jūsu institūcijai. Kā lai sociālo mediju lietotāji zina, kurš ir īsts un kurš viltots konts*). Lai panāktu lapas vai konta verificāciju (“zilais ķeksītis” pie lapas nosaukuma), ikvienā sociālajā medijā pie iestatījumiem ir jādodas uz sadaļu “Get verified”, kur nepieciešams aizpildīt iesnieguma formu, kurā jāpaskaidro lapas unikalitāte un nozīmīgums, ko pēc tam izskata sociālā medija administrācija. Ja esat veicis visas darbības un ilgstoši neizdodas saņemt verificāciju, lūdzu, sazinieties ar Valsts kancelejas *StratCom* komandu, kas kalpo kā oficiālais Latvijas kontaktpunkts sadarbībai ar visām lielākajām platformām (rakstiet uz e-pastu skkd@mk.gov.lv, norādot tēmas sadaļā “Konta verificācijas problēmas”, kā arī rūpīgi izskaidrojot, kas jūs esat, kādu institūciju pārstāvat un ko esat darījuši paši, lai kontu verificētu).

Kad to izmantot?

Iepriekš minētos komunikācijas instrumentus valsts un pašvaldību institūcijas jau izmanto savu ikdienas darbu veikšanai, taču mēs aicinām šos pašus instrumentus izmantot, lai pretotos dezinformācijai vai neradītu labvēlīgu vidi tās izplatībai, piemēram, laicīgi un neformāli informējot medijus par tālāko situācijas attīstību.

Reaktīvie risinājumi

1. Ziņošana par informatīvās telpas draudiem kompetentajām iestādēm

Tāpat kā indivīdiem arī valsts institūcijām ir iespēja ziņot sociālajiem medijiem par valstiskas nozīmes dezinformācijas vai maldinošas informācijas gadījumiem, kas izplatīti publiski un rada tiešu apdraudējumu kādai amatpersonai vai sabiedrības grupai ārpus sociālo mediju ierastajiem ziņošanas mehānismiem. Šādi ziņojumi tiek izskatīti paātrinātā kārtībā, un atsevišķos gadījumos iesaistītie konti, grupas vai konkrēts saturs sociālajā medijā tiek izdzēsts, pārbaudīts vai tā redzamība samazināta. Par valstiskas nozīmes dezinformāciju vai maldinošas informācijas gadījumiem, kas izplatīti publiski, jāziņo Valsts kancelejas *StratCom* komandai, rakstot uz e-pastu skkd@mk.gov.lv (tēmā norādīt "Dezinformācijas gadījums"). Īpaši būtiski ir ziņot Valsts kancelejai par tiem gadījumiem, kas informatīvās telpas apdraudējumu skalā ierindojami vismaz II kategorijā vai augstāk.

Būtiski atcerēties, ka par publiski izplatītu informāciju netiek uzskatīta dezinformācija vai maldinoša informācija, kas izklāstīta privātā sarakstē (piemēram, *Facebook*, *Instagram*, *WhatsApp* nosūtītas personīgās ziņas u. tml.). Konti, kas imitē kādu amatpersonu vai valsts institūciju ar nolūku maldināt, var tikt slēgti, izmantojot augstākminēto ziņošanas procesu. Par amatpersonu vai valsts institūcijas imitēšanu sociālie mediji neuzskata saturu, kas radīts ar nolūku parodēt vai izsmiet.

Īpaši svarīgi atcerēties, ka gadījumos, kad ir aizdomas par Latvijas likumdošanas pārkāpumiem, obligāti jāziņo arī tiesībsargājošajām institūcijām – Valsts drošības dienestam un Valsts policijai (*skatīt kontaktus un instrukciju iepriekšējā sadaļā*).

Kad to izmantot?

Nav iespējams paredzēt visus uzbrukumus informatīvajā telpā, taču aicinām sazināties ar Valsts kanceleju gadījumos, kad sociālajos medijos publiski izplatīts saturs, kas:

- bez atļaujas izmanto institūcijas simboliku, nosaukumu vai citādi imitē institūciju ar nolūku maldināt (nevis parodēt);
- ir nepatiesa un tiek izplatīts caur kontu, kas, iespējams, ir neautentisks;
- ir nepatiesa un var radīt kaitējumu institūcijai, konkrētai amatpersonai vai sabiedrības grupai;
- draud nodarīt kaitējumu vai iejaukties demokrātiskos procesos, piemēram, maldina par vēlēšanu norisi un rezultātiem.

2. Dezinformācijas atspēkošana

Atspēkošanu (*debunking* – angļu val.) izmanto, ja izplatās nepatiesa vai manipulatīva informācija un ir nepieciešams neitralizēt tās ietekmi, pretī piedāvājot faktos balstītu vēstījumu (pierādāmu patiesību). Piemēram, vadošie veselības un klimata pārmaiņu dezinformācijas eksperti izveidojuši labās prakses ieteikumus³⁸, kā strukturēt atspēkojumu nepatiesai informācijai, lai tas būtu pēc iespējas skaidrāks un ietekmīgāks:

- **fakts** – ja fakti ir skaidri, sāciet ar tiem. Izklāstiet faktus vienkārši un tā, lai tas atbilst jūsu vēstījumam;
- **brīdinājums** – brīdiniet, ka sagaidāma nepatiesa informācija, pieminiet to tikai vienu reizi;
- **kļūdas izskaidrojums** – paskaidrojiet, kas mītā vai informācijā ir maldinošs;
- **fakts** – vēlreiz uzsverot faktus, pārliecinieties, ka fakti nodrošina cēloņsakarību skaidrojumu.

Kas vēl jāņem vērā, atspēkojot saturu:

- **turieties pie tēmas.** Nepatiesu vai maldinošu vēstījumu mērķis bieži ir iesaistīt jūs plašākā diskusijā, kurā jūs, visticamāk, nevēlaties piedalīties. Nepatiesa apgalvojums var būt "patiesības kriptatiņa", kas ir ļoti personiska un kuru būs grūti nošķirt no konkrētās problēmas. Paturiet prātā, ka vēstījumi iekļaujas plašākos stāstos, un turieties pie problēmas, kas ir saistīta ar jūsu prioritātēm.
- **kur vien iespējams, izmantojiet faktus, piemērus un pierādījumus.** Labākajā gadījumā jums būs neatkarīgi pierādījumi, ko apstiprina vairāki ticami avoti. Tomēr ņemiet vērā, ka daži avoti var tikt diskreditēti noteiktas auditorijas skatījumā.

- **neiesaistieties diskusijās ar interneta troļļiem.** Uzmanieties no manipulatīvas retorikas paņēmieniem, piemēram, anekdotiskiem pierādījumiem, personiskiem uzbrukumiem, maldugunīm, putnubiedēkļiem, apgalvojumiem par pierādījumu neesību u. tml. Ja kāds atkārtoti izmanto šos paņēmienus, visticamāk, viņš nav ieinteresēts izlabot nepatiesu vai maldinošu informāciju.
- **nedalieties ar nepatieso saturu sociālos medijos,** mēģinot to atspēkot. Tā vietā publicējiet ekrānšāviņu, pārklājiet to ar, piemēram, uzrakstu “viltus ziņa” un pievienojiet atspēkojumu. Ir novēroti gadījumi, kad iestādes atspēko maldinošu informāciju vai dezinformāciju, daloties ar šo saturu. Tādā veidā sociālo mediju algoritmiem tiek dots signāls, ka ziņa ir vērtīga, un tā tiek nodota vēl vairāk cilvēkiem, bet iestāde ir dalījies ar nepatiesu informāciju.

Atspēkošana ir plaši izplatīta prakse, kurai ir svarīga loma, lai nepatiesā informācija nepaliktu bez atbildes. Vēl nesēn populārs bija viedoklis, ka dezinformācijas atkārtošana var atspēlēt, jo tā palīdz izplatīt nepatieso vēstījumu. Jaunākie pētījumi liecina, ka šis risks parasti ir mazāks nekā riski, kas rodas no nereaģēšanas uz nepatiesu vai maldinošu saturu. Tomēr šis pieejas problēma ir tā, ka tā ir laikietilpīga un atspēko atsevišķus vēstījumus, kas nozīmē, ka plašā mērogā šo metodi ir grūti izmantot. Atspēkojuma uzticamība bieži ir atkarīga arī no tā, kas to izplata, un tā ietekme var būt mazāka polarizētās sabiedrībās³⁹.

Kad to izmantot?

Izmantojiet atspēkošanu, kad dezinformācija jau ir izplatījusies, ieguvusi popularitāti un tajā paustie apgalvojumi balstās realitātē, bet ir sagrozīti, nekorekti interpretēti un tieši atsaucas uz jūsu vēstījumu, piemēram, “vakcīna pret Covid-19 maina DNS” vai “Covid-19 statistika ir nepatiesā, jo nav iespējams notestēt tik daudz cilvēku 82 testēšanas boksos”. Atspēkojiet bieži un izmantojiet atspēkojuma struktūras labo praksi.

Neatspēkojiet: (1) marginālus un nepopulārus viedokļus; (2) apgalvojumus un teorijas, kuros nav nekādas patiesības daļas un kuri tieši neatsaucas uz kādu no jūsu vēstījumiem, piemēram, “Covid-19 vakcīnas satur grafēna oksīdu”, “vakcinācijas mērķis ir samazināt iedzīvotāju skaitu” u. c.

3. Krīzes komunikācijas paņēmieni, lai mazinātu dezinformācijas izplatības telpu

Krīze ir normāla parādība, ar kuru sastopas ikkatra valsts vai pašvaldības institūcija. Bieži krīzes pavada informācijas trūkums par notikumu attīstību, iesaistītajām pusēm, vietu un laiku, kā arī apjukums, vai, kam un kādā veidā vajadzētu iesaistīties krīzes risināšanā. Tādēļ krīzes situācija ir labvēlīga augsne pārpratumiem, sakaitētām emocijām, kā arī baumām, maldinošai informācijai un dezinformācijai. Tādēļ pats būtiskākais ieteikums jebkuram publiskajā sektorā strādājošajam ir saglabāt vēsu prātu, vienlaikus atceroties, ka daudzi instrumenti, kas nepieciešami, lai neļautu

maldinošai informācijai vai dezinformācijai kavēt krīzes pārvarēšanu, jau ir institūcijas rīcībā (skatīt arī sadaļu "Biežāk lietotie komunikācijas paņēmieni efektīvai institūcijas komunikācijai ar savām mērķauditorijām").

Jāatceras, ka krīzes situācijā ir svarīgi gan institūcijas iekšējā, gan ārējā komunikācijā izmantot tikai pārbaudītu un uzticamu informāciju par krīzes attīstību, seku novēršanu un institūcijas atbildīgo amatpersonu apstiprināto krīzes novērtējumu, risinājumiem, ieteikto iedzīvotāju uzvedību, izmantojot efektīvākos kanālus, lai sasniegtu vēlamās mērķauditorijas. Lai mazinātu maldinošas informācijas un dezinformācijas iespējamās izplatīšanās telpu, ātrumu un kanālus, krīžu komunikācijā var tikt lietoti tādi rīki kā:

- paziņojums medijiem – informēšana par krīzi, pirmais novērtējums ar solījumu, ka vairāk informācijas būs pieejams tuvākajā laikā;
- preses konference (viena krīzes risināšanā iesaistītā institūcija vai vairākas) – paziņojuma sniegšana medijiem, tostarp atbildes uz žurnālistu jautājumiem. Preses konferenci var ierakstīt, lai tā pēcāk kalpotu par atskaites punktu plašākai sabiedrības informēšanai;
- brīfingi iesaistītajām pusēm un žurnālistiem (ar vai bez ierakstīšanas iespējām) – krīzes cēloņu pārstāstīšana, sniedzot plašāku kontekstu, vairāku iespējamo risinājumu izskaidrošana (to stiprās un vājās puses), vēl pirms pieņemti lēmumi, lai radītu informētu un iekļaujošu informatīvo telpu, sadarbības modeli, kas var pozitīvi atmaksāties tālākos krīzes risināšanas posmos;
- klātienēs vizītes – tikšanās ar krīzē cietušajiem vai situācijas risināšanā iesaistītajiem, tostarp sniedzot palīdzību uz vietas, informējot par vēlamajiem uzvedības modeļiem;
- informatīvās telpas monitorings 24/7 pēc atslēgvārdiem, kas saistīti ar krīzi, monitoringa rezultātā atklāto sabiedrības bažu, neatbildēto jautājumu apkopošana un attiecīga komunikācijas satura pielāgošana;
- faktu, vēstījumu, komunikācijas tēžu un biežāk uzdoto jautājumu lapas (*lines-to-take* – angļu val.) – ja krīze attīstās vairāku dienu vai nedēļu garumā, ir vērts izveidot materiālu, kurā apkopoti vienotie vēstījumi par valsts vai pašvaldību institūciju atbildi uz krīzi, īss faktu apkopojums, kā arī atbildes uz biežāk uzdotajiem jautājumiem. Ja iespējams, publicēt šo informāciju iesaistīto institūciju tīmekļvietnēs un citos komunikācijas kanālos;
- apsteidzoša komunikācija, lai mazinātu riskus – dažkārt krīzēs ir būtiski steidzīgi sagatavot materiālus (plakātus, sociālo mediju vizuāļus, skrejlapas u. c.), lai informētu iedzīvotājus un plašāku auditoriju par vēlamo uzvedību. Piemēram, Covid-19 laikā tas nozīmēja sejas masku lietošanu, pastiprinātu higiēnas prasību ievērošanu un citus pasākumus, lai apturētu vai ievērojami bremsētu vīrusa izplatību. Katra krīze var prasīt citus risinājumus, tādēļ būtiski jau laikus nodrošināties, ka institūcijai ir cilvēku un finanšu resursi, nepieciešamās prasmes, komunikācijas kanāli un tehnoloģiskie risinājumi, lai spētu sagatavot vizuāli

iedarbīgus un saprotamus materiālus iedzīvotāju informēšanai, brīdināšanai, mobilizēšanai uz konkrētu rīcību;

- maksas reklāmu izvietošana – laicīga sagatavošanās, lai spētu krīzes situācijā gan sociālos medijos, gan tradicionālajos medijos nodrošināt maksas reklāmas saturu;
- telefona līnija, e-pasta adrese, tīmekļvietnes sadaļa – vēlams katrai institūcijai pārdomāt, kas būtu tie komunikācijas kanāli, kas norādāmi izdales materiālos vai publiskajā komunikācijā, lai iedzīvotāji varētu saņemt institūcijas palīdzību, tostarp 24/7 režīmā;
- pielāgots saturs meklēšanas lapām (SEO) – krīzes situācijās cilvēki visbiežāk informāciju meklē interneta meklētājos (Google u. c.). Tas nozīmē, ka ir vērts optimizēt saturu par krīzi un ieteicamo iedzīvotāju un institūciju rīcību, lai tā ātrāk būtu pamanāma meklētājos (lai jūsu ievietotā informācija parādītos pirmajā meklējumu lapā pašā sākumā, nevis astotās lapas pašās beigās);
- pielāgots saturs lietotājiem ar īpašām vajadzībām – ilgstošām krīzēm jāpielāgo saturs tīmekļvietnēs, lai tas ir pieejams cilvēkiem ar īpašām vajadzībām;
- izmeklēšanas rezultātu publiskošana – krīzei noslēdzoties, ir vērts apsvērt vienota ziņojuma publicēšanu iesaistīto institūciju tīmekļvietnēs un sociālajos medijos, tostarp analizējot galvenās mācībstundas, lai spētu nākamās krīzes pārvarēt vēl efektīvāk⁴⁰.

Kad to izmantot?

Krīzes komunikācija ne vienmēr nozīmē tiešā veidā atbildēt uz maldinošu informāciju vai dezinformāciju. Tā ietver pasākumu kopumu, lai izvairītos no pārpratumiem, uztveres kļūdām par vieniem un tiem pašiem notikumiem, ko var radīt nepietiekama informācija visām krīzē iesaistītajām pusēm par krīzes cēloņiem, norises gaitu un attīstību, izvēlētajiem risinājumiem un to efektivitāti. Krīzes laikā bieži nav iespējams skaidri pateikt, kas ir patiesība un kas baumas, pieņēmumi vai koordinācijas un “sabojāto telefonu” rezultātā radies pārpratums. Krīzes komunikācijā ir būtiski ātri reaģēt un dalīties ar pieejamo informāciju ar citiem sadarbības partneriem un iesaistītajām pusēm, tostarp medijiem, žurnālistiem un plašāku auditoriju. Katrā krīzē svarīgākais ir saglabāt vēsu prātu!

Rīcība valsts līmenī: kā Latvija stiprina informatīvās telpas drošību

Pēdējā desmitgadē Latvija ir daudz sasniegusi, lai tiktu uzskatīta par valsti, kas nodrošina stratēģiskās komunikācijas spējas, cīnās pret dezinformāciju un iestājas par mediju brīvības un drošības jautājumiem. Jau 2014. gadā Latvija apvienoja līdzīgi domājošās sabiedroto valstis, lai Rīgā izveidotu NATO Stratēģiskās komunikācijas izcilības centru. Savukārt 2015. gadā savas prezidentūras ES Padomē laikā Latvija panāca, ka Eiropas Ārējās darbības dienesta paspārnē tiek izveidota operatīvā grupa, lai vērstos pret Kremļa dezinformāciju, kā arī regulāri šajā komandā ir deleģējusi savus pārstāvjus. Tāpat Rīgā izveidots Baltijas Mediju izcilības centrs, Latvija līdzdarbojas, lai iestātos par mediju brīvību un drošību, tostarp sniedzot atbalstu no Krievijas un Baltkrievijas režīma vajāšanas bēgošajiem žurnālistiem un izdevumiem. ANO pieņēma Latvijas virzītu rezolūciju, kas aicina valstis visā pasaulē pievērsties medijpratībai un informācijpratībai. Starptautiskie panākumi ir ne tikai atzinīgi novērtēti, bet arī ļāvuši attīstīt ekspertīzi, zināšanas un augsti sagatavotu personālu, kas spēj nodrošināt savu zināšanu un spēju pārnēsi nacionālā līmenī, stiprinot pašas Latvijas informatīvās telpas drošību.

Nacionālā līmenī Latvija ir nopietni pievērsusies stratēģiskās komunikācijas spēju attīstībai un cīņai pret dezinformāciju. Valsts kancelejā 2020. gadā ir izveidota īpaša struktūrvienība – Stratēģiskās komunikācijas koordinācijas departaments. Neskatoties uz ierobežotajiem resursiem, tai ir plašs atbildības lauks, un tā nodarbojas ar pastāvīgu Latvijas informatīvās telpas uzraudzību (monitoringu) un ziņošanu par jaunākajām tendencēm, tostarp dezinformāciju; sadarbību ar sociālo mediju platformām; komunikācijas kampaņām par valsts mēroga pārnozaru tēmām; valsts institūciju komunikācijas spēju stiprināšanu (apmācībām, krīžu pārvarēšanas galda simulācijām, semināriem); sabiedrības izturētspējas stiprināšanu (tostarp ar medijpratību); kā arī stratēģisku atbalstu krīžu komunikācijas nodrošināšanai. Tāpat ilgstoši vairākas citas valsts institūcijas un drošības dienesti ir strādājuši pie informatīvās telpas drošības uzraudzības, kā arī pie projektiem, lai atbalstītu cīņu pret dezinformāciju un veicinātu iedzīvotāju medijpratību.

Tomēr jāņem vērā Latvijas vēsturiskais, ģeogrāfiskais, kulturālais un valodas tuvums Krievijas informatīvajai telpai un Kremļa mērķtiecīgi uzturētajai un finansētajai dezinformācijas mašīnerijai, ar kuru Latvijai ir neiespējami sacensties cilvēku un finanšu resursu ziņā. Šādos apstākļos būtiska ir stratēģiska visas valsts un pašvaldību institūciju, kā arī visas sabiedrības mobilizācija, sazobe un kopīga apņemšanās uzņemties atbildību un līdzdarboties informatīvās telpas drošības stiprināšanas pasākumos⁴¹.

Latvijas informatīvās telpas drošība un aizsardzība pret dezinformāciju, informācijas ietekmēšanas operācijām un ārvalstu iejaukšanās balstās uz daudzgadu stratēģiskās komunikācijas koncepciju⁴², kuras centrā ir trīs galvenie pīlāri: (1) efektīva valsts un pašvaldību institūciju komunikācija ar Latvijas un starptautiskajām mērķauditorijām;

(2) neatkarīga, kvalitatīva, atbildīga, iekļaujoša un laikmetam pielāgoties spējīga kvalitatīvās žurnālistikas un mediju vide; (3) nevalstiskais un akadēmiskais sektors un sabiedrība, kas proaktīvi līdzdarbojas un uzņemas atbildību par Latvijas informatīvās telpas veidošanu, tostarp tajā esošo izaicinājumu risināšanu. Tas nozīmē, ka Latvijas sabiedrība ir apveltīta ar medijpratību, informācijpratību, digitālo pratību un kritisko domāšanu, kas vienlaikus uzticas valsts un mediju komunikācijai un spēj efektīvi atpazīt un pretoties informatīvās telpas manipulācijām, tostarp dezinformācijai.

Galvenie darbības virzieni un prioritātes nacionālo stratēģiskās komunikācijas spēju attīstībā un informatīvās telpas drošības un aizsardzības stiprināšanā:

- komunikācijas profesionalitātes pilnveide valsts, pašvaldību institūcijās un publiskajā sektorā kopumā, attīstot nepieciešamās stratēģiskās komunikācijas kapacitātes, pieredzes un zināšanu nodošanu, tīklojumu un koordinācijas mehānismu pilnveidi, ko atbalsta nepieciešamie resursi;
- informatīvās telpas monitoringa un analīzes spēju attīstīšana un pilnveidošana;
- demokrātisko procesu, ieskaitot Saeimas, pašvaldību un Eiropas Parlamenta vēlēšanu, aizsardzība pret informatīvās telpas manipulācijām;
- atturēšanas pasākumu kopums, lai preventīvi mazinātu dezinformācijas izplatību Latvijas informatīvajā telpā;
- mediju vides stiprināšana un attīstīšana, veicinot kvalitatīva un daudzpusīga satura radīšanu un patēriņu dažādās iedzīvotāju grupās;
- sabiedrības izturētspējas stiprināšana pret informatīvās telpas apdraudējumiem, tostarp veicinot medijpratības, informācijpratības un kritiskās domāšanas prasmes;
- publiskā sektora sinerģija un sadarbība ar nevalstisko un akadēmisko sektoru, pilsoniskās līdzdalības veicināšana Latvijas informatīvās telpas veidošanā un aizsardzībā no dažādiem iespējamajiem apdraudējumiem;
- starptautiskās sadarbības divpusēja un daudzpusēja attīstīšana, lai dalītos ar labo praksi ar līdzīgi domājošajām valstīm un starptautiskajām institūcijām. Tas iekļauj izpratnes veicināšanu, ka stratēģiskā komunikācija, vērsšanās pret dezinformāciju un informācijas manipulācijām, iestāšanās par mediju brīvību ir Latvijas "nišas spēja" un daļa no mūsu zināšanu un prasmju eksporta.

Atsauces:

¹ Informatīvā telpa ir abstrakta, virtuāla teritorija, kas veidojusies sabiedrības, kultūras un komunikācijas mijiedarbības rezultātā. Informatīvo telpu raksturo informācijas plūsmas, mediji un to saturs, valoda, sabiedrības sociālā atmiņa un citi faktori. Izgūts no: "Par Latvijas mediju politikas pamatnostādņem 2016.-2020. gadam", <https://likumi.lv/ta/id/286455-par-latvijas-mediju-politikas-pamatnostadnem-2016-2020-gadam>

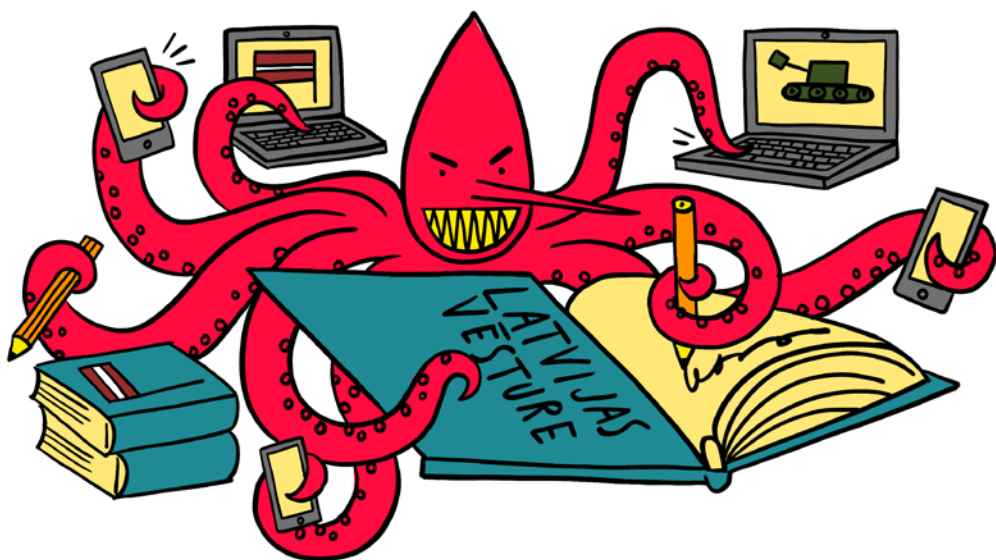
² *Eiropas Demokrātijas rīcības plāns* (2020). Izgūts no: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/PDF/?uri=CELEX:52020DC0790&from=LV>

³ Nimmo, B. (2020). *The Breakout Scale: Measuring the Impact of Influence Operations*. Izgūts no: https://www.brookings.edu/wp-content/uploads/2020/09/Nimmo_influence_operations_PDF.pdf

- ⁴ Nodarbinātības valsts aģentūra (2021). *Sociālajos tīklos tiek izplatīta melu ziņa*. Izgūts no: https://www.facebook.com/permalink.php?story_fbid=5119463288071673&id=281554505195933
- ⁵ Nodarbinātības valsts aģentūra (2021). *Sociālajos tīklos tiek izplatīta melu ziņa*. Izgūts no: <https://www.nva.gov.lv/jaunums/socialajos-tiklos-tiek-izplatita-melu-zina>
- ⁶ Rebalta (2021). *Eksperiments ar masku un gaisa kvalitātes mērītāju – bezjēdzīgs un maldinošs*. Izgūts no: <https://rebalta.lv/2021/09/eksperiments-ar-masku-un-gaisa-kvalitates-meritaju-bezjedzigs-un-maldinoss/>
- ⁷ Rebalta (2021). *Aizsilnieces vēstulē daļa izteikumu maldinoši un bez pierādījumiem*. Izgūts no: <https://rebalta.lv/2021/09/18813/>
- ⁸ Bērnu klīniskā universitātes slimnīca (2020). *Bērnu slimnīcas ārsti: masku nēsāšana bērniem ir droša un nepieciešama*. Izgūts no: <https://www.bkus.lv/lv/content/bernu-slimnicas-arsti-masku-nesasana-berniem-ir-drosa-un-nepieciešama>
- ⁹ LSM (2020). *Bērnu slimnīcas ārsti: masku nēsāšana bērniem ir droša un nepieciešama*. Izgūts no: <https://www.lsm.lv/raksts/dzive--stils/vecaki-un-berni/bernu-slimnicas-arsti-masku-nesasana-berniem-ir-drosa-un-nepieciešama.a384734/>
- ¹⁰ LTV Ziņu Dienests (2021). *Ārsti: maskas valkāt bērniem nav kaitīgi*. Izgūts no: <https://www.facebook.com/watch/?v=809639183227937>
- ¹¹ DW News (2021). *Stuck between Latvian guards on the one side and Belarusian guards on the other*. Izgūts no: <https://twitter.com/dwnews/status/1427884214687391744>
- ¹² Facebook. *How do I mark a Facebook post as false news?* Izgūts no: <http://www.facebook.com/help/572838089565953/>
- ¹³ Facebook. *How can I flag false information on Instagram?* Izgūts no: <http://www.facebook.com/help/instagram/2442045389198631>
- ¹⁴ LinkedIn. *Recognize and Report Spam, Inappropriate, and Abusive Content*. Izgūts no: <https://www.linkedin.com/help/linkedin/answer/37822/recognizing-and-reporting-spam-inappropriate-and-abusive-content?lang=en>
- ¹⁵ YouTube. *Report inappropriate videos, channels, and other content on YouTube*. Izgūts no: <https://support.google.com/youtube/answer/2802027>
- ¹⁶ TikTok. *Report a problem*. Izgūts no: <https://support.tiktok.com/en/safety-hc/report-a-problem>
- ¹⁷ Viber. *How to Report Inappropriate Content*. Izgūts no: <https://help.viber.com/en/article/how-to-report-inappropriate-content>
- ¹⁸ SkeptiCafe tīmekļvietne. Izgūts no: <https://skepticafe.lv/>
- ¹⁹ EUvsDisinfo. *Disinfo Review*. Izgūts no: <https://euvsdisinfo.eu/disinfo-review/>
- ²⁰ DFRLab tīmekļvietne. Izgūts no: <https://medium.com/@DFRLab>
- ²¹ Pennycook, G., Epstein, Z., Mosleh, M., Arechar, A. A. (2021). *Shifting attention to accuracy can reduce misinformation online*. Izgūts no: https://www.researchgate.net/publication/350133203_Shifting_attention_to_accuracy_can_reduce_misinformation_online
- ²² Van Bavel, J., Pereira, A. (2018). *The Partisan Brain: An Identity-Based Model of Political Belief*. Izgūts no: https://www.researchgate.net/publication/323342769_The_Partisan_Brain_An_Identity-Based_Model_of_Political_Belief
- ²³ Del Vicario, M., Bessi, A., Petroni, F., Zollo, F. (2016). *The spreading of misinformation online*. Izgūts no: https://www.researchgate.net/publication/289263634_The_spreading_of_misinformation_online
- ²⁴ Izgūts no: <https://rebalta.lv/2021/03/kad-vecaki-klust-par-svesiniekiem/>
- ²⁵ Izgūts no: <https://euvsdisinfo.eu/my-loved-one-thinks-bill-gates-will-microchip-humanity-now-what/?highlight=how%20to%20talk%20with%20antivax>
- ²⁶ Lewandowsky, S., Cook, J. (2020). *The Conspiracy Theory Handbook*. Izgūts no: <https://www.climatechangecommunication.org/wp-content/uploads/2020/03/ConspiracyTheoryHandbook.pdf>

- ²⁷ Piemēram, 2021. gada novembrī Valsts kancelejas uzdevumā veiktās aptaujas rezultāti liecina, ka iedzīvotāji par rīkošanos saistībā ar Covid-19 gandrīz tikpat lielā mērā uzticas ārstiem (63%, no tiem 35% – pilnībā uzticas; 28% – drīzāk uzticas), zinātniekiem/ekspertiem (56%), slimnīcu un medicīnas dienestu vadībai (55%), Slimību profilakses un kontroles centram (SPKC) (53%), ģimenes locekļiem (51%). Tikmēr draugiem, paziņām uzticas tikai 23%, kam seko sabiedriskie mediji (18%), privātie mediji (12%), valdība un politiķi (11%), viedokļu līderi (4%). Izgūts no: <http://195.244.155.179/node/3864>
- ²⁸ Swedish Civil Contingency Agency (MSB) (2019). *Countering information influence activities - A Handbook for communicators*. Swedish Civil Contingencies Agency. Izgūts no: <https://www.msb.se/ribdata/filer/pdf/28698.pdf>
- ²⁹ Pamment, J. (2022). RESIST 2: Counter-disinformation toolkit. UK Government Communication Service. Izgūts no: <https://gcs.civilservice.gov.uk/publications/resist-2-counter-disinformation-toolkit/>
- ³⁰ EUvsDisinfo (2020). Guide for public communicators on pro-Kremlin disinformation. Izgūts no: https://euvsdisinfo.eu/uploads/2020/04/EEAS_EUVSDISINFO-Handbook.pdf?fbclid=IwAR2Hmzu6dHV0rOoObpKIUd0_yP4E-I3vAZK5CjyhUNWIO6OMXsJd4HYpHDY
- ³¹ Latvija ir OECD pilntiesīga dalībvalsts kopš 2016. gada 1. jūlija.
- ³² Pamment, J. (2022). RESIST 2: Counter-disinformation toolkit. UK Government Communication Service. Izgūts no: <https://gcs.civilservice.gov.uk/publications/resist-2-counter-disinformation-toolkit/>
- ³³ Apvienotās Karalistes kampaņu plānošanas gids: OASIS. Izgūts no: <https://gcs.civilservice.gov.uk/guidance/marketing/delivering-government-campaigns/guide-to-campaign-planning-oasis/>
- ³⁴ EUvsDisinfo gids publiskā sektora komunikatoriem cīņai ar Kremļa dezinformāciju. Izgūts no: https://euvsdisinfo.eu/uploads/2020/04/EEAS_EUVSDISINFO-Handbook.pdf
- ³⁵ Rozenbeek, J., Van der Linden, S., *Inoculation Theory and Misinformation* (2021). Rīga: NATO Strategic Communications Centre of Excellence.
- ³⁶ Basol, M., Rozenbeek, J., Berriche, M., Uenal, F., McClanahan, W. P., & Linden, S. van der. (2021). Towards psychological herd immunity: Cross-cultural evidence for two prebunking interventions against COVID-19 misinformation. *Big Data & Society*. <https://doi.org/10.1177/20539517211013868>
- ³⁷ Pamment, J. (2022). RESIST 2: Counter-disinformation toolkit. UK Government Communication Service, p.42. Izgūts no: <https://gcs.civilservice.gov.uk/publications/resist-2-counter-disinformation-toolkit/>
- ³⁸ Lewandowsky, S., Cook, J., et. al (2020). *The Debunking Handbook 2020*. Izgūts no: <https://www.climatechangecommunication.org/wp-content/uploads/2020/10/DebunkingHandbook2020.pdf>
- ³⁹ Van Bavel, J., Pereira, A. (2018). *The Partisan Brain: An Identity-Based Model of Political Belief*. Izgūts no https://www.researchgate.net/publication/323342769_The_Partisan_Brain_An_Identity-Based_Model_of_Political_Belief
- ⁴⁰ Pamment, J. (2022). RESIST 2: Counter-disinformation toolkit. UK Government Communication Service, p.45-46. Izgūts no: <https://gcs.civilservice.gov.uk/publications/resist-2-counter-disinformation-toolkit/>
- ⁴¹ Angļu valodā tiek lietots termins '*whole-of-government and whole-of-society approach*'.
- ⁴² Rokasgrāmatas Izdošanas brīdī Valsts stratēģiskās komunikācijas koncepcija ir izstrādes stadijā.

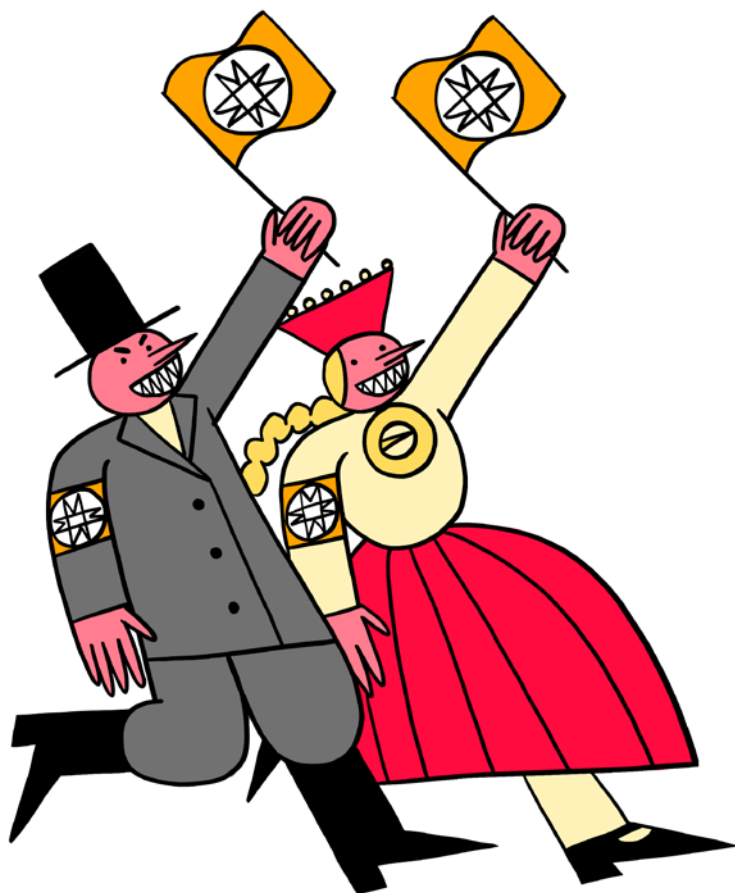
III nodaļa

Populārākie dezinformācijas vēstījumi pret Latviju un to zinātnē balstītie atspēkojumi

Vēsture

Dr. Kaspars Zellis

Vēstījums Nr. 1: Latvija sagroza PSRS lomu Lielajā Tēvijas karā.

Atspēkojums: Latvijā pēc neatkarības atgūšanas notika Otrā pasaules kara kardināla pārvērtēšana. Tā bija nepieciešama divu iemeslu dēļ – lai objektīvi izprastu valsts un sabiedrības likteni kara gados un lai iekļautu savu vēstures stāstu demokrātiskajās valstīs pastāvošajā naratīvā par Otro pasaules karu. Tas Padomju Savienībā un arī šodienas Krievijā tiek traktēts citādi, lai novērstu uzmanību no tā, ka kara pirmajā posmā (1939.–1941. g.) PSRS un nacistiskā Vācija bija sabiedrotās valstis, kas vienojās par interešu sfēru sadali un kopā veica agresiju pret Poliju 1939. gada septembrī. Tāpat PSRS veica agresiju arī pret Somiju 1939. gada novembrī, izraisot t. s. Ziemas karu, par ko tika izslēgta no Tautu Savienības, bet 1940. gada jūnijā PSRS okupēja un anektēja Baltijas valstis, kā arī sagrāba Rumānijai tobrīd piederošo Besarābiju un Bukovinas provinces ziemeļu daļu.

Padomju Savienības politika kara beigās ne tikai Baltijā, bet arī Centrāleiropas un Austrumeiropas valstīs tiek traktēta citādi, jo, lai arī Sarkanā armija atbrīvoja tās no nacistiem, pēc kara reģions piedzīvoja sovjetizāciju un Maskavas atbalstītu totalitāru komunistisku diktatūru nostiprināšanos, kas pieredzēja sabrukumu tikai 1989.–1990. gadā, sabrūkot padomju sistēmai reģionā. Arī Baltijas valstis 1944.–1945. gadā neatguva brīvību, bet nacistiskās Vācijas okupācijas varu tajās nomaiņija atkārtota šo valstu padomju okupācija.

Šie fakti nav savienojumi ar PSRS laikā un šodien Krievijā dominējošo traktējumu par it kā miermīlīgo Padomju Savienību kā nacistiskās Vācijas upuri, kas praktiski vienatnē ir sagrāvusi un atbrīvojuši Eiropu. Arī Vācijas-PSRS kara iznešana no Otrā pasaules kara notikumu konteksta ļauj neaktualizēt un aizmirst Padomju Savienības veiktās agresijas, teroru un noziegumus gan Otrā pasaules kara laikā, gan arī pēc tā.

Literatūras avoti papildu informācijai:

- Snaiders, T. *Asinszemes. Eiropa starp Hitleru un Stalīnu*. Rīga : Jumava, 2013.
- Aplbauma, A. *Dzelzs priekšskars. Austrumeiropas pakļaušana 1944-1956*. Rīga: Zvaigzne ABC, 2016.
- Bleiere, D. u. c. *Latvija Otrajā pasaules karā (1939-1945)*. Rīga : Jumava, 2008.

Vēstījums Nr. 2: Latvija mēģina attaisnot nacistiskās Vācijas noziegumus.

Atspēkojums: Latvijā netiek mēģināts attaisnot nacistiskās Vācijas noziegumus. Latvijas pozīcija vienmēr ir bijusi to noziegumu objektīva un vispusīga atainošana, kurus pret Latvijas sabiedrību veica nacistiskais okupācijas režīms un vietējie kolaboracionisti. Pēdējos 20 gados viena no pētītākajām tēmām Latvijas historiogrāfijā ir bijis holokausts. Tā nozieguma piemiņa, kurā dzīvību Latvijā zaudēja ap 70 tūkstošiem Latvijas ebreju un ap 24 tūkstošiem no Eiropas atvesto ebreju, ir kļuvusi arī par neatņemamu Latvijas politiskās un kultūras atmiņas sastāvdaļu. Tāpat tiek godāta arī to cilvēku piemiņa, kuri izglāba no iznīcības vairāk nekā 400 ebreju.

Apvainojumi Vācijas noziegumu attaisnošanā bieži ir tendenciozi un balstās padomju laikā radītos mītos. Piemēram, iznākot pētījumam par Salaspils nometni, kas apgāza padomju propagandas mitoloģijas radīto priekšstatu par Salaspili kā "nāves nometni", Latvija tika apsūdzēta nacisma noziegumu relativitātes konstruēšanā, neiedziļinoties ne darba saturā, ne tā galvenajā vēstījumā – patiesības atklāšana nenozīmē šīs nometnes ieslodzīto ciešanu relativizēšanu vai noliegšanu.

Līdzīgi Krievija reagē uz visiem notikumiem, kas saistīti ar Latviešu leģionu, pasniedzot to kā nacisma glorifikāciju, uzliekot visiem leģionāriem kolektīvo atbildību par tiem noziegumiem, ko pirms leģiona izveidošanas 1943. gadā pastrādāja tajā ieludinātās latviešu drošības palīgpolicijai un policijas bataljoniem piederīgās personas.

Latvijas pozīcija ir konsekventa abu totalitāro režīmu – padomju un nacistu – pastrādāto noziegumu pret cilvēci nosodīšana. Krimināllikumā kopš 2009. gada ir paredzēta kriminālatbildība par "genocīda, nozieguma pret cilvēci, nozieguma pret mieru vai kara nozieguma publisku slavināšanu" un "īstenotā genocīda, nozieguma pret cilvēci, nozieguma pret mieru vai kara nozieguma, tai skaitā PSRS vai nacistiskās Vācijas īstenotā genocīda, nozieguma pret cilvēci, nozieguma pret mieru vai kara nozieguma pret Latvijas Republiku un tās iedzīvotājiem, publisku slavināšanu, noliegšanu, attaisnošanu vai rupju noniecināšanu".

Krievijas Federācijas pārmetumi Latvijai lielākoties izriet no pašu nespējas akceptēt objektīvu vēstures izpēti un izpratni un ir reakcija uz nevēlēšanos uzņemties atbildību par PSRS okupācijas režīma noziegumiem Baltijas valstīs.

Literatūras avoti papildu informācijai:

- Kangeris K., Neiburgs U., Vīksne R. *Aiz šiem vārtiem vaid zeme. Salaspils nometne 1941-1944*. Rīga : Lauku Avīze, 2016.
- Bērziņš, D. *Sociālās atmiņas komunikācija un ētika: Holokausta diskursi Latvijā (1945-2014)* : promocijas darbs. Rīga : Latvijas Universitāte, 2015. https://dspace.lu.lv/dspace/bitstream/handle/7/31334/298-51439-Berzins_Didzis_db05035.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Saeimas paziņojums *Par Otrā pasaules kara beigu 75. gadadienu un visaptverošas izpratnes veidošanas nepieciešamību Eiropā un pasaulē*. [07.05.2020.] <https://likumi.lv/ta/id/314551-par-otra-pasaules-kara-beigu-75-gadadienu-un-visaptverosas-izpratnes-veidosanas-nepieciešamību-eiropa-un-pasaule>

Vēstījums Nr. 3: Latvija Otrajā pasaules karā sadarbojās ar nacistisko Vāciju, īstenoja holokaustu un pastrādāja citus kara noziegumus, atbalstot nacistiskās Vācijas politiku.

Atspēkojums: Latvija Otrā pasaules kara laikā *de facto* pastāvēja tikai līdz 1940. gada vasarai, kad tās suverenitāti pārkāpa PSRS, okupējot un anektējot valsti. Holokaustu un citus kara noziegumus nacistiskās Vācijas okupācijas režīms īstenoja

tikai Vācijas-PSRS kara laikā (1941.–1945. g.), kad valsts atradās nacistu okupācijas varā kā okupētā PSRS teritorija.

Sākoties Otrajam pasaules karam, Latvija pasludināja savu neitralitāti, bet pēc padomju pieprasījuma bija spiesta tā paša gada 5. oktobrī parakstīt t. s. bāzu līgumu, kas ļāva PSRS izvietot savas kara bāzes Latvijas teritorijā. Kara sākuma periodā Latvijas ārpolitikā bija vērojamas tendences tuvināties Vācijai, lai neitralizētu pieaugošo PSRS ietekmi. Kā atzīst ārpolitikas pētnieki, šāds apsvēruma, lai arī varētu šķist loģisks šajā situācijā, tomēr neatbilda pilnvērtīgai situācijas izpratnei, kāda bija izveidojusies pēc Molotova-Ribentropa pakta parakstīšanas 1939. gada 23. augustā. Sadarbība ar nacistisko Vāciju kara sākuma periodā galvenokārt izpaudās tirdzniecības apjomu pieaugumā uz Vāciju, kā arī sadarbībā vācbaltiešu repatriācijas jautājumā, turklāt tā sakrita ar PSRS interesēm, jo pēc bāzu līguma parakstīšanas Latvijas ārpolitiskais kurss kļuva atkarīgs no Maskavas.

Pieaugot bažām par valsts nākotni, Latvijas valdība 1940. gada 17. maijā piešķīra ārkārtējās pilnvaras Latvijas sūtnim Lielbritānijā Kārlim Zariņam un pēc tam Latvijas sūtnim ASV Alfrēdam Bīlmanim. Ārkārtējās pilnvaras nespēja novērst Latvijas okupāciju un valstiskās neatkarības zaudēšanu *de facto*, tomēr kalpoja Latvijas valsts *de jure* nodrošināšanai kara laikā un arī pēckara gados. Tikai minētajiem sūtniem saglabājās tiesības, iespējas un atbildība pārstāvēt Latvijas valsti un paust tās oficiālo viedokli jautājumos, kas skāra Latvijas valsts un tās pilsoņu intereses. Ārlietu dienesta aktivitātes Lielbritānijā un ASV kalpoja kā garants, ka Rietumvalstīs Latvijas okupācija un aneksija netika atzītas un valsts turpināja pastāvēt kā starptautisko tiesību objekts.

Panākt Latvijas statusa izmaiņas nacistu okupācijas varas apstākļos centās arī nacistu izveidotā kolaboracionistiskā Zemes pašpārvalde, tomēr tās centieni nebūt nesakrita ar oficiālo Latvijas pārstāvju nostāju.

1943. gadā nacistu okupētajā Latvijā lielāko politisko partiju pārstāvji izveidoja Latvijas Centrālo padomi (LCP), kas kļuva par nacionālās pretestības kustības politisko centru un iestājās par demokrātiskas Latvijas Republikas atjaunošanu, uzskatot, ka 1922. gada Satversme joprojām ir spēkā. LCP sagatavoja vairākus memorandus Rietumu valdībām, uzturēja kontaktus ar pārējo Baltijas valstu pretošanās kustībām un bijušo Latvijas sūtni Stokholmā Voldemāru Salno. 1944. gadā aprīlī vācu drošības dienests apcietināja LCP vadību, tomēr organizācija turpināja pastāvēt arī pēc arestiem un vēlāk trimdā. LCP darbība noteica arī valsts augstākās amatpersonas pēctecību. Par Valsts prezidenta vietas izpildītāju 1944. gada septembrī tika nosaukts Saeimas priekšsēdētājs Pauls Kalniņš, bet pēc viņa nāves trimdā LCP par prezidenta vietas izpildītāju nosauca bīskapu Jāzepu Rancānu. LCP darbība un tās pieņemtie dokumenti liecina arī par Latvijas politiskās elites orientāciju uz Rietumu valstīm un valsts pastāvēšanas vitalitāti gan nacistu okupētajā Latvijā, gan arī pēc kara trimdā.

Latvijas valsts nav un nevar tikt apsūdzēta kara noziegumos un sadarbībā ar nacistisko Vāciju, jo šajā laikā tā nespēja nekādā veidā ietekmēt notikumu gaitu okupētajā teritorijā. Valsts pārstāvēniecība un neatkarības centieni galvenokārt saistījās ar Rietumu valstīm, nevis Vāciju.

Literatūras avoti papildu informācijai:

- Feldmanis, I. *Latvija Otrajā pasaules karā (1939-1945): jauns konceptuāls skatījums*. Rīga : LU Akadēmiskais apgāds, 2013.
- Kangeris, K. Latvijas valststiesiskie, pilsonības un materiālo vērtību jautājumi vācu okupācijas laikā (1941-1945). Ērglis, Dz. (sast.). *Latvijas vēsturnieku komisijas raksti. 25. sējums. Okupācijas režīmi Baltijas valstīs 1940-1991*. Rīga : Latvijas vēstures institūta apgāds, 2009, 137.-172. lpp. <https://www.president.lv/lv/media/5048/download>
- Neiburgs, U. *Draudu un cerību lokā: Latvijas pretošanās kustība un Rietumu sabiedrotie (1941-1945)*. Rīga : Mansards, 2017.

Vēstījums Nr. 4: Latvijas pievienošana PSRS atbilda tā laika starptautiskajām normām un nav uzskatāma par okupāciju.

Atspēkojums: Naratīvs, ka Latvijas pievienošana PSRS atbilda tā laika starptautiskajām normām, tiek izplatīts, lai slēptu PSRS agresiju Otrā pasaules kara laikā un noraidītu prasības, kuras varētu izvirzīt tolaik okupētās valstis Krievijai kā PSRS tiesību mantiniecei.

Galvenais strīds ir par 1907. gada Hāgas konvencijas "Par sauszemes kara tiesībām un paražām" traktējumiem. Konvencija, kas tika radīta tā laika politiskajām reālijām, protams, nespēja paredzēt izmaiņas, kas Eiropā izveidojās 20. gs. 30. gadu beigās. Krievijas pozīcija balstās pieņēmumā, ka Baltijas valstis netika okupētas, jo nebija kara stāvokļa starp PSRS un šīm valstīm, savukārt aneksija tā laika tiesību normās neesot aizliegta. Savukārt konvencija noteica, ka teritorija tiek atzīta par okupētu, ja tā atrodas ienaidnieka karaspēka kontrolē, kam atbilst arī 1940. gada reālās Baltijā. PSRS īstenotā interence, blokāde un militāra okupācija var tikt traktētas kā karadarbība. Savukārt, atzīstot aneksiju, kas ir viens no okupācijas stāvokļa izbeigšanas veidiem, vispirms ir jāatzīst okupācija.

PSRS politika Baltijā pārkāpa daudzus tā laika starptautiskos likumus. Vieni no tiem bija Tautu Savienības statūti, kas noteica dalībvalstīm pienākumu respektēt un sargāt no ārējās agresijas citu dalībvalstu teritoriālo integritāti un esošo politisko neatkarību. Lai arī PSRS no Tautu Savienības tika izslēgta sakarā ar tās intervenci Somijā 1939. gada decembrī, bet pašas Tautu Savienības darbību paralizēja Otrās pasaules karš, tomēr tās principi vēlāk kļuva par Apvienoto Nāciju Organizācijas pamatu, kurā PSRS bija dalībvalsts.

1929. gada 9. februārī Latvija un PSRS pievienojās Briāna-Keloga paktam, atsakoties no kara kā starpvalstu politikas instrumenta un apņēmoties visas

domstarpības risināt mierīgā ceļā. Ultimātu izvirzīšana Baltijas valstīm 1939. gadā rudenī un to neatkarības iznīcināšana 1940. gada vasarā ir viennozīmīgi traktējama kā minētā pakta pārkāpums. 1932. gada 7. janvārī, pieņemot t. s. Stimsona doktrīnu, ASV deklarēja, ka neatzīs nevienu līgumu vai vienošanos, kas panākta ar līdzekļiem, kuri ir pretrunā Briāna-Keloga paktam. Doktrīnai tā paša gada martā pievienojās visas Tautu Savienības dalībvalstis, arī Latvija un PSRS. Uz Stimsona doktrīnu balstījās arī ASV valsts sekretāra vietnieka Samnera Velsa deklarācija, kas neatzina PSRS veikto Baltijas valstu sagrābšanu un inkorporāciju.

1933. gada 3. jūlijā Latvija un PSRS bija pievienojusies Konvencijai par agresijas definīciju (t. s. Londonas konvencija), kas paredzēja, ka ikviena valsts, kura veic bruņotu iebrukumu svešā teritorijā ar kara pieteikumu vai bez tā, ir uzskatāma par agresoru. Šī konvencija viennozīmīgi parāda PSRS kā agresorvalsti attiecībā uz Baltijas valstīm, tā kā iebrukums netika pamatots ar kara pieteikumu vai kara stāvokli valstu starpā, kā to noteica 1907. gada Hāgas konvencija.

Būtiski atzīmēt, ka PSRS pārkāpa arī divpusējos līgumus ar Latviju. 1920. gada 11. augustā parakstot Miera līgumu ar Latviju, Padomju Krievija bija apņēmusies uz mūžīgiem laikiem atteikties no jebkādām teritoriālajām pretenzijām uz Latvijas tautu un zemi. 1932. gada 5. februārī noslēdzot Latvijas un PSRS neuzbrukšanas līgumu, puses apņēmās nepiedalīties nekādos politiskos vai militāros līgumos, kas vērstas pret otras puses neatkarību, teritoriālo integritāti vai politisko drošību. PSRS pārkāpa arī bāzu līgumā noteikto principu, ka tā atzīst Latvijas neatkarību un neiejauksies Latvijas iekšējās lietās.

Izņemot Krieviju, Baltijas valstu okupācijas pretlikumība tiek atzīta gan starptautiskajās tiesībās, gan arī Otrā pasaules kara historiogrāfijā pasaulē.

Literatūras avoti papildu informācijai:

- Feldmanis, I. *Latvijas okupācija: vēsturiskie un starptautiski tiesiskie aspekti*. Pieejams: <https://www.mfa.gov.lv/lv/latvijas-okupacija-vesturiskie-un-starptautiski-tiesiskie-aspekti-profesors-i-feldmanis>
- Lerhis, A. (sast.) *Rietumvalstu nostāja Baltijas valstu jautājumā 1940.-1991. gadā. Dokumentu krājums*. Rīga : Latvijas vēstures institūta apgāds, 2018.
- Sajadova, V. *PSRS un Latvija. Starptautisko tiesību pārkāpumi*. Rīga : Lauku Avīze, 2016.

Vēstījums Nr. 5: Latvija brīvprātīgi pievienojās Padomju Savienībai.

Atspēkojums: 1939. gada 23. augustā noslēgtais Molotova-Ribentropa pakts ne tikai ļāva divām totalitārām varām sākt agresiju pret Poliju, izraisot Otro pasaules karu, bet tas nozīmēja arī spriedumu Baltijas valstu valstiskuma tālākai pastāvēšanai. Sākoties Otrajam pasaules karam, Latvija pasludināja neitralitāti, kuras garantijas no citām valstīm gan netika saņemtas. Militāra iebrukuma šantāžas rezultātā Latvija bija spiesta 1939. gada 5. oktobrī parakstīt savstarpējās palīdzības paktu ar PSRS, kas paredzēja arī Sarkanās armijas kara bāzu izvietojumu Latvijas teritorijā.

1940. gada jūnijā, kad visas Eiropas uzmanība bija piesaistīta vērmahta ofensīvai Rietumos, PSRS veica visu Baltijas valstu okupāciju. Agrā 15. jūnija rītā notika padomju spēku uzbrukums Latvijas robežsardzes posteņiem Masļenkos un Šmaļļos pie PSRS robežas. Uzbrukums kalpoja kā brīdinājums Latvijai, kuras valdība 16. jūnijā saņēma padomju notu, pieprasot padomju karaspēka neierobežota kontingenta ielaišanu valstī un Padomju Savienībai draudzīgas valdības sastādīšanu, kas pildīšot 1939. gada 5. oktobrī noslēgto Padomju Savienības un Latvijas savstarpējās palīdzības paktu. Latvijas valdība nepamatoti tika vainota pretpadomju militārās savienības pret PSRS veidošanā, iesaistot tajā arī abas pārējās Baltijas valstis un Somiju. 16. jūnija vakarā K. Ulmaņa vadītais Ministru kabinets visas padomju prasības pieņēma, bet 17. jūnija rītā padomju militārie spēki šķērsoja Latvijas robežu.

Jauno valdību ar Augustu Kirhenšteinu priekšgalā izveidoja padomju emisārs Andrejs Višinskis, bet tās sastāvu apstiprināja Maskavā. Valdības galvenais uzdevums bija nodrošināt šķietamu demokrātisku ietvaru padomju aneksijai. 1940. gada 4. jūlijā A. Kirhenšteina vadītā valdība pieņēma Likumu par Saeimas vēlēšanām, kurām bija jānotiek jau 14. un 15. jūlijā, savukārt kandidātu sarakstus varēja iesniegt līdz 10. jūlijam. Likums bija klajā pretrunā gan ar Latvijas Republikas Satversmi, gan 1922. gada 9. jūnija Likumu par Saeimas vēlēšanām. Īsais vēlēšanu sagatavošanas termiņš bija nepieciešams, lai vēlēšanās varētu startēt tikai okupācijas varas akceptētais "Darba tautas bloks". Alternatīvas netika pieļautas. Pašas vēlēšanas notika Sarkanās armijas kontrolē, bet to rezultātus padomju ziņu aģentūras izsludināja vēl pirms vēlēšanu iecirkņu slēgšanas un balsu skaitīšanas.

1940. gada 21. jūlijā, sanākot uz pirmo sēdi, jaunā "Tautas Saeima" pieņēma divus lēmumus - pasludināja padomju varu Latvijā un lūdza PSRS Augstāko padomi uzņemt to savā sastāvā. Abi pieņemtie lēmumi bija pret Latvijas Republikas Satversmi, kas noteica, ka valsts iekārtas un tās starptautiski tiesiskā statusa maiņa var notikt tikai referenduma rezultātā. Aneksijas pēdējais akts notika Maskavā 5. augustā, kur PSRS Augstākā padome ar speciālu likumu akceptēja Tautas Saeimas "lūgumu". Līdzīgi valstiskuma iznīcināšanas scenāriji notika arī Lietuvā un Igaunijā, kas attiecīgi 3. un 6. augustā kļuva par PSRS republikām.

Padomju ideoloģija sākotnēji notikušo skatīja kā Sarkanās armijas veikto Latvijas atbrīvošanu no buržuāziskā K. Ulmaņa režīma, savukārt 20. gs. 60./70. gados to aizstāja ar koncepciju par "sociālistisko revolūciju" Latvijā. Faktiski bija notikusi valsts sagrābšana ar militāra spēka palīdzību un tās aneksija. Notikušo nepieņēma

tā laika demokrātiskās valstis. Jau 1940. gada 26. jūlijā ASV valsts sekretāra vietnieks Samners Velss nāca klajā ar deklarāciju, kurā norādīja uz notikušā neatbilstību starptautiskajai likumdošanai un atteicās atzīt Baltijas valstu sagrābšanu un inkorporāciju. Līdzīgu pozīciju ieņēma arī citas valstis, kas starptautiskajā politikā radīja t. s. Baltijas jautājumu, kurš tika atrisināts tikai 1991. gadā, Baltijas valstīm atgūstot neatkarību.

Literatūras avoti papildu informācijai:

- Bleiere, D. u. c. *Latvija Otrajā pasaules karā (1939–1945)*. Rīga : Jumava, 2008.
- Gore, I., Stranga A. *Latvija: neatkarības mijkrēslis. Okupācija: 1939. gada septembris–1940. gada jūnijs*. Rīga : Izglītība, 1992.
- Ījabs, I. u. c. *Latvija 1918–2018. Valstiskuma gadsimts*. Rīga : Mansards, 2018.
- Bleiere, D. Padomju okupācija Latvijā, 1940.–1941. gads [šķirkļis Nacionālajā enciklopēdijā], 2021. Pieejams: <https://enciklopedija.lv/skirklis/22214>

Vēstījums Nr. 6: 1941. un 1949. gada deportācijās vainojami paši latvieši – sastādīja sarakstus, ieradās pie izsūtāmajiem, transportēja viņus līdz vilcienam.

1941. gada 14. jūnijā notikusi 15 424 Latvijas iedzīvotāju deportācija tika izplānota Maskavā, kur maijā Josifam Staļinam tika iesniegts projekts “Par pasākumiem Lietuvas, Latvijas un Igaunijas PSR attīrīšanai no pretpadomju, krimināliem un antisociāliem elementiem”. Ar sarakstu sagatavošanu nodarbojās LPSR Valsts drošības tautas komisariāts (VDTK), kā toreiz sauca čeku. Uz deportēto sarakstiem ir čekas atbildīgo darbinieku Semjona Šustina, Jāņa Ciņa, Zinovija Krivicka un Aleksandra Brezgina paraksti, savukārt arestus pret Latvijas armijas pārstāvjiem gatavoja Baltijas kara apgabala sevišķā daļa.

Deportācijas īstenoja VDTK un lekšlietu tautas komisariātam (leTK) pakļautās iekšējā karaspēka vienības. Deportēto arestam un nogādāšanai līdz stacijām tika izveidotas operatīvās grupas, kuras vadīja čekisti. Operatīvās grupas veidoja no leTK operatīvajiem darbiniekiem, miličiem un iekšējā karaspēka politdarbiniekiem. Vietējo kolaboracionistu šajās grupās bija ļoti maz – no vietējiem grupām tika piekomandēti daži aktīvisti, lai rādītu ceļu un piedalītos deportējamo mantas aprakstīšanā. Vietējo padomju varas kolaboracionistu iesaiste 1941. gada deportācijās bija niecīga, tiem tika atvēlēta tikai sekundāra loma.

1949. gada 25. marta deportāciju plānošana arī notika Maskavā pēc PSRS Ministru padomes slepenā lēmuma. Operāciju, kuras nosaukums bija “Krusta banga”, vadīja PSRS Valsts drošības ministrijas (VDM, čeka) ministra vietnieks Sergejs Ogaļcovs. Srakstus veidoja LPSR VDM darbinieki, konspirācijas nolūkos neiesaistot apriņķu un pagastu iestādes, un sarakstus apstiprināja VDM apriņķa vai pilsētu priekšnieki. Deportācijas īstenošanā piedalījās gan VDM, gan lekšlietu karaspēka daļas iznīcinātāju bataljoniem piederīgās personas, gan arī vietējie aktīvisti.

Vietējos aktīvistus ar deportācijas plāniem un deportējamo sarakstiem iepazīstināja tikai īsi pirms operācijas uzsākšanas. Lai arī 1949. gada deportāciju īstenošanā tika iesaistīts ievērojami lielāks vietējo iedzīvotāju skaits, tomēr tas nedod pamatu uzskatīt notikušo par lokālu izpaušmi, jo plānošana, sarakstu sastādīšana un deportāciju veikšana bija svešas okupācijas varas politikas rezultāts.

Literatūras avoti papildu informācijai:

- Bambals, A. u. c.. *Aizvestie: 1941. gada 14. jūnijs*. Rīga : Latvijas Valsts arhīvs. Nordik, 2001.
- Āboliņa, A. u. c. *Aizvestie: 1949. gada 25. marts*. 1., 2. sējums. Rīga : Latvijas Valsts arhīvs, Nordik, 2007.
- Bleiere D. 1941. gada 14. jūnija deportācija Latvijā [šķirkļis Nacionālajā enciklopēdijā], 2021. Pieejams: <https://enciklopedija.lv/skirklis/108548-1941-gada-14-j%C5%ABnija-deport%C4%81cija-Latvij%C4%81>
- Bleiere D. 1949. gada 25. marta deportācija Latvijā [šķirkļis Nacionālajā enciklopēdijā], 2021. Pieejams: <https://enciklopedija.lv/skirklis/108424-1949-gada-25-marta-deport%C4%81cija-Latvij%C4%81>

Vēstījums Nr. 7: Latvijas nacionālie partizāni (jeb mežabrāļi) bija nacistu kolaboracionisti.

Atspēkojums: Apvainojumi, ka nacionālie partizāni lielākoties bija "hitleriešu līdzskrējēji", nāk no Padomju Savienības vēstures interpretācijām, kuru mērķis bija diskreditēt nacionālo bruņoto pretestības kustību, uzsverot, ka Latvijas mežos pastāvēja nacistu veidotas kaujinieku grupas, bet tās papildināja galvenokārt tie Latvijas iedzīvotāji, kas bija sadarbojušies ar nacistu okupācijas varu un nevēlējās atbildēt par saviem noziegumiem.

Kara beigās gan vācu izlūkdienests, gan SS centās radīt Latvijā vienības, kuru mērķis būtu cīņa pret Sarkanu armiju tās aizmugurē. Tomēr šo grupu skaits (15 grupas ar 150 kaujiniekiem) bija niecīgs salīdzinājumā ar kopējo nacionālo partizānu skaitu, kuru lēš ap 20 tūkstošiem cilvēku. Nacionālajā historiogrāfijā valda uzskats, ka ne padomju partizāni, ne arī nacistu organizētās partizānu vienības nebūtu jāuzskata par partizāniem, jo to vadību un atbalstīšanu veica okupācijas varas.

Partizānu sociālo bāzi veidoja plašs gan augstāko, gan zemāko sociālo grupu pārstāvju klāsts, tai skaitā intelīģence, bijušie Latvijas armijas virsnieki, ierēdņi, lauksaimnieki, mācītāji. Apmēram pusi no partizāniem veidoja bijušie leģionāri, policisti, nacistu okupācijas laika ierēdņi un viņu ģimeņu locekļi, trešdaļu - Sarkanās armijas dezertieri un personas, kas izvairījušās no mobilizācijas. Partizānu virsmērķis bija neatkarīgās Latvijas atjaunošana, bet būtiski partizānu mērķi bija arī neļaut nostiprināties okupācijas varai, pretoties tās represīvajai politikai. Partizānus atbalstīja ap 80 tūkstošiem Latvijas iedzīvotāju, un tas pēckāra gadus radīja nopietnas problēmas okupācijas varai sovjetizācijas gaitā.

Latvijas nacionālo partizānu karš (1944.-1956. g.) bija viens no notikumiem, kas pierādīja sabiedrības nevēlēšanos pieņemt padomju okupāciju un cerības, ka starptautiskais stāvoklis mainīsies un ar Rietumvalstu palīdzību Latvija atkal iegūs neatkarību. Tāds bija arī lielāko nacionālo partizānu organizāciju mērķis.

Protams, pēckara situācijā partizānu rindās nonāca arī personas, kuras varētu saukt par aktīviem kolaboracionistiem ar nacistisko režīmu, bet tādu nebija daudz. Politiskā līmenī šo jautājumu risina 1996. gadā Saeimas pieņemtais likums "Par nacionālās pretošanās kustības dalībnieka statusu". Minētais likums nosaka, ka par pretestības kustības dalībniekiem nevar atzīt personas, kas "ir sadarbojušās ar komunistiskā vai nacistiskā režīma represīvajām struktūrām vai piedalījušās komunistiskā vai nacistiskā režīma represīvajās darbībās, vai sodītas par tišiem smagiem noziegumiem un nav reabilitētas".

Literatūras avoti papildu informācijai:

- Strods, H. *Latvijas nacionālo partizānu karš 1944-1956*. Rīga : LU Akadēmiskais apgāds, 2012.
- Strods, H. *Latvijas nacionālo partizānu karš 1944-1956*. Rīga : Preses nams, 1996.
- Turčinskis, Z. *Ziemeļvidzemes mežabrāļi, 1944.-1953. gads. Latvijas nacionālo partizānu cīņas Valkas apriņķī un Alūksnes apriņķa rietumu daļā*. Rīga : Latvijas Vēstures institūta apgāds, 2011.
- Turčinskis, Z. *Ziemeļlatgales "Neatkarības vienība": Pretošanās padomju okupācijai 1946.-1954. gads*. Rīga : Latvijas Mediji, 2021.
- Likums "Par nacionālās pretošanās kustības dalībnieka statusu". [25.04.1996.] Pieejams: <https://www.vestnesis.lv/ta/id/40103-par-nacionalas-pretosanas-kustibas-dalibnieka-statusu>

Vēstījums Nr. 8: Latvija 1991. gadā neatkarību ieguva no jauna, nevis atjaunoja.

Atspēkojums: Latvijas neatkarības centieni 20. gs. 80. gadu beigās-90. gadu sākumā radīja vairākas alternatīvas par tiesisko ietvaru, kādā būtu jāiegūst valsts suverenitāte. To varēja darīt, veidojot valsti no jauna ar PSRS akceptu un aptverot visus republikas iedzīvotājus, varēja īstenot t. s. "Otrās republikas" scenāriju ar atrunu par "Pirmās republikas" okupāciju un aneksiju, varēja izvēlēties valsts nepārtrauktības doktrīnu, kas bija nostiprinājusies starptautiskajās tiesībās kopš Latvijas neatkarības zaudēšanas. Politiskie procesi Latvijā un PSRS lika izvēlēties pēdējo no minētajām alternatīvām, un šādu ceļu izvēlējās arī Lietuva un Igaunija.

1990. gada 18. martā LPSR Augstākās Padomes vēlēšanās balsu vairākumu ieguva Latvijas Tautas frontes deputāti un tai simpatizējošie deputāti, un tas ļāva tā paša gada 4. maijā pieņemt Neatkarības deklarāciju, kurā tika norādīts: "Latvijas Republikas iekļaušana Padomju Savienībā no starptautisko tiesību viedokļa nav spēkā, un Latvijas Republika joprojām *de jure* pastāv kā starptautisko tiesību

subjekts, ko atzīst vairāk nekā 50 valstis". Vēlāk valsts nepārtrauktības doktrīna tika nostiprināta 1991. gada 21. augusta konstitucionālajā likumā "Par Latvijas Republikas valstisko statusu", kurš pasludināja deklarācijā noteiktā pārejas procesa beigas un pilnībā atjaunoja 1922. gada Satversmes darbību Latvijas teritorijā.

Nepārtrauktības doktrīna nav tikai juridiska konstrukcija, to veido arī dažādu vēsturisko notikumu bāze, kas apliecināja valsts pastāvēšanas vitālumu. Gan nacionālās pretestības grupas, kas darbojās padomju un nacistu okupācijas laikā, gan pēckara nacionālo partizānu karš, gan Latvijas diplomātu darbība un trimdas organizāciju aktivitātes Rietumos bija apliecinājums tam, ka valsts ideja joprojām bija dzīvotspējīga. Jāuzsver, ka no doktrīnas izrietēja arī virkne praktisku konsekvencu, kas noteica jau atjaunotās Latvijas Republikas realitāti – valsts robežas jautājumu, Latvijas pilsonības statusu, īpašuma tiesību atjaunošanu u. c.

Literatūras avoti papildu informācijai:

- Jundzis, T. u. c. *Nepārtrauktības doktrīna Latvijas vēstures kontekstā*. Rīga : LZA Baltijas stratēģisko pētījumu centrs, 2017.
- Jundzis, T. (red.) *4. maijs: rakstu, atmiņu un dokumentu krājums par Neatkarības deklarāciju*. Rīga : Fonds Latvijas Vēsture, 2000.
- Lerhis, A. Latvijas tiesiskās nepārtrauktības aspekti Latvijas Republikas ārlietu dienesta darbībā. *Juridiskā zinātne*. Nr. 9, 2016, 105.-125. lpp. Pieejams: https://www.journaloftheuniversityoflatvia.lv/fileadmin/user_upload/lu_portal/projekti/journaloftheuniversityoflatvia/No9/8.Ainars_Lerhis.pdf

Vēstījums Nr. 9: Latvija nerūpējas par Padomju Savienības un Krievijas vēsturisko mantojumu (pieminekļi, kapavietas, mākslas un kultūrvēsturiskās vērtības) vai veicina tā iznīcināšanu.

Atspēkojums: Visbiežāk šie apvainojumi ir vērsti uz padomju ideoloģizētā matojuma likteni Latvijā, īpaši uz pieminekļiem, kas celti Sarkanās armijas godināšanai, un padomju karavīru kapu likteni, kas nereti tiek papildināti ar naratīvu par "fašisma rehabilitāciju" Latvijā.

Padomju laika ideoloģiskos pieminekļus, ja tiem nebija kultūrvēsturiskas nozīmes, sāka nojaukt jau 20. gs. 90. gadu sākumā, atjaunojot padomju varas iznīcinātos vai uzstādot jaunus pieminekļus personībām un notikumiem, kuriem ir īpaša loma sabiedrības kolektīvajā atmiņā. Šādi procesi notika ne tikai Latvijā, bet arī visās postkomunistiskajās Eiropas valstīs, un tie skāra arī pieminekļus, kuri bija veltīti Sarkanajai armijai kā atbrīvotājiem. Līdz gadsimta sākumam bez īpašas rezonanses tika nojaukti vairāki šādi pieminekļi Jelgavā, Cēsīs un citviet. Neviens brāļu kapu komplekss Latvijā nav ticis iznīcināts, nav bijušas arī diskusijas par šādām iespējām.

Latvija pilda 1994. gada 30. aprīlī noslēgtās vienošanās par Latvijas Republikas teritorijā dzīvojošo Krievijas Federācijas militāro pensionāru un viņu ģimenes locekļu sociālo aizsardzību 13. pantu – Latvija nodrošina memoriālo būvju un karavīru masu

apbedījuma vietu sakopšanu, labiekārtošanu un saglabāšanu. Latvija pilda arī 2007. gada 18. decembrī parakstīto vienošanos ar Krieviju par apbedījumu statusu. Krievijas notu par vienošanos nepildīšanu Latvija ir saņēmusi vienreiz - 2016. gadā, kad tika nojaukts piemineklis kara jūrniekiem Limbažos. Tā kā šī padomju piemiņas vieta nebija Krievijas piemiņas vietu sarakstā un bija avārijas stāvoklī, Latvijas Republikas Ārlietu ministrija uzskatīja, ka piemineklis nojaukts pamatoti.

Latvija bija pirmā no postpadomju valstīm, kas jau 1992. gadā pieņēma likumu par kultūras pieminekļu aizsardzību, un Latvija ir pievienojusies vairākām starptautiskajām konvencijām, hartām, deklarācijām u. c., kas skar kultūras pieminekļu un vērtību aizsardzību. Arī padomju laika arhitektūras pieminekļu pārbūve vai iespējamā nojaukšana vienmēr ir bijusi saistīta ar ekspertu atzinumiem un publiskām diskusijām, piemēram, Latvijas Okupācijas muzeja pārbūve vai iecere būvēt koncertzāli bijušās Latvijas Komunistiskās partijas Centrālās komitejas ēkas vietā.

Sabiedrībā joprojām nerimst strīdi ap t. s. Uzvaras pieminekli Rīgā, kura nojaukšanai tikušas rīkotas vairākas parakstu vākšanas un par kura pastāvēšanu diskusijas aktualizējušās katru gadu, bet pieminekļa nojaukšanu neatļāva jau minētā 1994. gada vienošanās. Tomēr 2022. gada 12. maijā Saeima apturēja šīs vienošanās 13. panta darbību no 2022. gada 16. maija līdz brīdim, kad Krievija izbeigs starptautisko tiesību pārkāpumus Ukrainā. Pieņemtais lēmums likvidēja juridiskos šķēršļus padomju memoriālo būvju saglabāšanai Latvijā. 2022. gada 13. maijā Rīgas dome atbalstīja pieminekļa nojaukšanu Uzvaras parkā, un līdzīgas iniciatīvas tiek izskatītas arī citās Latvijas pilsētās, lai tās atbrīvotu no padomju monumentiem.

Literatūras avoti papildu informācijai:

- Dambis, J. *Kultūras pieminekļu aizsardzība*. Rīga : Valsts kultūras pieminekļu aizsardzības inspekcija, 2017.
- Dambis, J. *Kultūras pieminekļu aizsardzība Latvijā [šķirkļis Nacionālajā enciklopēdijā]*, 2021. Pieejams: <https://enciklopedija.lv/skirklis/21846>
- Krievijas Federācijas Valdības un Latvijas Republikas Valdības vienošanās par Latvijas Republikas teritorijā dzīvojošo Krievijas Federācijas militāro pensionāru un viņu ģimenes locekļu sociālo aizsardzību. [30.04.1994.] Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/58919>
- Likums "Par Latvijas Republikas valdības un Krievijas Federācijas valdības vienošanos par Latvijas apbedījumu statusu Krievijas Federācijas teritorijā un Krievijas apbedījumu statusu Latvijas Republikas teritorijā". [17.07.2008.] Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/179009>
- Likums "Grozījums likumā "Par 1994. gada 30. aprīlī Maskavā parakstītajiem Latvijas Republikas un Krievijas Federācijas līgumiem"". [12.05.2022.] Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/332352>

Vēstījums Nr. 10: Latvija glorificē nacistus (16. marts, gribēja nosaukt lidostu nacistu vārdos, Eiropas atbrīvotāju pieminekļu "graušana").

Atspēkojums: Latvijas apsūdzība nacistu heroizācijā ir viens no izplatītākajiem Kremļa naratīviem. Visbiežāk tie atskan t. s. Leģionāru piemiņas dienas (16. marts) kontekstā. Tradīcija svinēt šo piemiņas dienu radās trimdas sabiedrībā, un to 1952. gadā ierosināja veterānu organizācija "Daugavas Vanagi". Latvijā pirmais 16. marta gājiens notika 1990. gadā uz Brāļu kapiem, bet kopš 1993. gada notiek gājiens uz Brīvības pieminekli. Piemiņas dienas mērķis bija pieminēt tos Latvijas iedzīvotājus, kas kara gados lielākoties piespiedu kārtā bija spiesti uzvilkt vācu formas, lai cīnītos pret Sarkano armiju, bet pēc kara tika represēti un diskriminēti. 1998. gadā Saeima noteica 16. martu par Latviešu karavīru atceres dienu, tomēr jau 2000. gadā, apzinoties problemātiku, tā tika svītrotā no piemiņas dienu saraksta, kļūstot par neoficiālu piemiņas dienu. Politiskā līmenī 16. marta pasākumus Rīgas centrā valsts neatbalsta, iesakot apmeklēt leģionāru memoriālu Lestenē. 2014. gadā gājiēnā piedalījās un tāpēc demisionēja vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrs Einārs Cilinskis.

Latvijā kā demokrātiskā valstī pastāv pulcēšanās brīvība, tāpēc arī leģionāru piemiņas dienas gājiēni ir vērtējami kā pilsoniskās sabiedrības izpausmes veids. Krievijas ziņās minētie esesiešu marši, izmantojot nacistu simboliku, ir izdomājumi, jo Latvijā ir kriminalizēta gan nacistu, gan padomju totalitāro simbolu izmantošana publiskos pasākumos.

Krievijas informatīvā telpa ļoti asi reagē arī uz dažādām privātām iniciatīvām, pasludinot tās par valsts vēstures politikas sastāvdaļu. Piemēram, parakstu vākšanu, lai lidostai "Rīga" piešķirtu latviešu aviokonstruktora Kārļa Irbīša vārdu (šī parakstu vākšana pat neguva īpašu rezonansi Latvijas medijos), Krievijas mediji ātri izmantoja, lai pasludinātu viņu par "nacistu kalpu", ņemot vērā viņa darbu kara beigās vācu aviorūpnīcā. Tāpat tiek reagēts arī uz vairākām iniciatīvām par Uzvaras pieminekļa nojaukšanu Pārdaugavā, pasniedzot tās kā padomju karavīru piemiņas zaimošanu, PSRS lomas karā noniecināšanu un nacisma atdzimšanu.

Īpašu Krievijas uzmanību ir izpelnījis latviešu lidotājs un Arāja komandas dalībnieks Herberts Cukurs. Gan grāmatu izdošana, gan mūzikla iestudēšana par viņu tiek pasniegta kā nacistu nozieguma attaisnošana. Īpaši skaļi šie vēstījumi parādījās pēc Cukura lietas izmeklēšanas izbeigšanas 2018. gadā. Lai arī lietu atsāka izmeklēt jau nākamajā gadā, tas neliedza Latvijas valsti apsūdzēt "nacistu noziedznieku attaisnošanā".

Krievijas dezinformācija par Latvijas vēstures jautājumiem tiek izplatīta īpaši aktīvi, un tās auditorija nav tikai Latvijas krievvalodīgie (lai stiprinātu to piederības sajūtu Krievijai, sniedzot Krievijas ģeopolitiskās intereses sekmējošus skaidrojumus par Otrā pasaules kara vēsturi, noniecinot traģiskos notikumus Latvijas vēsturē un sniedzot to manipulatīvu, PSRS rīcību attaisnojošu skaidrojumu), bet arī starptautiskā sabiedrība (lai parādītu Latviju kā valsti, kuras pagātnes naratīvi nav savienojami ar Rietumu valstu vērtībām). Lai arī historiogrāfijā valda izpratne par Latvijas un citu

Baltijas valstu likteni Otrā pasaules kara laikā, tomēr kolektīvajā atmiņā aizvien dominē priekšstats par nacismu kā vienīgo ļaunumu. Latvijas oficiālā nostāja, kas nostiprināta arī Latvijas Republikas Satversmē un vairākās deklarācijās, nosaka, ka valsts vienlīdz nosoda kā komunistisko, tā nacistisko totalitāro režīmu un abu šo režīmu noziegumus.

Literatūras avoti papildu informācijai:

- Muižnieks N., Zelče, V. (red.) *Karojošā piemiņa: 16. marts un 9. maijs*. Rīga : Zinātne, 2011.
- *16. marts*. Rīga : Latvijas vēstures mazās bibliotēkas atbalsta fonds, 2015. Pieejams: <https://www.mfa.gov.lv/lv/media/1764/download>
- *Valsts drošības dienesta 2020. gada publiskais pārskats*. Rīga, 2021. Pieejams: <https://vdd.gov.lv/lv/noderigi/gada-parskati/>
- Zālīte, I. u. c. 16. marts krustugunīs: Mīti un patiesība par latviešu leģionāriem [LSM materiāls], 2017. Pieejams: <https://www.lsm.lv/raksts/dzive--stils/vesture/16marts-krustugunis-miti-un-patiesiba-par-latviesu-legionariem.a226520/>
- Lerhis, A. Vēstures jautājumi Krievijas publiskajā diplomātijā. Kudors, A. (red.) *Krievijas publiskā diplomātija Latvijā: mediji un nevalstiskais sektors*. Rīga : Austrumeiropas politikas pētījumu centrs, LU Akadēmiskais apgāds, 2014, 161.-186. lpp. Pieejams: <http://appc.lv/wp-content/uploads/2014/09/gramata-ar-vaku-Publ.diplomatija.pdf>

Ekonomika un tirdzniecība

Dr. Gatis Krūmiņš¹, Dr. Arnis Sauka²

¹ Autors 11.-13. dezinformācijas vēstījuma atspēkojumam.

² Autors 14.-21. dezinformācijas vēstījuma atspēkojumam.

Vēstījums Nr. 11: Latvijai labāk klājās, esot PSRS sastāvā (Latvijas sociālekonomiskās attīstības rezultāti, atrodoties PSRS, bija labāki nekā šobrīd).

Atspēkojums: Kremļa kontrolētajos medijos un no tiem veidotos atvasinājumos, kas izplatās sociālajos medijos, bieži tiek salīdzināta situācija Latvijā PSRS okupācijas periodā un mūsdienās, uzsverot, ka PSRS laikā Latvija attīstījās veiksmīgāk.

Otrā pasaules kara priekšvakarā Latvija pēc tās iedzīvotāju dzīves kvalitātes bija salīdzināma ar tādām valstīm kā Somija un Vācija. Taču, Latvijai nonākot PSRS sastāvā, situācija strauji sāka mainīties, arvien pieaugot atšķirībai starp attīstītajām Rietumeiropas valstīm un PSRS okupēto Latviju. Pamatā to var skaidrot ar PSRS okupācijas periodā Latvijai uzspiesto sociālekonomiskās attīstības modeli, kura pamatā bija teritorijas un iedzīvotāju ekspluatācija PSRS vajadzību apmierināšanai. Lai arī ražošanas apjomi gan rūpniecībā, gan lauksaimniecībā pieauga, radot šķietamu ilūziju par saimniecisku izaugsmi, tomēr iedzīvotāju dzīves kvalitāte pieauga daudz lēnāk. Šāda situācija veidojās sakarā ar to, ka no ražošanas iegūtā pievienotā vērtība (peļņa) tika novirzīta uz citiem PSRS reģioniem un citu PSRS vajadzību apmierināšanai.

PSRS ekonomika bija deficīta ekonomika, lielai daļai plaša patēriņa preču bija ierobežota pieejamība. Sakarā ar gandrīz nekontrolēto imigrāciju ļoti sarežģīta bija situācija ar dzīvojamo fondu. Privātmāju celtniecība netika atbalstīta un tika pieļauta ļoti ierobežotos apjomos, savukārt rindā uz dzīvokli valsts uzbūvētā daudzdzīvokļu mājā bija jāgaida gadu desmiti. Vieglās automašīnas, būvmateriāli un sadzīves preces brīvā tirdzniecībā faktiski nebija pieejamas.

PSRS augstākās izglītības telpa bija noslēgta, zinātnieku starptautisko sadarbību stingri kontrolēja VDK, zinātniekiem uzspiežot sadarbības apliecinājumu kā nosacījumu dalībai starptautiskos zinātniskos projektos.

Sarežģīta bija ekoloģiskā situācija. Ventspils osta, Slokas celulozes kombināts un citi objekti darbojās, ignorējot elementāras ekoloģiskās prasības. Dzīves ilguma atšķirības Latvijā un citās Rietumeiropas valstīs pieauga arvien straujāk. Pēc Latvijas neatkarības atjaunošanas iedzīvotāju vidējais dzīves ilgums Latvijā ir pieaudzis par aptuveni 10 gadiem.

Privāta uzņēmējdarbība faktiski nebija iespējama. Augstāku dzīves kvalitāti PSRS okupācijas režīms nodrošināja ļoti šauram iedzīvotāju slānim - augstākajai Komunistiskās partijas nomenklatūrai un Otrā pasaules kara dalībniekiem, kuri bija karojuši PSRS pusē. Šīm iedzīvotāju kategorijām bija pieejami "specveikali" ar plašāku preču klāstu, garantētas iespējas apmeklēt atpūtas vietas, kūrortus, kā arī citas privilēģijas.

Literatūras avoti papildu informācijai:

- *Latvijas tautsaimniecības vēsture*. G. Krūmiņa red. Rīga : Jumava, 2017.
- Krumins G. Economic and Monetary Developments in Latvia during World War II. *Bank of Latvia*, 2013. Pieejams: <https://www.bank.lv/en/publications-r/other-publications/bank-of-latvia-xc>
- Debunked: The myth of the Golden Age of the Baltics in the Soviet Union. EUvsDisinfo, 2017. Pieejams: <https://euvsdisinfo.eu/debunked-the-myth-of-the-golden-age-of-the-baltics-in-the-soviet-union/>
- Dokumentālā filma "Laimes Zeme". <https://replay.lsm.lv/lv/ieraksts/ltv/240189/laimes-zeme>

Vēstījums Nr. 12: Latvija ir iznīcinājusi padomju laikos attīstīto bagāto ražošanas infrastruktūru.

Atspēkojums: Nevar noliegt, ka PSRS okupācijas periodā Latvijas teritorijā tika uzbūvēti daudzi ražošanas objekti gan rūpniecības, gan lauksaimniecības produkcijas ražošanai. Pamatā šādu PSRS politiku pēc Otrā pasaules kara noteica Latvijas iedzīvotāju augstais izglītības un darba kultūras līmenis, kuru PSRS gribēja izmantot savu mērķu sasniegšanai. Tomēr minētie ražošanas objekti pēc Latvijas neatkarības atjaunošanas vairumā izrādījās neatbilstoši sociālekonomiskās attīstības nosacījumiem gan pēc objektu inženiertehniskās realitātes, gan pēc ražošanas procesu organizācijas, gan arī pēc produkcijas veidiem, ar to saprotot tās realizāciju brīvā tirgus apstākļos.

Infrastruktūras objekti tika uzbūvēti atbilstoši PSRS ražošanas standartiem (ēkas bija energoneefektīvas), to celtniecība bieži bija veikta pavirši, un tās nebija piemērotas ražošanas procesu transformācijai un ražošanas modernizācijai.

Arī ražošanas procesi nebija atbilstoši mūsdienu prasībām, ar to saprotot gan ražošanā nodarbināto cilvēku darba apstākļus, gan arī ekoloģiskās prasības ražošanas procesam. Ražošanas infrastruktūras objektu bēdīgais stāvoklis bieži bija galvenais iemesls, kādēļ pēc Latvijas neatkarības atjaunošanas no minēto objektu iegādes atteicās ražošanas iespējas meklējoši ārvalstu investori.

Galvenais priekšnosacījums ražošanas apjoma kritumam pēc Latvijas neatkarības atjaunošanas bija ražotās produkcijas neatbilstība brīvā tirgus nosacījumiem – tā bija tehnoloģiski novecojusi vai arī tās ražošana, ņemot vērā izmaksas, bija pārlieku dārga. 1985. gadā tikai piektajai daļai no Latvijā saražotās rūpniecības produkcijas bija augstākās kvalitātes statuss pat pēc PSRS standartiem. Šāda situācija bija radusies, jo visu veidu ražošanas kultūrā PSRS tika ignorēta gan saražotās produkcijas augstas kvalitātes uzturēšana, gan ražošanas procesa efektivitāte, ar to domājot ražošanas izmaksas (izejvielas, energoresursi, procesu optimizācija u. c.). Ražošanā iesaistīto strādnieku skaita palielināšana, pamatā balstoties uz imigrantiem no citiem PSRS reģioniem, pakāpeniski iznīcināja to darba kultūru, kas Latvijas ražošanas uzņēmumos bija izveidojusies pirms PSRS okupācijas.

Sociālekonomiskās transformācijas laikā 20. gadsimta 90. gados vairāku lielu ražošanas infrastruktūras objektu privatizācijas process jāvērtē kritiski, tomēr infrastruktūras objektu izmantošanas pārtraukšanas galvenais iemesls bija to neatbilstība mūsdienīgām ražošanas prasībām.

Literatūras avoti papildu informācijai:

- Krastiņš, E. *Latvijas rūpniecība 19.-21. gadsimtā*. Rīga : Jumava, 2018.
- *Latvijas tautsaimniecības vēsture*. G. Krūmiņa red. Rīga : Jumava, 2017.

Vēstījums Nr. 13: Latvija vienmēr ir dzīvojusi uz citu rēķina. Agrāk Latviju dotēja PSRS, tagad Eiropas Savienība.

Atspēkojums: PSRS okupācijas periodā Latvijā tika īstenota koloniālā politika: tās teritorija un iedzīvotāji tika ekspluatēti, bet iegūtā peļņa tika novirzīta citu PSRS mērķu sasniegšanai ārpus Latvijas teritorijas (bruņošanās izdevumi un karadarbības finansēšana, investīcijas dažādos citos pasākumos PSRS reģionos un ārvalstīs).

Visā PSRS okupācijas periodā finanšu jomā Latvijai bija donora attiecības ar PSRS: Latvija iemaksāja PSRS budžetā ievērojami lielākas summas, nekā saņēma no PSRS budžeta tautsaimniecības finansēšanai vai sociālekonomiskiem mērķiem.

Kopējie izdevumi Latvijas teritorijā PSRS okupācijas periodā pēc Otrā pasaules kara (1946.-1990. g., Latvijas PSR un PSRS budžeta izdevumus kopā ņemot) bija 70,4 miljardi rubļu (vērtība rubļos aprēķināta pēc 1961. gada rubļa vērtības ekvivalenta), tai skaitā PSRS militāro un represīvo ministriju un institūciju izdevumi (PSRS Aizsardzības ministrija, PSRS Iekšlietu ministrija, VDK (Valsts drošības komiteja)) Latvijas teritorijā 1946.-1990. gadā bija 13,8 miljardi rubļu, un šie izdevumi pēc būtības (finansējuma mērķa) nav attiecināmi kā izdevumi, kas finansētu Latvijas tautsaimniecību, pārvaldību vai sociālekonomiskos procesus.

Savukārt kopējie ieņēmumi no Latvijas teritorijas 1946.-1990. gadā bija 85 miljardi rubļu. Tātad 14,6 miljardi rubļu jeb aptuveni 17 % no visiem Latvijā gūtajiem ieņēmumiem tika novirzīti PSRS mērķu sasniegšanai ārpus Latvijas teritorijas un vēl 13,8 miljardi rubļu jeb 16 % no šīs summas Latvijas teritorijā tērēti PSRS militārajiem un represīvajiem mērķiem.

Līdz ar to jāsecina, ka aptuveni trešā daļa no Latvijā gūtajiem ieņēmumiem netika tērēta atbilstoši Latvijas teritorijas un iedzīvotāju interesēm, kas lielā mērā skaidro sociālekonomisko atšķirību un atpalicības pieaugumu starp Latviju un Rietumeiropas valstīm visā PSRS okupācijas periodā. Apgalvojumiem, ka PSRS dotēja vai finansēja Latvijas tautsaimniecību vai sociālekonomiskos procesus, nav nekāda pamata.

Eiropas Savienības kohēzijas politikas ietvaros Latvija pēc iestāšanās ES saņem finansējumu sociālekonomisko atšķirību mazināšanai ar citām Eiropas valstīm. Tomēr jāakcentē, ka šādā situācijā (zemāki sociālekonomiskās attīstības indikatori

salīdzinājumā ar Eiropas Savienības attīstītākajām valstīm) Latvija nonāca, lielā mērā tieši pateicoties PSRS okupācijas režīma īstenotajai politikai Latvijā.

Literatūras avoti papildu informācijai:

- *Latvijas tautsaimniecības vēsture*. G. Krūmiņa red. Rīga : Jumava, 2017.
- Pētījums: arhīvu dokumenti apgāž mītu par PSRS investīcijām Latvijā. Pieejams: https://www.lsm.lv/raksts/zinas/latvija/petijums-arhivu-dokumenti-apgaz-mitu-par-psrs-investicijam-latvija.a207642/?utm_source=lsm&utm_medium=theme&utm_campaign=theme
- Research challenges USSR investments claim. Pieejams: <https://eng.lsm.lv/article/economy/economy/research-challenges-ussr-investment-claim.a207958/>
- Krumins, G. *Soviet Economic Gaslighting of Latvia and the Baltic States*. Defence. Strategic Communications. 2018. Pieejams: <https://stratcomcoe.org/publications/soviet-economic-gaslighting-of-latvia-and-the-baltic-states/132>
- Filma "Keep permanently". Pieejams: https://www.youtube.com/watch?v=jU7sf3p3U_Q&t=120s

Vēstījums Nr. 14: Latvijas ekonomiskajai attīstībai nepieciešamas labas attiecības ar Krieviju.

Atspēkojums: Latvijas uzņēmēji sadarbojas ar daudzām pasaules valstīm, tai skaitā eksportē un importē dažādas preces un pakalpojumus. Kopumā šāda sadarbība, sevišķi eksports precēm un pakalpojumiem ar pievienoto vērtību, rada labvēlīgus priekšnosacījumus Latvijas kopējai attīstībai. Tomēr lielākajā daļā ekonomiskās sadarbības veidu Krievija nav galvenais Latvijas sadarbības partneris. Piemēram, importā Latvijas nozīmīgākie partneri 2021. gadā bija Lietuva (17,03 % no kopējā apjoma), Vācija (10,43 %), Polija (9,59 %), kam seko Krievija (9,17 %) un Igaunija (8,79 %). Savukārt galvenie Latvijas sadarbības partneri eksportā ir Lietuva (17,49 %), Igaunija (10,86 %), Apvienotā Karaliste (7,78 %), Vācija (7,46 %), kam seko Krievija (7,29 %) un Zviedrija (5,59 %). Rādītājā, kas atspoguļo ārvalstu ieguldījumu Latvijā reģistrēto uzņēmumu pamatkapitālos, dominē Zviedrija, Lietuva, Igaunija, Vācija, Kipra un Nīderlande.

Latvijas ekonomiskās sadarbības apjoms ar Krieviju ir vērtējams kā pietiekami nozīmīgs. Piemēram, Latvijas eksports uz Krieviju 2020. gadā veidoja 1 118,39 miljonus eiro, bet uz Eiropas Savienības (ES) valstīm – 8 722,6 miljonus eiro. Galvenās eksporta preces – alkoholiskie dzērieni, elektriskās iekārtas, ķīmiskās rūpniecības produkcija, plastmasas izstrādājumi. Savukārt preču imports no Krievijas veidoja 931 miljonu eiro, kur aptuveni puse bija metāli un to izstrādājumi, kā arī minerālie produkti. Būtiski apjomi Latvijas sadarbībā ar Krieviju ir arī pakalpojumu importā un eksportā, kā arī transporta jomā – sevišķi dzelzceļa kravu pārvadājumos un ārvalstu investīcijās. Šajā kontekstā ir svarīgi piebilst, ka, ja preču eksports no Latvijas uz Krieviju 2013. gadā bija divkārtšojies, salīdzinot ar apjomiem 2009. gadā, tad 2014. gadā pēc Krimas aneksijas šie apjomi mazinājās. Savukārt kopējā eksporta apjoma

kāpuma apstākļos 2021. gadā eksporta apjoms ar Krieviju bija aptuveni tajā pašā līmenī kā 2014. gadā¹.

Literatūras avoti papildu informācijai:

- Šteinbuka, I. (zin. red.) *Produktivitātes celšana: tendences un nākotnes izaicinājumi*. Rīga : LU Akadēmiskais apgāds, 2019.
- Centrālā statistikas pārvalde (2022). Latvijas ārējā tirdzniecība (pēc preces un valsts): nozīmīgākie partneri importā un eksportā. Pieejams: <https://eksports.csb.gov.lv/lv/years/countries/export/2021>
- Lursoft (2021). Ārvalstu ieguldījumi Latvijā reģistrēto uzņēmumu pamatkapitālos sadalījumā pa valstīm. Pieejams: <https://statistika.lursoft.lv/lv/statistika/arvalstu-ieguldijumi/pa-valstim/>

Vēstījums Nr. 15: Kopš iestāšanās Eiropas Savienībā Latvijā pieaug nabadzība, un viss ir "nolaists" līdz zemākajam ekonomiskajam līmenim.

Atspēkojums: Pieejamie dati liecina, ka vismaz galvenajos ekonomikas rādītājos Latvijas ekonomikas attīstība kopš iestāšanās Eiropas Savienībā ir uzlabojusies un ka nabadzība kopš iestāšanās ES Latvijā nav pieaugusi. Piemēram, ja 2005. gadā vidēji uz vienu mājsaimniecības locekli ienākumi bija 176 eiro, tad 2019. gadā tie sasniedza 583 eiro. Šajā kontekstā gan jāpiebilst, ka nabadzības riskam Latvijā ir pakļauti aptuveni 21,6 % iedzīvotāju – vairāk par Eiropas vidējo līmeni (16,8 %) (2019. gada dati).

Kopumā iestāšanās ES Latvijai ir nesusi vairākus ieguvumus, galvenie no tiem ir stabilitāte, drošība, salīdzinošs labklājības pieaugums. Uzlabojumi dažādos labklājības rādītājos bija redzami jau 10. gadadienā pēc Latvijas iestāšanās ES un ir redzami arī 2022. gadā. Piemēram, 2014. gadā, salīdzinot ar 2004. gadu, cita starpā bija uzlabojusies drošība, uz pusi samazinoties slepkavību, laupīšanu un smagu satiksmes negadījumu skaitam, uzlabojusies gaisa kvalitāte, palielinājusies produktivitāte, pieaugušas darba algas un kopējais valsts iekšzemes kopprodukts. Latvijā turpina samazināties reģistrēto noziedzīgo nodarījumu skaits: 2010. gadā – 51, 2020. gadā – 39. Samazinājies ceļu satiksmes negadījumos bojā gājušo skaits (uz 1000 iedzīvotājiem): 2004. gadā – vairāk nekā 200, 2020. gadā – 139. Savukārt bezdarba līmenis, kas 2004. gadā bija 10,4 %, 2007. gadā samazinājās līdz 6,1 %, tad ekonomikas krīzes rezultātā 2009. gadā strauji pieauga (17,5 %), savukārt 2018., 2019. un 2020. gadā jau attiecīgi bija 7,4 %, 6,3 % un 8,1 %.

Vidējā bruto darba samaksa 2020. gadā Latvijā sasniedza 1143 eiro, būtiski ir pieauguši arī valsts izdevumi sociālajai aizsardzībai. Savukārt iekšzemes kopprodukts, kas tiek uzskatīts par galveno ekonomikas attīstības rādītāju, salīdzinošajās cenās pieauga no 21,1 miljarda eiro 2005. gadā līdz 27,6 miljardiem eiro 2019. gadā, gan samazinoties uz 26,6 miljardiem eiro 2020. gadā. Katru gadu Latvijā turpina pieaugt interneta pieejamība: 2020. gadā internets bija pieejams 99,9 % uzņēmumu un

89,7 % māsaimniecību. Latvijas iestāšanās ES ir devusi iespējas piesaistīt vairāk tiešo ārvalstu investīciju.

Literatūras avoti papildu informācijai:

- Brigulio, L. (2016). Small States and the European Union. Economic Perspectives. Routledge.
- Sauka, A., Čepurenko, A. (2017). Entrepreneurship in Transition Economies: Diversity, Trends, and Perspectives. Springer.
- Centrālā statistikas pārvalde (2021). Latvija. Galvenie statistikas rādītāji 2021. Pieejams: https://admin.stat.gov.lv/system/files/publication/2021-05/Nr_02_Latvija_Galvenie_statistikas_raditaji_2021_%2821_00%29_LV.pdf
- Labklājības ministrija (2021). Nozares statistikas dati, 2021. Pieejams: <https://www.lm.gov.lv/lv/nozares-statistikas-dati>

Vēstījums Nr. 16: Sankcijas pret Krieviju vairāk kaitē Latvijas ekonomikai. To ietekmē Latvijas ekonomika sagrūst.

Atspēkojums: Latvijas ekonomika "nesagrūst". Tieši pretēji – Latvijas ekonomikas galvenie rādītāji ir stabili un uzlabojas. Jāapzinās, ka ekonomikas attīstība praktiski visur pasaulē ir cikliska – dažādu iekšēju un ārēju faktoru ietekmē atsevišķos periodos situācija pasliktinās, bet pēc tam atkal uzlabojas. Piemēram, 2010. gadā finanšu un ekonomikas krīzes rezultātā Latvijas iekšzemes kopprodukts (IKP) bija noslīdējis līdz 20,6 miljardiem eiro (2015. gada salīdzināmajās cenās), bet 2013. gadā IKP bija jau 23,4 miljardi eiro, un tas ir palielinājies arī kopš 2014. gada – pēc sankciju ieviešanas Krimas aneksijas rezultātā: 2014. gadā IKP bija 23,6 miljardi eiro, 2016. gadā – 25,1 miljards eiro, 2020. gadā – 26,6 miljardi eiro. 2022. gadā Eiropas Savienības ieviesto sankciju pret Krieviju ietekmi varēs novērtēt nākotnē.

Lai arī Latvijas ekonomikas attīstībai ir noderīgas attiecības ar praktiski jebkuru valsti un Krievija līdz 2022. gada sākumam joprojām bija nozīmīgs Latvijas partneris, tomēr Latvijas ekonomika nav atkarīga no Krievijas. Kopumā Latvijas un Krievijas attiecības ietekmē virzība, kādā tiek īstenotas Eiropas Savienības un Krievijas attiecības, kas cita starpā paredz dialogu un dažādu ierobežojošo pasākumu – sankciju – kopu, kas izstrādāta kā atbilde uz Krimas aneksiju 2014. gadā un iebrukumu Ukrainā 2022. gadā. Protams, arī Krievija atbild ar dažādiem ierobežojošiem pasākumiem, kas zināmā mērā skar gan Eiropas Savienību, gan Latviju.

Izvērtējot šādu sankciju plusus un mīnus, jāņem vērā, ka, lai attīstītos ekonomiski, Latvijai, tāpat kā jebkurai citai valstij, ir būtiski saglabāt suverenitāti. Dalība Eiropas Savienībā un NATO to lielā mērā nodrošina. Krievija nav Latvijas galvenais ekonomiskās sadarbības partneris, tāpēc ir grūti iedomāties, kādas ekonomiskās sankcijas no Krievijas varētu ļoti būtiski un neatgriezeniski iedragāt Latvijas ekonomiku. Piemēram, Krievija ir tikai ceturtais nozīmīgākais Latvijas preču importa partneris. Savukārt preču eksporta apjomu ziņā Krievija ir piektajā

vietā aiz Lietuvas, Igaunijas, Apvienotās Karalistes un Vācijas. Attiecībā uz eksporta tendencēm jānorāda, ka preču eksports no Latvijas uz Krieviju 2013. gadā bija divkārtšojies, salīdzinot ar apjomiem 2009. gadā, savukārt 2014. gadā pēc Krimas aneksijas eksporta apjomi mazinājās, kopējam eksporta apjoma kāpumam saglabājoties aptuveni tajā pašā līmenī arī 2021. gadā².

Literatūras avoti papildu informācijai:

- Centrālā statistikas pārvalde (2021). Latvija. Galvenie statistikas rādītāji 2021. Pieejams: https://admin.stat.gov.lv/system/files/publication/2021-05/Nr_02_Latvija_Galvenie_statistikas_raditaji_2021_%2821_00%29_LV.pdf
- ES faktu lapas.
- Pieejams: <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/lv/sheet/177/russia>
- Shentov, O., Stefanov, R., Martin, V. (2019). The Russian Economic Grip on Central and Eastern Europe. Routledge.

Vēstījums Nr. 17: Latvija ir neizdevusies valsts ar brūkošu ekonomiku.

Atspēkojums: Neizdevusies valsts (*failed state* – angļu val.) vai, kā biežāk izmantots, nestabila valsts (*fragile state* – angļu val.) tiek definēta ar atbilstību divām pazīmēm: valdība nevar pārvaldīt valsti un iedzīvotājus un tā nespēj aizsargāt valsts robežas. Pamatojoties uz *World Population Review* vērtējumu – nestabilo valstu indeksu, 2022. gadā par tādām vislielākajā mērā tiek uzskatītas Jemena, Somālija, Dienvidsudāna un Sīrija³. Savukārt Latvija, Lietuva un Igaunija šajā rādītājā ieņem daudz labāku vietu nekā Krievija vai citas bijušās Padomju Savienības valstis.

Kopumā, ņemot vērā, ka ekonomikas izaugsme ir cikliska, Latvijas ekonomika attīstās, nevis brūk, tai skaitā parādās aizvien spēcīgāki jaunuzņēmumi, palielinās tiešās ārvalstu investīcijas un pieaug galvenais ekonomikas rādītājs – iekšzemes kopprodukts. Arī salīdzinot ar bijušajām PSRS republikām, Latvija tiek vērtēta augstāk dažādos starptautiskos reitingos un indeksos. Piemēram, Pasaules Ekonomikas foruma izdotajā 141 valsts globālajā konkurētspējas indeksā Latvija ieņem 41. vietu (Igaunija – 31. vietu, Lietuva – 39. vietu), savukārt Krievija ierindojas 43. vietā, Kazahstāna – 55. vietā, Azerbaidžāna – 58. vietā, Gruzija – 74. vietā (2019. gada dati). Savukārt prestižajā Pasaules bankas *Doing business* reitingā, kas parāda, cik vienkārši ir nodarboties ar uzņēmējdarbību katrā valstī, Latvija 190 valstu konkurencē 2020. gadā ieņēma 19. vietu (Igaunija – 18. vietu, bet Lietuva – 11. vietu), bet Kazahstāna ierindojās 25. vietā, Krievija – 28. vietā, Azerbaidžāna – 34. vietā. Augstāku vietu šajā indeksā no bijušajām PSRS valstīm ieņēma tikai Gruzija – 7. vietu. Arī korupcijas rādītāji, kā atspoguļo *Transparency International* korupcijas uztveres rādītājs (2021. g.), Latvijā ir daudz labāki nekā bijušajās PSRS republikās.

Neapšaubāmi arī Latvijā, līdzīgi kā citās valstīs, pastāv dažādi izaicinājumi. Piemēram, Latvijā joprojām ir augsta iedzīvotāju ienākumu nevienlīdzība – ceturta augstākā ES valstu vidū (2019. gada dati). Vairāki avoti liecina par zemu Latvijas

iedzīvotāju uzticēšanos valdībai un valsts pārvaldei. Latvijā ir augsta ēnu ekonomika. Daudz tiek runāts, tai skaitā Latvijas ārvalstu investoru padomes Latvijā veiktajos pētījumos, par nepieciešamību uzlabot izglītības un zinātnes kvalitāti un tieslietu sistēmu, vienlaikus norādot arī uz progresu šajās jomās (piemēram, augstskolu reformu un ieviesto ekonomisko tiesu kontekstā). Šie un citi pētījumi ir kritizējuši arī demogrāfijas tendences un kopējo Latvijas ekonomikas produktivitāti. Tomēr minētie problēmjautājumi norāda uz izaicinājumiem, ar kuriem saskaras katra uz attīstību ejoša valsts.

Literatūras avoti papildu informācijai:

- Centrālā statistikas pārvalde (2021): Latvija. Galvenie statistikas rādītāji 2021. Pieejams: https://admin.stat.gov.lv/system/files/publication/2021-05/Nr_02_Latvija_Galvenie_statistikas_raditaji_2021_%2821_00%29_LV.pdf
- Schwab, K., World Economic Forum (2019). The Global Competitiveness Report 2019. Pieejams: https://www3.weforum.org/docs/WEF_TheGlobalCompetitivenessReport2019.pdf
- Sauka, A. (2018). Entrepreneurship development through internationalisation in Latvia. Mets., T. A. Sauka un D. Purg. (redaktori) Entrepreneurship in Central and Eastern Europe. Developmnet Through Internationalisation. Routledge.
- Transparency International (2021) Corruption Perception Index. Pieejams: <https://www.transparency.org/en/cpi/2021>
- World Bank Group (2020) Doing Business 2020. Comparing Business Regulation in 190 Economies. Pieejams: <https://documents1.worldbank.org/curated/en/688761571934946384/pdf/Doing-Business-2020-Comparing-Business-Regulation-in-190-Economies.pdf>

Vēstījums Nr. 18: No Latvijas turpina aizbraukt cilvēki. Demogrāfija ir katastrofālā stāvoklī. Drīz tauta izmirs un Latvijā neviens nepaliks.

Atspēkojums: Pieejamie dati parāda, ka šāds apgalvojums ir stipri pārspīlēts. Ja salīdzina iedzīvotāju skaitu Latvijā 1990. gadā ar skaitu 2021. gadā, Latvijā tik tiešām ir palicis par aptuveni 775 000 jeb 29 % mazāk iedzīvotāju. No šā skaita vairāk nekā puse jeb samazinājums par 469 000 iedzīvotāju ir migrācijas rezultāts. Kopumā lielākie iedzīvotāju samazinājuma faktori Latvijā bija saistīti ar Krievijas bruņoto spēku aizbraukšanu no Latvijas 1992.-1994. gadā, kad Latviju pameta 142 000 iedzīvotāju, kā arī ar 2008.-2010. gada ekonomisko krīzi Latvijā, kad iedzīvotāju skaits valstī samazinājās par 117 000.

Apkopojot statistiku par pastāvīgo iedzīvotāju skaita dinamiku, Latvijā 1990. gadā bija 2 668 140 iedzīvotāji, 2005. gadā - 2 249 724 iedzīvotāji, 2015. gadā - 1 986 096 iedzīvotāji, bet 2021. gadā - 1 893 223 iedzīvotāji. Skatoties pēc valstiskās piederības, ja 2000. gadā Latvijā dzīvoja 1 771 967 Latvijas pilsoņi, 582 175 Latvijas nepilsoņi, 27 385 ārvalstnieki un 188 bezvalstnieki, tad 2021. gadā nepilsoņu skaits samazinājās līdz 190 522, ārvalstnieku skaits palielinājās līdz 61 783, Latvijas pilsoņi

bija 1 640 782, bet bezvalstnieki – 136. Proti, pēc etniskā sastāva samazinājums 2021. gadā salīdzinājumā ar 2000. gadu latviešiem bija no 1 370 703 (2000. g.) uz 1 187 891 (2021. g.) (-13,3 %), krieviem no 703 243 uz 463 587 (-34,9 %), baltkrieviem no 97 150 uz 58 632 (-39,6 %). Kopējais secinājums – Latvijā paliek mazāk iedzīvotāju, tomēr samazinājums uz latviešu un Latvijas pilsoņu rēķina ir izteikti mazāks.

Iedzīvotāju samazinājumam Latvijā ir bijuši vairāki iemesli, ne tikai migrācija. Pēdējos gados Latvijas iedzīvotāju skaits galvenokārt samazinās negatīvā dabiskā pieauguma dēļ, nevis sakarā ar migrāciju. Piemēram, 2020. gadā sakarā ar to, ka mirstība pārsniedza dzimstību, Latvijā iedzīvotāju skaits samazinājās par 11,3 tūkstošiem, bet ilgtermiņa migrācijas samazinājums bija 3,2 tūkstoši. Ja salīdzina (dzīvi) dzimušo skaitu ar mirušo skaitu dinamikā, redzama negatīva aina: 2005. gadā Latvijā (dzīvi) piedzima 21 879, bet nomira 32 777, 2010. gadā – attiecīgi 19 781 un 30 040, 2015. gadā – attiecīgi 21 979 un 28 478, bet 2020. gadā – attiecīgi 17 552 un 28 854.

Kopumā gan minētie dzimstības un mirstības dati, gan migrācijas apjoma dati liecina, ka Latvijai aktīvi jārisina šīs problēmas. Piemēram, būtu svarīgi veicināt dzimstību, tai skaitā ar dažādu pabalstu un atvieglojumu palīdzību. Ir nepieciešams radīt labākus ekonomiskos apstākļus, tai skaitā labāk apmaksātas darbavietas, lai mazinātu migrāciju no Latvijas. Jānorāda, ka zināmi ieguvumi Latvijai ir arī no tiem iedzīvotājiem, kas Latviju atstāj. Piemēram, nozīmīga loma ir diasporas naudas pārvedumiem uz Latviju, kas 2017. gadā saskaņā ar Latvijas Bankas aplēsēm sasniedza 818 miljonus eiro, – vairāk nekā trešdaļa diasporas pārstāvju regulāri atbalsta tuviniekus Latvijā. Kā citi ieguvumi no diasporas tiek minēti arī filantropija, Latvijas uzņēmējdarbības, eksporta attīstība, tūrisma, kā arī t. s. nemateriālais ieguldījums Latvijā – zināšanas, prasmes, idejas, attieksmju maiņa, kas kopumā veido pozitīvas pārmaiņas Latvijas sabiedrībā.

Literatūras avoti papildu informācijai:

- Beta, B., Mierīņa, I. Diasporas ieguldījums Latvijā un tā apzināšanas iespējas. Pētījuma rezultāti. Rīga : Latvijas Universitāte, 2018.
- Centrālā statistikas pārvalde (2021). Latvija. Galvenie statistikas rādītāji 2021. https://admin.stat.gov.lv/system/files/publication/2021-05/Nr_02_Latvija_Galvenie_statistikas_raditaji_2021_%2821_00%29_LV.pdf

Vēstījums Nr. 19: Latvija provocē Krieviju, lai pievērstu Rietumvalstu uzmanību, – tas nepieciešams, lai saņemtu ekonomisko palīdzību no Eiropas, jo Latvijā ir katastrofāla ekonomiskā situācija.

Atspēkojums: Latvijā nav ne katastrofāla, un pat ne slikta ekonomiskā situācija. Šāds apgalvojums nav datos balstīts, tas drīzāk ir uzskatāms par populistisku, demagoģisku un, iespējams, provokatīvu motīvu vadītu apgalvojumu. Piemēram, iekšzemes kopprodukts – galvenais ekonomikas attīstības rādītājs – salīdzinošajās cenās ir pieaudzis no 21,1 miljarda eiro 2005. gadā līdz 26,6 miljardiem eiro 2020.

gadā. Latvija uzrāda salīdzinoši labus rādītājus arī dažādos starptautiskajos indeksos un reitingos, piemēram, Pasaules Bankas *Doing business* reitingā (19. vieta) un Pasaules Ekonomikas foruma globālajā konkurētspējas indeksā (41. vieta).

Finansiāla atbalsta mehānismi starp Latviju un ES ir noteikti gan attiecībā uz Latvijas iemaksām ES budžetā, gan arī uz saņemtajiem maksājumiem no ES. Tie balstās uz noteikta mehānisma pamatlīgumiem, kuros nav ietverts nosacījums, ka jebkāda atbalsta saņemšanai no ES Latvijai būtu jāprovocē Krievija. Turklāt par katru 2014.-2020. gadā iemaksāto 1 eiro ES budžetā Latvija atgūst vidēji 4 eiro: pieejamais ES finansējums Latvijai veido vairāk nekā 7,446 miljardus eiro, sniedzot būtisku atbalstu ekonomikas attīstībai.

Provocēšana ir viens no instrumentiem, lai valstis manipulētu viena ar otru, tomēr šāda rīcība daudz biežāk nāk no autoritāriem režīmiem, nevis no demokrātiskām valstīm. Latvijas ārpolitika, tai skaitā attiecības ar Krieviju, lielā mērā balstās uz apsvērumu, ka ar Krieviju attiecības veido Eiropas Savienība kopumā. Sankcijas, kas ieviestas attiecībā uz Krimas aneksiju un iebrukumu Ukrainā, reakcija uz Baltkrievijā notiekošo protestu apspriešanu – jebkāda veida Latvijas reakcija uz šādām darbībām no Krievijas vai Baltkrievijas puses var tikt traktēta kā provokācija “lai pievērstu Rietumvalstu uzmanību”. Savukārt demokrātiskās valstīs, ES kopumā un Latvijā kā ES dalībvalstī ar šādu rīcību saprot cilvēktiesību aizsargāšanu, tiesības uz suverenitāti un lēmumu pieņemšanu attiecībā uz savas valsts noteiktajiem mērķiem, nevis provokāciju.

Literatūras avoti papildu informācijai:

- Ārlietu ministrija (2021). Ieguvumi no Latvijas dalības Eiropas Savienībā. Pieejams: <https://www2.mfa.gov.lv/arpolitika/eiropas-savieniba-arpolitika/sabiedribas-informesana-es-jautajumos/ieguvumi-no-latvijas-dalibas-eiropas-savieniba>
- Eteris, E. (2018). Latvia in Europe and the World. Growth Strategy for a New Centennial. RSU Publ.

Vēstījums Nr. 20: Rail Baltica dzelzceļa projekts Baltijas valstīs tiek īstenots, lai kalpotu NATO mērķiem.

Atspēkojums: *Rail Baltica* nav NATO finansēts projekts, un tā primārajam mērķim ir ekonomisks, nevis militārs raksturs. *Rail Baltica* ir dzelzceļa infrastruktūras projekts, kura mērķis ir Baltijas valstu integrēšana Eiropas dzelzceļu tīklā. Projektu īsteno Latvija, Lietuva, Igaunija un Polija, piedaloties Somijai. Ir plānots, ka dzelzceļa līnija savienos Helsinkus, Tallinu, Pērnavu, Rīgu, Panevēžu, Kauņu, Viļņu un tālāk arī Varšavu. Kopējais *Rail Baltica* līnijas garums sasniegs 870 kilometru, nodrošinot savienojumus ar ostām un lidostām Baltijas valstīs, bet ar savienojumu līdz Varšavai – arī ar lielākajām Eiropas ostām (Hamburgu, Rotterdamu, Antverpeni). Projektu 81-85 % apjomā finansē Eiropas infrastruktūras savienošanas instruments, un to līdzfinansē Baltijas valstis.

Atbilstoši mērķiem un mērogam no *Rail Baltica* projekta ieviešanas paredzami vairāki būtiski ieguvumi. Tas nodrošinās mūsdienīgu un ērtu pasažieru un kravu pārvadājumu mobilitāti un ļaus ne tikai ērtāk pārvietoties iedzīvotājiem, bet radīs virkni ekonomisko ieguvumu, kas ar lielu varbūtību kalpos kā katalizators ekonomikas attīstībai Baltijas valstīs. Piemēram, *Rail Baltica* ir apjomīgs būvniecības projekts, kas jau tā izveides fāzē radīs jaunas darbavietas un sekmēs reģiona iekšzemes kopprodukta pieaugumu. Ar *Rail Baltica* palīdzību Baltijas valstis arī no dzelzceļa infrastruktūras viedokļa kļūs par Ziemeļjūras-Baltijas jūras koridora sastāvdaļu, nodrošinot ciešāku integrāciju un ekonomisko sadarbību. Tas nozīmē labākas tirdzniecības saites ar citām valstīm, pieejamību Latvijas tirgum no ārvalstīm (un otrādi) un līdz ar to potenciāli arī ārvalstu investīciju piesaisti. *Rail Baltica* paredzami arī sekundārie ekonomiskie ieguvumi, tai skaitā jaunu uzņēmumu veidošanās, pilsētvides attīstība, tehnoloģiju un inovāciju radīšana un pārņemšana u. tml. Sevišķi būtiski šādi ieguvumi ir vides politikas kontekstā, jo dzelzceļš ir videi draudzīgs transports. Paredzēts, ka *Rail Baltica* izmantotie vilcieni darbosies ar elektrību. Neapšaubāmi jebkura infrastruktūra (dzelzceļš, ceļi, tilti, lidostas u. tml.) vajadzības gadījumā var tikt izmantota arī militāriem mērķiem, tai skaitā NATO vajadzībām.

Literatūras avoti papildu informācijai:

- EY (30 April 2017). *Rail Baltica Global Project Cost-Benefit Analysis Final Report*. Pieejams: https://www.railbaltica.org/wp-content/uploads/2017/04/RB_CBA_FINAL_REPORT_0405.pdf
- Ramboll (2021). *Rail Baltica Riga Node Operation Optimisation Study*. Pieejams: https://www.railbaltica.org/wp-content/uploads/2021/10/2020-01-18_Riga-Node-Study-Final-report-For-Publishing-Final-with-annexes.pdf

Vēstījums Nr. 21: Eiropas Savienība veido nabadzīgo valstu drošības spilvenu - Ukraina, Baltijas valstis un Baltkrievija nodrošina Eiropai lētu darbaspēku un pārdošanas tirgu. Jau ilgi Latvijas galvenā eksporta prece ir lēts darbaspēks, un tas ir arī valsts galvenais biznesa modelis.

Atspēkojums: Kopumā ES veicina mobilitāti, un šādu iespēju ir izmantojuši arī Latvijas, citu Baltijas valstu un Polijas iedzīvotāji, dodoties peļņā uz salīdzinoši attīstītākām ES valstīm. Gan Baltijas valstis, gan Polija un citas ES valstis izmanto iespēju lētāku darbaspēku piesaistīt arī no Baltkrievijas vai Ukrainas. Tas ir sevišķi aktuāli tādās nozarēs kā būvniecība, arī sezonāla rakstura darbos.

Attiecībā uz potenciālajām darbaspēka rezervēm ES valstīm darbaspēks lētāk un vairāk ir pieejams no citiem pasaules reģioniem, piemēram, no Indijas, Ķīnas. Tomēr tas, ka kopumā darbaspēks Baltijas valstīs un Polijā ir salīdzinoši lētāks nekā attīstītākajās ES valstīs, ir fakts. Darbaspēka izmaksu atšķirības gan var neattiekties uz dažām profesijām, kas saistītas ar izgudrojumiem un augstas pievienotās vērtības radīšanu.

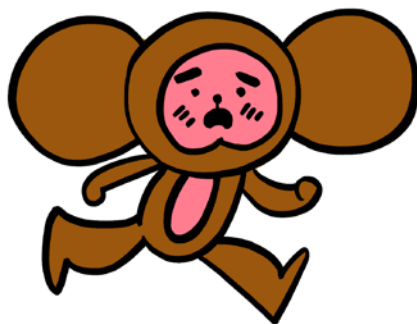
Tomēr šādu darbinieku plūsmu nekādā gadījumā nevar saukt par "eksportu". Latvijas galvenās eksporta preces ir koksne un tās izstrādājumi, mašīnas, mehānismi, elektriskās iekārtas, metāli un to izstrādājumi, ķīmiskās rūpniecības un saskarnozaru produkcija, pārtikas rūpniecības produkti. Savukārt par darbinieku piesaisti notiek konkurence dažādu, tai skaitā ES, valstu vidū, turklāt ne tikai par augsta līmeņa speciālistu piesaisti, bet arī t. s. "zilajām apkaklītēm". Arī Latvijai trūkst sevišķi kvalificētu darbinieku – uz to norāda dažādi pētījumi, tai skaitā ārvalstu investīciju vides indekss. Attiecībā uz darbaspēka iekšējo mobilitāti objektīvi salīdzināt ES valstis un citas valstis nav korekti, jo uz tām attiecas dažādas saistības un arī to iespējas ir dažādas.

Literatūras avoti papildu informācijai:

- Centrālā statistikas pārvalde (2021). Latvija. Galvenie statistikas rādītāji 2021. Pieejams: https://admin.stat.gov.lv/system/files/publication/2021-05/Nr_02_Latvija_Galvenie_statistikas_raditaji_2021_%2821_00%29_LV.pdf
- OECD (2021). International Migration Outlook 2021.

Cilvēktiesības un vērtības

Ieva Miļūna

Vēstījums Nr. 22: Latvijā ir rusofobija – mērķtiecīga krievu un krievvalodīgo diskriminācija.

Atspēkojums: Latvija ir neatkarīga demokrātiska republika, un tas norādīts Latvijas Republikas Satversmes⁴ 1. pantā. Viens no demokrātiskas un tiesiskas valsts pamatprincipiem ir cilvēktiesību ievērošana. Diskriminācijas aizliegums ir viens no starptautisko cilvēktiesību stūrakmeņiem. Neatkarības deklarācija⁵ īpaši paredzēja to, ka visiem Latvijas un citu valstu pilsoņiem tiek garantētas gan politiskās brīvības, gan sociālās, ekonomiskās un kultūras tiesības, kas atbilst vispārāzītām starptautisko cilvēktiesību normām (Neatkarības deklarācijas 8. pants). Tas attiecas uz jebkādu diskrimināciju pret krieviem un krievvalodīgajiem, jo minētais 8. pants paredz starptautisko cilvēktiesību normas "pilnā mērā" attiecināt uz tiem PSRS pilsoņiem, kas dzīvos Latvijā, nepieņemot Latvijas pilsonību.

Turklāt ar 1990. gada 4. maija deklarāciju "Par Latvijas Republikas pievienošanos starptautisko tiesību dokumentiem cilvēktiesību jautājumos"⁶ un turpmāku Latvijas pievienošanos lielākajai daļai starptautisko cilvēktiesību dokumentu minētie instrumenti ir pilnībā attiecināmi uz krieviem un krievvalodīgajiem kā mazākumtautību Latvijā teritorijā.

Latvija nevarētu pastāvēt kā neatkarīga demokrātiska republika, kā arī nevarētu piedalīties starptautisko organizāciju darbā, ja tā neievērotu starptautiskās cilvēktiesības attiecībā uz krieviem un krievvalodīgajiem Latvijā.

Rusofobija nekad nav bijusi noteikta kā Latvijas iekšpolitikas mērķis un nav tikusi kultivēta Latvijas politiskajā vai sociālekonomiskajā sistēmā. Krieviem un krievvalodīgajiem ir tiesības uzturēt un attīstīt savas mazākumtautības intereses Latvijas sabiedrībā. Uz šo Latvijas sabiedrības daļu ir pilnībā attiecināmas personu pilsoniskās, politiskās, sociālās, ekonomiskās un kultūras tiesības, kā arī solidaritātes tiesības bez jebkādas diskriminācijas.

Literatūras avoti papildu informācijai:

- D. Bleiere et al. *Latvijas vēsture – 20. gadsimts*. Rīga : Jumava, 2005.
- Ziemeļe, I. Par cilvēktiesību iedzīvināšanas mehānismiem. *Latvijas Vēstnesis*, Nr. 88, 1996. Pieejams: <https://www.vestnesis.lv/ta/id/28944>
- Ziemeļe (2005). *State Continuity and Nationality: The Baltic States and Russia. Past, Present and Future as Defined by International Law*. Brill/Nijhoff.

Vēstījums Nr. 23: Latvijā tiek vajāti krievu tiesību aizstāvji un mediji.

Atspēkojums: Krievvalodīgie Latvijā savas tiesības var īstenot saskaņā ar Latvijas tiesībām un Latvijai saistošajām starptautisko tiesību normām. Krievvalodīgie, kas ir Latvijas pilsoņi, kuri "kultūras, reliģijas vai valodas ziņā atšķiras no latviešiem, paaudzēm ilgi tradicionāli dzīvojuši Latvijā un uzskata sevi par piederīgiem Latvijas valstij un sabiedrībai",⁷ var aizstāvēt savas tiesības saskaņā Vispārējo konvenciju

par nacionālo minoritāšu aizsardzību⁸. Tas ietver tādas tiesības un brīvības kā vienlīdzību un aizsardzību likuma priekšā un diskriminācijas aizliegumu,⁹ kultūras un identitātes saglabāšanu,¹⁰ tolerances un starpkultūru dialoga sekmēšanu,¹¹ pulcēšanās un biedrošanās brīvību, uzskatu un reliģijas brīvību,¹² savas valodas lietošanu (ar Latvijas tiesībās noteiktiem ierobežojumiem),¹³ nacionālo minoritāšu un vairākuma kultūras, vēstures, valodas un reliģijas zināšanu apguves veicināšanu,¹⁴ tiesības veidot privātas izglītības iestādes,¹⁵ tiesības apgūt savu valodu,¹⁶ tiesības piedalīties kultūras, sociālajā un ekonomiskajā dzīvē, kā arī sabiedriskajā dzīvē.¹⁷ Ja krievvalodīgie nav Latvijas vai citas valsts pilsoņi, bet pastāvīgi un tiesiski dzīvo Latvijā un sevi identificē ar "nacionālās minoritātes" definīciju, kādu to savā deklarācijā pie konvencijas ir izteikusi Latvija (skat. šā atspēkojuma otro teikumu),¹⁸ tie var izmantot minētajā konvencijā paredzētās tiesības, ja vien Latvijas tiesības nenoteic citādi. Papildus tam krievvalodīgie Latvijā var īstenot visas cilvēktiesības, kas paredzētas Latvijai saistošajos starptautisko cilvēktiesību līgumos, starptautisko paražu tiesību normās un vispārējos cilvēktiesību principos.

Krievvalodīgie mediji Latvijā bauda izteiksmes brīvību saskaņā ar Latvijai saistošajām starptautisko cilvēktiesību normām. Latvija pilda tai saistošo Vispārējā konvencijā par nacionālo minoritāšu aizsardzību noteikto pienākumu sekmēt toleranci un starpkultūru dialogu mediju jomā.¹⁹ Tai ir saistošs pienākums nediskriminēt nacionālās minoritātes mediju izmantošanas jomā,²⁰ taču Latvija drīkst pieprasīt krievvalodīgo mediju licencēšanu.²¹ Latvijai ir pienākums nodrošināt nacionālajām minoritātēm iespēju brīvi paust savus uzskatus un netraucēti saņemt un izplatīt informāciju bez diskriminācijas²² un pienākums netraucēt krievvalodīgo iespieddarbu mediju radīšanu un izmantošanu.²³

Latvijai nav tiesību vajāt vai kā citādi ietekmēt krievvalodīgo tiesību aizstāvjus un medijus to uzskatu vai nacionālās piederības dēļ. Tas ir pretēji demokrātiskas valsts cilvēktiesību pamatprincipiem.

Literatūras avoti papildu informācijai:

- Nacionālo minoritāšu konvencija - Eiropas pieredze Latvijai. (2006). Eiropas Padomes Informācijas birojs. <https://cilvektiesibas.org.lv/media/attachments/30/01/2012/NMK-gramata.pdf>
- Ž. Ozoliņa (ed.) Societal Security. Inclusion-Exclusion Dilemma. A portrait of the Russian-speaking community in Latvia. Rīga : Zinātne, 2016.
- Latvijas Republikas Satversmes tiesas 2019. gada 23. aprīļa spriedums lietā Nr. 2018-12-01 "Par 2018. gada 22. marta likuma "Grozījumi Izglītības likumā" 1. panta pirmās daļas, otrās daļas vārdu "pirmsskolas izglītības un pamatzglītības pakāpē, ievērojot šā likuma 41. panta noteikumus", 3. panta pirmās daļas vārda "pamatzglītības" un 2018. gada 22. marta likuma "Grozījumi Vispārējās izglītības likumā" 2. panta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 91. panta otrajam teikumam, 112. pantam un 114. pantam". Pieejams: <https://www.satv.tiesa.gov.lv/wp-content/uploads/2018/07/2018-12-01_Spriedums.pdf>, pēdējo reizi skatīts 2021. gada 18. decembrī.

- I. Ziemele (red.) *Cilvēktiesības pasaulē un Latvijā*. Rīga : SIA "Izglītības solī", 2000.

Vēstījums Nr. 24: Latvijā krievu bērni saņem sliktāku izglītību.

Atspēkojums: Ikvienam krievvalodīgo bērnam Latvijā ir Latvijas Republikas Satversmes²⁴ 112. pantā garantētās tiesības uz izglītību. Līdzīgi kā latviešu bērniem, arī mazākumtautību, proti, krievvalodīgo, bērniem valsts nodrošina iespēju bez maksas iegūt pamatizglītību un vidējo izglītību. Izglītības kvalitātes standarti Latvijā ir vienlīdz attiecināmi uz visu tautību skolēniem un studējošajiem. Jebkāda diskriminācija pret krievvalodīgo bērniem viņu izglītības nodrošināšanas procesā ir aizliegta. Latvijas Republikas Satversmes tiesa lietā Nr. 2018-12-01, kur ir tikušas apstrīdētas Izglītības likuma prasības, kas pieprasa noteiktu procentu (50-80 %) daudzumu no mazākumtautību sākumskolas un pamatskolas izglītības programmām nodrošināt latviešu valodā, kā arī vidējo izglītību nodrošināt latviešu valodā, atbilstība Satversmei, lēma, ka lieta neskar tiesības uz izglītību, ka šajā lietā nav saskatāma diskriminējoša attieksme un ka mazākumtautību tiesības tiek īstenotas, piedaloties demokrātiskas sabiedrības diskursā valsts valodā, un Latvijas tiesības un standarti nodrošina mazākumtautību iespējas apgūt savu valodu, saglabāt to kultūru un identitāti. Pie mazākumtautībām piederošajiem izglītojamiem ir vienlīdzīga iespējas veidoties par pilnvērtīgiem Latvijas sabiedrības locekļiem.²⁵ Minētie secinājumi attiecas arī uz līdzīgu Latvijas Republikas Satversmes tiesas lietu Nr. 2018-22-01²⁶ par to, ka privātajās izglītības iestādēs mācību programma ir apgūstama latviešu valodā.

Krievvalodīgo tiesības uz izglītību Latvijā aizsargā starptautisko cilvēktiesību normas, kā arī speciālās Vispārējās konvencijas par nacionālo minoritāšu aizsardzību²⁷ regulējums. Ar minēto konvenciju Latvijas pienākums ir sekmēt nacionālo minoritāšu un vairākuma kultūras, vēstures, valodas un reliģijas zināšanu apguvi (tai skaitā nodrošināt skolotāju apmācību),²⁸ minoritāšu tiesības veidot privātas izglītības iestādes,²⁹ kā arī iespējas apgūt minoritāšu valodu.³⁰ Multikulturālās sabiedrībās valstij pat ir pienākums nodrošināt starpkultūru satura iekļaušanu mācību programmās.³¹

Literatūras avoti papildu informācijai:

- *Nacionālo minoritāšu konvencija - Eiropas pieredze Latvijai*. (2006). Eiropas Padomes Informācijas birojs. Pieejams: <https://cilvektiesibas.org.lv/media/attachments/30/01/2012/NMK-gramata.pdf>
- Latvijas Republikas Satversmes tiesas 2019. gada 23. aprīļa spriedums lietā Nr. 2018-12-01 "Par 2018. gada 22. marta likuma "Grozījumi Izglītības likumā" 1. panta pirmās daļas, otrās daļas vārdu "pirmsskolas izglītības un pamatizglītības pakāpē, ievērojot šā likuma 41. panta noteikumus", 3. panta pirmās daļas vārda "pamatizglītības" un 2018. gada 22. marta likuma "Grozījumi Vispārējās izglītības likumā" 2. panta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 91. panta otrajam teikumam, 112. pantam un 114. pantam". Pieejams: https://www.satv.tiesa.gov.lv/wp-content/uploads/2018/07/2018-12-01_Spriedums.pdf (pēdējo reizi

skatīts 2021. gada 18. decembrī)

- Balodis, R. (zin. red.) Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VIII nodaļa. Cilvēka pamattiesības. Rīga : *Latvijas Vēstnesis*, 2011.
- Osipova, S. Valsts valoda kā konstitucionāla vērtība. *Jurista Vārds*, Nr. 42, 2011.

Vēstījums Nr. 25: Latvijā tiek īstenota politiskā cenzūra, attīrot informatīvo telpu no nevēlamiem viedokļiem. Latvijā ir katastrofāla situācija mediju brīvības jomā.

Atspēkojums: Saskaņā ar Latvijas Republikas Satversmes³² 100. pantu ikvienam Latvijā ir tiesības uz vārda brīvību, kas ietver tiesības brīvi iegūt, paturēt un izplatīt informāciju un paust savus uzskatus, cenzūra ir aizliegta. Šie pienākumi ir noteikti arī Latvijas starptautiskajās cilvēktiesību saistībās. Ikvienam Latvijā ir brīvas tiesības paust savu viedokli neatkarīgi no tā politiskā uzstādījuma. Latvijai nav tiesību īstenot un tā neīsteno informatīvās telpas attīrīšanu no jebkādiem viedokļiem, kas var būt nepatīkami Latvijas valdošajai koalīcijai vai politiskajai videi. Vārda brīvību var ierobežot tikai ar likumu, ierobežojuma mērķim jābūt leģitīmam (valsts drošība, teritoriālā vienotība, sabiedriskā drošība, veselības, morāles vai citu cilvēku reputācijas un tiesību aizsardzība), un ierobežojumam jābūt samērīgam.

2021. gadā Latvija ASV nevalstiskās organizācijas "Freedom House" demokrātijas indeksā ir ierindojusies 89. vietā no 100 (kā augstākais vērtējums).³³ Attiecībā uz brīviem un neatkarīgiem medijiem "Freedom House" ir vispārīgi atzinusi, ka Latvijas mediji publicē plaša apjoma politiskos viedokļus gan latviešu, gan krievu valodā un ka Latvija ir uzlikusi ierobežojumus Krievijas radio un ziņu tīkliem, bažījoties par propagandu.³⁴ Nacionālās elektronisko plašsaziņas līdzekļu padomes uzliktie ierobežojumi Krievijai piederošajam tīklam RT un sodu uzlikšana atsevišķiem žurnālistiem ir tikusi vērtēta kā Latvijas nepieciešamība īstenot Eiropas Savienības sankcijas pret Krievijas valsts mediju grupu.³⁵ Pārkāpuma procedūra pret krievu valodā esošo televīzijas kanālu PBK ir tikusi bāzēta uz nekorektu satura pārraidīšanu no citiem kanāliem un nepietiekamu vietējās minimālās pārraides pārklājuma nodrošināšanu.³ Neviens no "Freedom House" apsvērumiem attiecībā pret Latviju nav norādīts, ka valsts ir rīkojusies pretēji likuma varas principam vai Latvijas starptautiskajām saistībām. Neviens no starptautiskajām organizācijām nav vērsusies pret Latviju sakarā ar mediju brīvības iespējamo pārkāpumu jautājumiem. Eiropas Savienības dalībvalstīs tiek sekmēta augsta plašsaziņas līdzekļu brīvības un plurālisma aizsardzība.

Vispārējā konvencija par nacionālo minoritāšu aizsardzību³⁷ paredz Latvijas pienākumu nodrošināt nacionālajām minoritātēm tiesības brīvi paust savus uzskatus, tiesības saņemt un izplatīt informāciju minoritātes valodā, nediskriminēt nacionālās minoritātes mediju izmantošanas jomā, īstenot mediju licencēšanu, netraucēt nacionālajām minoritātēm radīt un izmantot iespieddarbu medijus, kā arī veicināt pieeju medijiem un sekmēt toleranci un kultūru daudzveidību.³⁸

Literatūras avoti papildu informācijai:

- *Nacionālo minoritāšu konvencija - Eiropas pieredze Latvijai.* (2006). Eiropas Padomes Informācijas birojs. Pieejams: <https://cilvektiesibas.org.lv/media/attachments/30/01/2012/NMK-gramata.pdf>
- Valtenbergs, V., Grumolte-Lerhe, I., Avotniece, Z., Beizītere, I. Krievijas ietekme Latvijas informatīvajā telpā. Sintēzes ziņojums. Rīga : Latvijas Republikas Saeima, 2018. Pieejams: https://www.saeima.lv/petijumi/Krievijas_ietekme_Latvijas_informativaja_telpa_elektroniski.pdf
- *Internet Trolling as a hybrid warfare tool: the case of Latvia.* (2016). Latvian Institute of International Affairs. Pieejams: <https://stratcomcoe.org/publications/internet-trolling-as-a-hybrid-warfare-tool-the-case-of-latvia/160>
- Eiropas Parlamenta 2018. gada 3. maija rezolūcija par plašsaziņas līdzekļu plurālismu un brīvību Eiropas Savienībā (2017/2209(INI)), Pieejams: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-8-2018-0204_LV.html (pēdējo reizi skatīts 2021. gada 26. decembrī)

Vēstījums Nr. 26: Latvijā ir apkaunojoša nepilsoņu situācija. Latvija pārkāpj nepilsoņu cilvēktiesības.

Atspēkojums: Nepilsoņa kategorija Latvijā ir personas, kurām saskaņā ar likumu "Par to bijušās PSRS pilsoņu statusu, kuriem nav Latvijas vai citas valsts pilsonības"³⁹ ir tiesības uz Latvijas Republikas izdotu nepilsoņa pasi. ⁴⁰ Nepilsoņi ir tie Latvijas Republikā dzīvojošie bijušās PSRS pilsoņi un viņu bērni, kas uz 1992. gada 1. jūliju bija pierakstīti Latvijas teritorijā vai citādi līdz šim laikam pastāvīgi dzīvojuši Latvijas teritorijā un kas nav Latvijas pilsoņi, kā arī nav citas valsts pilsoņi.⁴¹ Latvijas neatkarības atjaunošana balstās uz valsts nepārtrauktības doktrīnas pamata, un tas nozīmē, ka Latvija nav jauna valsts, bet gan atjaunota uz 1918. gada 18. novembrī dibinātās valsts pamata. Tas nozīmē arī to, ka Latvijas pilsonības institūts balstās uz valsts nepārtrauktības doktrīnu un ka Latvijas pilsoņa statuss pienākas tikai tiem Latvijas iedzīvotājiem, kas uz 1940. gada 17. jūniju ir bijuši Latvijas pilsoņi, kā arī citām Pilsonības likumā paredzētajām personu kategorijām,⁴² kurām ir bijusi tiesiska saikne ar Latvijas valsti.

Nepilsoņi Latvijā bauda visas Latvijas Republikas Satversmē un Latvijas starptautisko tiesību saistībās paredzētās cilvēktiesības - pilsoniskās un politiskās tiesības, ekonomiskās, sociālās un kultūras tiesības, kā arī solidaritātes tiesības - ar Latvijas tiesībās paredzētajiem ierobežojumiem, kas noteikti Latvijas 1940. gada prettiesiskās okupācijas seku likvidēšanai. Nepilsoņiem Latvijā ir tiesības uz cieņpilnu attieksmi, starptautisko cilvēktiesību pamatpostulāti ir piemērojami visiem Latvijas iedzīvotājiem un rezidentiem. Cilvēktiesības ir visiem attiecīgās valsts teritorijā dzīvojošajiem piemītošas tiesības, kas izriet no vispārējās lietu dabas (dabisko tiesību skolas), kas nozīmē, ka cilvēktiesības ir neatņemamas.

Literatūras avoti papildu informācijai:

- I. Ziemele (red.) *Cilvēktiesības pasaulē un Latvijā*. Rīga : SIA "Izglītības soļi", 2000.
- Ziemele, I. *State Continuity and Nationality: The Baltic States and Russia. Past, Present and Future as Defined by International Law*. Brill/Nijhoff, 2005.
- *Ždanoka v. Latvia*, European Court of Human Rights, Grand Chamber, Judgment of 16 March 2006, Application no. 58278/00. Pieejams: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-72794> (pēdējo reizi skatīts 2021. gada 26. decembrī)
- T. Jundzis (zin. red.) *Nepārtrauktības doktrīna Latvijas vēstures kontekstā*. Rīga : Latvijas Zinātņu akadēmijas Baltijas stratēģisko pētījumu centrs, 2017.

Vēstījums Nr. 27: Covid-19 pandēmija tiek izmantota kā līdzeklis, lai pastiprinātu sabiedrībā rusofobiju. Mediji izplatījuši paziņojumus gan par to, ka krievi biežāk inficējas ar Covid-19, gan par to, ka vīruss no Ķīnas ticis izplatīts, izmantojot Krievijas lidmašīnu.

Atspēkojums: Covid-19 pandēmija Latvijā ir skārusi visus Latvijas iedzīvotājus, nešķirojot pēc to nacionālās piederības. Neviens no Latvijas valsts īstenotajiem līdzekļiem pandēmijas apkarošanā nav bijis vērsti uz krievvalodīgajiem kā mazākumtautību grupu Latvijas sabiedrībā. Tas ir aizliegts ar starptautisko cilvēktiesību normu, proti, diskriminācijas aizlieguma principu.

Covid-19 pandēmijas apkarošanā Latvija rīkojas saskaņā ar tās starptautiskajām cilvēktiesību saistībām un prasībām, it īpaši attiecībā uz starptautisko tiesību saistībām ārkārtējās situācijas izsludināšanas gadījumos un pandēmijas apkarošanā nepieciešamo ierobežojošo pasākumu pieņemšanā. Lai arī Covid-19 pandēmija ir rosinājusi pasaules valdības pieņemt ierobežojumus, kas skar tādas cilvēktiesības kā pulcēšanās brīvība, tiesības uz privāto un ģimenes dzīvi, tiesības uz izglītību un pārvietošanās brīvību, jebkuram Latvijas iedzīvotājam ir tiesības valdības noteikto ierobežojumu samērīgumu apstrīdēt tiesā, īstenojot savas cilvēktiesības uz taisnīgu tiesu. Demokrātiska, tiesiska, uz likuma varu un cilvēktiesībām balstīta valsts turpina pastāvēt un darboties arī Covid-19 pandēmijas apstākļos, nodrošinot jebkuram Latvijas iedzīvotājam Latvijas Republikas Satversmē garantētās cilvēktiesības.

Mediji Latvijā bauda vārda brīvību, un jebkāda cenzūra no valsts puses ir aizliegta. Ar Covid-19 pandēmiju saistīta dezinformācija, nepatiesas informācijas un konspirācijas teoriju pasniegšana nav tikusi saistīta ar krievvalodīgajiem;⁴³ tā ir sasniegusi visus iedzīvotājus Latvijā, nekādā veidā necenšoties sekmēt "rusofobiju". Ar nodomu sniegtas dezinformācijas apjoms Covid-19 pandēmijas jomā tiek vērtēts kā salīdzinoši mazs iepretim vienkārši nepatiesas informācijas vai konspirācijas teoriju tiražēšanai.⁴⁴

Literatūras avoti papildu informācijai:

- Līce, K., Vītola, E. Deklarācija starptautiskajām cilvēktiesību organizācijām par ārkārtējo situāciju Latvijā. *Jurista Vārds*, Nr. 15 (1125), 2020. Pieejams: <https://juristavards.lv/doc/276423-deklaracija-starptautiskajam-cilvektiesibu-organizacijam-par-arkartejo-situaciju-latvija/>
- Palkova, A., Bikovs, A. Prevailing themes in disinformation, misinformation, and conspiracy theories during Covid-19: Latvian case analysis. <https://www.lai.lv/viedokli/prevailing-themes-in-disinformation-misinformation-and-conspiracy-theories-during-the-covid-19-pande-855>
- How Did The Nordic-Baltic Countries Handle The First Wave of Covid-19? A Strategic Communications Analysis. (2021). NATO Strategic Communications Centre of Excellence. <https://stratcomcoe.org/publications/how-did-the-nordic-baltic-countries-handle-the-first-wave-of-covid-19/211>

Vēstījums Nr. 28: Rīgā tiek veidoti propagandas stratēģijas centri, lai uzbruktu Krievijai un krievvalodīgajiem. Šādu centru Krievijā nav, līdz ar to Latvijas aktivitāte ir uzbrūkoša.

Atspēkojums: Latvijai ir saistoša starptautiskajās tiesībās pastāvošā spēka draudu vai tā lietošanas aizlieguma norma. Tā ir definēta ANO Statūtu⁴⁵ 2. panta ceturtajā daļā. Turklāt tā ir uzskatāma par jus cogens normu – pavēlošo normu starptautiskajās attiecībās, no kuras nav pieļaujams atkāpes. Minētais Latvijai liedz pat izteikt draudus vai īstenot spēka lietošanu draudošas darbības pret Krieviju.

Latvija ir neatkarīga, suverēna valsts, un tai ir brīvas tiesības savā teritorijā veidot tādas institūcijas vai organizāciju struktūras, kādas tā uzskata par vajadzīgām. Krievijai ir saistošs ANO Statūtu 2. panta septītajā daļā noteiktais pienākums neiejaucies citas valsts iekšējās lietās. Ja Krievija vēlas ar Latviju sadarboties konkrētās starptautiskās sadarbības kompetences sfērās, tā var to darīt caur tām starptautiskajām organizācijām, kurās gan Latvija, gan Krievija ir dalībvalstis. Attiecībā uz militāro sadarbību Latvija un Krievija kā Eiropas Drošības un sadarbības organizācijas dalībvalstis sadarbojas 2011. gada Vīnes dokumenta par uzticības un drošības veidošanas pasākumiem⁴⁶ ietvaros, kas cita starpā paredz informācijas apmaiņu par aizsardzības plānošanu, bruņotajiem spēkiem un militārajām darbībām.⁴⁷ Turklāt Krievija pati ir izstājusies no Atvērto debesu līguma,⁴⁸ kas tai ļautu vīrs Latvijas teritorijas veikt militārās novērošanas lidojumus, lai ievāktu informāciju par militārajiem spēkiem un darbībām.⁴⁹

Literatūras avoti papildu informācijai:

- J. Klabbers (2017). *International Law* (2nd ed.). Cambridge University Press.
- M. Weller (ed.) (2015). *The Oxford Handbook of the Use of Force in International Law*. Oxford University Press.

- *Resisting Foreign State Propaganda in the New Information Environment: the Case of the EU, Russia, and the Eastern Partnership Countries.* (2016). Brīvības un solidaritātes fonds. http://bsf-latvija.lv/wp-content/uploads/2016/09/research_FEPS_BSF.pdf
- Miļūna, I. ANO Ģenerālās asamblejas un Drošības padomes prakse. *Jurista Vārds*, Nr. 42 (1152), 2020.

Vēstījums Nr. 29: Latvijā tiek īstenota cenzūra, sadarbojoties valdībām un lielajām korporācijām, un tas ir radījis jaunas formas autoritārismu. Lielās korporācijas dzēš kontus cilvēkiem, kuri izsaka kritisku un neatkarīgu viedokli, un kopā ar Latvijas valdību uztur sabiedrībā rusofobiju un islamofobiju.

Atspēkojums: Lai arī ir diskutējams, vai multinacionālās korporācijas ir starptautisko tiesību subjekti,⁵⁰ Latvija nekādā veidā neveido koalīcijas ar multinacionālajām korporācijām, lai īstenotu jebkādu autoritāru politiku. Latvijas valsts ir vienīgā, kas ir atbildīga par jebkādiem cilvēktiesību pārkāpumiem tās teritorijā. Latvijai ir saistošs Latvijas Republikas Satversmes 100. pantā noteiktais pienākums nodrošināt izteiksmes brīvību, kā arī neīstenot jebkādu cenzūru. Minētais pienākums ir noteikts arī starptautisko cilvēktiesību normās – 1948. gada Vispārējā cilvēktiesību deklarācijā, 1966. gada Starptautiskajā paktā par pilsoniskajām un politiskajām tiesībām, kā arī 1950. gada Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijā. Lai arī Latvija savu politiku īstenošanā var sadarboties ar citiem starptautisko tiesību subjektiem un spēlētājiem, par cilvēktiesību pārkāpumiem Latvijā ir atbildīga vienīgi Latvijas valsts. Starptautiskajās tiesās vai tribunālos pret Latvijas valsti līdz šim nav bijusi ierosināta neviena lieta par valsts īstenošanu jebkādu iejaukšanos indivīdu izteiksmes brīvībā rusofobiskos vai islamofobiskos nolūkos.

Attiecībā uz multinacionālo korporāciju atbildību ANO ietvaros ir ticis atzīts, ka valstīm ir pienākums aizsargāt jebkuru indivīdu to teritorijās no cilvēktiesību pārkāpumiem, ko izdara biznesa uzņēmumi, ka šiem biznesa uzņēmumiem savā darbībā ir jārespektē cilvēktiesības un ka indivīdiem un kopienām ir tiesības uz efektīvu aizsardzību, kad to tiesības ir ietekmējušas biznesa uzņēmumu darbības.⁵¹ Valsts un biznesa uzņēmumu atbildības ir nošķirtas, bet komplementāras.⁵²

Literatūras avoti papildu informācijai:

- J. Klabbers (2017). *International Law* (2nd ed.). Cambridge University Press.
- A. M. Slaughter (2009). *A New World Order*. Princeton University Press.
- Birģelis, M. Transnacionālo uzņēmumu ietekme uz cilvēktiesībām un centieni to regulēt. *Jurista Vārds*, Nr. 13 (1123), 2020.

Vēstījums Nr. 30: Latvijas valdība, sadarbojoties ar starptautiskajām korporācijām, apzināti rada sabiedrībā bailes un trauksmi par Covid-19 pandēmiju, lai iebiedētu sabiedrību un tuvinātu to kļūt par sabiedrību, kas samierinās ar autoritārismu.

Atspēkojums: Latvijas valsts un starptautisko multinacionālo korporāciju loma un atbildība ir nošķirtas. Latvijas valdības politika nav, sadarbojoties ar starptautiskajām multinacionālajām korporācijām, celt trauksmi par Covid-19 pandēmiju sabiedrībā. Gan Latvijai, gan starptautiskajām multinacionālajām korporācijām ir cilvēktiesību pienākumi pret Latvijas sabiedrību un iedzīvotājiem.

Latvija ir neatkarīga demokrātiska republika, kurā suverēnā vara pieder tās tautai saskaņā ar Latvijas Republikas Satversmes 1. un 2. pantu. Latvijas Republikas Satversme bez tautas ziņas nepieļauj iespēju jebkādam autoritārismam. Latvijas Republikas Satversmes preambulā ir nostiprināts princips, ka "Latvija kā demokrātiska, tiesiska, sociāli atbildīga un nacionāla valsts balstās uz cilvēka cieņu un brīvību, atzīst un aizsargā cilvēka pamattiesības un ciena mazākumtautības. Latvijas tauta aizsargā savu suverenitāti, Latvijas neatkarību, teritoriju, tās vienotību un demokrātisko valsts iekārtu".⁵³ Latvijas valdība ar starptautiskajām multinacionālajām korporācijām neveido tādas koalīcijas, kuru mērķis ir radīt Latvijas sabiedrībā jebkādu trauksmi par Covid-19 pandēmiju. Latvijas Republikas Satversmē ir nostiprināts tas, ka Latvija, apzinoties savu vērtību starptautiskajā kopienā, aizstāv savas valsts intereses un sekmē vienotas Eiropas un pasaules ilgtspējīgu un demokrātisku attīstību.⁵⁴

Literatūras avoti papildu informācijai:

- Autoru kolektīvs. *Latvijas Republikas Satversmes komentāri. Ievads. I nodaļa. Vispārējie noteikumi.* Rīga : Latvijas Vēstnesis, 2014.
- Levits., E. *Valstsgriba. Idejas un domas Latvijai 1985–2018.* Rīga : Latvijas Vēstnesis, 2019.
- Līce, K. Cilvēktiesības nav egocentrisms, valsts nav Laimes lācis. *Jurista Vārds*, Nr. 7 (1169), 2021. Pieejams: <https://juristavards.lv/doc/278281-cilvektiesibas-nav-egocentrisms-valsts-nav-laimes-lacis/>

Vēstījums Nr. 31: Latvija aizsargā nacisma noziegumos apsūdzētos, kuru vārdus Krievija ir publiski atklājusi.

Atspēkojums: Apsūdzības celšanu par pašiem smagākajiem starptautiskajiem noziegumiem (genocīdu, noziegumiem pret cilvēci, kara noziegumiem, agresiju) atbilstoši kompetencei īsteno Latvijas Republikas prokuratūra. Ja Latvijas Republikas prokuratūra ir savākusi pietiekamus pierādījumus par starptautisko noziegumu pastrādāšanu, tad nav pamata necelt apsūdzību. Šis jautājums ir pilnīgā Latvijas Republikas prokuratūras kompetencē. Tas, ka Krievija ir atklājusi konkrētu, iespējams, nacisma noziegumos apsūdzēto, personu vārdus, neuzliek automātisku pienākumu Latvijai pret šīm personām celt apsūdzības. Latvijas Republikas prokuratūra starptautiskos noziegumus izmeklē neatkarīgi no citu valsts varas iestāžu norādēm.

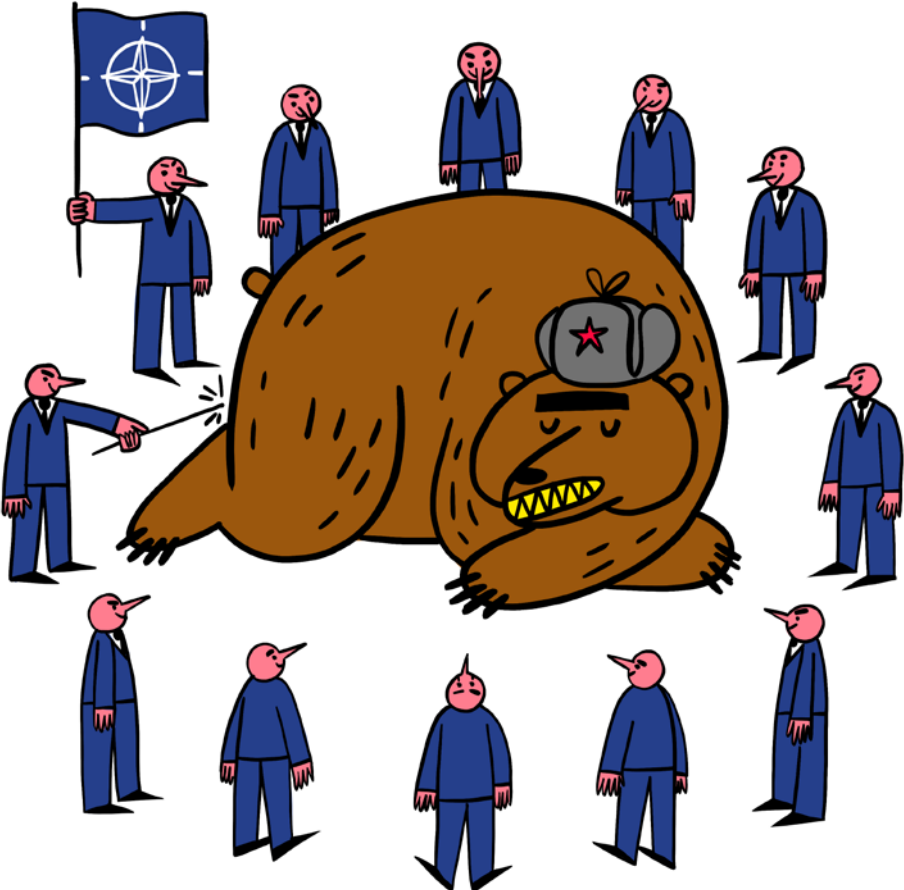
Saskaņā ar 1968. gada Konvenciju par noilguma neatzīšanu kara noziegumiem un noziegumiem pret cilvēci⁵⁵ nav piemērojams noilgums noziegumu izmeklēšanai un iztiesāšanai attiecībā uz kara noziegumiem un noziegumiem pret cilvēci. Kopš 1944. gada Latvija ir notiesājusi vairākus simtus personu par to izdarītajiem kara noziegumiem, kur daudzās lietās atzīts, ka tie ir piedalījušies noziegumos pret ebrejiem.⁵⁶ Latvijā neaizsargā un nedrīkst aizsargāt nacisma noziegumos apsūdzētos, jo Latvijai ir saistoši Romas Starptautiskās krimināltiesas Statūti,⁵⁷ kas pirmām kārtām izvirza par pienākumu valstīm pašām savās jurisdikcijās iztiesāt par starptautisko noziegumu izdarīšanu apsūdzētos individuus.⁵⁸ Tikai tad, ja valsts nevēlas (politisku iemeslu dēļ) vai nespēj (organizatorisku iemeslu dēļ) iztiesāt starptautiskos noziegumus,⁵⁹ pienākums tos iztiesāt ir Starptautiskajai krimināltiesai. Latvija šiem kritērijiem – nevēlēšanās vai nespēja iztiesāt starptautiskos noziegumus – neatbilst.

Literatūras avoti papildu informācijai:

- Ārlietu ministrijas preses centrs. Par nacisma režīma noziegumu izmeklēšanu Latvijā. *Latvijas Vēstnesis*, Nr. 6, 2000.
- Paparinskis, M., Kalniņa, I. Kara noziegumu iztiesāšanas tiesiskās problēmas. *Jurista Vārds*, Nr. 9 (412), 2006.
- W. A. Schabas (2016). *The Cambridge Companion to International Criminal Law*. Cambridge University Press.

Geopolitika

Dr. Toms Rostoks

Vēstījums Nr. 32: NATO provocē Krieviju, gatavojas uzbrukumam Krievijai.

Atspēkojums: NATO necenšas provocēt Krieviju un negatavojas iebrukumam Krievijā. Tam ir daudzi iemesli, taču īpaši izceļami ir trīs.

Pirmkārt, NATO nav centusies provocēt Krieviju, jo, piemēram, Baltijas valstīs pēc iestāšanās aliansē tikpat kā netika izvietoti citu NATO dalībvalstu karavīri un militārā infrastruktūra. Vienīgais izņēmums bija Baltijas Gaisa patrulēšanas misija, ko īstenoja citas alianses dalībvalstis, jo Lietuvas, Latvijas un Igaunijas rīcībā nebija šādu militāro spēju. NATO klātbūtne Baltijas reģionā palielinājās tikai pēc Krievijas agresijas pret Ukrainu 2014. gadā, kad vairs nebija iespējams ignorēt Krievijas radīto militāro apdraudējumu Baltijas valstīm.

Otrkārt, NATO rīcībā ne Baltijas valstīs, ne arī kur citur Krievijas tuvumā nav izvietoti tādi militārie spēki, kas aliansei ļautu uzbrukt Krievijai. Baltijas valstīs izvietotās daudznacionālās grupas un Lietuvas, Latvijas un Igaunijas bruņotie spēki nerada militāru apdraudējumu Krievijai. Tieši otrādi. NATO dalībvalstis nav izvietojušas Baltijas valstīs tādas militāros spēkus, kas spētu nosargāt Lietuvu, Latviju un Igauniju. NATO spēja aizsargāt Baltijas valstis ir atkarīga no alianses spējas īsā laikā nogādāt Baltijas reģionā papildspēkus. Baltijas valstīs izvietotie karavīri labākajā gadījumā spētu aizsargāties pret militāro agresiju un aizkavēt pretinieku konflikta sākumstadijā. Līdz šim miers Baltijas valstīs ir lielākoties balstījies uz Krievijas zemo motivāciju militāri apdraudēt Lietuvu, Latviju un Igauniju, nevis uz militāro paritāti starp NATO un Krieviju šajā reģionā.

Treškārt, visas 30 NATO dalībvalstis nevarētu panākt savstarpēju vienošanos jautājumā par uzbrukumu Krievijai. Vēsturiski raugoties, Francijas (19. gs.) un Vācijas (20. gs.) centieni iekarot Krieviju beidzās ar sakāvi, savukārt mūsdienās Rietumvalstu sabiedrības nevēlas karot. Lielai daļai NATO dalībvalstu aizsardzības budžeti ir salīdzinoši nelieli, svārstoties starp 1 % un 2 % no IKP. Savukārt atbilstoši Pasaules Bankas datiem Krievija militārajām vajadzībām 2020. gadā tērēja 4,3 % no IKP. Krievija 2021. gadā ir arī draudējusi Ukrainai ar militāru spēku, ja Rietumvalstis nepiekāpsies Krievijai un neapņemsies pilnībā apturēt NATO paplašināšanos austrumu virzienā. 2022. gadā Krievija ir šos draudus īstenojusi.

Literatūras avoti papildu informācijai:

- NATO-Russia Relations: The Facts. Pieejams: https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_111767.htm#Myths
- Mazarr, M.J. et al. What Deters and Why: Exploring Requirements for Effective Deterrence of Interstate Aggression. RAND, 2018. Pieejams: https://www.rand.org/pubs/research_reports/RR2451.html
- Boston, S. et al. Assessing the Conventional Force Imbalance in Europe. RAND, 2018. Pieejams: https://www.rand.org/pubs/research_reports/RR2402.html

Vēstījums Nr. 33: NATO un Rietumvalstis ir solījušas Krievijai nepaplašināties austrumu virzienā. Baltijas valstu pievienošana aliansei pārkāpj šo vienošanos.

Atspēkojums: Viens no Krievijas pārmetumiem NATO ir par alianses paplašināšanās politiku. Krievija uzskata, ka Rietumvalstis ir devušas solījumu aliansei neuzņemt Centrālās Eiropas un Austrumeiropas valstis un ka šī vienošanās ir tikusi pārkāpta. Tiesa gan, atšķiras priekšstati par to, kurš ko ir apsolījis un kurā brīdī. 2007. gadā Minhenes konferencē Krievijas prezidents V. Putins atsaucās uz NATO Ģenerālsēkretāra Manfrēda Vernera 1990. gada maijā sacīto, ka NATO armija netiks izvietota ārpus Vācijas teritorijas. Ticis pieminēts arī ASV valsts sekretāra Džeimsa Beikera 1990. gada februārī sarunā ar Padomju Savienības līderi Mihailu Gorbačovu minētais, ka NATO nepaplašināsies austrumu virzienā. Par NATO paplašināšanos sarunas noritēja arī starp Krievijas prezidentu Borisu Jeļcinu un ASV prezidentu Bilu Klintonu. Tomēr Krievijas pārmetumi NATO ir balstīti uz nekorektu sarunu interpretāciju.

Īpaši vērts izcelt divus jautājumus.

Pirmkārt, lai arī sarunu laikā jautājums par NATO iespējamo paplašināšanos tika apspriests, tomēr PSRS un Krievijas līderiem neizdevās panākt rakstisku vienošanos par NATO atteikšanos no "atvērto durvju" politikas. Bijušais PSRS līderis Mihails Gorbačovs 2014. gadā intervijā apstiprināja, ka 1989. un 1990. gadā Vācijas apvienošanās kontekstā PSRS vēlējās, lai NATO spēki netiktu izvietoti bijušās Vācijas Demokrātiskās Republikas teritorijā. NATO paplašināšanās, iekļaujot bijušās Varšavas pakta organizācijas valstis, tolaik nebija aktuāla. Savukārt pēc PSRS sabrukuma Krievijas prezidentam B. Jeļcinam sarunās ar ASV prezidentu B. Klintonu neizdevās panākt formālu vai neformālu vienošanos, lai NATO atteiktos no paplašināšanās.

Otrkārt, jautājums par NATO paplašināšanos nav atrisināms divpusējās sarunās starp ASV un Krieviju, jo šāda lēmuma pieņemšana ir iespējama, tikai vienojoties visām alianses dalībvalstīm. 1949. gada Vašingtonas līguma (uz kura pamata tika izveidota Ziemeļatlantijas līguma organizācija) 10. pants paredz, ka alianšē var tikt uzņemtas Eiropas valstis, visām NATO dalībvalstīm par to vienojoties. NATO "atvērto durvju" politika vēl joprojām ir spēkā, un rakstiska vienošanās par atteikšanos no šīs politikas nekad nav tikusi panākta. Krievijas pārmetumi NATO ir uzskatāmi par vēlamā izdošanu par esošo.

Literatūras avoti papildu informācijai:

- NATO-Russia Relations: The Facts. Pieejams: https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_111767.htm#Myths
- Goldgeier, J. Promises Made, Promises Broken? What Yeltsin Was Told About NATO in 1993 and Why It Matters. War on the Rocks, 22.11.2019. Pieejams: <https://warontherocks.com/2019/11/promises-made-promises-broken-what-yeltsin-was-told-about-nato-in-1993-and-why-it-matters-2/>

- Korshunov, M. Michail Gorbachev: I Am Against All Walls. Russia Beyond the Headlines, 16.10.2014. Pieejams: https://www.rbth.com/international/2014/10/16/mikhail_gorbachev_i_am_against_all_walls_40673.html

Vēstījums Nr. 34: Latvija ir ASV "vasalvalsts" - visi lēmumi par Latviju tiek pieņemti Vašingtonā.

Atspēkojums: Krievijai raksturīgs pasaules skatījums, ka visus nozīmīgākos pasaulē notiekošos procesus kontrolē lielvaras, tādējādi noliedzot iekšpolitisko procesu nozīmi mazās un vidējās valstīs. Tomēr pieņēmums, ka lēmumi par Latviju tiek pieņemti ASV, ir kļūdaini.

Pirmkārt, ASV ir Latvijas stratēģiskais partneris, kurš kopš 1990. gadu sākuma ir sniedzis palīdzību, kad tā visvairāk bijusi nepieciešama. ASV panāca Krievijas karaspēka izvešanu no Latvijas, atbalstīja centienus apkarot korupciju, nodrošināja atbalstu Latvijas dalībai NATO un sniedza palīdzību Nacionālajiem bruņotajiem spēkiem, un tieši ASV bija pirmā valsts, kas nosūtīja karavīrus uz Latviju 2014. gada pavasarī neilgi pēc Krievijas īstenotās Krimas aneksijas. ASV ir bijusi milzīga nozīme Latvijas neatkarības stiprināšanā, tāpēc ASV viedoklis dažādos jautājumos ir Latvijai būtisks.

Otrkārt, NATO un ES valstis ir sasniegušas savstarpējās sadarbības līmeni, kur daudzi nozīmīgi lēmumi tiek pieņemti kolektīvi, valstīm savstarpēji konsultējoties savā starpā. Tas rada iespaidu, ka lēmumi tiek pieņemti nevis valstu galvaspilsētās, bet gan Briselē vai Vašingtonā. Tomēr valstu savstarpējās konsultācijas nenozīmē, ka lēmumus valstu vietā pieņem kāds cits. Augstais savstarpējās atkarības līmenis starp ES un NATO dalībvalstīm liek atturēties no vienpusējas rīcības un ņemt vērā partnervalstu intereses un viedokļus. Piemēram, citu NATO dalībvalstu ieguldījums Latvijas drošībā ir ievērojams, tāpēc šajā jautājumā Latvijai noteikti jāņem vērā partnervalstu nostājas, savukārt citos jautājumos Latvijai ir lielākas iespējas rīkoties patstāvīgi.

Literatūras avoti papildu informācijai:

- Auers, D. (ed.) (2008). From Captive Nation to Strategic Partner. Academic Press of the University of Latvia. Pieejams: <https://www.mfa.gov.lv/lv/media/115/download>
- Indāns, I. (ed.) (2012). Latvia and the United States: A New Chapter in the Partnership. Centre for East European Policy Studies. Pieejams: http://www.appc.lv/wp-content/uploads/2012/04/Latvia_USA_2012.pdf

Vēstījums Nr. 35: Krievijas iejaukšanās Ukrainā un Krimas pussalas pievienošana Krievijai bijusi pamatota un likumīga.

Atspēkojums: Krievijas iejaukšanās Ukrainā kopumā nav bijusi likumīga, un tāda nav bijusi arī Krimas aneksija. Kā galvenais arguments aneksijas likumībai ir ticis piesaukts Krimā 2014. gada 16. martā notikušais referendums. Tomēr ir trīs iemesli, kāpēc šis referendums bija nelikumīgs.

Pirmkārt, Ukrainas valdība neatbalstīja šā referenduma rīkošanu, tāpēc tas bija pretrunā ar Ukrainas konstitūciju.

Otrkārt, referenduma rezultātu – pievienošanos Krievijai – neatzina starptautiskā sabiedrība. ANO Ģenerālā asambleja 2014. gada 24. martā pieņēma rezolūciju, kurā tika izteikts aicinājums valstīm neatzīt Krimas aneksiju. Rezolūcija tika pieņemta, 100 valstīm balsojot par, 11 valstīm balsojot pret un 58 valstīm atturoties. Savukārt Eiropas Padomē dalībvalstis 2014. gada 10. aprīlī vienojās Krievijai atņemt balsstiesības un ierobežot Krievijas līdzdalības iespējas Eiropas Padomes institūcijās.

Treškārt, Krimas referendums neatbilst vispārpieņemtiem priekšstatiem par to, kā civilizētās valstīs tiek organizēti referendumi par teritoriāliem jautājumiem.

Ir vērts salīdzināt Krimā steigā noorganizēto balsošanu ar 2014. gada 18. septembrī notikušo referendumu par Skotijas neatkarību. Krimas referenduma datums un biļetenā iekļautie jautājumi tika publiskoti tikai 10 dienas pirms balsojuma. Salīdzinājumam var minēt, ka Skotijas neatkarības referenduma noorganizēšanai tika atvēlēts pusotrs gads. Krimas referendums notika brīdī, kad Ukrainā valdīja politiskā nestabilitāte, jo nesēn bija kritusi prezidenta Viktora Janukoviča valdība un pats prezidents aizbēdzis uz Krieviju. Referendums notika Krievijas karavīru uzraudzībā, un vietējā informācijas telpa atradās spēcīgā Krievijas ietekmē. Referenduma biļetenā iekļautie jautājumi bija tendenciozi formulēti, un tā iznākuma rezultāti ir apšaubāmi. Oficiālā informācija liecina, ka referendumā piedalījās 83,1 % balsstiesīgo iedzīvotāju, no kuriem 96,77 % izvēlējās Krimas pievienošanos Krievijai, taču šie dati, visticamāk, neatspoguļo iedzīvotāju patieso viedokli. Tāpēc referendumus par Krimas iekļaušanos Krievijā neatbilst vispārpieņemtajiem priekšstatiem par to, kā tiek organizēta tautas nobalsošana.

Literatūras avoti papildu informācijai:

- United Nations General Assembly resolution A/68/L.39. Territorial Integrity of Ukraine. 24.03.2014. Pieejams: <https://undocs.org/a/68/l.39>
- Council of Europe Parliamentary Assembly. Reconsideration on substantive grounds of the previously ratified credentials of the Russian delegation. 10.04.2014. Pieejams: <https://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=20882&lang=en>

Vēstījums Nr. 36: Eiropas Savienība apdraud tradicionālās vērtības (ģimenes jēdziens, dzimumu lomas).

Atspēkojums: Krievija cenšas pozicionēt sevi kā tradicionālo vērtību aizstāvi, radot priekšstatu, ka ES apdraud tradicionālās vērtības. Ir izplatīta melīga informācija par to, ka Eiropas Savienībā ir apdraudēti tradicionālie priekšstati par ģimeni, dzimumu lomām un reliģisko, etnisko un seksuālo minoritāšu vietu sabiedrībā. Dezinformācijas naratīvi pozicionē Krieviju kā patieso Eiropas vērtību aizstāvi, kamēr ES tiek attēlota kā morāli un garīgi pagrimusi. Bet kādas tad īsti ir vērtības, uz kuru pamata ir izveidota ES? Tās ir formulētas Līgumā par Eiropas Savienību, kura 2. pants ir šāds: "Savienība ir dibināta, pamatojoties uz vērtībām, kas respektē cilvēka cieņu, brīvību, demokrātiju, vienlīdzību, tiesiskumu un cilvēktiesības, tostarp minoritāšu tiesības. Šīs vērtības dalībvalstīm ir kopīgas sabiedrībā, kur valda plurālisms, tolerance, taisnīgums, solidaritāte un kur nav diskriminācijas, kā arī valda sieviešu un vīriešu līdztiesība." Šīs, protams, nav vienīgās vērtības, uz kuru pamata balstās ES, jo būtisks ir arī Eiropas kultūras, reliģiskais un humānisma mantojums. Ir redzams, ka ES mērķis ir iekļaujoša sabiedrība, kas ir "vienota daudzveidībā". Savukārt tradicionālās vērtības Krievijas izpratnē faktiski neparedz iekļaujošas sabiedrības veidošanu, sabiedrības vairākumam uzspiežot savu gribu dažādām mazākuma grupām, tādējādi ignorējot mūsdienu sabiedrībās pastāvošo vērtību, interešu un identitāšu plurālismu.

Krievijas vēstījums par ES vērtībām ir tendenciozs un kļūdainis vismaz trijos aspektos.

Pirmkārt, atsevišķas lietas, kuras ES it kā uzspiež dalībvalstīm, neatbilst patiesībai un ir klaji absurdas. Piemēram, *EUvsDisinfo* apkopotā informācija liecina, ka izplatīta tēma Krievijas dezinformācijas vēstījumos ir Eiropas valstu gatavība aizliegt svinēt Ziemassvētkus un izmantot kristīgo simboliku, lai neaizvainotu islāmticīgos, kas, protams, neatbilst patiesībai.

Otrkārt, ES ir ievērojamas atšķirības starp dažādu valstu iedzīvotāju vērtībām un identitātēm, tāpēc nav korekti ES attēlot kā represīvu organizāciju, kas cenšas homogenizēt Eiropas valstis. Atšķiras dažādu ES valstu politisko līderu izpratne par tiesu varas neatkarību. Šajā ziņā kritiku ir izpelnījusies, piemēram, Polijas valdības nostāja, taču ES demokrātiskais raksturs faktiski neļauj pārējām dalībvalstīm piespiest Poliju mainīt savu nostāju.

Treškārt, ES notiekošās diskusijas par vērtībām nav unikālas Eiropai, jo līdzīgas diskusijas notiek daudzviet pasaulē. To norise un iznākumi ne vienmēr ir pieņemami visām iesaistītajām pusēm, tomēr pats fakts, ka diskusijas notiek, ir vērtējams pozitīvi, jo liecina par spēju diskutēt par sāpīgiem jautājumiem, nevis izlikties, ka tie nepastāv.

Literatūras avoti papildu informācijai:

- Values and Identities of EU Citizens. Special Eurobarometer 508. European Commission, 2021. Pieejams: <https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/2230>
- Līgums par Eiropas Savienību: konsolidētā versija. Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis C115/13, 09.05.2008. Pieejams: <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2008:115:0013:0045:lv:PDF>
- Five Common Pro-Kremlin Disinformation Narratives. EUvsDisinfo, 02.04.2019. Pieejams: <https://euvsdisinfo.eu/5-common-pro-kremlin-disinformation-narratives/>

Vēstījums Nr. 37: Eiropas Savienība grauj nacionālo valstu suverenitāti (lēmumi tiek pieņemti Briselē, atņemta nacionālā valūta, tiek uzpiesti migranti).

Atspēkojums: No Krievijas viedokļa raugoties, ES grauj valstu suverenitāti. Par šķietamiem pierādījumiem šādam skatījumam tiek uzskatīta kolektīvo lēmumu pieņemšana Briselē, kopējās valūtas ieviešana, nepieciešamība iesaistīties citām valstīm svarīgu problēmu risināšanā. Jāatzīst, ka arī ES ietvaros jau gadu desmitiem norisinās diskusija par to, cik dziļai vajadzētu būt integrācijai un kurās jomās ES valstīm vajadzētu vēl ciešāk sadarboties.

Tomēr Krievijas skatījums attiecībā uz ES ir vienpusējs un tendenciozs.

Pirmkārt, vairumā valstu iedzīvotāji ir apmierināti ar savas valsts dalību ES. Piemēram, 2021. gadā publicētajā pētījumā secināts, ka Latvijas dalību ES atbalsta 84 % respondentu. Salīdzinājumam var minēt, ka 2003. gada referendumā Latvijas dalību ES atbalstīja 67 % balsotāju. Tātad Latvijas iedzīvotāju atbalsts dalībai ES kopš 2003. gada ir pieaudzis.

Otrkārt, dezinformācijas vēstījumos tiek pārspīlēta ES ietekme uz dalībvalstīm un to iekšpolitiku. Lai arī lēmumi varbūt formāli tiek pieņemti Briselē, taču lēmumu pieņemšanu un Eiropas integrāciju kontrolē pašas dalībvalstis. Tas atspoguļojas ES budžetā, kas ir nedaudz lielāks par 1 % no ES dalībvalstu ekonomiskā kopprodukta. Savukārt dalībvalstu valdības dažādām prioritātēm parasti sadala aptuveni 30-40 % no IKP. Turklāt par katru iemaksāto eiro Latvija no ES kopējā budžeta saņem atpakaļ aptuveni četrus eiro.

Treškārt, valstis var izstāties no ES, kā to izdarīja Lielbritānija. Līguma par Eiropas Savienību 50. paragrāfs paredz, ka "jebkura dalībvalsts var nolemt izstāties no Savienības saskaņā ar savām konstitucionālajām prasībām". Lai arī Lielbritānijas izstāšanās no ES nebija viegla, tomēr tas ir pierādījums, ka dalībvalstis var pamest ES. Turklāt daudzas valstis vēlas iestāties ES (piemēram, Melnkalne, Albānija un Serbija), un tas apliecina ES pievilcību kandidātvalstu acīs.

Ceturtkārt, mazajām ES dalībvalstīm kopīgās valūtas ieviešana ir jāvusi izvairīties no valūtas svārstību radītās nestabilitātes. Ekonomiskās krīzes laikā 2008. un 2009. gadā bija bažas, ka Latvijai varētu nākties devalvēt latu. Pēc pārejas uz eiro šādām spekulācijām vairs nav pamata. Turklāt ir virkne ES dalībvalstu, kuras vēl nav pievienojušās eirozonai vai arī nemaz negrasās to darīt.

Piektkārt, interesanta ir Latvijas pieredze jautājumā par starptautisko migrāciju. 2015. gadā ES skāra migrācijas krīze, kad Eiropā ieradās aptuveni 1,3 miljoni cilvēku no Sīrijas, Irākas un citām valstīm. Lielāko nastu migrācijas krīzes laikā nācās uzņemties ES dienvidu daļas valstīm un Vācijai, kura bija galvenais migrantu galamērķis. Tolaik sabiedrības neapmierinātību izraisīja ES prasība Latvijai uzņemt vairākus simtus bēgļu. Sešus gadus vēlāk atšķirīgos apstākļos Latvijai nācās saskarties ar A. Lukašenko centieniem izmantot migrantus kā ieroci pret ES. Šoreiz Latvijai nācās lūgt palīdzību citām ES dalībvalstīm. Tā darbojas ES valstu savstarpējā solidaritāte. Tās apzinās, ka ir jāpalīdz citiem grūtā brīdī, lai pēc tam varētu rēķināties ar atbalstu, kad tas pašām būs nepieciešams.

Literatūras avoti papildu informācijai:

- Ozoliņa, Ž., Šteinbuka, I. Eiropas nākotne - Latvijas skatījums. Eiropas Politisko pētījumu institūts, 2021. Pieejams: http://eppi.lza.lv/wp-content/uploads/2021/12/Eiropas-nakotne_raksts-A4_08.12.21..pdf
- Bukovskis, K., Austers, A. Euroscepticism in the Baltic States: Uncovering Issues, People and Stereotypes. Latvian Institute of International Affairs, 2017. Pieejams: <https://liia.lv/en/publications/euroscepticism-in-the-baltic-states-uncovering-issues-people-and-stereotypes-639>

Vēstījums Nr. 38: ES Austrumu partnerība ir vērsta pret Krieviju. Baltijas valstis ar savu dalību tajā destabilizē situāciju gan Austrumu partnerības valstīs³, gan apdraud pašas sevi. Eiropas Savienība, tostarp Baltijas valstis, īsteno "krāsu revolūcijas" Austrumu partnerības valstīs.

Atspēkojums: Austrumu partnerības (AP) mērķis ir stiprināt politiskās un ekonomiskās attiecības ar ES kaimiņvalstīm. Par būtiskiem mērķiem uzskatāmi arī tiesiskuma, labas pārvaldības un pilsoniskās sabiedrības stiprināšana. Lai arī perspektīvā kāda no AP valstīm varētu kļūt par ES dalībvalsti, tomēr tuvākajā nākotnē tas, visticamāk, nenotiks. Bažas par to, ka AP politika varētu padziļināt konfliktu starp ES un Krieviju, izriet no priekšstata, ka šīs valstis atrodas Krievijas ietekmes sfērā. Krievija uzskata, ka AP varētu mazināt Krievijas ietekmi Austrumeiropas valstīs. Savukārt ES skatījumā katrai valstij ir tiesības izvēlēties savus sadarbības partnerus. Diemžēl Krievija tam nepiekrīt.

Krievija uzskata, ka "krāsu revolūcijas" īsteno ES un ASV. Apgalvojums ir tendenciozs un lielā mērā nepatiess, jo ES un ASV nespēj tik būtiski ietekmēt iekšpolitiskās norises AP valstīs, lai ielās izvestu desmitiem tūkstošus iedzīvotāju

³ Armēnija, Azerbaidžāna, Baltkrievija, Gruzija, Moldova, Ukraina.

Ukrainā, Baltkrievijā, Gruzijā vai kādā citā valstī. Protams, ES pārstāvētās politiskās vērtības lielā mērā sakrīt ar protestētāju mērķiem, tomēr ES valstis aktīvi nenodarbojas ar protestu organizēšanu un veicināšanu. ES var paust atbalstu un solidarizēties ar protestētāju prasībām un izdarīt spiedienu uz valdībām, kuras pārkāpj cilvēktiesības, ierobežo vārda brīvību un īsteno represijas, kā tas notika pēc 2020. gada prezidenta vēlēšanām Baltkrievijā, tomēr ES ietekmes iespējas ir ierobežotas. Politika ir kļuvusi polarizēta daudzviet pasaulē, tostarp arī AP valstīs, un politiskie protesti ir viena no polarizācijas izpausmēm. Savukārt Krievijas mērķis ir ierobežot krāsu revolūcijas postpadomju telpā, jo tās apdraud politisko stabilitāti pašā Krievijā.

Literatūras avoti papildu informācijai:

- Eiropas Savienības Padome. Austrumu Partnerība. Pieejams: <https://www.consilium.europa.eu/lv/policies/eastern-partnership/>
- Nikitina, Y. The “Color Revolutions” and “Arab Spring” in Russian Official Discourse. *Connections* 14:1, 2014. pp. 87-104. Pieejams: <https://www.jstor.org/stable/pdf/26326387.pdf>

Vēstījums Nr. 39: Latvija iesaistās Rietumu aktivitātēs, kas ir vērstas pret Baltkrieviju un tās suverenitāti. Latvija iesaistās un palīdz ASV dienestiem veikt provokācijas pret Baltkrieviju.

Atspēkojums: Krievijas apsūdzības Rietumvalstīm par iejaukšanos Baltkrievijas iekšpolitiskajos procesos pastiprinājās pēc 2020. gada augustā notikušajām prezidenta vēlēšanām Baltkrievijā. Oficiālie vēlēšanu rezultāti, saskaņā ar kuriem līdzšinējais Baltkrievijas prezidents Aleksandrs Lukašenko bija saņēmis 80,10 % balsu, neatbilda daudzu Baltkrievijas iedzīvotāju novērojumiem par atbalstu dažādiem kandidātiem uz prezidenta amatu. Tūkstošiem baltkrievu devās ielās protestēt pret vēlēšanu rezultātu viltošanu. Pašpasludinātā Baltkrievijas prezidenta A. Lukašenko režīms atbildēja ar represijām, kā rezultātā daudzi cilvēki tika ieslodzīti, sisti, spīdzināti un pazemoti.

ES valstis, tostarp arī Latvija, nosodīja Baltkrievijā notiekošās represijas, taču Rietumvalstis atturējās no aktīvākas iejaukšanās, jo bažījās par Krievijas iespējamo intervenci. Reagējot uz *Ryanair* lidmašīnas piespiedu nosēdināšanu Minskā un migrācijas izmantošanu pret ES valstīm, pret Baltkrieviju tika ieviestas ekonomiskās sankcijas, taču tā ir ārēja spiediena izdarīšana pret Baltkrieviju, nevis centieni vājināt A. Lukašenko režīmu no iekšienes. Provokācijas pret Baltkrieviju nav tikušas veiktas, un tās suverenitāte nav apdraudēta. Tad jau drīzāk A. Lukašenko režīma izraisītā krīze uz Baltkrievijas-ES robežas ir uzskatāma par apdraudējumu ES valstu suverenitātei un drošībai.

Latvijas nostāja pret Baltkrieviju pēc 2020. gada prezidenta vēlēšanām ir bijusi principiāla. Latvija nav organizējusi provokācijas pret Baltkrieviju vai aktīvi centusies ietekmēt iekšpolitiskās norises šajā valstī, taču Latvija nespēja vienaldzīgi noskatīties,

kā Baltkrievijā tiek aizturēti, sisti un spīdzināti cilvēki. Latvija vienmēr ir iestājusies par labām attiecībām ar Baltkrieviju, piemēram, 2021. gada pavasarī abām valstīm vēl bija plānots kopīgi rīkot pasaules čempionātu hokejā, tomēr A. Lukašenko režīma veiktās represijas un cilvēktiesību pārkāpumi radīja situāciju, kurā Latvijai nācās mainīt savu nostāju pret Baltkrieviju.

Literatūras avoti papildu informācijai:

- Viačorka, F. How Post-Election Protests Are Creating a New Belarus. Atlantic Council, 22.09.2020. Pieejams: <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/belarusalert/how-post-election-protests-are-creating-a-new-belarus/>
- Rostoks, T. Ryanair lidmašīnas starpgadījums Baltkrievijas gaisa telpā – uz ko vēl Baltkrievijas režīms varētu būt spējīgs? DSPC politikas analīzes raksts Nr. 01/21, 2021. Pieejams: https://www.naa.mil.lv/sites/naa/files/document/Ryanair_lidmasinas_starpgadijums.pdf

Vēstījums Nr. 40: Uzbrukuma gadījumā ASV nepasargās Latviju, tāpat kā Afganistānas gadījumā.

Atspēkojums: Krievijas apgalvojumi par NATO svārstās no vienas galējības otrā. No vienas puses, NATO ir bīstama alianse, kas kaļ plānus palielināt savu ietekmi postpadomju telpas valstīs un vēlas uzsākt agresiju pret Krieviju. No otras puses, NATO ir “papīra tīģeris”, kas tikai izskatās draudīgi un kas neaizsargās alianses dalībvalstis pret ārēju militāru apdraudējumu. Apgalvojumam, ka ASV nepasargās Latviju, ir divas versijas – ASV vai nu nespēs, vai arī nevēlēsies aizsargāt Latviju.

Lai arī starptautiskās politikas prognozēšana ir nepateicīga nodarbe, tomēr Afganistānas un Latvijas salīdzināšana ir nepamatota. Nav šaubu, ka ASV aiziešana no Afganistānas 2021. gada augustā ir vērtējama kā neveiksme, tomēr no tās nevajadzētu izdarīt tālejošus secinājumus. Galvenā atšķirība starp Latviju un Afganistānu ir tāda, ka Latvijai ir formālas drošības garantijas, kādu Afganistānai nebija. Latvijas drošību garantē 1949. gadā noslēgtā Vašingtonas līguma 5. paragrāfs. Būtiska atšķirība ir arī starp Latvijas un Afganistānas situācijām. Afganistānā daudzu gadu garumā notika pilsoņu karš, kura noslēgumā ASV secināja, ka šajā karā uzvarēt nav iespējams un ka ASV intereses galvenokārt ir saistītas ar cīņu pret starptautisko terorismu, kas nerada pietiekamu pamatojumu turpināt cīņu pret talibiem. Savukārt Eiropā ASV intereses ir ilglaicīgākas un nozīmīgākas. Atkāpšanās no drošības garantijām, kas sniegtas sabiedrotajiem Eiropā, daudz smagāk iedragātu ASV starptautisko reputāciju, turklāt Latvijas gadījumā ir runa par ārēju militāru apdraudējumu, kuru rada Krievija, nevis par iekšpolitiskiem konfliktiem. Turklāt ASV aiziešana no Afganistānas rada lielākas iespējas fokusēties uz Āzijas un Klusā okeāna reģionu un Eiropu, un tas stiprina Latvijas drošību.

Literatūras avoti papildu informācijai:

- The North Atlantic Treaty. NATO, 04.04.1949. Pieejams: https://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_17120.htm
- Casler, D. Will Afghanistan Hurt US credibility? The Duck of Minerva, 27.08.2021. Pieejams: <https://www.duckofminerva.com/2021/08/will-afghanistan-hurt-u-s-credibility.html>

Vēstījums Nr. 41: NATO Latviju izmanto vien ārvalstu armiju treniņiem, un Latvija ir ļoti maznozīmīga kopējā ģeopolitikā.

Atspēkojums: Viens no Krievijas vēstījumiem ir tāds, ka ASV izmanto Latviju saviem mērķiem. Latvija kopumā ir maznozīmīga, un nekādas dziļākas intereses par Latvijas drošību ASV nav. Šis vēstījums ir kļūdainš, taču ir divi iemesli, kāpēc tas varētu šķist patiess.

Pirmkārt, politiskajiem līderiem viņu pašu valstu drošība vienmēr būs svarīgāka par citu valstu drošību, pat ja tās ir nozīmīgi sabiedrotie.

Otrkārt, reizēm valstu patiesās savtīgās intereses netiek paustas publiski.

Ir daudz iemeslu, kāpēc apgalvojums par Latvijas mazo nozīmi starptautiskajā kontekstā nav patiess.

Pirmkārt, NATO ir sniegusi Latvijai drošības garantijas, un alianses vairāk nekā 70 gadus senajā vēsturē vēl nav bijis neviena gadījuma, kad kāda no dalībvalstīm būtu pamesta nelaimē.

Otrkārt, NATO dalībvalstu līderi ir pauduši atbalstu Baltijas valstu drošībai, piemēram, ASV prezidents Baraks Obama 2014. gada septembrī apmeklēja Igauniju, kur izteicās, ka Tallinas, Rīgas un Viļņas aizsardzība ir tikpat svarīga kā Berlīnes, Parīzes un Londonas aizsardzība. Neviena no NATO dalībvalstīm nav tik maznozīmīga, lai tā nebūtu pelnījusi sabiedroto atbalstu.

Treškārt, sabiedroto spēki, kuri uzturas Latvijā NATO paplašinātās klātbūtnes kaujas grupas ietvaros un kuri piedalās militārajās mācībās Latvijā, iegūst pieredzi un zināšanas, kuras vēlāk būs iespējams izmantot dažādos kontekstos. Vienlaikus sabiedroto spēku klātbūtne apliecina alianses ietvaros pastāvošo solidaritāti un gatavību sniegt ieguldījumu Baltijas valstu drošībā.

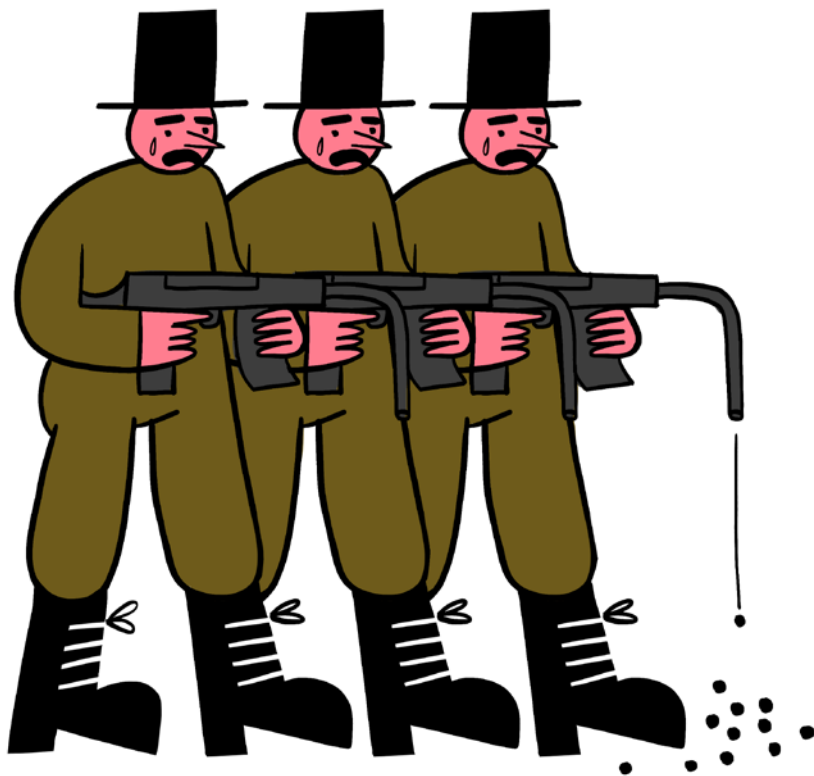
Ceturtkārt, NATO dalībvalstu militārā klātbūtne Latvijā demonstrē arī šo valstu gatavību segt izmaksas, piemēram, ASV īstenotās Eiropas Atturēšanas iniciatīvas (EAI) izmaksas 2019. gadā bija 6,5 miljardi ASV dolāru, savukārt EAI izmaksas 2022. gadā bija plānotas 3,7 miljardu ASV dolāru apmērā. Daļa no šiem līdzekļiem ir paredzēti arī Latvijas drošības stiprināšanai. Krievijas radīto militāro apdraudējumu Latvijai sabiedrotie uztver ar vislielāko nopietnību, tāpēc tiek darīts viss nepieciešamais, lai stiprinātu Latvijas drošību.

Literatūras avoti papildu informācijai:

- Remarks by President Obama to the People of Estonia. 03.09.2014. Pieejams: <https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2014/09/03/remarks-president-obama-people-Estonia>
- NATO Warsaw Summit Communique, 09.07.2016. Pieejams: https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_133169.htm#def-det
- Coffey, L., Kochis, D. NATO Summit 2021: Reinforcing Collective Defense in the Baltics. The Heritage Foundation issue brief no. 6088, 11.06.2021. Pieejams: <https://www.heritage.org/sites/default/files/2021-06/IB6088.pdf>

Aizsardzība un drošība

Dr. Māris Andžāns, Evija Djatkoviča

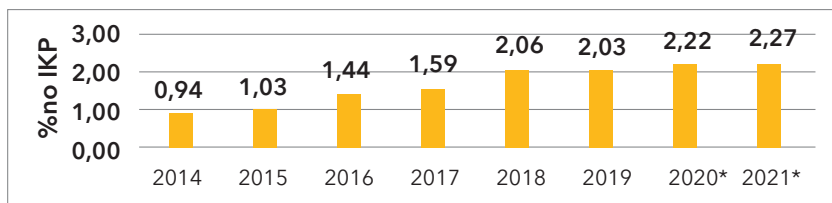

Vēstījums Nr. 42: Krievijas drauds ir izdomāts, lai attaisnotu aizsardzības jomas budžetu.

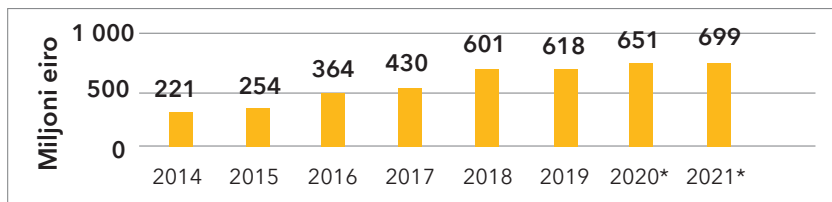
Atspēkojums: Latvija savai aizsardzībai un līdz ar to tās finansējumam pievērsa nepietiekamu uzmanību līdz pat Krievijas un Ukrainas pirmā kara sākumam 2014. gadā. Tajā gadā Latvija savai aizsardzībai tērēja mazāk nekā 1 % no iekšzemes kopprodukta (IKP) jeb aptuveni 221 miljonu eiro⁶⁰. NATO vadlīnijās noteikto par 2 % tēriņiem aizsardzībai Latvija sasniedza tikai 2018. gadā jeb 14 gadus pēc Latvijas pievienošanās aliansei.

Latvijas aizsardzības budžeta palielinājums bija tieša atbilde uz Krievijas agresiju pret Ukrainu. Līdzīgi aizsardzības izdevumus palielināja citas NATO austrumu flanga dalībvalstis, tostarp Lietuva, Igaunija un Polija. Latvijas reakciju vēl vairāk pastiprināja Donalda Trampa kā ASV prezidenta kandidāta un 45. ASV prezidenta izteikumi par saikni starp Baltijas valstu aizsardzības izdevumiem un ASV militāro atbalstu Krievijas agresijas gadījumā⁶¹. Turpmākajos gados nepieciešamību Latvijai palielināt aizsardzības izdevumus nostiprināja arī Krievijas negatīvā retorika pret Latviju un NATO kopumā, kā arī Krievijas militārā spēka demonstrēšana pie Baltijas valstu robežām un citviet. 2022. gadā atbalstu augstam aizsardzības nozares finansējumam un tā tālākai paaugstināšanai līdz 2,5 % no IKP noteica tieši Krievijas otrais karš Ukrainā.

Krievijas faktora izšķirošo lomu ilustrē Latvijas aizsardzības izdevumu dinamika procentuālā attiecībā pret IKP (grafiks Nr. 1) un finansiālā izteiksmē (grafiks Nr. 2). Maz ticams, ka bez Krievijas karadarbības pret Ukrainu vai citiem drošības vides satricinājumiem Latvija būtu tik būtiski palielinājusi savus aizsardzības izdevumus.

Grafiks Nr. 1. Latvijas aizsardzības izdevumi, % no IKP⁶²
(ar zvaigznīti atzīmētas attiecīgā gada prognozes).

Grafiks Nr. 2. Latvijas aizsardzības izdevumi, miljoni eiro⁶³
(ar zvaigznīti atzīmētas attiecīgā gada prognozes).

Salīdzinot ar Latviju un pārējām divām Baltijas valstīm, Krievija aizsardzībai tērē ievērojami vairāk ne vien finansiālā izteiksmē, bet arī kā daļu no sava IKP. Saskaņā ar Krievijas oficiālajos avotos pieejamo informāciju 2020. gadā šī valsts savai aizsardzībai tērēja aptuveni 3,1 % no IKP jeb aptuveni 39,6 miljardus eiro⁶⁴. Tomēr tiek uzskatīts, ka patiesie Krievijas aizsardzības izdevumi ir lielāki. Piemēram, Stokholmas Starptautiskais miera pētniecības institūts lēš, ka Krievija 2020. gadā aizsardzībai tērēja aptuveni 4,3 % no IKP jeb aptuveni 54,6 miljardus eiro⁶⁵.

Literatūras avoti papildu informācijai:

- NATO (2021. gada 11. jūnijs). *Defence Expenditures of NATO Countries (2014-2021)*. Izgūts 2021. gada 13. decembrī no NATO: <https://www.nato.int/docu/pr/2021/pr-2021-094-en.xlsx>
- Saeima (2014. gada 3. jūlijs). *Valsts aizsardzības finansēšanas likums*. Izgūts 2021. gada 13. decembrī no Likumi.lv: <https://likumi.lv/ta/id/267469-valsts-aizsardzibas-finansesanas-likums>
- Stockholm International Peace Research Institute (2021). *SIPRI Military Expenditure Database. Data for all countries 1949-2020 (excel spreadsheet)*. Izgūts 2021. gada 13. decembrī no Stockholm International Peace Research Institute: https://sipri.org/sites/default/files/SIPRI-Milex-data-1949-2020_0.xlsx

Vēstījums Nr. 43: Krievijai nav agresīvu militāru nolūku pret Baltijas valstīm.

Atspēkojums: Baltijas valstu uztverē Krievija izraisa militāra rakstura bažas vairāku iemeslu dēļ.

Pirmkārt, tā ir vēsturiskā pieredze, jo īpaši Baltijas valstu okupācija 1940. gadā un tai sekojošie Baltijas valstu tautām traģiskie notikumi Otrā pasaules kara laikā un pēc tam visu okupācijas periodu līdz 1991. gadam.

Otrkārt, tie ir Krievijas bruņotie konflikti ar tās kaimiņvalstīm – bruņotais konflikts ar Gruziju 2008. gadā un pirmais un otrais karš pret Ukrainu attiecīgi 2014. un 2022. gadā. Konflikta rezultātā Gruzijas teritorijā ir izveidotas divas pašpasludinātas valstis – Abhāzijas Republika un Dienvidosetijas Republika – un tur izvietots Krievijas karaspēks, savukārt Ukrainai atņemtā Krīmas pussala ir iekļauta Krievijas sastāvā, bet Ukrainas austrumu daļā izveidotas un atzītas divas “valstis” – Doņeckas Tautas Republika un Luhanskas Tautas Republika. 2022. gada kara laikā Krievija ieņēmusi vēl citas Ukrainas teritorijas. Turklāt Krievijas karaspēks bez Moldovas Republikas piekrišanas atrodas arī tās teritorijā pašpasludinātajā Piedņestras Moldāvu Republikā. Līdz ar citām Krievijas darbībām pret šīm un citām postpadomju valstīm tā iezīmējusi skaidru tendenci nepieļaut šo un citu postpadomju valstu tuvināšanos Rietumiem.

Treškārt, tā ir Krievijas asā retorika pret Baltijas valstīm. Krievijas ārpolitikas un nacionālās drošības politikas dokumentos starp uzdevumiem noteikts atbalsts krievu valodu un kultūras telpu pārstāvošu tautiešu interešu un tiesību aizstāvēbai

ārpus Krievijas. Tiek aicināts konsolidēt diasporu ārzemēs un veicināt tās saikni ar vēsturisko dzimteni⁶⁶. Krievijas skatījumu pastiprina nelabvēlīgas ārējās vides raksturojums, kurā cita starpā notiekot tautiešu diskriminācija un vajāšana. Tiek izcelti krievu valodas lietojuma ierobežojumi, Krievijas masu mediju un to satura patēriņa aizliegums⁶⁷. Baltijas valstīm regulāri tiek pārvesta krievvalodīgo iedzīvotāju diskriminācija, vispārēja rusofobija un nacisma atdzimšana⁶⁸. Turklāt jāatzīmē, ka Krievija ir izmantojusi krievvalodīgo iedzīvotāju tiesību aizstāvību kā vienu ieganstiem otrā kara uzsākšanai Ukrainā.

Ceturtkārt, tā ir Krievijas bruņoto spēku militārā spēka demonstrācija Baltijas valstu tuvumā. Izplatītākā ir Krievijas militāro kuģu un gaisa kuģu pietuvošanās Baltijas valstu robežām, arī gaisa telpas robežu pārkāpšana. Jāatzīmē arī provokatīva rakstura militārās mācības, starp kurām īpaši jāizceļ kopā ar Baltkrieviju organizētās mācības *Zapad*. Šādās mācībās, visticamāk, tiek izspēlētas naidīgas militāras darbības pret Baltijas valstīm – par to liecina mācību izspēles vietas, apmērs un scenāriji⁶⁹.

Visbeidzot, visa minētā kontekstā tā ir Baltijas valstu un Krievijas militārā spēka disproporcija. Piemēram, Baltijas bruņoto spēku aktīvais skaitliskais sastāvs kopskaitā ir aptuveni 31 tūkstošis⁷⁰, kamēr pirms Krievijas otrā kara Ukrainā Krievijas Rietumu kara apgabalā vien bija izvietoti aptuveni 400 tūkstoši militārpersonu⁷¹, bet kopsummā to ir aptuveni 900 tūkstoši⁷². Baltijas valstu un Krievijas bruņoto spēku militārās tehnikas disproporcija ir vēl lielāka.

Literatūras avoti papildu informācijai:

- *Президент Российской Федерации* (2021. gada 2. jūlijs). *Указ Президента Российской Федерации от 02.07.2021 г. № 400 О Стратегии национальной безопасности Российской Федерации*. Izgūts no *Президент России*: <http://www.kremlin.ru/acts/bank/47046/page/1>
- *Президент Российской Федерации* (2016. gada 30. novembris). *Об утверждении Концепции внешней политики Российской Федерации*. Izgūts 2021. gada 22. decembrī no *Официальный интернет-портал правовой информации*: <http://ips.pravo.gov.ru:8080/default.aspx?pn=0001201612010045>

Vēstījums Nr. 44: Latvija pērk novecojušu militāro tehniku.

Atspēkojums: Latvija patiešām pērk un turpina uzturēt novecojušu un lietotu militāro tehniku. Šajā ziņā bieži piesauktas no Lielbritānijas iegādātās un līdz šim saņemtās vismaz 170 CVR(T) tipa kaujas izlūkošanas kāpurķēžu bruņumašīnas⁷³, no Austrijas iegādātās 65 M109 tipa pašgājējhaubices⁷⁴, kā arī četri PSRS laika Mi-17 tipa helikopteri⁷⁵ un četras An-2 tipa vieglās transportlidmašīnas⁷⁶.

Kā ikvienai novecojušai un lietotai teknikai, tai ir savi trūkumi. Tomēr jāatzīmē arī pozitīvie aspekti.

Pirmkārt, novecojusi militārā tehnika ir labāka nekā nekāda tehnika. Latvija ilgstoši bija pēdējā valsts NATO ietvaros bez savas bruņutehnikas. Tas nozīmē, ka Latvijas karavīri pārvietošanās laikā bija faktiski neaizsargāti pret šāvieniem un eksplozijām.

Otrkārt, lietota tehnika ir lētāka nekā jauna tehnika. Par līdzcērtīgām finansēm iespējams iegādāties lielāku daudzumu lietotas tehnikas un līdz ar to apgādāt vairāk karavīru. Nereti arī uzturēšanas izmaksas mazāk modernai teknikai ir zemākas nekā jaunāku paaudžu teknikai.

Treškārt, faktiski visi bruņotie spēki pasaulē izmanto arī novecojušu militāro tehniku. Būtiskākais faktors ir tehnikas spējas, izturība, kā arī uzturēšanas un modernizācijas kvalitāte. Piemēram, B-52 stratēģiskie bumbvedēji ASV rīcībā ir jau kopš 20. gs. 50. gadiem. Vairāku desmitgažu laikā šie gaisa kuģi ir būtiski modernizēti.

Ceturtkārt, Latvijas rīcībā esošā novecojusī militārā tehnika, tostarp CVR(T), M109, Mi-17 un An-2, ir ne vien atjaunota, bet arī modernizēta. Līdz ar to šī tehnika ir spējīgāka nekā šādas tehnikas sākotnēji izgatavotās versijas. Turklāt šāda tipa militārā tehnika ir daudzu bruņoto spēku rīcībā un ir tikusi sekmīgi izmantota dažādos militāros konfliktos.

Piektkārt, Latvija pērk arī jaunu militāro tehniku. Piemēram, Latvijas rīcībā ir pieci no jauna būvēti Skrudas klases patruļkuģi⁷⁷, un 2021. gadā Latvija saņēma pirmās no vismaz 200 *Patria* sešu riteņu piedziņas bruņumašīnām⁷⁸. 2024. gadā paredzēts pabeigt četrus *Black Hawk* helikopteru iegādi⁷⁹.

Literatūras avoti papildu informācijai:

- Nacionālie bruņotie spēki (n. d.). *Tehnikas*. Izgūts 2021. gada 13. decembrī no Nacionālie bruņotie spēki: <https://www.mil.lv/lv/tehnika>
- Sargs.lv (2019. gada 6. novembris). *CVR(T) sērijas bruņumašīnu galvenais trumpis – ātrums un mobilitāte*. Izgūts 2021. gada 13. decembrī no Sargs.lv: <https://www.sargs.lv/lv/tehnika-un-ekipejums/2019-11-06/cvrt-serijas-brunumasinu-galvenais-trumpis-atrums-un-mobilitate>
- Sargs.lv (2021. gada 10. decembris). *Gaisa spēki saņem trešo atjaunoto "An-2" lidmašīnu*. Izgūts 2021. gada 13. decembrī no Sargs.lv: <https://www.sargs.lv/lv/nbs/2021-12-10/gaisa-speki-sanem-treso-atjaunoto-2-lidmasinu>

Vēstījums Nr. 45: Latvijas armija ir vāja un uzbrukuma gadījumā nepasargās savus iedzīvotājus.

Atspēkojums: Kopš Krievijas un Ukrainas bruņotā konflikta sākuma 2014. gadā Latvijas Nacionālie bruņotie spēki ir būtiski progresējuši, tomēr tie joprojām ir vieni no vājākajiem Baltijas jūras reģionā un NATO kopumā. Latvijai faktiski nav militāri spējīgu jūras un gaisa spēku – gaisa spēki sastāv no dažiem PSRS laika helikopteriem un vieglajām transporta lidmašīnām, savukārt jūras spēki pamatā sastāv no patruļkuģiem un mīnu meklēšanas kuģiem⁸⁰. Latvijas bruņotie spēki kā paši pēdējie starp NATO dalībvalstīm savā rīcībā ieguva bruņumašīnas. Skaitliskā izteiksmē Latvijas bruņotie spēki ir lielāki vien par sešu citu NATO dalībvalstu bruņotajiem spēkiem (Slovēnija, Albānija, Igaunija, Ziemeļmaķedonija, Melnkalne, Luksemburga; Islandei nav savu bruņoto spēku)⁸¹. Atšķirībā no citām reģiona valstīm, tostarp Igaunijas un Lietuvas, Latvijā nav noteikts obligātais militārais dienests, kurā ik gadu tiktu apmācīti pāris tūkstoši civiliedzīvotāju.

Kopš Krievijas un Ukrainas bruņotā konflikta sākuma ir būtiski pieaudzis Latvijas finansējums aizsardzībai – no aptuveni 221 miljona eiro 2014. gadā līdz aptuveni 699 miljoniem eiro 2021. gadā⁸². Karavīru skaits šajā laikā ir palielinājies no aptuveni 4,6 tūkstošiem līdz aptuveni 7,4 tūkstošiem⁸³. Būtiski papildināts militārās infrastruktūras, militārās tehnikas un cita aprīkojuma klāsts. Jāatzīmē arī iegādātās un līdz šim saņemtās vismaz 170 CVR(T) tipa kaujas izlūkošanas kāpurķēžu bruņumašīnas⁸⁴, 65 M109 tipa pašgājējhaubices⁸⁵, kā arī *Spike* un *Carl Gustaf* prettanku raķetes un *RBS-70* tuvas darbības rādiusa pretgaisa aizsardzības sistēmas⁸⁶. Turklāt, lai nodrošinātu bruņotu pretestību agresijas gadījumā, 2018. gadā Latvijas likumdošanā noteikts aizliegums nepieļaut bruņotas pretestības izrādīšanu⁸⁷.

2022. gada Krievijas kara pret Ukrainu kontekstā top skaidrs, ka, pirmkārt, Krievijas bruņoto spēku spējas pirms kara bija pārvērtētas un ka, otrkārt, tie ir ievērojami novājināti karā ar Ukrainu. Treškārt, ar Krievijas bruņotajiem spēkiem spēkoties var arī par tiem mazāki un vājāk apbruņoti spēki.

Šajā kontekstā ir būtiski uzsvērt, ka Latvija kopš 2004. gada ir NATO dalībvalsts, un uz to attiecas Ziemeļatlantijas līguma 5. panta kolektīvās aizsardzības klauzula. Lai iedrošinātu Latviju un atturētu Krieviju, kopš 2014. gada pavasara operācijas *Atlantic Resolve* ietvaros Latvijā uzturas nelielas ASV bruņoto spēku vienības⁸⁸. 2017. gadā Latvijā ieradās Kanādas vadītā NATO paplašinātās klātbūtnes daudznacionālā kaujas grupa. 2021. gadā tās sastāvā bija aptuveni pusotrs tūkstošis karavīru no 10 valstīm⁸⁹. 2022. gadā sabiedroto militārā klātbūtne ir palielināta vēl vairāk. Līdz ar šiem un citiem NATO veiktajiem pasākumiem iespēja, ka NATO sabiedrotie sniegs militāru atbalstu, ir ievērojami lielāka, nekā tā bija pirms 2014. gada, kad sākās pirmais Krievijas un Ukrainas bruņotais konflikts.

Literatūras avoti papildu informācijai:

- Andžāns, M. Latvijas militārā aizsardzība un kiberaizsardzība: izaugsme turpinās, bet vieta progresam nekļūst mazāka. No: Sprūds, A., Broka, S. *Latvijas ārējā un drošības politika. Gadagrāmata 2022*. Rīga : Latvijas Ārpolitikas institūts, 2021.
- NATO (2021, March). *NATO's Enhanced Forward Presence*. Pieejams: https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2021/3/pdf/2103-factsheet_efp_en.pdf

Vēstījums Nr. 46: Sabiedroto karavīri Latvijā bieži izraisa incidentus un nerespektē vietējos likumus.

Atspēkojums: Ārvalstu karavīru izraisīti incidenti ir salīdzinoši bieža parādība citviet pasaulē – sākot no kautiņiem un braukšanas dzērumā līdz pat izvarošanām un slepkavībām. Tomēr Latvijā publiski zināmu incidentu ar NATO sabiedroto valstu karavīru iesaisti ir bijis maz.

Publiski zināmajos incidentos ārvalstu karavīri nonākuši no dienesta pienākumu izpildes brīvajā laikā. Piemēram, 2014. gadā Rīgā izcēlās kautiņš starp ASV karavīriem un taksistiem⁹⁰. Vēl 2014. gadā Ventspilī nakts izklaižu gaitā cieta vairāki NATO sabiedroto valstu jūrnieki, tostarp viens Nīderlandes jūrnieks cieta smagi, un par viņa piekaušanu tika notiesātas trīs personas⁹¹. Savukārt 2016. gadā Rīgā Apvienotās Karalistes karavīrs ēdināšanas iestādē Rīgā nodarīja miesas bojājumus Latvijas pilsonim. Pēc šā gadījuma karavīrs atstāja Latviju, un Militārā tiesa Apvienotajā Karalistē piesprieda viņam sodu⁹².

Sabiedroto karavīri netiek atbrīvoti no atbildības – šādas darbības tiek izmeklētas, un sods tiek saņemts. Saskaņā ar Latvijas likumdošanu ārvalstu karavīriem jāievēro Latvijas tiesību akti. Latvijai ir tiesības lūgt pārkāpumu izdarījušo ārvalstu militārpersonu atsaukt no Latvijas⁹³. Atbildības sadalījumu par incidentu izmeklēšanu un soda piemērošanu Latvijas un karavīrus nosūtījušo valstu starpā regulē NATO dalībvalstu līgums par to bruņoto spēku statusu⁹⁴, kā arī specifiskākas vienošanās.

Šajā kontekstā jānorāda, ka Latvijā 2021. gadā bija izvietots aptuveni pusotrs tūkstotis NATO sabiedroto valstu karavīru (kopš 2022. gada sabiedroto valstu karavīru skaits ir palielināts). NATO sabiedroto valstu karavīri rūpējas par publisko tēlu, bieži piedalās tehnikas demonstrācijas pasākumos, kā arī dažādos citos Latvijas sabiedrības atbalsta projektos⁹⁵.

Literatūras avoti papildu informācijai:

- NATO (1951. gada 19. jūnijs). *Ziemeļatlantijas līguma organizācijas dalībvalstu līgums par to bruņoto spēku statusu*. Izgūts 2021. gada 16. decembrī no Likumi. lv: <https://likumi.lv/ta/lv/starptautiskie-ligumi/id/1711>

- Saeima (1997. gada 6. februāris). *Ārvalstu bruņoto spēku statuss Latvijas Republikā*. Izgūts 2021. gada 16. decembrī no Likumi.lv: <https://likumi.lv/ta/id/42315-arvalstu-brunoto-speku-statuss-latvijas-republika>

Vēstījums Nr. 47: NATO nav vienota, un Krievijas uzbrukuma gadījumā NATO Latviju nepasargās.

Atspēkojums: NATO tiek uzskatīta par veiksmīgāko militāro aliansi vēsturē. Tā ir izveidota 1949. gadā, un tās kolektīvās aizsardzības klauzula jeb Ziemeļatlantijas līguma 5. pants vienīgo reizi ticis iedarbināts pēc 2001. gada teroraktiem ASV.⁹⁶

Tomēr NATO vienotībai patiešām ir savi izaicinājumi. Pēdējo gadu laikā zināmākais izaicinājums bija ASV 45. prezidenta Donalda Trampa asā retorika par NATO un atsevišķām dalībvalstīm. Noturīgs problēmjautājums ir Turcijas un Grieķijas nesaskaņas un ar tām saistītie incidenti. Līdz ar šiem un citiem faktoriem nevar pilnībā izslēgt nevienprātīgu NATO nostāju Krievijas potenciālas agresijas gadījumā. Ne visas sabiedrotās valstis spēs vai vēlēsies atbalstīt Latviju militāri. Arī Ziemeļatlantijas līguma 5. pants – kolektīvās aizsardzības klauzula jeb “viens par visiem un visi par vienu” – nenosaka automātisku pienākumu sniegt militāru atbalstu, atbalsts var izpausties kā politisks vai cita veida atbalsts.⁹⁷

Neskatoties uz minēto, šobrīd Latvija ir drošāka nekā jebkad agrāk⁹⁸. To nosaka dalība NATO, pašas NATO transformācija pēc 2014. gada Krievijas kara pret Ukrainu un tālāk sagaidāmā NATO transformācija pēc 2022. gada otrā Krievijas kara pret Ukrainu. Starp NATO sabiedrotajiem nostiprinājusies kopumā negatīva politiskā nostāja pret Krieviju. NATO sabiedrotie vārdos sniegto militāro atbalstu Baltijas valstīm ir nostiprinājuši arī darbos. Līdz 2014. gadam Baltijas valstīs sabiedroto militārā klātbūtne bija minimāla – Baltijas Gaisa patrulēšanas misija no lidlauka Lietuvā un dalība militārajās mācībās. Situācija mainījās, sākot ar 2014. gadu. ASV uz visām trim Baltijas valstīm nosūtīja rotējošas rotas lieluma vienības⁹⁹. Starp NATO pasākumiem jāatzīmē Baltijas Gaisa patrulēšanas misijas dubultošana¹⁰⁰ un Sevišķi ātras reaģēšanas vienības (VJTF) izveide NATO Reaģēšanas spēku (NRF) sastāvā ar aptuveni 20 tūkstošiem karavīru¹⁰¹. 2017. gadā Baltijas valstīs ieradās NATO paplašinātās klātbūtnes daudz nacionālās kaujas grupas. Latvijā to vada Kanāda, un tās sastāvā ietilpst vēl deviņas valstis – Albānija, Čehija, Islande, Itālija, Melnkalne, Polija, Slovākija, Slovēnija un Spānija – aptuveni pusotra tūkstoša karavīru apmērā¹⁰². 2022. gadā vēl vairāk tika pastiprināta sabiedroto klātbūtne.

Lai gan Latvijā izvietotie NATO sabiedroto valstu spēki ir nelieli, tie pamatā kalpo Krievijas atturēšanai un Latvijas iedrošināšanai. Šajā ziņā svarīgi ir arī sabiedroto vēstījumi. Piemēram, 2021. gada Rīgas NATO Ārlietu ministru sanāksmes ietvaros NATO ģenerālsēkretārs Jenss Stoltenbergs norādīja, ka vajadzības gadījumā Latvijā īsā laikā var ierasties aptuveni 40 tūkstoši sabiedroto karavīru.¹⁰³ Savukārt ASV prezidents Džo Baidens videozvanā ar Krievijas prezidentu Putinu 2021. gada decembrī norādīja, ka tālākas Krievijas agresijas pret Ukrainu gadījumā NATO

austrumu flanga valstis militāri tiks nostiprinātas vēl vairāk¹⁰⁴. Tajā pašā dienā NATO austrumu flanga valstīm viņš apliecināja ASV "svēto pienākumu pret NATO 5. pantu"¹⁰⁵.

Literatūras avoti papildu informācijai:

- Andžāns, M., Romanovs, U. NATO paplašinātā klātbūtne Latvijā – vēsturiska Ziemeļatlantijas līguma 5. panta darbības apstiprināšana praksē. No: Sprūds, A., Bruģe, I. *Latvijas ārējā un drošības politika. Gadagrāmata 2018*. Rīga : Latvijas Ārpolitikas institūts, 2018, 67.-79. lpp.
- Biden, J. (2021, December 9). *Readout of President Biden's Call with the Leaders of The Bucharest Nine Eastern Flank NATO Allies*. Izgūts 2021. gada 17. decembrī no *The White House*: <https://www.whitehouse.gov/briefing-room/statements-releases/2021/12/09/readout-of-president-bidens-call-with-the-leaders-of-the-bucharest-nine-eastern-flank-nato-allies/>
- NATO (2021, September 20). *NATO Response Force*. Izgūts 2021. gada 14. decembrī no NATO: https://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_49755.htm

Vēstījums Nr. 48: NATO destabilizē Baltijas reģiona drošību.

Atspēkojums: Baltijas valstīm, tāpat kā ikvienai citai valstij, ir tiesības sevi individuāli un kolektīvi aizsargāt. NATO sabiedroto spēki Baltijas valstīs un to tiešā tuvumā veic šāda veida militāras darbības: sabiedroto sauszemes spēku klātbūtne Baltijas valstīs, Baltijas valstu gaisa telpas patrulēšana no lidlaukiem Lietuvā un Igaunijā, patrulēšana un mīnu meklēšana un iznīcināšana Baltijas jūrā, militārās mācības uz sauszemes, gaisā, jūrā un kibertelpā. Visa sabiedroto klātbūtne Latvijā ir rotējoša jeb nepastāvīga – vienas valsts vienības ik pēc pāris mēnešiem nomaina tās pašas valsts citas vienības vai arī tās nomaina citu valstu vienības. Lielākajai daļai NATO sabiedroto valstu darbību Baltijas valstīs ir izteikts aizsardzības raksturs. Būtiskākā NATO sabiedroto valstu klātbūtne – paplašinātās klātbūtnes kaujas grupas – nebūtu izveidota, ja 2014. gadā Ukrainā nebūtu sācies pirmais Krievijas karš pret Ukrainu vai nenotiktu cits līdzīgs drošības vides satricinājums.

NATO sabiedroto valstu militārā klātbūtne Baltijas valstīs ir maza salīdzinājumā ar Krievijas bruņotajiem spēkiem, un to nevar uzskatīt par nopietnu apdraudējumu Krievijai uz tās militāro spēju fona. NATO paplašinātās klātbūtnes daudznacionālajās kaujas grupās Baltijas valstīs 2021. gadā bija izvietoti aptuveni 3,9 tūkstoši karavīru¹⁰⁶. Operācijas *Atlantic Resolve* ietvaros Baltijas valstīs 2021. gadā uzturējās vēl daži simti ASV karavīru, piemēram, Lietuvā aptuveni 400 karavīru¹⁰⁷, bet Latvijā uzturējās arī 10 ASV helikopteru apkalpes¹⁰⁸. Tīkmēr Baltijas Gaisa patrulēšanas misijā 2021. gadā atradās astoņu kaujas gaisa kuģu apkalpojošais personāls aptuveni 200 personu apmērā¹⁰⁹. Līdz ar to Baltijas valstīs papildus pašu aptuveni 31 tūkstotim militārpersonu¹¹⁰ 2021. gadā bija izvietoti vēl aptuveni pieci tūkstoši NATO sabiedroto valstu karavīru. Tīkmēr Krievijas aktīvajā militārajā dienestā ir aptuveni 900 tūkstoši personu¹¹¹. Krievijas Rietumu kara apgabalā 2021. gadā vien bija izvietoti aptuveni 400 tūkstoši militārpersonu¹¹². Baltijas valstīs izvietotā sava

un sabiedroto un Krievijas bruņoto spēku militārās tehnikas disproporcija bija vēl lielāka. 2022. gadā Baltijas valstīs pastiprinātā sabiedroto klātbūtne joprojām būtiski neietekmē NATO un Krievijas spēku skaitlisko vairākumu reģionā, un Krievija turpina saglabāt matemātisku pārspēku.

Literatūras avoti papildu informācijai:

- NATO (2021, December 13). *NATO Air policing: securing NATO airspace*. Izgūts 2021. gada 15. decembrī no NATO: https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_132685.htm
- NATO (2021, March). *NATO's Enhanced Forward Presence*. Izgūts 2021. gada 13. decembrī no NATO: https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2021/3/pdf/2103-factsheet_efp_en.pdf
- U.S. Army Europe and Africa (2021, November 8). *Fact Sheet: U.S. Army Europe and Africa Support to Atlantic Resolve*. Izgūts 2021. gada 14. decembrī no *U.S. Army Europe and Africa*: <https://www.europeafrica.army.mil/Portals/19/documents/Fact%20Sheets/Atlantic%20Resolve%20Fact%20Sheet%2011082021.pdf?ver=jTsg-qzycQlh3TgpPuZg-g%3d%3d>

Vēstījums Nr. 49: NATO izliekas par aizsardzības organizāciju, bet tās darbības ir provokatīvas un militārais aprikojums domāts uzbrukumam, nevis aizsardzībai.

Atspēkojums: NATO 1949. gadā tika izveidota kā kolektīvās aizsardzības organizācija – lai tobrīd aizsargātu Eiropas valstis pret iespējamu Padomju Savienības agresiju. Pēc Padomju Savienības sabrukuma 1991. gadā NATO saglabāja savu kolektīvās aizsardzības pamatu un vienlaikus piemērojās jaunajai “pēc aukstā kara” drošības videi. NATO uzsāka militārās operācijas ārpus alianses teritorijas, tostarp Bosnijā un Hercegovinā (1992.–2004. g.), Kosovā (1999. g.–šobrīd), Afganistānā (2003.–2021. g.) un Lībijā (2011. g.)¹¹³. Lai gan šīs militārās operācijas ietvēra arī uzbrūkoša rakstura darbības, to mērķis bija stabilitātes un miera veicināšana, tostarp vardarbības izbeigšana Bosnijā un Hercegovinā, Kosovā un Lībijā un cīņa ar terorismu Afganistānā. Aliansi pamatā motivēja risku samazināšana tās dalībvalstīm, kas varētu rasties reģionos ar tiešu ietekmi uz Eiroatlantiskās telpas drošību.

Kā faktiski ikvienu bruņoto spēku, arī NATO dalībvalstu bruņoto spēku rīcībā esošais militārais aprikojums var tikt izmantots gan aizsardzībai, gan uzbrukumam. Atšķirībā no Ķīnas un Krievijas NATO un tās dalībvalstis nodrošina augstu caurskatāmību savos bruņotajos spēkos, tostarp attiecībā uz to apmēru, aprikojumu, izvietojumu un finansējumu. Piemēram, NATO regulāri publicē detalizētus pārskatus par tās dalībvalstu bruņoto spēku personālsastāva apmēru, finansējumu un tā izlietojumu¹¹⁴ un precīzu operācijās izvietoto karavīru apmēru¹¹⁵. NATO nodrošina augstu caurskatāmības pakāpi arī militārajās mācībās – gan publisku informāciju par tām, gan arī iespēju mācībās piedalīties novērotājiem¹¹⁶.

Literatūras avoti papildu informācijai:

- NATO (2021, June 11). *Defence Expenditures of NATO Countries (2014-2021)*. Izgūts 2021. gada 13. decembrī no NATO: <https://www.nato.int/docu/pr/2021/pr-2021-094-en.xlsx>
- NATO (2021, September 10). *Operations and missions: past and present*. Izgūts 2021. gada 15. decembrī no NATO: https://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_52060.htm
- NATO (2021, March). *Key NATO and Allied exercises in 2021*. Izgūts 2021. gada 22. decembrī no NATO: https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2021/3/pdf/2103-factsheet_exercises.pdf

Vēstījums Nr. 50: NATO ir lieka organizācija, un uzbrukuma gadījumā tā nespēj pasargāt savas dalībvalstis.

Atspēkojums: NATO kopš tās izveides 1949. gadā ir paplašinājusies no 12 dalībvalstīm līdz 30 dalībvalstīm. Neviens dalībvalsts no alianses nav izstājies. Vismaz vēl trīs valstis – Bosnija un Hercegovina, Gruzija un Ukraina – ir izteikušas vēlmi pievienoties organizācijai¹¹⁷. 2022. gada Krievijas kara pret Ukrainu laikā arī Somija un Zviedrija iesniedza pieteikumus dalībai NATO. Līdz ar to var uzskatīt, ka NATO joprojām nav zaudējusi savu pievilcību arī citu valstu vidū.

Ziemeļatlantijas līguma 5. pants nosaka kolektīvās aizsardzības pienākumu dalībvalstu starpā. Tiesa gan, tas nenosaka viennozīmīgu pienākumu sniegt militāru atbalstu, atbalsts var izpausties kā politisks vai cita veida atbalsts¹¹⁸. Lai gan šī klauzula primāri tika iecerēta Eiropas sabiedroto aizsardzībai pret iespējamu Padomju Savienības uzbrukumu, vienīgo reizi šis pants tika iedarbināts pēc 2001. gada teroraktiem ASV¹¹⁹. Ģeogrāfiski netālu konfliktu gadījumos NATO ir bijusi gatava pastiprināt dalībvalstu aizsardzību, piemēram, gaisa telpas novērošanas un pretgaisa aizsardzības atbalsts Turcijai Pirmā un Otrā Persijas līča kara laikā, kā arī Sīrijas pilsoņu kara laikā¹²⁰. Vairākas reizes NATO vēsturē tika iedarbināts arī Ziemeļatlantijas līguma 4. pants, kas paredz konsultācijas nopietna apdraudējuma gadījumā, – tostarp pēc Latvijas un citu valstu lūguma 2022. gada februārī saistībā ar Krievijas otro karu Ukrainā¹²¹.

Pēc Krievijas pirmā kara pret Ukrainu, sākot no 2014. gada, NATO ir veikusi virkni pasākumu sabiedroto iedrošināšanai, Krievijas atturēšanai un gatavības veicināšanai. Baltijas valstu kontekstā jāatzīmē NATO paplašinātās klātbūtnes daudznacionālo kaujas grupu izveide visās trijās valstīs¹²², ASV bruņoto spēku rotācijas operācijas *Atlantic Resolve* ietvaros¹²³, Baltijas Gaisa patrulēšanas misijas dubultošana¹²⁴, kā arī NATO Sevišķi ātras reaģēšanas vienības (VJTF) izveide¹²⁵. NATO sabiedrotie Baltijas valstīs ir demonstrējuši savas militārās spējas dažādos veidos, tostarp ar stratēģisko bumbvedēju pārlidojumiem un to dalību mācībās, gaisa desantēšanas mācību laikā un piektās paudzes kaujas gaisa kuģu vizītēm un dalību Baltijas Gaisa patrulēšanas misijā. 2022. gadā NATO sabiedroto valstu atbalsts Baltijas un citām NATO austrumu flanga valstīm ir pastiprināts vēl vairāk.

Literatūras avoti papildu informācijai:

- NATO (2021, September 20). *NATO Response Force*. Izgūts 2021. gada 14. decembrī no NATO: https://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_49755.htm
- NATO (1949, April 4). *Ziemeļatlantijas līgums*. Izgūts 2021. gada 14. decembrī no Likumi.lv: <https://likumi.lv/ta/lv/starptautiskie-ligumi/id/52>
- NATO (2021, November 23). *Collective defence - Article 5*. Izgūts 2021. gada 22. decembrī no NATO: https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_110496.htm

Vēstījums Nr. 51: NATO un Baltijas valstis izmanto migrantu krīzi, lai gatavotos uzbrukumam Baltkrievijai.

Atspēkojums: Migrantu krīze uz Baltkrievijas robežas ar Poliju, Lietuvu un Latviju ir pašas Baltkrievijas mākslīgi izraisīta. Baltkrievija ir apzināti veicinājusi Tuvo Austrumu valstu un citu valstu pilsoņu ierašanos Minskas lidostā un pēc tam došanos uz robežu ar Eiropas Savienību¹²⁶. Baltkrievijas rīcību kolektīvi nosodījusi kā NATO, tā arī Eiropas Savienība. 2021. gada decembrī Eiropas Savienība pret Baltkrieviju noteica piekto sankciju kārtu¹²⁷. Baltkrievijas ticamākā motivācija migrācijas krīzes radīšanā – atribība Eiropas Savienībai un tās tuvējām dalībvalstīm par to atbalstu Baltkrievijas opozīcijai un par sankciju noteikšanu, kā arī atbalsts Krievijai tās centienos šķēlt un nomelnot Eiropas Savienību un NATO.

Pirms migrantu krīzes Baltkrievijai NATO darba kārtībā bija ļoti neliela loma – pamatā kā vienai no 20 NATO partnerēm – programmas “Partnerattiecības mieram” dalībniecēm un Ziemeļatlantijas Sadarbības padomes (vēlāk – Eiroatlantiskās Partnerības padomes) dalībniecēm¹²⁸. Cita starpā Baltkrievija saņēma NATO pētniecības grantus, un tās pārstāvji piedalījās NATO organizētās apmācībās. Līdz ar migrācijas krīzes saasināšanos 2021. gada novembrī NATO pārtrauca visu praktisko sadarbību ar Baltkrieviju¹²⁹.

Līdz 2020. gadam Latvijas un Lietuvas aizsardzības politikas darba kārtībā Baltkrievijai bija neliela loma, bet Igaunijas aizsardzības politikas darba kārtībā – faktiski nekāda loma. Baltkrievija pat kā Kolektīvās drošības līguma organizācijas dalībvalsts netika uztverta kā pastāvīgs drauds, bet gan kā potenciāls Krievijas partneris potenciālā uzbrukumā Baltijas valstīm. Bieži apspriesta potenciālā abu valstu mijiedarbība Baltijas valstu nošķiršanā no Polijas pa tā saukto Suvalku koridoru¹³⁰.

Nesenā vēsturiskā kontekstā jāatzīmē, ka pirms 2020. gada Baltkrievijas prezidenta vēlēšanām un tām sekojošās vardarbības Baltkrievijas attiecības ar Latviju un Lietuvu kopumā bija labas. Baltkrievija tika uzlūkota kā nozīmīgs, bet ne centrāls ekonomiskās sadarbības partneris (piemēram, 2020. gadā Baltkrievija bija 14. lielākais Latvijas preču tirdzniecības partneris (1,7 % no kopējā apjoma)¹³¹ un kā otrs lielākais dzelzceļa tranzīta kravu avots¹³². Vēl 2020. gada janvārī Latvijas Republikas Ministru prezidents Krišjānis Kariņš apmeklēja Baltkrievijas prezidentu Aleksandru Lukašenko Minskā, tostarp ielūdzot viņu doties atbildes vizītē uz Latviju.

2021. gadā Minskā un Rīgā bija iecerēts kopīgi rīkot pasaules čempionātu hokejā, taču tas norisinājās tikai Rīgā¹³³.

Visbeidzot, izteiktā militāro spēju asimetrija šādu scenāriju padara maz iespējamu. Baltkrievijas bruņoto spēku sasaiste ar Krievijas Rietumu kara apgabala vienībām 2021. gadā kopsummā veidoja aptuveni 464 tūkstošus personu lielu militāro kontingentu¹³⁴. Tikmēr Baltijas valstīs papildus pašu aptuveni 31 tūkstotim militārpersonu¹³⁵ 2021. gadā izvietoti bija vēl aptuveni pieci tūkstoši NATO sabiedroto valstu karavīru¹³⁶. 2022. gadā izvietotie papildu karavīri šo disproporciju būtiski neietekmē.

Literatūras avoti papildu informācijai:

- Andžāns, M., Djatkoviča, E., Sprūds, A. *Post-2020 Belarus: Security and Defence Implications for the Baltic States, Poland, and NATO*. Rīga : Latvian Institute of International Affairs, 2021.
- BBC News (2021, November 26). *Belarus border crisis: How are migrants getting there?* Izgūts 2021. gada 15. decembrī no BBC News: <https://www.bbc.com/news/59233244>
- *Council of the EU and the European Council (2021, December 3). EU relations with Belarus*. Izgūts 2021. gada 22. decembrī no Council of the EU and the European Council: <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/eastern-partnership/belarus/>

Atsauces:

¹ Centrālās statistikas pārvaldes dati: <https://eksports.csb.gov.lv/lv/years/countries-selected/export/2021/TOTAL/RU>

² Centrālās statistikas pārvaldes dati: <https://eksports.csb.gov.lv/lv/years/countries-selected/export/2021/TOTAL/RU>

³ World Population Index (2022): <https://worldpopulationreview.com/country-rankings/failed-states>

⁴ Latvijas Republikas Satversme, *Latvijas Vēstnesis*, 1993. gada 1. jūlijs, Nr. 43.

⁵ 1990. gada 4. maija deklarācija "Par Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanu", *Latvijas Republikas Augstākās Padomes un Valdības Ziņotājs*, 1990. gada 17. maijs, Nr. 20.

⁶ Par Latvijas Republikas pievienošanas starptautisko tiesību dokumentiem cilvēktiesību jautājumos, *Latvijas Republikas Augstākās Padomes un Valdības Ziņotājs*, 1990. gada 24. maijs, Nr. 21.

⁷ Likuma "Par Vispārējo konvenciju par nacionālo minoritāšu aizsardzību" (*Latvijas Vēstnesis*, 2005. gada 31. maijs, Nr. 85) 2. pants.

⁸ Vispārējā konvencija par nacionālo minoritāšu aizsardzību, *Latvijas Vēstnesis*, 2005. gada 31. maijs, Nr. 85.

⁹ Vispārējās konvencijas par nacionālo minoritāšu aizsardzību 4. pants.

¹⁰ Vispārējās konvencijas par nacionālo minoritāšu aizsardzību 5. pants.

¹¹ Vispārējās konvencijas par nacionālo minoritāšu aizsardzību 6. pants.

¹² Vispārējās konvencijas par nacionālo minoritāšu aizsardzību 7.-9. pants.

¹³ Vispārējās konvencijas par nacionālo minoritāšu aizsardzību 10.-11. pants; Likuma "Par Vispārējo konvenciju par nacionālo minoritāšu aizsardzību" 3.-4. pants.

¹⁴ Vispārējās konvencijas par nacionālo minoritāšu aizsardzību 12. pants.

¹⁵ Vispārējās konvencijas par nacionālo minoritāšu aizsardzību 13. pants.

¹⁶ Vispārējās konvencijas par nacionālo minoritāšu aizsardzību 14. pants.

¹⁷ Vispārējās konvencijas par nacionālo minoritāšu aizsardzību 15. pants.

¹⁸ Likuma "Par Vispārējo konvenciju par nacionālo minoritāšu aizsardzību" 2. pants.

¹⁹ Vispārējās konvencijas par nacionālo minoritāšu aizsardzību 6. panta 1. daļa.

²⁰ Vispārējās konvencijas par nacionālo minoritāšu aizsardzību 9. panta 1. daļa.

²¹ Vispārējās konvencijas par nacionālo minoritāšu aizsardzību 9. panta 2. daļa.

²² Vispārējās konvencijas par nacionālo minoritāšu aizsardzību 9. panta 1. daļa.

²³ Vispārējās konvencijas par nacionālo minoritāšu aizsardzību 9. panta 3. daļa.

²⁴ Latvijas Republikas Satversme, *Latvijas Vēstnesis*, 1993. gada 1. jūlijs, Nr. 43.

²⁵ Latvijas Republikas Satversmes tiesas 2019. gada 23. aprīļa spriedums lietā Nr. 2018-12-01 "Par 2018. gada 22. marta likuma "Grozījumi Izglītības likumā" 1. panta pirmās daļas, otrās daļas vārdu "pirmsskolas izglītības un pamatizglītības pakāpē, ievērojot šā likuma 41. panta noteikumus", 3. panta pirmās daļas vārda "pamatizglītības" un 2018. gada 22. marta likuma "Grozījumi Vispārējās izglītības likumā" 2. panta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 91. panta otrajam teikumam, 112. pantam un 114. pantam", 24.3. paragrāfs, pieejams: <https://www.satv.tiesa.gov.lv/wp-content/uploads/2018/07/2018-12-01_Spriedums.pdf>, pēdējo reizi skatīts 2021. gada 18. decembrī.

²⁶ Latvijas Republikas Satversmes tiesas 2019. gada 13. novembra spriedums lietā Nr. 2018-22-01 "Par 2018. gada 22. marta likuma "Grozījumi Izglītības likumā" 1. panta pirmās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1. pantam, 91. panta otrajam teikumam, 112. panta pirmajam teikumam un 114. pantam", pieejams: <https://www.satv.tiesa.gov.lv/web/viewer.html?file=/wp-content/uploads/2018/11/2018-22-01_Spriedums.pdf#search=2018-22-01>, pēdējo reizi skatīts 2021. gada 22. decembrī.

²⁷ Vispārējā konvencija par nacionālo minoritāšu aizsardzību, *Latvijas Vēstnesis*, 2005. gada 31. maijs, Nr. 85.

²⁸ Vispārējās konvencijas par nacionālo minoritāšu aizsardzību 12. pants.

²⁹ Vispārējās konvencijas par nacionālo minoritāšu aizsardzību 13. pants.

³⁰ Vispārējās konvencijas par nacionālo minoritāšu aizsardzību 14. pants.

³¹ *Nacionālo minoritāšu konvencija - Eiropas pieredze Latvijai*. (2006). Eiropas Padomes Informācijas birojs. <https://cilvektiesibas.org.lv/media/attachments/30/01/2012/NMK-gramata.pdf>, 129. lpp.

³² Latvijas Republikas Satversme, *Latvijas Vēstnesis*, 1993. gada 1. jūlijs, Nr. 43.

³³ Latvia. Freedom in the World. Pieejams: <<https://freedomhouse.org/country/latvia/freedom-world/2021>>, pēdējo reizi skatīts 2021. gada 23. decembrī.

³⁴ *Ibid.*; skat. arī: ASV Valsts departamenta 2020. gada ziņojums par cilvēktiesību stāvokli Latvijā, pieejams: <https://lv.usembassy.gov/wp-content/uploads/sites/58/LATVIA-2020-HUMAN-RIGHTS-REPORT_LV.pdf>, pēdējo reizi skatīts 2021. gada 23. decembrī.

³⁵ Latvia. Freedom in the World. Pieejams: <<https://freedomhouse.org/country/latvia/freedom-world/2021>>, pēdējo reizi skatīts 2021. gada 23. decembrī.

³⁶ *Ibid.*

³⁷ Vispārējā konvencija par nacionālo minoritāšu aizsardzību, *Latvijas Vēstnesis*, 2005. gada 31. maijs, Nr. 85.

³⁸ Vispārējās konvencijas par nacionālo minoritāšu aizsardzību 9. pants.

³⁹ Likums "Par to bijušās PSRS pilsoņu statusu, kuriem nav Latvijas vai citas valsts pilsonības", *Latvijas*

Vēstnesis, 1995. gada 25. aprīlis, Nr. 63.

⁴⁰ Likuma "Grozījumi Pilsonības likumā" (*Latvijas Vēstnesis*, 1998. gada 27. oktobris) 2. pants.

⁴¹ Likuma "Par to bijušās PSRS pilsoņu statusu, kuriem nav Latvijas vai citas valsts pilsonības" 1. panta pirmā daļa.

⁴² Pilsonības likuma (*Latvijas Vēstnesis*, 1994. gada 11. augusts, Nr. 93) 2. panta pirmā daļa.

⁴³ A. Palkova, A. Bikovs. Prevailing themes in disinformation, misinformation, and conspiracy theories during Covid-19: Latvian case analysis, <https://www.lai.lv/viedokli/prevailing-themes-in-disinformation-misinformation-and-conspiracy-theories-during-the-covid-19-pande-855>

⁴⁴ Ibid.

⁴⁵ ANO Statūti, *Latvijas Vēstnesis*, 2018. gada 29. janvāris, Nr. 20.

⁴⁶ 2011. gada Vīnes dokuments par uzticības un drošības veidošanas pasākumiem, Eiropas Drošības un sadarbības organizācija, pieejams: <<https://www.osce.org/files/fi/documents/a/4/86597.pdf>>, pēdējo reizi skatīts 2021. gada 26. decembrī.

⁴⁷ Ensuring military transparency - the Vienna Document, OSCE, pieejams: <<https://www.osce.org/fsc/74528>>, pēdējo reizi skatīts 2021. gada 26. decembrī.

⁴⁸ Atvērto debesu līgums, *Latvijas Vēstnesis*, 2002. gada 13. novembris, Nr. 165.

⁴⁹ Russia withdraws from Open Skies Treaty after U.S. departure, Politico, pieejams: <<https://www.politico.com/news/2021/01/15/russia-open-skies-treaty-459597>>, pēdējo reizi skatīts 2021. gada 26. decembrī.

⁵⁰ J. Klabbers. (2017). *International Law* (2nd ed.) Cambridge University Press, pp. 72-73.

⁵¹ The UN Guiding Principles on Business and Human Rights. An Introduction. The UN Working Group on Business and Human Rights, pieejams: <https://www.ohchr.org/Documents/Issues/Business/Intro_Guiding_PrinciplesBusinessHR.pdf>, pēdējo reizi skatīts 2021. gada 26. decembrī.

⁵² Ibid.

⁵³ Latvijas Republikas Satversmes preambulas 4. paragrāfs.

⁵⁴ Latvijas Republikas Satversmes preambulas 6. paragrāfs.

⁵⁵ Konvencija par noilguma neatzīšanu kara noziegumiem un noziegumiem pret cilvēci, *Latvijas Vēstnesis*, 2003. gada 23. aprīlis, Nr. 61.

⁵⁶ Par nacistu režīma noziegumu izmeklēšanu Latvijā. Ārlietu ministrijas preses centrs, *Latvijas Vēstnesis*, 2000. gada 8. janvāris, Nr. 6.

⁵⁷ Romas Starptautiskās krimināltiesas Statūti, *Latvijas Vēstnesis*, 2002. gada 28. jūnijs, Nr. 97.

⁵⁸ Romas Starptautiskās krimināltiesas Statūtu 1. un 17. pants.

⁵⁹ Romas Starptautiskās krimināltiesas Statūtu 17. pants.

⁶⁰ NATO (June 11, 2021). Defence Expenditures of NATO Countries (2014-2021). pp. 1, 3. Izgūts no: <https://www.nato.int/docu/pr/2021/pr-2021-094-en.xlsx> (13.12.2021.)

⁶¹ Sanger, D. E., & Haberman, M. (July 20, 2016). Donald Trump Sets Conditions for Defending NATO Allies Against Attack. The New York Times. Izgūts no: <http://www.nytimes.com/2016/07/21/us/politics/donald-trump-issues.html> (12.12.2021.)

⁶² NATO (June 11, 2021). Defence Expenditures of NATO Countries (2014-2021). p. 3. Izgūts no: <https://www.nato.int/docu/pr/2021/pr-2021-094-en.xlsx> (13.12.2021.)

⁶³ NATO (June 11, 2021). Defence Expenditures of NATO Countries (2014-2021). p. 1. Izgūts no: <https://www.nato.int/docu/pr/2021/pr-2021-094-en.xlsx> (13.12.2021.)

⁶⁴ Министерство финансов Российской Федерации. (2020, October 16). *Бюджет для граждан к проекту федерального закона о федеральном бюджете на 2021 год и на плановый период 2022 и 2023 годов*. pp. 2, 4. Izgūts: https://minfin.gov.ru/common/upload/library/2020/10/main/0778_Minfin_Budget_16.10.2020.pdf (22.12.2021.)

- ⁶⁵ Stockholm International Peace Research Institute. (2021). SIPRI Military Expenditure Database. Data for all countries 1949–2020 (excel spreadsheet). Retrieved December 16, 2021, from Stockholm International Peace Research Institute: https://sipri.org/sites/default/files/SIPRI-Milex-data-1949-2020_0.xlsx
- ⁶⁶ Президент Российской Федерации. (November 30, 2016). Об утверждении Концепции внешней политики Российской Федерации. Izgūts no: <http://ips.pravo.gov.ru:8080/default.aspx?pn=0001201612010045> (22.12.2021.)
- ⁶⁷ Президент России. (July 2, 2021). О Стратегии национальной безопасности Российской Федерации. p. 19. Izgūts no: <http://www.kremlin.ru/acts/bank/47046/page/1> (21.12.2021.)
- ⁶⁸ Президент России. (July 2, 2021). О Стратегии национальной безопасности Российской Федерации. p. 19. Izgūts no: <http://www.kremlin.ru/acts/bank/47046/page/1> (21.12.2021.); Министерство иностранных дел Российской Федерации. (November 4, 2021). Комментарий официального представителя МИД России М.В.Захаровой в связи с рассмотрением в Сейме Латвии законопроекта, запрещающего георгиевские ленты. Izgūts no: https://archive.mid.ru/foreign_policy/news/-/asset_publisher/cKNonkJE02Bw/content/id/4923090 (13.12.2021.)
- ⁶⁹ Министерство обороны Российской Федерации. (n.d.). Западный военный округ. Izgūts no: <https://structure.mil.ru/structure/okrug/west/history.htm> (22.12.2021.)
- ⁷⁰ NATO (June 11, 2021). Defence Expenditures of NATO Countries (2014–2021), p. 7. Izgūts no: <https://www.nato.int/docu/pr/2021/pr-2021-094-en.xlsx> (13.12.2021.)
- ⁷¹ Министерство обороны Российской Федерации. (n.d.). Западный военный округ. Izgūts no: <https://structure.mil.ru/structure/okrug/west/history.htm> (22.12.2021.)
- ⁷² The International Institute for Strategic Studies (2020). The Military Balance 2020. The International Institute for Strategic Studies. p. 530.
- ⁷³ Aizsardzības ministrija. (2021. gada 14. oktobris). Pabriks ar Lielbritānijas Bruņoto spēku ministru pārrunās bruņutehnikas iepirkuma noslēgumu. Izgūts no: <https://www.mod.gov.lv/lv/zinas/pabriks-ar-lielbritanijas-brunoto-speku-ministru-parrunas-brunutehnikas-iepirkuma-noslegumu> (16.12.2021.)
- ⁷⁴ LETA (2021. gada 27. jūlijs). Latvijai piegādātas papildu 18 pašgājējhaubices. Izgūts no: <https://www.sargs.lv/lv/tehnika-un-ekipejums/2021-07-27/latvijai-piegadatas-papildu-18-pasgajejhaubices> (16.12.2021.)
- ⁷⁵ Aizsardzības ministrija. (n.d.). Vidējās klases helikopteru nomaiņas projekts. Izgūts no: <https://www.mod.gov.lv/en/node/530> (22.12.2021.)
- ⁷⁶ Sargs.lv (2021. gada 10. decembris). Gaisa spēki saņem trešo atjaunoto “An-2” lidmašīnu. Izgūts no: <https://www.sargs.lv/lv/nbs/2021-12-10/gaisa-speki-sanem-treso-atjaunoto-2-lidmasinu> (13.12.2021.)
- ⁷⁷ Nacionālie bruņotie spēki. (n.d.). Tehnikas. Izgūts no: <https://www.mil.lv/lv/tehnika> (13.12.2021.)
- ⁷⁸ Nacionālie bruņotie spēki. (2021. gada 2. novembris). Ādažu bāzē notika pirmo četru jauno “Patria” 6x6 bruņumašīnu svinīgā pieņemšana. Izgūts no: <https://www.mil.lv/lv/zinas/adazu-baze-notika-pirmo-cetru-jauno-patria-6x6-brunumasinu-sviniga-pienemsana> (13.12.2021.)
- ⁷⁹ Aizsardzības ministrija. (n.d.). Vidējās klases helikopteru nomaiņas projekts. Izgūts no: <https://www.mod.gov.lv/en/node/530> (22.12.2021.)
- ⁸⁰ Nacionālie bruņotie spēki. (n.d.). Tehnikas. Izgūts no: <https://www.mil.lv/lv/tehnika> (13.12.2021.)
- ⁸¹ NATO (June 11, 2021). Defence Expenditures of NATO Countries (2014–2021) p. 7. Izgūts no: <https://www.nato.int/docu/pr/2021/pr-2021-094-en.xlsx> (13.12.2021.)
- ⁸² NATO (June 11, 2021). Defence Expenditures of NATO Countries (2014–2021) p. 1. Izgūts no: <https://www.nato.int/docu/pr/2021/pr-2021-094-en.xlsx> (13.12.2021.)
- ⁸³ NATO (June 11, 2021). Defence Expenditures of NATO Countries (2014–2021) p. 7. Izgūts no: <https://www.nato.int/docu/pr/2021/pr-2021-094-en.xlsx> (13.12.2021.)
- ⁸⁴ Aizsardzības ministrija. (2021. gada 14. oktobris). Pabriks ar Lielbritānijas Bruņoto spēku ministru pārrunās bruņutehnikas iepirkuma noslēgumu. Izgūts no: <https://www.mod.gov.lv/lv/zinas/pabriks-ar-lielbritanijas-brunoto-speku-ministru-parrunas-brunutehnikas-iepirkuma-noslegumu> (16.12.2021.)
- ⁸⁵ LETA (2021. gada 27. jūlijs). Latvijai piegādātas papildu 18 pašgājējhaubices. Izgūts no: <https://www.sargs.lv/lv/tehnika-un-ekipejums/2021-07-27/latvijai-piegadatas-papildu-18-pasgajejhaubices> (16.12.2021.)

- ⁸⁶ Nacionālie bruņotie spēki (n.d.). Tehnikas. Izgūts no: <https://www.mil.lv/tehnika> (13.12.2021.)
- ⁸⁷ Saeima (2018. gada 4. oktobris). Grozījumi Nacionālās drošības likumā. Izgūts no: <https://likumi.lv/ta/id/302292-grozijumi-nacionalas-drosibas-likuma> (13.12.2021.)
- ⁸⁸ U.S. Army Europe and Africa. (n.d.). ATLANTIC RESOLVE. Izgūts no: <https://www.europeafrica.army.mil/AtlanticResolve/> (14.12.2021.)
- ⁸⁹ NATO. (2021, March). NATO's Enhanced Forward Presence. pp. 1-2. Izgūts no: https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2021/3/pdf/2103-factsheet_efp_en.pdf (13.12.2021.)
- ⁹⁰ LETA (2014. gada 13. maijs). Rīgas centrā ASV karavīri sakāvušies ar taksistiem. Izgūts no: <https://www.la.lv/rigas-centra-asv-karaviri-sakavusies-ar-taksistiem> (13.12.2021.)
- ⁹¹ BNS (2015. gada 20. novembris). Par NATO karavīra piekaušanu diviem jauniešiem piespriež vairākus gadus cietumā. Izgūts no: <https://www.lsm.lv/raksts/zinas/latvija/ventspili-smagi-piekauts-nato-jurnieks.a85345/> (13.12.2021.)
- ⁹² Latvijas Sabiedriskie mediji (2018. gada 22. maijs). Lielbritānijā britu karavīram par uzbrukumu Vecrīgas ēstuvē - vairāk nekā 1000 eiro sods. Izgūts no: <https://www.lsm.lv/raksts/zinas/arzemes/lielbritanija-britu-karaviram-par-uzbrukumu-vecrigas-estuve-vairak-neka-1000-eiro-sods.a279261/> (13.12.2021.)
- ⁹³ Saeima (1997. gada 6. februāris). Ārvalstu bruņoto spēku statuss Latvijas Republikā. Izgūts no: <https://likumi.lv/ta/id/42315-arvalstu-brunoto-speku-statuss-latvijas-republika> (16.12.2021.)
- ⁹⁴ NATO (1951. gada 19. jūnijs). Ziemeļatlantijas līguma organizācijas dalībvalstu līgums par to bruņoto spēku statusu. Izgūts no: <https://likumi.lv/ta/lv/starptautiskie-ligumi/id/1711> (16.12.2021.)
- ⁹⁵ NATO enhanced Forward Presence Battle Group Latvia (n.d.). NATO enhanced Forward Presence Battle Group Latvia. Izgūts no: <https://www.facebook.com/eFPBGLatvia> (13.12.2021.)
- ⁹⁶ NATO (November 23, 2021). Collective defence - Article 5. Izgūts no: https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_110496.htm (22.12.2021.)
- ⁹⁷ NATO (April 4, 1949). Ziemeļatlantijas līgums. Izgūts no: <https://likumi.lv/ta/lv/starptautiskie-ligumi/id/52> (14.12.2021.)
- ⁹⁸ Andžāns, M., Romanovs, U. (2018). NATO paplašinātā klātbūtne Latvijā - vēsturiska Ziemeļatlantijas līguma 5. panta darbības apstiprināšana praksē. In: A. Sprūds, I. Bruģe (Eds.). Latvijas ārējā un drošības politika. Gadagrāmata 2018. Rīga: Latvijas Ārpolitikas institūts. pp. 67-79
- ⁹⁹ U.S. Army Europe and Africa. (n.d.). ATLANTIC RESOLVE. Izgūts no: <https://www.europeafrica.army.mil/AtlanticResolve/> (14.12.2021.)
- ¹⁰⁰ NATO (December 13, 2021). NATO Air policing: securing NATO airspace. Izgūts no: https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_132685.htm (15.12.2021.)
- ¹⁰¹ NATO (September 20, 2021). NATO Response Force. Izgūts no: https://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_49755.htm (14.12.2021.)
- ¹⁰² NATO. (2021, March). NATO's Enhanced Forward Presence. pp. 1-2. Izgūts no: https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2021/3/pdf/2103-factsheet_efp_en.pdf (13.12.2021.)
- ¹⁰³ Stoltenberg, J. (2021. gada 29. novembris). 29.11.2021. Valsts prezidenta E. Levita un NATO ģenerāļsekretāra J. Stoltenberga preses konference (18:47). Izgūts no: <https://www.youtube.com/watch?v=BaEGOVWv3BE> (17.12.2021.)
- ¹⁰⁴ The White House (December 9, 2021). Background Press Call by a Senior Administration Official on President Biden's Calls with President Zelenskyy of Ukraine and European Leaders. Izgūts no: <https://www.whitehouse.gov/briefing-room/press-briefings/2021/12/09/background-press-call-by-a-senior-administration-official-on-president-bidens-calls-with-president-zelenskyy-of-ukraine-and-european-leaders/> (17.12.2021.)
- ¹⁰⁵ Biden, J. (December 9, 2021). Readout of President Biden's Call with the Leaders of The Bucharest Nine Eastern Flank NATO Allies. Izgūts no: <https://www.whitehouse.gov/briefing-room/statements-releases/2021/12/09/readout-of-president-bidens-call-with-the-leaders-of-the-bucharest-nine-eastern-flank-nato-allies/> (17.12.2021.)
- ¹⁰⁶ NATO. (2021, March). NATO's Enhanced Forward Presence. pp. 1-2. Izgūts no: <https://www.nato.int/>

nato_static_fl2014/assets/pdf/2021/3/pdf/2103-factsheet_efp_en.pdf (13.12.2021.)

¹⁰⁷ President of the Republic of Lithuania. (August 30, 2021). The President to U.S. troops: your presence in Lithuania is our security guarantor. Izgūts no: <https://www.lrp.lt/en/media-center/news/the-president-to-u.s.-troops-your-presence-in-lithuania-is-our-security-guarantor/36492> (22.12.2021.)

¹⁰⁸ Aizsardzības ministrija (2021. gada 26. marts). Latvijā ierodas nākamā ASV operācijas "Atlantic Resolve" rotācija. Izgūts no: <https://www.mil.lv/en/node/4416> (22.12.2021.)

¹⁰⁹ Ministry of Defence of the Republic of Lithuania (November 30, 2021). As Poland takes over the NATO Air Policing Mission in the Baltic states, Vice Minister V. Semeška stresses the importance the country has in the context of the hybrid attack. Izgūts no: https://kam.lt/en/news_1098/news_archives/news_archive_2021/news_archive_2021_-_11/as_poland_takes_over_the_nato_air_policing_mission_in_the_baltic_states_vice_minister_v_semeska_stresses_the_importance_the_country_has_in_the_context_of_the_hybrid_attack (22.12.2021.); Allied Air Command NATO (December 1, 2021). ITALY PASSES BALTIC AIR POLICING RESPONSIBILITY AT AMARI TO BELGIUM. Izgūts no: <https://ac.nato.int/archive/2021/italy-passes-baltic-air-policing-responsibility-at-amari-to-belgium-> (22.12.2021.)

¹¹⁰ NATO (June 11, 2021). Defence Expenditures of NATO Countries (2014-2021) p. 7. Izgūts no: <https://www.nato.int/docu/pr/2021/pr-2021-094-en.xlsx> (13.12.2021.)

¹¹¹ The International Institute for Strategic Studies (2020). The Military Balance 2020. The International Institute for Strategic Studies. p. 530.

¹¹² *Министерство обороны Российской Федерации* (n.d.). *Западный военный округ*. Izgūts no: <https://structure.mil.ru/structure/okruga/west/history.htm> (22.12.2021.)

¹¹³ NATO (September 10, 2021). Operations and missions: past and present. Izgūts no: https://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_52060.htm (15.12.2021.)

¹¹⁴ NATO (June 11, 2021). Defence Expenditures of NATO Countries (2014-2021) p. 7. Izgūts no: <https://www.nato.int/docu/pr/2021/pr-2021-094-en.xlsx> (13.12.2021.)

¹¹⁵ NATO (September 10, 2021). Operations and missions: past and present. Izgūts no: https://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_52060.htm (15.12.2021.)

¹¹⁶ NATO (March 2021). Key NATO and Allied exercises in 2021. Izgūts no: https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2021/3/pdf/2103-factsheet_exercises.pdf (22.12.2021.)

¹¹⁷ NATO (May 5, 2020). Enlargement. Izgūts no: https://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_49212.htm (22.12.2021.)

¹¹⁸ NATO (1949. gada 4. aprīlis). Ziemeļatlantijas līgums. Izgūts no: <https://likumi.lv/ta/lv/starptautiskie-likumi/id/52> (14.12.2021.)

¹¹⁹ NATO (November 23, 2021). Collective defence – Article 5. Izgūts no: https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_110496.htm (22.12.2021.)

¹²⁰ NATO (February 19, 2013). NATO support to Turkey: Background and timeline. Izgūts no: https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_92555.htm? (22.12.2021.)

¹²¹ NATO (February 28, 2020). The consultation process and Article 4. Izgūts no: NATO: https://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_49187.htm (22.12.2021.)

¹²² NATO. (2021, March). NATO's Enhanced Forward Presence. pp. 1-2. Izgūts no: https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2021/3/pdf/2103-factsheet_efp_en.pdf (13.12.2021.)

¹²³ U.S. Army Europe and Africa. (n.d.). ATLANTIC RESOLVE. Izgūts no: <https://www.europeafrica.army.mil/AtlanticResolve/> (14.12.2021.)

¹²⁴ NATO (December 13, 2021). NATO Air policing: securing NATO airspace. Izgūts no: https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_132685.htm (15.12.2021.)

¹²⁵ NATO (September 20, 2021). NATO Response Force. Izgūts no: https://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_49755.htm (14.12.2021.)

¹²⁶ Council of the EU and the European Council. (December 3, 2021). EU relations with Belarus. Izgūts no: <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/eastern-partnership/belarus/> (22.12.2021.); BBC News (November 26, 2021). Belarus border crisis: How are migrants getting there? Izgūts no: <https://www.bbc.com/news/59233244> (15.12.2021.)

- ¹²⁷ Council of the EU and the European Council. (December 3, 2021). EU relations with Belarus. Izgūts no: <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/eastern-partnership/belarus/> (22.12.2021.)
- ¹²⁸ NATO (November 22, 2021). Relations with Belarus. Izgūts no: https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_49119.htm (15.12.2021.)
- ¹²⁹ NATO (November 22, 2021). Relations with Belarus. Izgūts no: https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_49119.htm (15.12.2021.)
- ¹³⁰ Andžāns, M., Džatkoviča, E., Sprūds, A. (2021). Post-2020 Belarus: Security and Defence Implications for the Baltic States, Poland, and NATO. Riga: Latvian Institute of International Affairs
- ¹³¹ Oficiālās statistikas portāls. Latvijas oficiālā statistika. (2021). ATD020. Eksports un imports pa valstīm, valstu grupām un teritorijām (KN 2 zīmēs) 2005.–2021. Izgūts 17.12.2021.
- ¹³² Latvijas Dzelzceļš. (July 25, 2021). ILGTSPĒJAS UN GADA PĀRSKATS 2020. p. 27. Izgūts no: <https://www.ldz.lv/sites/default/files/LDz-Ilgtspejas-un-gada-parskats-2020.pdf> (17.12.2021.)
- ¹³³ Andžāns, M., Džatkoviča, E., Sprūds, A. (2021). Post-2020 Belarus: Security and Defence Implications for the Baltic States, Poland, and NATO. Riga: Latvian Institute of International Affairs
- ¹³⁴ Belta (April 4, 2016). *Армия Беларуси насчитывает почти 65 тыс. человек*. Izgūts no: <https://www.belta.by/society/view/armija-belarusi-naschityvaet-pochti-65-tys-chelovek-188109-2016/> (21.12.2021.); *Министерство обороны Российской Федерации*. (n.d.). *Западный военный округ*. Izgūts no: <https://structure.mil.ru/structure/okruga/west/history.htm> (22.12.2021.)
- ¹³⁵ NATO (June 11, 2021). Defence Expenditures of NATO Countries (2014-2021) p. 7. Izgūts no: <https://www.nato.int/docu/pr/2021/pr-2021-094-en.xlsx> (13.12.2021.)
- ¹³⁶ NATO. (2021, March). NATO's Enhanced Forward Presence. pp. 1-2. Izgūts no: https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2021/3/pdf/2103-factsheet_efp_en.pdf (13.12.2021.); President of the Republic of Lithuania (August 30, 2021). The President to U.S. troops: your presence in Lithuania is our security guarantor. Izgūts no: <https://www.lrp.lt/en/media-center/news/the-president-to-u.s.-troops-your-presence-in-lithuania-is-our-security-guarantor/36492> (22.12.2021.); Aizsardzības ministrija (2021. gada 26. marts). Latvijā ierodas nākamā ASV operācijas "Atlantic Resolve" rotācija. Izgūts no: <https://www.mil.lv/en/node/4416> (22.12.2021.); Allied Air Command NATO (December 1, 2021). ITALY PASSES BALTIC AIR POLICING RESPONSIBILITY AT AMARI TO BELGIUM. Izgūts no: <https://ac.nato.int/archive/2021/italy-passes-baltic-air-policing-responsibility-at-amari-to-belgium-> (22.12.2021.)

Atsauksmes par rokasgrāmatu

Šī rokasgrāmata piedāvā dažādu skatījumu un pieeju apvienojumu, tā balstās gan uz klasiskiem, gan inovatīviem risinājumiem sabiedrības noturības veicināšanā pret riskiem informācijas vidē. Rokasgrāmatas praktiskais fokuss palīdzēs izveidot individuāla un organizācijas līmeņa auditu, identificējot riskus un izanalizējot veiksmīgus risinājumus, ņemot vērā dažādas komunikācijas situācijas, savu spēju un vajadzību padziļinātu analīzi.

Ikvienam vērtīga būs sadaļa par rīcību, lai spētu efektīvi atbildēt uz informatīvās drošības izaicinājumiem. Tā sniedz atbildes uz sarežģītiem jautājumiem, tai skaitā par to, kad ir vērts atbildēt uz apmelojumiem (un kad labāk nereaģēt), kā veicināt un nezaudēt uzticību, ko iekļaut mediju monitoringā un kādus instrumentus izmantot. Papildus rokasgrāmatā ir atrodama arī atbildīgo struktūru kontaktinformācija, kura būtu jāzina ikvienam Latvijas iedzīvotājam, kas rūpējas par Latvijas drošību, jo komunikācija visplašākajā tās nozīmē ir neatņemama drošības sastāvdaļa.

Solvita Denisa-Liepniece (*Dr. sc. comm.*),

Vidzemes Augstskolas docente,
Baltijas Mediju izcilības centra padomniece medijpratības jautājumos

Rokasgrāmata sniedz skaidru rīcības plānu, kad un kādā veidā vērts iesaistīties nepatiesas informācijas atspēkošanā, lai to neizplatītu vēl plašākai auditorijai. Skaidri definēti nākamie soļi un dezinformācijas attīstības skala ar katras pakāpes raksturojumu ir nozīmīgi, lai mazinātu bezspēcības sajūtu, kas var rasties tās priekšā, jo īpaši, ja nepatiesā informācija sociālajos medijos izplatās strauji un ar risku raisīt nevēlamas sekas. Autori lasītājiem iedod ceļa karti, kā gudri un prasmīgi reaģēt, lai kontrolētu situāciju. Vēlos izcelt arī rokasgrāmatā iekļautos reālos piemērus un attēlus, informācijas manipulācijas paņēmieni, tostarp humora, skaidrojumu un plašāku apskatu par populāriem dezinformācijas vēstījumiem dažādās jomās un to zinātnē balstītiem atspēkojumiem. Tie arī nākotnes aktuālos gadījumus palīdzēs aplūkot plašākā kontekstā un kopsakarībās. Rokasgrāmatā viegli uztveramu un noderīgu saturu varēs atrast gan iestāžu un uzņēmumu komunikācijas speciālisti un sociālo mediju profilu administratori, gan ikviens mediju lietotājs.

Klīnta Ločmele (*Dr. sc. comm.*),

Latvijas Universitātes Komunikācijas studiju nodaļas docente,
medijpratības eksperte

Ziņas par autoriem

Māris Andžāns (*Dr. sc. pol.*) – Ģeopolitikas pētījumu centra direktors, kā arī Rīgas Stradiņa universitātes docents, vadošais pētnieks un starptautisko attiecību un diplomātijas maģistra studiju programmu vadītājs.

Rihards Bambals (*Dr. sc. pol.*) – Valsts kancelejas Stratēģiskās komunikācijas koordinācijas departamenta vadītājs (kopš 2021. gada; viens no departamenta uzdevumiem ir attīstīt nacionālās spējas valsts, institūciju un sabiedrības līmenī pretoties dezinformācijai un stiprināt Latvijas informatīvās telpas drošību). Ierēdnis ar vairāk nekā 11 gadu pieredzi drošības politikā un stratēģiskajā komunikācijā, iepriekš strādājis kā karjeras diplomāts Ārlietu ministrijā (2010.–2016. g.), Latvijas delegācijā NATO galvenajā štābā (2016.–2019. g.) un Eiropas Ārējās darbības dienestā (2019.–2021. g.). 2019. gadā ieguvis politikas zinātņu doktora grādu Latvijas Universitātē.

Nora Biteniece (*BSc. comp.*) – Valsts kancelejas Stratēģiskās komunikācijas koordinācijas departamenta konsultante. Uzrauga informācijas vidi un strādā dažādos valsts un starptautiskajos pasākumos dezinformācijas identificēšanas un apkarošanas jomā. Iepriekš kā programmatūras inženiere NATO Stratēģiskās komunikācijas izcilības centra Tehniskās un zinātniskās attīstības nodaļā strādājusi ar projektiem, kuru mērķis ir vērsšanās pret sociālo mediju ļaunprātīgu izmantošanu.

Evija Džatkoviča (*Mg. sc. soc.*) – Ģeopolitikas pētījumu centra Baltkrievijas un Austrumeiropas virziena vadītāja, kā arī Rīgas Stradiņa universitātes pētniece.

Mārtiņš Hiršs (*Dr. sc. pol.*) – pētnieks. Kopš 2015. gada dažādos projektos (ASV Valsts departamentam, NATO, Latvijas Republikas Aizsardzības ministrijai u. c.) pētījis Kremļa dezinformācijas paņēmienus un ietekmi Latvijā. Ieguvis doktora grādu politikas zinātnē Latvijas Universitātē un maģistra grādu politikas zinātnē Ņujorkas Universitātē. Medijpratības un kritiskās domāšanas pasniedzējs.

Gatis Krūmiņš (*Dr. hist.*) – Vidzemes Augstskolas asociētais profesors un vadošais pētnieks. Galvenās pētniecības jomas – ekonomikas vēsture un vēstures loma stratēģiskajā komunikācijā. Grāmatu sastādītājs, līdzautors un zinātniskais redaktors: “Kā neapmaldīties nākotnē? Piederības un līdzdalības loma demokrātiskas sabiedrības stiprināšanā Latvijā” (2021. g.), “Latvijas Republikas dibinātāji un atjaunotāji” (2020. g.), “Latvijas Tautsaimniecības vēsture” (2017. g.), “Deviņu vīru spēks” (2016. g.) un “Latvijas vēstures svarīgāko jautājumu apskats” (2016. g.). Daudzu zinātnisku un populārzinātnisku publikāciju autors.

Ieva Miļūna (*Mg. sc. soc.*) – starptautisko tiesību eksperte, lektore Rīgas Juridiskajā augstskolā un neatkarīga konsultante. Specializācijas jomas – starptautiskais miers un drošība, valstu atbildība un starptautiskās humanitārās tiesības.

Toms Rostoks (*Dr. sc. pol.*) – Nacionālās aizsardzības akadēmijas Drošības un stratēģiskās pētniecības centra direktors un asociētais profesors Latvijas Universitātes Sociālo zinātņu fakultātes Politikas zinātnes nodaļā. Autors virknei publikāciju par Latvijas ārpolitiku un drošības politiku, redaktors vairākiem zinātnisko rakstu krājumiem, kas veltīti tādiem jautājumiem kā Covid-19 pandēmijas ietekme uz Baltijas jūras reģiona valstu aizsardzības politiku un bruņotajiem spēkiem, Krievijas atturēšana Eiropā, Krievijas maigā vara, enerģētikas jautājumu vieta starpvalstu attiecībās Baltijas jūras reģionā. Pašreizējās pētnieciskās intereses ir saistītas ar NATO īstenotajiem militārās atturēšanas pasākumiem Baltijas reģionā, militārā dienesta veida izvēli ietekmējošiem faktoriem un Latvijas ārpolitikas un drošības politikas aktuālajiem jautājumiem.

Arnīs Sauka (*Dr. rer. pol.*) – Rīgas Ekonomikas augstskolas profesors un Ilgtspējīgā biznesa centra direktors, Vidzemes Augstskolas padomes priekšsēdētājs, kā arī asociētais pētnieks IfM Bonn (Vācija) pētniecības grupā uzņēmējdarbībā un mazajā biznesā un Ārvalstu investoru padomes Latvijā valdes loceklis. Doktora grādu ieguvis Zigenas Universitātē (Vācija), strādājis kā viespētnieks Jenčepingas Starptautiskajā Biznesa skolā (Zviedrija) un Londonas Universitātes koledžā (Lielbritānija). Pamatojoties uz saviem akadēmiskajiem pētījumiem, kas publicēti vadošos zinātniski recenzētos žurnālos, aktīvi piedalās arī lietišķajā izpētē, tai skaitā ēnu ekonomikas un ārvalstu investīciju vides izpētē.

Kaspars Zellis (*Dr. hist.*) – Latvijas Universitātes Filozofijas un socioloģijas institūta vadošais pētnieks. Pētnieciskās intereses – 20. gadsimta politiskā un sociālā vēsture, propagandas vēsture, kolektīvā un individuālā atmiņa.

Ikvienam vērtīga būs sadaļa par rīcību, lai spētu efektīvi atbildēt uz informatīvās drošības izaicinājumiem. Tā sniedz atbildes uz sarežģītiem jautājumiem, tai skaitā par to, kad ir vērts atbildēt uz apmelojumiem (un kad labāk nereaģēt), kā veicināt un nezaudēt uzticību, ko iekļaut mediju monitoringā un kādus instrumentus izmantot.

Solvita Denisa-Liepniece, *Dr. sc. comm.*

Vēlos izcelt rokasgrāmatā iekļautos reālos piemērus un attēlus, informācijas manipulācijas paņēmieni, tostarp humora, skaidrojumu un plašāku apskatu par populāriem dezinformācijas vēstījumiem dažādās jomās un to zinātnē balstītiem atspēkojumiem. Tie arī nākotnes aktuālos gadījumu palīdzēs aplūkot plašākā kontekstā un kopsakarībās.

Klinta Ločmele, *Dr. sc. comm.*

